DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Duzenleyen:bilginDK
2018-07-06

SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI 7

KUR'AN'IN MESAJI (MEKKE DEVRİ)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hikmet Neşriyat : 11
Seyyid Kutub Külliyatı : 7

Dizgi-Baskı
Fatih Gençlik Vakfı Matbaası
Kapak
Panel
Kapak Baskı
MİSAGSET
İSTANBUL — 1987

Ücretsiz PDF Kitap Sitesi https://rantey.org

SEYYİD KUTUB
KÜLLİYATI

(ÖZET 7. KİTAP)

KUR'AN'IN MESAJİ
(MEKKE DEVRİ)

Derleyen: İsmail Hakkı Şengüler

hikmet neşriyat a.ş.
KLODFARER CADDESİ NO: 16/4
DİVANYOLU - İSTANBUL
☎ 526 49 56
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Copyright : Bu eserin yayın hakkı HİKMET NEŞRİYAT A.Ş.'ye ait olup, kitaptan mütercimler ve yayınevi adı anılmadan kısmen de olsa iktibas edilemez.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Takdim 7
Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlu ve Tertibi 9
Âyetlerin iniş süresi ve sırası 15
Mekki ve Medeni Sûreler 21
Âyetlerin Nüzûl Sebebleri 37
Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerin Nüzûl Sırası 41
Alâk Sûresi 51
Kalem Sûresi 59
Müzzemil Sûresi 71
Müddessir Sûresi 77
Fâtiha Sûresi 83
Leheb Sûresi 87
Tekvîr Sûresi 91
A'lâ Sûresi 93
Leyl Sûresi 95
Fecr Sûresi 97
Duha Sûresi 101
İnşirah Sûresi 105
Asr Sûresi 107
Âdiyât Sûresi 121
Kevser Sûresi 125
Tekâsür Sûresi 131
Mâûn Sûresi 135
Kâfirûn Sûresi 141
Fîl Sûresi 147
Felâk Sûresi 159
Nâs Sûresi 167
İhlâs Sûresi 171
Abese Sûresi 181
Kadir Sûresi 185
Şems Sûresi 191

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Burûc Sûresi 199
Tîn Sûresi 203
Kureyş Sûresi 209
Kâria Sûresi 213
Kıyâmet Sûresi 217
Hümeze Sûresi 223
Mürselât Sûresi 227
Kâf Sûresi 231
Beled Sûresi 233
Tarık Sûresi 235
Kamer Sûresi 237
Sâd Sûresi 239
A'râf Sûresi 245
Cin Sûresi 261
Yâsin Sûresi 265
Furkân Sûresi 271
Fâtır Sûresi 277
Meryem Sûresi 279
Tâ - hâ Sûresi 285
Vâkıa Sûresi 289
Şuarâ Sûresi 293
Neml Sûresi 295
Kasas Sûresi 299
İsrâ Sûresi 303
Yûnus Sûresi 307
Hûd Sûresi 313
Yûsuf Sûresi 319
Hicr Sûresi 341
En'âm Sûresi 345
Sâffât Sûresi 355
Lukman Sûresi 359
Sebe' - Zümer Sûreleri 369-375
Mü'min - Fussilet Sûreleri 377-383
Şûra - Zuhrûf Sûreleri 389-393
Câsiye - Ahkâf Sûreleri 413-417
Kehf - Nahl Sûreleri 419-423

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TAKDİM

Prof. Seyyid Kutub'un tüm eserlerinin, her kesim tarafından kolaylıkla istifade edilmesini temin gayesiyle, yeniden taranıp gözden geçirilmesi, tekrarlardan ibaret olan kısımların çıkartılması ve sadece ana fikirlerin yeni başlıklar altında özet bir külliyat haline getirilmesi maksadıyla hazırlanan SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI'nın yedinci cildini siz değerli okurlarımıza sunmakla bahtiyarız.

Okuyucunun mali bütçesine ağır gelmeden, bu özet külliyatı elde edebileceğini ve kısa zamanda okuyup faydalanacağını düşünerek on cilt halinde hazırladığımız bu külliyatın, şehit müellifin nesiller ötesine vermek istediği mesajın anlaşılması konusundaki boşluğu gerektiği şekilde doldurabileceğine inanıyoruz.

Temennimiz, bu hizmetin İslâm'a ve Allah'ın rızasına uygun olmasıdır. Dua ve temenniler biz aciz kullardan, muvaffakiyet ise, Hakim-i Mutlak olan Allah'tandır. Bütün Hamd O'na, minnet O'nadır.

HİKMET NEŞRİYAT A.Ş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KUR'AN-I KERİM'İN NÜZÛLÜ VE TERTİBİ

«İnsanlara sindire sindire okuyasın diye Biz, Kur'an'ı kısımlara ayırdık. Onu duruma göre peyderpey indirdik.» (İsrâ, 106)

Gerçek şu ki, biz Kur'an'ı kendimizi yeterince ona vererek, onu yaşamak azim ve gayreti ile okuyacağımıza, daha çok, okumak için okuyoruz. Bu sebeple Kur'an bize, ilk sahâbe nesline verdiği azim ve enerjiyi vermiyor. Daha doğrusu biz, ondan böyle bir enerji almak için ona yaklaşmıyoruz. O zaman da okuduğumuz Kur'an'ı yeterince değerlendirmiş olmuyoruz. Öyle olmasaydı, 23 yıl gibi kısa bir sürede, birbirini yiyen bir toplumdan, cihân hâkimiyeti için mücâdele veren ve sonunda, dünyanın büyük bir bölümünü hâkimiyeti altına alan bir toplum çıkarmış olan Kur'an'ın bağlıları bugünkü sefil durumda olurlar mıydı?

«Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, Allah'ın korkusundan o dağın huşu ile boyun eğdiğini ve parça parça olduğunu görürdün. Biz, bu misalleri insanlara düşünmeleri için veriyoruz.» (Haşr, 21)

Sûrelerin mevcut düzeni, âyetlerin yerleri konusundaki görüşler ile Mekkî ve Medenî sûreler

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

arasındaki karekteristik farkları izah için nisbeten geniş bir bölüm ekledik.

Bu kitapta Kur'an'ın Mekke dönemine ait mesajını ve Kur'an'la ilgili bazı bilgileri Seyyid Kutub'tan dinleyeceğiz.

Kur'an-ı Kerim'in bugünkü tertîbi konusunda İslâm bilginleri arasında değişik görüşler bulunmaktadır. Bazı bilginler; bugün elde bulunan Kur'an-ı Kerîm'lerdeki tertîbin bizzat Hz. Peygamber tarafından düzenlenmiş olup «tevkîfî», yani vahye dayalı bir tertîb olduğunu kabul ederlerken, bazıları da; bu tertîbin peygamber tarafından vahye müsteniden tertîb edilmiş olmayıp, sahâbenin içtihâdına dayandığını kabul ederler. Bir diğer bilginler gurubu da bu iki görüşü birleştirerek; mevcût tertîbin kısmen Resûlullah tarafından yapıldığını, kısmen de onun vefâtından sonra ashâbı tarafından düzenlendiğini belirtirler.

Mevcût tertîbin Hz. Peygamber tarafından yapıldığını öne sürenler, Hz. Osman devrinde düzenlenen mushafın, o gün büyük çoğunluğu hayatta bulunan sahâbe-i güzîn tarafından da kabul edilerek icma' vuku bulduğunu söylerler. Bu görüş, Ebubekir el-Enbârî tarafından savunulmuştur.

Mevcût tertîbin ashâbın içtihadına dayandığını savunanlar; İmam Mâlik ve taraftarlarıdır. Kadı Ebu Muhammed bin Atiyye ise; üçüncü görüşü öne sürmüştür.

Mevcût tertîbin hangi şekilde olduğu kabul edilirse edilsin hiç şüphesiz ki Kur'an'ı, tarihî seyri için-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de ve iniş sırasına göre okumanın en önemli yanı, inmekte olan âyetlerin akışını yakından izlemenin mümkün olmasıdır. Resûlullah hayatta iken hangi âyetin nereye gireceğini belirtişi gibi sûreleri de özel bir maksada mebnî olarak tanzim etmişti. Hz. Osman tarafından tanzim edilen bu nüshanın her yerde tek orijinal nüsha olarak kabul edilmesi, Kur'an'ın tahrîf edilmesi ihtimalini ortadan kaldırması bakımından önemli bir rol oynamıştır. Ancak ayetlerin iniş sırasına göre okunmasını da önleyen hiçbir engel yoktur.

Kur'an'daki sûreler, bilginler tarafından uzunluklarına göre dört ana grup halinde toparlanmıştır:

a) el-Tıvâl: Uzun sûreler. Bunlar yedi tanedir: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf. Ancak yedinci sûrenin Enfâl ve onunla beraber Tevbe Sûresi mi yoksa Yûnus Sûresi mi olduğu ihtilâflıdır.

b) El-Miûn: Âyetlerinin sayısı yüzden fazla olan sûrelerdir.

c) el-Mesânî: Âyetlerinin sayısı yüzden aşağı olan sûrelerdir.

d) el-Mufassal: Bunlar Kur'an'ın sonunda yer alan sûrelerdir. Ancak ilkin hangi sûreden başladığı ihtilâflıdır. Bazı âlimlere göre Sâd Sûresi'yle başlarken, Nevevi'nin belirttiğine göre Hucurât Sûresi'yle başlamaktadır. Aralarında çok fâsılalar bulunması sebebiyle bu isim verilmiştir. el-Mufassal sûreler de kendi aralarında üç kısma ayrılır:

a) Uzun sûreler: Uzun sûreler Hucurât Sûresi'nden başlar Bürûc Sûresi'ne kadar gelir.

b) Orta sûreler: Târık Sûresi'nden başlayarak Beyyine Sûresi'ne kadar gelir.

c) Kısa sûreler: Zelzele Sûresi'nden başlayarak Nâs Sûresi'ne kadar uzanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kur'an'da mevcut kelime sayısının —müslüman müelliflerce sayılarak— 77934 adet olduğu *tesbit* edilmiştir. Ancak bunun dışında da bazı rakamlar verilmektedir. Kelime sayısının farklı olması; hakîkat, mecâz, lafız ve resim bakımından kelime konusundaki farklı görüşlerden doğmaktadır.(1) Kur'an'daki sûrelerin en uzunu Bakara Sûresi'dir ve 285 veya 286 âyet olarak «tıvâl» adını alan sûrelerin en uzunudur. Bu sûrede Kur'an âyetlerinin en uzunu olan borçlanma ile ilgili (273) âyet te bulunmaktadır. Kur'an'ın en kısa sûresi Kevser Sûresi'dir ve üç âyettir. Kur'an'ın sûrelere bölünmesi pek çok bakımdan faydalı olmuştur. Özellikle konulara delâlet etmesi ve okuyucuların ayrı bölümler arasında fâsıla verebilmesi ve ezberleyenlerin kolayca ezberleyebilmesi bakımından sayısız faydaları vardır.(2)

Sûrelerin isimleri de genellikle o sûrelerde yer alan garip kelimeye ve ifâde ettiği bir mânaya dayanır. O bakımdan bazı sûrelerin birden fazla isimleri vardır. Sözgelimi Fâtiha Sûresi'nin yirmiye yakın ismi, Enfâl sûresinin iki ismi, İsrâ, Neml, Fâtır ve Ğafir Sûrelerinin de ikişer ismi vardır. Ayrıca iki sûreye birden ikinci olarak tek bir isim verildiği görülmüştür. Sözgelimi, Bakara ile Âl-i İmrân Sûrelerine «Zahrâvân», Felak ve Nâs Sûrelerine «Muavvizeteyn» denilir. Geçmiş peygamberlerin kıssalarını anlatan sûreler, isimlerini bu kıssaları nakledilen peygamberlerin adından alırlar. Ayrıca çeşitli kabîle ve kavimlerden bahseden sûreler de isimlerini bu kavimlerden alırlar. Sözgelimi, Melâike (Fâtır), Cin, Beni İsrâil (İsrâ), Münâfikûn ve Mutaffifîn gibi.

---

(1) **Zerkânî, Menâhil'ül-İrfân, c. 1, s. 346, 351**
(2) **Zerkânî, Menâhil'ül-İrfân, c. 1, s. 346, 351**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sûrelerin isimlerinin veriliş tarzının kıyâsî değil tevkîfî (vahye dayalı) olduğu kabul edilir. Sûrelerin tertîbi gerek peygamber tarafından ve gerekse ashabı tarafından tanzîm edilmiş olsun bu sıraya saygı göstermek lâzımdır, okurken bu sıraya uymak şart değildir. Ancak müstehaptır. Bazı bilginlere göre baştan sona doğru bir sıra takîp ederek okumak daha iyidir. Hatta namazda bir sonra gelen sûreyi önce okuyup bir önceki sûreyi sonra okumayı birçok mezhep imâmı mekrûh saymıştır.(1)

(1) Zerkânî, Menahil'ül-İrfân, c. 1, s. 352

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zenlerini Kur'an'ın koyduğu hükümlere göre tanzim etmeleri belirli bir süreyi gerektiriyordu. Eskinin bütünüyle yıkılması ve yeni bir binanın inşası ancak yavaş yavaş sağlanıp köklü bir eğitim ve bilgi seferberliğiyle mümkün olabilirdi. Kur'an-ı Kerîm, bir taraftan Arapların bozuk inançlarını tashîh ederken, diğer yandan da kendi inanç esaslarını yerleştiriyordu. Kişilerin eski inançlarından kısa bir sürede kendilerini koparıp yeni inanca adapte edebilmeleri çok zor idi. Onun için, 23 yıllık bir merhaleden sonra, eskiden tamamen farklı ve eskiyle her konuda alâkasını kesmiş yepyeni ve dinamik bir nesil meydana gelmişti. Bunun sağlanmasındaki en büyük unsur Kur'an'ın peyderpey gelmesi ve vuku bulan olaylara izahlar, yorumlar getirmesidir. Kaldı ki, bazı hükümlerin benimsenmesi zamana bağlı bulunuyordu. Binaenaleyh bir defada kesilip atılması mümkün olmayan bazı alışkanlıkları tashîh etmek belli bir zamanı gerektirmekteydi. Nitekim içkinin yasaklanma şekli bunun en bâriz örneğidir.

III — Diğer yandan müslümanlar kendilerine karşı olan müşriklerle ve öteki din mensuplarıyla büyük bir mücâdeleye girişiyorlardı. Bu mücâdelede sabır ve temkîn için birtakım teselli unsurlarına muhtaç idiler. Çoğunluğunu fakir ve güçsüz kesimden kişilerin teşkil ettiği ilk müslümanların biricik teselli kaynağı her hâdise ile birlikte, inen bir âyetin getirdiği direktifler idi. Böylece müslümanlar hem yeni bir güç kazanıyorlardı, hem de geçmiş örneklerden ibret almaya çalışıyorlardı.

IV — Âyetlerin peyderpey nazil olmasında bir diğer önemli faktör de değişen ve yenilenen olaylara karşı yeni açıklamalar gelmesiydi. Çoğunlukla âyetlerin iniş sebeplerine baktığımız zaman görürüz ki,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir kısım âyetler peygambere sorulan sorulara cevap mâhiyetinde gelmiştir. Bu sorular bazen Mekkeli veya Medineli müşrikler, bazen çevrede yerleşmiş bulunan koloni halindeki yahudilerden, bazen de az sayıda mevcut olan hıristiyanlardan geliyordu. Böylece peygambere gelen vahiy ile hem o sorulara cevaplar veriliyordu, hem de müslümanlara o konuda tutacakları yol gösteriliyordu. Öte yandan zaman zaman sevindirici veya üzücü hâdiseler cereyân ediyordu. Toplum hayatının tabiî akışı içerisinde geçmesi normal olan bu olayların karşısında müslümanların nasıl davranabileceklerini ve ne gibi hareket tarzı takip edebileceklerini inen âyetler tesbit ediyordu. Böylece müslümanlar bu yeni ve pratik olaylar için en kısa yoldan çözüm yollarını öğreniyorlardı. Özellikle bunlar arasında müslümanların kendi içlerindeki fitne ve nifâk hareketinin doğurduğu olaylar önemliydi. Hz. Aişe'ye iftirâ hâdisesi bunun en bâriz örneğidir.

V — Toplu halde yaşayan müslümanlar zaman zaman dinin emirlerini yeterince kavrayamıyorlardı. Bu emirleri yeterince kavrayamayınca günlük davranışlarında birtakım hatâlar yapıyorlardı. Bu hatâların düzeltilmesi inen âyetlerle sağlanıyordu. Böylece hem hatâlar düzeltiliyor hem de metod ve taktik veriliyordu. Nihâyet müslüman toplumda çeşitli kâbiliyette ve kafada insanlar bulunuyordu. Bu insanlardan bir kısmı samîmiyetle inanmış olduğu gibi, bir kısmı da inanmış görünerek hem müslümanların arasına giriyor, hem de müslümanların düşmanı olanlarla işbirliği yapıyorlardı. İşte bu münâfıkların davranışlarını ortaya koyup onların davranışlarını isim vermeden beyan ederek, her asırda ve her toplumda bulunması normal olan bu tip kişilere ve örneklere nasıl mukabele edileceği ortaya konuyordu. Bu da

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ancak Kur'an âyetlerinin peyderpey indirilmesiyle mümkün oluyordu. Aksi takdirde günlük hayatta cereyân eden olayların izâhını bütün detaylarıyla bulmak mümkün değildi.

VI — Kur'an âyetlerinin peyderpey inmesinin bir diğer önemli tarafı da Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğinin bizzat onunla muhatap kişilerce tekrar tekrar fark edilmesiydi. Nitekim Kur'an, bu gerçeği belirtmek üzere kendisine karşı çıkanlara bu süre içerisinde bir tek âyetine benzer bir metnin yazılması için meydan okuyordu. Fakat 23 yıllık sürede ona benzer bir âyeti getirecek hiçbir kimse çıkmamıştı. Bu da Kur'an âyetlerinin en büyük özelliği olan i'câzın sadece kendisine mahsus bir özellik olduğunu ortaya koyuyordu. Şayet bir defada nâzil olmuş olsaydı bu konu yeterince ağırlık kazanamayacaktı. Diğer yandan 23 yıllık ara ile inmiş âyetler arasında muhteşem bir nizamın ve ahengin sağlanması da onu okuyan kişiler üzerinde ayrı bir etki yapıyordu. Daha buna benzer pek çok hikmetler serdedilebilir. Bu noktada özellikle tefsîr kitaplarında ve tefsir metodolojisinden bahseden kaynaklarda muhtelif örnekler verilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MEKKÎ VE MEDENÎ SÛRELER

Kur'an'daki sûreler genellikle Kur'an ilimleri mensupları tarafından Mekke'de ve Medîne'de inen sûreler olarak ikiye taksîm edilir. Ancak bu taksîmdeki görüşler üç noktada toplanmaktadır:

a) Bazıları sûrelerin Mekkî ve Medenî oluşunu âyetlerin indiği yere göre taksîm etmektedirler. Bu sebeple Mekke'de inen âyetlere Mekkî, Medîne'de inen âyetlere ise Medenî âyetler adı veriliyordu. Ancak bazı âyetlerin Mekkî mi, yoksa Medenî mi sayılacağı konusu tartışmalıdır. Bu görüşü savunanlar Mekke civarında olan Arafat, Mina ve Hudeybiye gibi yerleri Mekke'den, Medîne civârında olan Bedir ve Uhud gibi yerleri de Medîne'den sayıyorlardı. Fakat bazı âyetler zikredilen yerlerin dışında nâzil olmuştur. Bunun için adı geçen yerler dışında nâzil olan âyetlerin nereye yerleştirileceği ve Mekkî mi, Medenî mi olacağı problemi ortaya çıkmaktadır. Bu görüşü serdedenler mezkûr yerlerin dışında inen âyetleri «seferî âyetler» gibi bir bölüme tâbi tutarlar.

b) Bazı müellifler ise Hz. Peygamberin hicretini nazar-ı itibâra alarak âyetleri Mekkî ve Medenî diye taksim ederler. Buna göre hicretten evvel nâzil olan âyetler Mekkî, hicretten sonra inen âyetler ise Medenî'dir ve meşhur olan görüş de budur. Ancak Hz. Peygamber hicretten sonra da Mekke'ye gelmiş ve burada

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bazı âyetler nâzil olmuştur. Buna göre bu âyetler de Medenî âyetler sayılmaktadır.

c) Bazı müelliflere göre de âyetlerin muhatapları dikkate alınarak, Mekkelilere hitap eden âyetlere Mekkî, Medinelilere hitap eden âyetlere de Medenî âyetler demişlerdir. Daha başka bir ifâdeyle «Ey insanlar...» hitabıyla başlayan âyetler Mekkî, «Ey inananlar!...» hitabıyla başlayan âyetler Medenî'dir. Ne var ki, Mekke'de inen âyetlerde «Ey iman edenler!...» hitabı bulunduğu için bu tasnîf pek tutarlı olmamıştır. Nitekim Nisâ Sûresi «Ey insanlar!...» diye başladığı halde, Medîne'de nâzil olmuştur. Keza Hac Sûresi'nin 77. âyeti Mekke'de nâzil olduğu halde «Ey iman edenler!...» diye başlamaktadır.

Sûrelerin Mekkî veya Medenî olduklarını bilmenin pek çok faydaları vardır. Bunları Zerkanî üç ana bölüm halinde takdim eder:

a) Bir konuda mevcut olan iki veya daha çok âyetin birbirine aykırı görünmeleri halinde hangisinin nâsih ve hangisinin mensûh olduğunu bilmek için o sûrenin Mekkî veya Medenî olduğunun bilinmesi gerekir. Çünkü Medenî olan âyet veya sûre normal olarak Mekkî sûreden daha sonra nâzil olduğundan, sonra nazil olanın önceki âyeti neshedeceği kendiliğinden anlaşılır.

b) Mekkî ve Medenî farkını bilmekle İslâm teşrî tarihi öğrenilmiş olur, buradaki hikmet ve tedricî gelişme kolaylıkla anlaşılır.

c) Mekkî ve Medenî farkını bilmekle Kur'an'ın değişmeden uzak kalarak nesillere ulaşması sağlanır. Çünkü Kur'an'daki âyetlerin ne zaman ve nerede indiği bilinince bu âyetlerle ilgili yanlışlıklar kolaylıkla bulunur.(1)

---

(1) Zerkanî, Menâhil'ül-İrfân, s. 188

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sûrelerin Mekkî veya Medenî oluşları konusunda Kur'an'da ve sünnette bir açıklama mevcut değildir. Bu konudaki açıklamalar çoğunluğuyla sahâbe ve tabiîne dayanmaktadır. Sûrelerin Mekkî veya Medenî olduğunu belirten bazı alâmetler bulunmaktadır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1 — İçinde «kellâ» lafzı bulunan sûreler Mekkî'dir. Bu lafız Kur'an-ı Azîm'in onbeş sûresinde otuz üç defa geçmektedir. Bunun hikmetini el-Ummânî şöyle nakleder: «Kur'an'ın ikinci yarısının çoğu Mekke'de inmiştir. Mekkelilerin çoğu mütekebbir kişilerdi. Onların durumunun değerlendirilmesi ve tehditkâr ifâdelerle küçümsenmesi sadedinde tehdit edatı olan «kellâ» lafzı bu sûrelerde tekerrür etmiştir.»

2 — İçinde secde bulunan sûreler Mekkî'dir.

3 — Başlarında hece harfleri bulunan sûreler Mekkî'dir. Sadece Bakara ve Âl-i İmrân Sûreleri bunun dışındadır.

4 — Bakara Sûresi dışında peygamber kıssalarından ve eski milletlerden söz eden âyetlerin bulunduğu sûreler Mekkî'dir.

5 — Bakara Sûresi dışında Hz. Âdem ve Şeytân kıssasını ihtivâ eden sûreler Mekkî'dir.

6— «Ey insanlar!...» hitâbıyla başlayan sûreler Mekkî'dir. Ancak bunun bazı istisnâları vardır.

7 — Mufassal sûreler Mekkî'dir. Ancak Nasr Sûresi gibi hicretten sonra indiğinde ittifâk mevcut olan bazı sûreler mufassal olmalarına rağmen Medîne'de nazil olmuşlardır.

Medîne'de nâzil olan sûrelerin işâretleri de şunlardır:

1 — Hudûd ve farâizden söz eden sûreler Medenî'dir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2 — Cihâda izin veren ve cihâd hükümlerini ihtivâ eden sûreler Medenî'dir.

3 — Ankebût Sûresi dışında münâfıklardan söz eden sûreler Medenî'dir. Ankebût Sûresi her ne kadar Mekke'de nazil olmuşsa da, ilk onbir âyetinde münafıklardan söz edilmektedir ve bunlar Medîne'de nazil olmuştur.(1)

Süyûtî «el-İtkân» adlı eserinde belirttiğine göre: «Medîne'de inen sûrelerin yirmisi üzerinde ittifâk, on ikisi üzerinde ihtilâf vardır. Bunun dışındaki sûreler Mekkî'dir. Medenî sûreler: Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Enfâl, Tevbe, Nûr, Ahzâb, Muhammed, Fetih, Hucurât, Hadîd, Mücâdele, Haşr, Mümtehine, Cum'a, Münafikûn, Talak, Tahrîm ve Nasr Sûreleridir. Medenî olduğunda ihtilaf bulunan on iki sûre ise şunlardır: Fâtiha, Ra'd, Rahmân, Sâf, Teğâbün, Tatfif (Mutaffifin), Kadir, Beyyine, Zilzâl (zelzele), İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleridir. Geriye kalan 82 sûrenin Mekkî olduğu ittifâkla kabul edilmiştir.» (2)

Sûrelerin bir kısmı tamamen Mekkî veya Medenî olacağı gibi, bir kısmı da birkaç âyetin dışında Medenî veya birkaç âyetin dışında Mekkî olabilir. Bütünü Mekkî olan sûrelerin örneği Müddessir Sûresidir. Bütünü Medenî olan sûrelerin örneği Âl-i İmrân Sûresidir. Birkaç âyetin dışında Mekkî olan sûrelerin örneği Â'râf Sûresidir. Birkaç âyeti dışında bütünüyle Medenî olan sûrelerin örneği ise Hac Sûresidir. Çünkü dört âyetinin dışında tümü Medenî'dir.

Bir sûrenin Mekkî veya Medenî olduğunun tesbiti, onda ekseriyeti teşkil eden âyetlere göredir. Bazen de sûrenin başlangıcına göre bu tesbit yapılmış-

---

(1) Zerkânî, Menâhil'ül-İrfân, c. 1, s. 190-191

(2) Zerkânî, Menâhil'ül-İrfân, c. 1, s. 190-191

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tır. Meselâ sûrenin başlangıcı Mekke'de inmişse bu sûreye Mekkî denmiştir, Medîne'de inmişse Medenî denmiştir. Ancak en meşhur terime göre sûrenin başlangıcı hicretten önce inmişse o sûreye Mekkî, hicretten sonra inmişse o sûreye Medenî denir. Bu kaydedildikten sonra şu ve şu âyetlerin dışında bu sûre Mekkî'dir veya Medenî'dir diye istisnâlar için not düşülür. Übeyy bin Kâ'b'a göre ise, Kur'an sûrelerinin 87 tanesi Mekkî, 27 tanesi Medenî'dir. Müsteşriklerden Nöldeke'ye göre sûrelerin 90 tanesi Mekkî, 24 tanesi Medenî'dir. Mısır Kralı Faruk'un 1342 yılında ilmî bir heyete tetkîk ettirerek bastırdığı Kur'an-ı Kerîm'e göre sûrelerin 86 tanesi Mekkî, 28 tanesi Medenî'dir.(1)

Mekkî sûrelerde genellikle putperestliğe ve her türlü inkârcılığa karşı deliller serdedilir ve geçmişlerin sapıklıkları dile getirilir. Ayrıca kişilerin iç ve dış dünyalarında kâinattan gösterilen delillerle dikkatler Allah'ın yüceliğine ve azâmetine çekilir. Sonra Allah'ın birliği, kıyâmet, âhiret gibi konulara yer verilir.

Mekkî sûrelerde Arapların öldürme, kan akıtma, kız çocuklarını diri diri gömme, namusa tecavüz ve yetîmlerin malını yeme gibi çirkin âdetlerinden bahsedilerek dikkatler bu noktalara çekilir. Mekke dönemi âyetleri küfrü, fâsıklığı, isyânı, cehâleti kötüleyerek imânı, itaâtı, nizâmı, ilmi, sevgiyi, merhameti ve ihlâsı sevdirir. Başkasına saygı, ana ve babaya iyilik, komşulara ikrâm, kalp temizliği ve dil temizliği gibi faziletleri teşvîk eder. Mekkî sûrelerde geçmiş milletlerin ve peygamberlerin kıssaları anlatılarak önceki kavimleri küfür ve isyân etmeleri sebebiyle Cenab-ı Allah'ın mahvettiği, îman ve iyilik erbabına ise yardım ettiği nakledilir. Mekkî sûreler, câhiliyet dev-

(1) İ. Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 60

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ri insanının en çok tutkun olduğu edebiyat ve hitabet yönü ağır basan âyetleri ihtivâ ederler. Bu âyetler kısa ve özlüdürler. Sûreler uzun değildir, çünkü muhâtabı olan kişiler fesâhat ve belâğat zevki olan kimselerdir. Mekke devrinde henüz bir İslâm devleti kurulmamış olduğu için devlet nizamı ile alâkalı hükümlerden bahisler yoktur. Daha çok ferdî davranışlarla ilgili hükümler ve inanç değerleri vardır.

Medenî sûrelerde ise; bu dönemde Medine'de İslâm devleti kurulmuş olduğu için şer'î prensiplerden, devlet düzeninden, Medenî, cezaî, sosyal ve iktisadî kurallardan, şahıslar ve devletler hukukundan bahsedilir. Bu dönemde yahudiler ve hıristiyanlarla da ilişkiler kurulduğu için onlardan söz edilerek onların bâtıl inançları ve haksız tahrîfleri tartışma konusu yapılır, akıl ve tarih önünde muhakeme edilirler. Mekke halkı şiir ve edebiyata vakıf oldukları halde, Medine halkında onlar derecesinde fesâhat ve belâğat zevki yer etmiş değildir. Onun için Medine'de inen sûreler ve âyetler daha uzun ve daha detaylıdır, edebî yönü ağır basmaz. Mekkî ve Medenî sûreler konusunda şehîd Seyyid Kutup şöyle der:

«Mekke'de nâzil olan Kur'an âyetleri insana varlığının sırrını ve insanın çevresindeki kâinatın niçin meydana geldiğini açıklıyordu. Ve insana şöyle hitap ediyordu: Kâinat nedir? Nereden meydana gelmiştir? En sonunda nereye varacaktır? Onu meçhullerin bürüdüğü yokluk ummanından kim vücuda getirmiştir? Varacağı sonuç nedir? Sonra ne olacaktır orada? Ayrıca insana, hissettiği ve gördüğü varlıkların ne olduğunu, hissettiği şeylerin ötesini kaplayan ve görünmeyen gaybın ne olduğunu söylüyordu. Sırlarla dolup taşan bu mevcudatı yoktan vareden kimdir? Kim idare ediyor onu? Kâinattaki bunca değişiklikleri kim

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yönetiyor? Kendi görüşüne göre bütün bunları kim yürütüyor? Ve yine insana bu kâinatın yaratanına karşı nasıl amel edeceğini, kâinatla nasıl alâka kurabileceğini, kulların, kulları yaratan Allah'a karşı nasıl hareket edeceklerini dile getiriyordu...»

Ve bu dâva, insan varlığının üzerine kurulduğu en büyük dâva idi. İlelebed de insan varlığının üzerine kaim olan en büyük dâva olarak sürüp gidecektir...

Onüç bu kadar yıl tamamen bu büyük dâvanın yerleştirilmesi için geçmişti. Evet insan hayatında ondan öte teferruattan başka hiç bir şeyin bulunmadığı bu ulu dâvayı yerleştirmek için...

Mekke-i Mükerreme'de inen Kur'an âyetleri, toplumsal hayatı tanzîm hususundaki teferruatlı şeylerden başka bu önemli dâvayı aşacak hiç bir hususiyet zikretmiyordu. Nihayet Allah Teâlâ yeteri kadar bu hususun açıklanmış olduğunu bildirdi. Böylece insanoğulları arasında seçilmiş bir kitlenin gönlünde bu dâva tam ve mükemmel olarak yeretmişti. Ve Allah bu dinin o esasları üzerine ikame edilmesini takdir etmişti. Bu kitlenin vazifesi de bu ilâhî dinin muhtevası içerisinde ortaya çıkan pratik bir nizam kurmak idi.

Allah'ın dinine bağlanmak isteyen dâvâ erlerinin bu çok önemli husus karşısında uzun müddet durup düşünmeleri gerekir... Evet Kur'an-ı Mübîn'in tam onüç yıl boyunca Mekke-i Mükerreme'de yukarıda zikri geçen itikadî hususu yerleştirmek için sarfettiği gayret karşısında iyice düşünmelidirler.

Allah Teâlâ inanç dâvasının, risaletin gelmeye başladığı ilk günden itibaren en önemli dâvayı teşkil etmesi gerektiğini irade buyurdu. Resulullah (s.a.v.)'ın bu dâva yolunda ilerlerken ilk adımlarını, insanları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şehadet etmeye» dâvet ederek atmasını ve insanlara Hak olan Rablerini tanıtarak, O'ndan başkasına ibadet etmemelerini temin ederek dâvasını yürütmesini irade buyurmuştu.

Ve bu metod, Arapların kalbine girmek için seçilmesi gereken en kolay yol değildi. Araplar kendi dillerinde «ilah» kelimesinin ne demek olduğunu, «Lâ ilâhe illâllah»ın hangi mânaya geldiğini biliyorlardı. Ülûhiyet makamı ile ulvî hâkimiyetin kasdedildiğinin farkında idiler...

İslâm dâvasına başlangıç noktası olarak neden Mekke seçilmişti? Hikmet-i ilâhî niçin bu derece dikkat ile buradan işe başlamayı irade buyurmuştu? Resulullah (s.a.v.) bu din ile birlikte gönderildiği sıralarda Arap memleketlerinin imkanları —gerek en fakiri, gerekse en zengini olsun— Arapların kendi ellerinde değildi. Hepsine de Arap olmayan başka cinsten insanlar hâkimdi.

Kuzey kısımda Şam tarafları tamamen Romalıların elindeydi. Oralara Romalılar tarafından seçilmiş olan Arap emîrleri hâkim idiler. Güney kısımlarda kalan Yemen toprakları bütünüyle İranlıların hâkimiyetinde idi. İranlılar tarafından seçilen idareciler yönetiyordu orayı... Arapların elinde sadece Hicaz ve Necid bölgeleri ile bunların etrafında yer alan verimsiz sahralar ve kurak vahalar bulunuyordu.

Hz. Muhammed (s.a.v.) doğru sözlü ve güvenilir bir kişi olarak, daha önce Hacer-i Esved'in yerleştirilmesi sırasında Kureyş eşrafı tarafından hakem seçilmiş ve onbeş yıl müddetle hükmüne rıza gösterilmiş bir kişi olarak... Kureyş kabilesinin en yüce soyu olan Haşim sülâlesine mensup bir kişi olarak... Evet bütün bu vasıflara sahip bir kişi olarak Hz. Peygam-

 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ber; intikam duygularının kasıp kavurduğu, çatışma ve münakaşaların parçalayıp yokettiği Arap kabilelerinin arasını bulmayı hedef alarak Arap kavmiyetine dayalı bir isyanı veya ihtilâli yürütebilirdi. Sömürgeci imparatorluklar tarafından gaspedilmiş arazilerini kurtarmak için kendi dâvasına kavmiyetçi bir yön verebilirdi. Kuzeyde Romalılara güneyde İranlılara karşı ayaklanarak Arap sancağını ve Araplık duygularını yükseltmeye çalışabilir ve böylece yarımadanın her tarafında kuvvetli bir birlik kurabilirdi...

Resulullah (s.a.v.), onüç şu kadar sene yarımadadaki sulta sahiplerinin arzularının hilâfına hareket ederek yorulacağına, bir gününü böyle bir dâva için sarfetmiş olsaydı hiç şüphesiz bütün Araplar dâvetine koşacaklardı...

Denilebilir ki, Hz. Peygamber o şekilde hareket ederek, bütün Araplar kendisinin dâvetine koştuktan sonra, kendisini başkanlığa seçip bütün sultayı eline geçirdikten sonra, şeref tacı başının üzerinde olduğu halde... Bütün bu yetkilerini gönderilişinin esas gayesi olan tevhîd inancını yerleştirmek için kullanabilirdi. İnsanları önce kendisine kul eder, sonra da Rabb-i Zülcelâl'in sultasına kulluk ettirebilirdi!

Fakat Allah Teâlâ yüce Resulünü asla böyle bir yöne tevcih etmiyor. Zira, O, hem Alîm'dir, hem de Hakîm'dir. Hak Teâlâ yüce Resulüne «Lâ ilahe illallah» «Allah'tan başka ilâh yoktur» diye haykırmasını ve bunca meşakkatlere sebep olan fakirliği tercih etmesini bildiriyor ve emrediyor.

Niçin bunlar? Allah —hâşâ— peygamberini ve beraberinde ona tâbi olan mü'minleri yormak istemez... Allah Teâlâ bütün bunları, bundan başka hiç bir yol olmadığını bildiği için yapıyordu... Maksat yeryüzünü Romalı veya İranlı putun elinden kurtarıp... Bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Arap putunun eline teslim etmek değildir... Put her yerde puttur! Her çeşidi ile puttur... «Allah'tan başka Allah yoktur» sancağı yeryüzünün üzerine çekilmeden yeryüzünde insanları İranlı veya Romalı putun hâkimiyetinden kurtarıp, hürriyetine kavuştuktan sonra Arap putunun eline vermek değildir... Put her yerde ve her çeşidi ile puttur... İnsanlar sadece Allah'ın kullarıdır. Ve «Allah'tan başka ilâh yoktur» sancağı yükselmeden de Allah'tan başkasına kul olmaktan kurtulamıyacaklardır... Kendi dininin inceliklerine iyice vakıf olan Arapların «Allah'tan başka ilâh yoktur» cümlesinden anladıkları gibi...

İslâm'ın getirdiği millet kavramı, inanca bağlı bir kavramdır. Ve onda kadın, erkek, Arap, Acem, Romalı herkes eşittir... Bütün cinsler ve renkler Allah sancağının altında eşittir...

İşte yol budur...

Allah, Resulü vasıtasıyla bu dini bildirdiği zaman Arap toplumu servet dağılımı ve adaleti yönünden bir toplumun düşeceği en alt noktada bulunuyordu. Çok az bir azınlık, serveti ve ticareti elinde bulunduruyordu. Faizcilikle her geçen gün kazancı ve malı artıyordu. Ekseriyeti teşkil eden büyük çoğunluk ise açlık ve sefalet içinde yüzüyordu. Servet sahibi olanlar aynı zamanda şeref ve makam sahibi idiler de... Ellerinde mal bulunmayan çok büyük bir çoğunluk ise malla birlikte şeref ve yerini kaybetmişti...

Hz. Muhammed (s.a.v.) sosyal yapıya karşı bir bayrak açarak yüksek tabakaya karşı isyan eder, harp çıkarabilirdi... Ve gayesini durumun düzeltilmesi, zenginlerin elinde bulunan malların alınıp, fakirlere verilmesine kadar ilerletebilirdi.

Şayet Resulullah (s.a.v.) böyle bir dâvet ileri sürseydi, Arap toplumu hemen iki safa bölünürdü. O za-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

man büyük bir çoğunluk yeni yapılan dâvet ile birlik olur ve mal mülk sahiplerinin hâkimiyetine karşı çıkarlardı. «Lailâhe illallah» dâvasına karşı birtakım olağanüstü bir kabiliyete sahip kişilerin dışında birçok kimselerin ufkuna yücelemediği insanlar bir saf halinde duracaklarına, mal ve mülk sahiplerine karşı çıkarlardı.

Denilebilir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) o şekilde hareket ederek ekseriyeti kendi tarafına çekebilir, hâkimiyeti eline alarak azınlığı teşkil edenleri yenip, temizledikten sonra... Eline geçen kuvvet ve hâkimiyeti gönderilişindeki esas gayeyi teşkil eden tevhid inancını yerleştirmek için kullanabilirdi... İnsanları önce kendi kuvvetinin kulu yaptıktan sonra Allah'ın saltanatına kulluk ettirebilirdi...

Fakat Allah yüce Resulünü asla böyle bir yöne tevcih etmiyor. Çünkü O, hem bilen, hem de hükmedendir...

Bütün bunları yaptırtmıyordu, çünkü çıkar yolun bu olmadığını çok iyi biliyordu... Ayrıca Hak Teâlâ toplum içerisinde sosyal adaletin tüm toplumu içeren bir inançtan doğması gerektiğini çok iyi biliyordu. Allah'a itaat hususunda hem dünyada, hem âhirette iyilik ve hayra nail olma isteğinin hâkim bulunması icabettiğini gayet iyi biliyordu... Ancak böyle olursa; gönüller hırsla yanıp kavrulmaz, kalpler kinle dolup taşmaz. Bütün işler kılıç ve kırbaç altında, korku ve dehşet içinde yürütülmeye çalışılmaz... Kalpler fesat bulmaz, ruhlar boğukluk hissetmez.

Resulullah (s.a.v.)'ın peygamber olarak gönderildiği sıralarda Arap yarımadasındaki ahlâkî seviye en alt noktasında bulunuyordu. Bu arada toplumun bedevî kesiminde işlenmemiş faziletler de vardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zulüm toplumda en yaygın olan bir haldi. Bunu şair Zübeyir; hikmet dolu mısralarında şöyle ifade ediyordu:

«Kendi çevresinde silahıyla kuvvet bulmayan kişi yıkılır.

İnsanlara zulmetmeyen kimseler mutlaka zulme uğrar.»

Bir atasözü haline gelen: «Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et» sözü bu durumu gayet güzel dile getirir.

İçki ve kumar, toplumda haddinden fazla revâç bulmuş bir alışkanlıktı. Ayrıca birer iftihar vasıtası idi. Bütünüyle cahiliyet devri şiiri, içki ve kumar medhiyeleri ile doludur. Çıplaklık ve ahlâksızlık —her çeşidi ile— bu toplumun belli başlı işaretleri arasında yer alıyordu. Nitekim Hz. Aişe (r.a.) bu durumu gayet güzel anlatır bize:

«Cahiliyet devrinde nikâh dört şekilde yapılırdı:

1 — Bugünkü şekilde yapılan nikâh: Bir adam diğerinin kızı veya evlâtlığı ile nişanlanır, mihrini öder, sonra da nikâhlanırlardı.

2 — İkinci bir nikâh şekli de şöyle idi: Karısı hayızdan temizlenince adam karısına: «Falancaya var ve cima' et onunla» derdi. Bundan sonra kocası o kadına hiç yaklaşmazdı. Temas ettiği adamdan hamile kaldığı anlaşılıncaya kadar karısından uzak yaşardı. Hamile kaldığı anlaşılınca isterse ve severse karısı ile birleşirdi. Daha çok, doğacak çocuğun asaleti için böyle yaparlardı. Bu nikâha «istibda'» nikâhı adı verilirdi.

3 — Bir başka nikâh şekli de şöyle idi: On kişiden aşağı olmamak üzere bir topluluk birleşir, bir kadının yanına girip hepsi birden onunla temasta bu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lunurlardı. Kadın hamile kalırsa, çocuğun doğumundan birkaç gün sonra, onların hepsine birden haber yollardı. İçlerinden bir erkek gelmemezlik edemezdi. Hepsi birden toplanınca kadın: «Kendi fiillerinizden meydana gelen şeyi biliyorsunuz. İşte şimdi doğum yaptım. Ey falan, bu çocuk senindir» derdi. Ve içlerinden sevdiği erkeğin adını söylerdi. Çocuk o adama verilirdi ve o adam da almamazlık yapamazdı.

4 — Son olarak da şöyle bir nikâh şekli vardı: Birçok kişi toplanır ve bir kadının yanına girerlerdi. Kadın gelenlerden hiç birisini geri çevirmezdi. Bunlar umuma ait kadınlardı. Kapılarının üzerinde işaretleri vardı. Bu işaretlerle tanınırlardı. İsteyen kimse bu kadınların yanına girerdi. Herhangi bir erkekten hamile kalır da çocuğunu doğurursa, bütün o erkekler yanına gelir toplanırlardı. Ehl-i vukuf bir kişiyi çocuğun babasını tesbit etmek için çağırırlardı. Sonra o fahişe kadının doğurduğu yavru ehl-i vukuf kimsenin tesbit ettiği şahsa verilirdi. Ve çocuk onun çocuğu olarak kabul edilirdi. Ve o kişi bunu kabullenmekten imtina edemezdi...»

Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) isteseydi bir ıslahatçı olarak ortaya çıkar ve dâvasını ilân edebilirdi. Cemiyetin bozulan ahlâkını düzeltmek, toplumu temizlemek, nefisleri tezkiye ederek değer ve ölçüleri intizama sokmak gibi hususlarla uğraşabilirdi...

O günkü toplumda bu pisliklerden rahatsız olan, ıslahat ve temizlik duygularıyla ortaya atılan her dâvete rahatça koşacak, temiz kimseleri de yanında bulurdu...

Denilebilir ki, Hz. Peygamber o şekilde hareket ederek, başlangıçta çevresinde temiz ahlâklı, sâlih, ruh safiyetine sahip kimseleri toplar ve böylece getirmiş olduğu inancı onlara empoze eder ve kabul ettirir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

di... Dolayısiyle yolun başlangıcında dâvasına karşı çıkanları bertaraf etmiş olurdu...

Halbuki Alîm ve Hakîm olan Allah Teâlâ yüce Resulü'nü böyle bir yola sevketmiyor...

Zira Hak Teâlâ, çıkar yolun bu olmadığını çok iyi biliyordu. Ahlâkî esasların değer ölçülerini koyan, hükümler veren ve bu ölçülerin, hükümlerin üzerine oturduğu hakikî sultanın kaynağını teşkil eden bir inanç temeline dayanmadan geçerli olamayacağını pek iyi biliyordu.

Uzun bir yorulmadan sonra inanç yerleşip, üzerine kurulduğu kuvvet unsurları kararlaşınca... İnsanlar kendilerini yaratan Rabb-i Zülcelâl'i tanıyıp, sırf O'na kulluk ettikleri vakit... Kullara kul olmaktan kurtulup şehvetin esaretinden uzaklaşınca... Kalplere «Allah'tan başka ilâh yoktur» prensibi yerleşince... İşte o zaman Allah Teâlâ gereken her şeyi yaptı... Söylenenleri de söylenmeyenleri de yerine getirdi...

Yeryüzü, ister Romalı olsun, ister İranlı olsun, ister Arap olsun hiç bir fark gözetmeksizin bütün putlardan temizlendi...

Bununla birlikte toplum da her çeşit zulümden kurtuldu. İslâm, Allah'ın adaletini icra etmeye, Allah ölçüsüyle ölçmeye başladı. Yalnız Allah'ın adını taşıyan içtimaî adalet sancağı her tarafta yükseldi. Yanına hiç bir isim ilâve etmeksizin, üzerinde, «Allah'tan başka ilâh yoktur» ibaresi yazılmış olan İslâm sancağı çekildi her tarafa.

Fertlerin ruhu da, ahlâkı da temizlendi. Kalbi de nefsi de arındı. Zira asıl murakıp oralara... vicdanların en derin noktalarına dikilmişti. Allah'ın rızasına ve sevabına ulaşma hususunda ve Allah'ın azabından ve ikabından korkup utanma hususunda göste-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rilen titizlik, murakebe vazifesini görüyor, müeyyide ve ceza hükmüne geçiyordu...

Böylece beşeriyet gerek tâbi olduğu nizamı ile, gerekse ahlâkî yaşayışı ile daha önce asla yükselemediği en yüksek zirvelere kadar yükselmişti...

Bunların hepsi de bir çırpıda tamamlanmıştı... Çünkü bu dine bağlananlar, daha önce onu ibadet ve ahlâk, inanç ve hareket metodu olarak hem vicdanlarının derinliğinde hem de pratik hayatlarında ikame etmişlerdi. Ve bu dini ikame etmenin karşılığında bir tek şey vaadedilmişti bunlara. Bu vaadin içinde kuvvet ve hâkimiyet yoktu. Hattâ ellerinde bulunan dinin mutlak galip geleceği hususunda bir şey vaadedilmemişti... Dünya ile hiç bir ilgisi bulunmayan tek bir şey vaadedilmişti. Evet tek bir vaad idi bu... Cennet vaadediliyordu onlara. Bunda meşakkatlerin, ebediyen sürüp giden cihadın, Allah yolunda kuvvetli adımlar ile yürümenin karşılığında vaad edilen tek şey cennetti... Her şey bunun içindi...

Dâvayı böylesine sarp, böylesine sert, böylesine zor, hakikatı itibariyle de böylesine muvaffak kılan yolu seçmekten başka çare yoktu...

Şayet bu dâva ilk adım atılırken, bir kavmiyet dâvası, sadece bir içtimaî dâvâ... Veya bir ahlâk dâvası olarak başlamış olsaydı, yahut da onun yükselttiği «Allah'tan başka ilâh yoktur» şiarının yanında bir başka şiar da yükselmiş olsaydı... Hiç şüphesiz ki o zaman sadece Allah'a mahsus olan bir dâva olmayacaktı...

Mekke'de inen Kur'an âyetlerinin kafalara ve kalplere «Allah'tan başka ilâh yoktur» mührünü nakşetmesi için bu kadar dikkat sarfetmesinin, açıkça zorluklarla dolu olmasına rağmen diğer yolları tercih etmeyip bu yol üzerinde ısrar etmesinin ve bu meşakkatli yolu tercih etmesinin sebebi budur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÂYETLERİN NÜZÛL SEBEPLERİ

Kur'an-ı Kerîm'in âyetleri iki kısımdır. Bir kısmı hiçbir sebebi bulunmadan doğrudan Allah tarafından indirilmiş olan ve sadece insanların Hakk'a hidâyetini vesile olan âyetleridir ki, bunlar pek çoktur. Bir diğer kısmı ise özel sebeplerle bağlantılı olarak inmiş ayetlerdir. Nüzûl sebepleri Kur'an metodolojisinin önemli bölümlerinden birini teşkil eder. Nitekim bu noktada başlı başına eserler kaleme alınmıştır. Sözgelimi, Buhârî'nin şeyhi olan Ali İbn el-Medenî, Vâhidî, Câberî, İbn Hacer gibi müellifler eserler kaleme almışlardır. Suyutî bu konuda derli toplu bir eser olan «Mübah el-Nükûl» adlı eserini yazmıştır.

Nüzûl sebebi; âyetin veya âyetlerin inmesine vesile olan olaydır. İnen âyet veya âyetler o olayı aydınlatmak için inmiştir. Yani, Hz. Peygamber zamanında herhangi bir hâdise olmuş veya ona bir sual tevcîh edilmiş, bunun üzerine o hâdise ile ilgili olarak ya da bu suale cevap olarak âyet veya âyetler nâzil olmuştur. Nitekim Medîneli iki müslüman topluluk olan Evs kabilesi ile Hazreç kabilesi arasındaki bir ihtilâfı tahrik eden yahudilerin sebep olduğu çatışma ve bunun üzerine Âl-i İmrân Sûresi'nde inen âyetler bunun bir örneğidir. Gelen âyette:

«Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir kısmına uyarsanız, iman etmenizden sonra sizi kâfirliğe çevirirler» (Âl-i İmrân, 100) buyuruluyor.

Bu şekilde âyet; birliği anlaşmayı ve sevgiyi teşvik ederek yahudilerin oynamak istediği oyunu önlüyor. Nüzûl sebebi böyle bir düşmanlık olayı olabileceği gibi işlenen bir hatâ veya bir arzu ve istek gibi haller de olabilir. Keza Resûlullah'a yöneltilmiş bir soruya cevap niteliği taşıyabilir.

Âyetlerin nüzul sebeplerini bilmenin pek çok faydaları vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1 — Allah'ın indirdiği hükmün ana nedeninin bilinmesi açısından faydalıdır. Nüzûl sebebinin bilinmesi inananlar ve inanmayanlar için lüzumludur. İnananlar nüzûl sebeplerini bildikleri âyetleri uygulamaya çalışırlar ve uygulamamaları halinde doğacak fenalıkları anlarlar. Kâfirler ise bu hikmetleri görerek —insâflı olmaları halinde— îmana dönerler.

2 — Âyetlerin anlaşılmasında ve müşküllerin çözülmesinde faydalı olur. Hattâ Vâhidî'nin ifâdesine göre bir âyetin hikâyesini ve nüzûl sebebini bilmeden tefsirini bilmek imkânsızdır.

İbn Teymiye der ki: «Nüzûl sebebini bilmek âyetin anlaşılmasına yardımcı olur. Çünkü sebebi bilmek müsebbibi bilmeyi sağlar.» (1)

3 — Âyetin zâhirinden hasr (sınırlı) ifâdesi anlaşılan hususlarda hasr vehmini ortadan kaldırmak ancak âyetin nüzûl sebebini bilmekle mümkün olur.

4 — Lafzın umumuna değil de, sebebin husûsiyetine itibâr edenlere göre hükmün sebeple tahsîsi anlaşılır.

5 — Eğer âyet tahsîs sadedinde vârid olmuşsa

(1) Zerkânî, Menâhil'ül-İrfân, c. 1, s. 102.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nüzûl sebebinin âyetin hükmünün dışına çıkmıyacağı bilinir.

6 — Âyetin kesin olarak hangi konuda nâzil olduğu bilinerek şüphe ve böylece başka olayla benzetilip suçsuzu suçlama, suçluyu suçsuz gösterme durumu ortadan kalkar.

7 — Nüzûl sebeplerinin bilinmesi âyetin daha iyi öğrenilip anlaşılmasına vesîle olur. Çünkü sebeplerle müsebbipler ve hükümlerle olaylar, olaylarla şahıslar, zaman ve mekân arasındaki bağlantılar, konuların zihinde yerleşip öğrenilmesini sağlayan en iyi vasıtalardır.

Âyetlerin nüzûl sebebini bilmenin biricik yolu peygamberden ve ashaptan nakledilen sahîh rivâyetlerdir. Eğer rivâyette mürsel tarîk varsa yani râvî zincirinden bir sahabe düşmüş ve doğrudan tâbiîne atlanmışsa —başka bir rivâyetle desteklenmedikçe— doğru olarak kabul edilmez. Kur'an'da bir âyetin nüzûl sebebi olarak iki rivâyet zikredilirse ve her iki rivâyet birbirini nakzediyorsa bunlardan tabii olarak biri doğru, diğeri yanlış olacaktır. Ya da ikisi doğru fakat birinin tercîh nedeni bulunacaktır. Veya her ikisi doğru fakat her ikisinin de diğerinden tercih edilecek bir sebebi bulunmayacaktır. Veya her ikisi de doğru olacak fakat tercîh edici sebebi bulunmadığı için benimsenmesi mümkün olmayacaktır. Nüzûl sebeplerinin farklı olması halinde bu dört durum sözkonusudur. Birinci halde sahîh olan sebebe dayanılarak hüküm verilir, diğeri ise reddedilir. İkinci halde tercîh edilen sebebin açıklayıcı hükmü benimsenir. Tercîh ettirici sebeplerden birinin diğerinden daha doğru veya birini nakleden râvi, olayı görmeyen bir kişi olabilir. Üçüncü şekilde, olay, değişen sebeplere göre ele alınır. Dördüncü halde ise her iki rivâ-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yetin veya rivâyetlerin sözkonusu edildiği nüzûl sebebine binaen âyetlerin tekrarlanmasına göre hüküm verilir.

Bazen de bir öncekinin aksine bir olay iki veya daha fazla âyetlerin inmesine sebep olabilir. Bunun pek çok örnekleri vardır. Âyetlerin nüzûl sebeplerine yeterince vâkıf olmamak veya kasıtlı olarak tahrîf gayesi gütmek gibi nedenlerden dolayı nüzûl sebeplerinin değerlendirilmesi İslâm dünyasında değişik fırkaların doğmasına vesîle olmuştur. Nitekim Bükeyr, Nâfi'ye, İbn Ömer'e, Harûriye fırkası hakıkında görüşünü sorduğunda İbn Ömer: «Onlar Allah'ın yaratıklarının en şerlisidir. Zîra onlar kâfirler hakkında nâzil olan âyetleri mü'minlere âitmiş gibi kabul yoluna gittiler» şeklinde cevap vermiştir. Her âyet için bir nüzûl sebebi aramaya da lüzum yoktur. Çünkü âyetin nüzûl sebebi bazen doğrudan âyetin kendisi olabilir.(1)

Genellikle hem usul kitaplarında, hem de tefsirlerin önsözlerinde nüzûl sebebi ile ilgili geniş bilgilere yer verilir. Hattâ bu konuda yukarıda zikrettiğimiz gibi özel eserler kaleme alınmıştır. İlk eseri yazan Ali İbn el-Medenî (öl. 234)'dir. Vâhidî'nin (öl. 468) Eshâb el-Nüzûl adlı eseri ve Suyûtî (öl. 911)'nin Mübah el Nükûl adlı eserleri bu konunun en ünlüleridir. Ayrıca Muhammed el Endelüsî (öl. 402)'nin de sebeb-i nüzûl konusunda eserleri bulunmaktadır.(2)

---

(1) Zerkanî, Menâhil'ül-İrfân, c. 1, s. 114-116, Suphi Salih, Mebâhis, s. 47.

(2) İ. Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, s. 117.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KURAN-I KERÎM'DEKİ SÛRELERİN NÜZÛL SIRASI

Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası
1	96 — Alak	29	106 — Kureyş
2	68 — Kalem	30	101 — Karia
3	73 — Müzzemmil	31	75 — Kıyamet
4	74 — Müddessir	32	104 — Hümeze
5	1 — Fatiha	33	77 — Mürselât
6	111 — Mesed	34	50 — Kâf
7	81 — Tekvir	35	90 — Beled
8	87 — A'lâ	36	86 — Târık
9	92 — Leyl	37	54 — Kamer
10	89 — Fecr	38	38 — Sâd
11	93 — Duha	39	7 — A'raf
12	94 — İnşirah	40	72 — Cin
13	103 — Asr	41	36 — Yâsin
14	100 — Âdiyat	42	25 — Fürkan
15	108 — Kevser	43	35 — Fâtır
16	102 — Tekâsür	44	19 — Meryem
17	107 — Maûn	45	20 — Tâhâ
18	109 — Kâfirûn	46	56 — Vâkıa
19	105 — Fil	47	26 — Şuara
20	113 — Felak	48	27 — Neml
21	114 — Nâs	49	28 — Kasas
22	112 — İhlâs	50	17 — İsrâ
23	53 — Necm	51	10 — Yunus
24	80 — Abese	52	11 — Hûd
25	97 — Kadir	53	12 — Yusuf
26	91 — Şems	54	15 — Hicr
27	85 — Bürûc	55	6 — En'âm
28	95 — Tîn	56	37 — Sâffât

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası
57	31 — Lokman	86	83 — Mutaffifin
58	34 — Sebe	87	2 — Bakara
59	39 — Zümer	88	8 — Enfal
60	40 — Mü'min	89	3 — Âl-i İmran
61	41 — Fussilet	90	33 — Ahzab
62	42 — Şûra	91	60 — Mümtehine
63	43 — Zuhruf	92	4 — Nisa
64	44 — Duhan	93	99 — Zelzele
65	45 — Casiye	94	57 — Hadid
66	46 — Ahkâf	95	47 — Muhammed
67	51 — Zariyat	96	13 — Râd
68	88 — Ğâşiye	97	55 — Rahmân
69	18 — Kehf	98	76 — İnsan
70	16 — Nahl	99	65 — Talak
71	71 — Nuh	100	98 — Beyyine
72	14 — İbrahim	101	59 — Haşr
73	21 — Enbiya	102	24 — Nûr
74	23 — Mü'minûn	103	22 — Hac
75	32 — Secde	104	63 — Münâfikûn
76	52 — Tûr	105	58 — Mücadele
77	67 — Mülk	106	49 — Hucurat
78	69 — Hâkka	107	66 — Tahrim
79	70 — Meâric	108	64 — Teğabün
80	78 — Nebe	109	61 — Sâf
81	79 — Nâziât	110	62 — Cuma
82	82 — İnfitar	111	48 — Fetih
83	84 — İnşikak	112	5 — Mâide
84	30 — Rûm	113	9 — Tevbe
85	29 — Ankebut	114	110 — Nasr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SÛRELERİN NÜZÛL SIRASINA GÖRE; HZ. OSMAN, İBN ABBAS ve CA'FER el-SADIK'IN MUSHAFLARINDAKİ TERTİBİ

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
96	1 Alak	96	1 Alak	96	1 Alak
68	2 Kalem (Nûn)	68	2 Kalem	68	2 Kalem
73	3 Müzzemmil	93	3 Duha	73	3 Müzzemmil
74	4 Müddessir	73	4 Müzzemmil	74	4 Müddessir
1	5 Fatiha	74	5 Müddessir	111	5 Mesed
111	6 Mesed	1	6 Fatiha	81	6 Tekvir
81	7 Tekvir	111	7 Mesed	87	7 A'lâ
87	8 A'lâ	81	8 Tekvir	92	8 Leyl
92	9 Leyl	87	9 A'lâ	89	9 Fecr
89	10 Fecr	92	10 Leyl	93	10 Duha
93	11 Duha	89	11 Fecr	94	11 İnşirah
94	12 İnşirah	94	12 İnşirah	103	12 Asr
103	13 Asr	55	13 Rahmân	100	13 Âdiyat
100	14 Âdiyat	103	14 Asr	108	14 Kevser
108	15 Kevser	108	15 Kevser	102	15 Tekâsür

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
102	16 Tekâsür	102	16 Tekâsür	107	16 Mâûn
107	17 Mâûn	107	17 Mâûn	109	17 Kâfirun
109	18 Kâfirun	105	18 Fîl	105	18 Fîl
105	19 Fîl	109	19 Kâfirûn	113	19 Felâk
113	20 Felâk	112	20 İhlâs	114	20 Nâs
114	21 Nâs	53	21 Necm	112	21 İhlâs
112	22 İhlâs	80	22 Abese	53	22 Necm
53	23 Necm	97	23 Kadir	80	23 Abese
80	24 Abese	91	24 Şems	97	24 Kadir
97	25 Kadir	85	25 Bürûç	91	25 Şems
91	26 Şems	95	26 Tîn	85	26 Bürûc
85	27 Bürûç	106	27 Kureyş	95	27 Tîn
95	28 Tîn	101	28 Kâria	106	28 Kureyş
106	29 Kureyş	75	29 Kıyâmet	101	29 Kâria
101	30 Kâria	104	30 Hümeze	75	30 Kıyâmet
75	31 Kıyâmet	77	31 Mürselât	104	31 Hümeze
104	32 Hümeze	50	32 Kâf	77	32 Mürselât

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
77	33 Mürselât	90	33 Beled	50	33 Kâf
50	34 Kâf	86	34 Tarık	90	34 Beled
90	35 Beled	54	35 Kamer	86	35 Târık
86	36 Târık	38	36 Sâd	54	36 Kamer
54	37 Kamer	7	37 A'râf	38	37 Sâd
38	38 Sâd	72	38 Cin	7	38 A'râf
7	39 A'râf	36	39 Yâsîn	72	39 Cin
72	40 Cin	25	40 Fürkân	36	40 Yâsîn
36	41 Yâsîn	35	41 Fâtır	25	41 Fürkân
25	42 Fürkân	19	42 Meryem	35	42 Fâtır
35	43 Fâtır	20	43 Tâhâ	19	43 Meryem
19	44 Meryem	26	44 Şuarâ	20	44 Tâhâ
20	45 Tâhâ	27	45 Neml	56	45 Vâkıa
56	46 Vâkıa	28	46 Kasas	26	46 Şuarâ
26	47 Şuarâ	17	47 İsrâ	27	47 Neml
27	48 Neml	10	48 Yûnus	28	48 Kasas
28	49 Kasas	11	49 Hûd	17	49 İsrâ

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
17	50 İsrâ	12	50 Yûsuf	10	50 Yûnus
10	51 Yûnus	15	51 Hicr	11	51 Hûd
11	52 Hûd	6	52 En'âm	12	52 Yusuf
12	53 Yusuf	37	53 Saffât	15	53 Hicr
15	54 Hicr	31	54 Lokman	6	54 En'âm
6	55 En'âm	34	55 Sebe	37	55 Saffât
37	56 Saffât	39	56 Zümer	31	56 Lokman
31	57 Lokman	40	57 Mü'min	34	57 Sebe
34	58 Sebe	41	58 Fussilet	39	58 Zümer
39	59 Zümer	42	59 Şûrâ	40	59 Mü'min
40	60 Mü'min	43	60 Zuhrûf	41	60 Fussilet
41	61 Fussilet	44	61 Duhân	42	61 Şûrâ
42	62 Şûrâ	45	62 Câsiye	43	62 Zuhrûf
43	63 Zuhrûf	46	63 Ahkâf	44	63 Duhân
44	64 Duhân	51	64 Zâriyât	45	64 Câsiye
45	65 Câsiye	45	65 Ğâşiye	46	65 Ahkâf
16	66 Ahkâf	18	66 Kehf	51	66 Zâriyât

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
51	67 Zâriyât	16	67 Nahl	88	67 Gâşiye
88	68 Gâşiye	71	68 Nûh	18	68 Kehf
18	69 Kehf	14	69 İbrahim	16	69 Nahl
16	70 Nahl	21	70 Enbiya	71	70 Nûh
71	71 Nûh	23	71 Mü'minûn	14	71 İbrahim
14	72 İbrahim	13	72 Râd	21	72 Enbiyâ
21	73 Enbiya	52	73 Tûr	23	73 Mü'minûn
23	74 Mü'minûn	67	74 Mülk	32	74 Secde
32	75 Secde	69	75 Hâkka	52	75 Tûr
52	76 Tûr	70	76 Meâric	67	76 Mülk
67	77 Mülk	78	77 Nebe	69	77 Hâkka
69	78 Hâkka	79	78 Nâziât	70	78 Meâric
70	79 Meâric	82	79 İnfitâr	78	79 Nebe
78	80 Nebe	84	80 İnşikâk	79	80 Nâziât
79	81 Nâziât	30	81 Rûm	82	81 İnfitâr
82	82 İnfitâr	23	82 Ankebût	84	82 İnşikâk
84	83 İnşikâk	83	83 Mutaffifin	30	83 Rûm

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - http://www.pdfkitap.org

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
30	84 Rûm	2	84 Bakara	23	84 Ankebût
23	85 Ankebût	8	85 Enfâl	83	85 Mutaffifin
83	86 Mutaffifîn	3	86 Âl-i İmrân	2	86 Bakara
2	87 Bakara	59	87 Haşr	8	87 Enfâl
8	88 Enfâl	33	88 Ahzâb	3	88 Âl-i İmrân
3	89 Âl-i İmrân	24	89 Nûr	33	89 Ahzâb
33	90 Ahzâb	60	90 Mümtehine	60	90 Mümtehine
60	91 Mümtehine	48	91 Fetih	4	91 Nisâ
4	92 Nisâ	4	92 Nisâ	99	92 Zelzele
99	93 Zelzele	99	93 Zelzele	57	93 Hadîd
57	94 Hadîd	22	94 Hâc	47	94 Muhammed
47	95 Muhammed	57	95 Hadid	13	95 Râd
13	96 Râd	47	96 Muhammed	55	96 Rahmân
55	97 Rahmân	76	97 İnsan	76	97 İnsan
76	98 İnsan	65	98 Tâlâk	65	98 Tâlâk
65	99 Tâlâk	98	99 Beyyine	98	99 Beyyine
98	100 Beyyine	62	100 Cuma	59	100 Haşr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HZ. OSMAN'IN MUSHAFINDA		İBN ABBÂS'IN MUSHAFINDA		CA'FER EL-SÂDIK'IN MUSHAFINDA	
Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası	Kur'an'daki sırası	Nüzûl sırası
59	101 Haşr	32	101 Secde	110	101 Nasr
24	102 Nûr	63	102 Münâfikûn	24	102 Nûr
22	103 Hac	58	103 Mücadele	22	103 Hâc
63	104 Münâfikûn	49	104 Hucurât	63	104 Münafikûn
58	105 Mücâdele	66	105 Tahrîm	58	105 Mücâdele
49	106 Hucurât	64	106 Teğabûn	49	106 Hucurât
66	107 Tahrîm	61	107 Saf	66	107 Tahrîm
64	108 Teğabûn	5	108 Mâide	61	108 Sâf
61	109 Saf	90	109 Tevbe	62	109 Cuma
62	110 Cuma	110	110 Nasr	64	110 Teğabun
48	111 Fetih	56	111 Vâkıa	48	111 Fetih
5	112 Mâide	100	112 Âdiyât	9	112 Tevbe
9	113 Tevbe	113	113 Felâk	5	113 Mâide
110	114 Nasr	110	114 Nasr	1	114 Fatiha

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ALÂK SÛRESİ

Şimdi Kur'an-ı Kerîm'i, nüzûl sırasına göre izlemeye çalışalım. Burada Kur'an'ın iniş tarihini ve Resulullah'ın mücadele çizgisini günü gününe inceleyeceğiz. Böylece Kur'an'ın indiği havayı daha iyi yaşama imkânı elde etmiş olacağız. Kur'an'ın mesajı demek olan bu ana ilkeleri Fî Zılâl'il-Kur'an'dan özetleyip vermeye çalışacağız. Bu arada zaman zaman Seyyid Kutub'un Kur'an ile ilgili diğer eserlerine de başvuracağız.

Allah'ın sevgili peygamberine ilk vahyi olan «Oku!» emri, İslâm nizamının başlangıç noktası olmuştur. Böyle bir emirle başlayan Kur'an'ın ebedi mesajı, bizi hep gerçekleri okumaya, gerçekleri bulmaya sevketmiştir. Bunları Seyyid Kutub şöyle dile getiriyor:

Kur'an-ı Kerîm'in ilk nazil olan sûresi, Alâk Sûresi'dir. Bu sûrenin ilk âyetleri ile birlikte İslâm'ın dâveti de başlamıştı. Bu muazzam olayın başlangıcını İmam Ahmed bin Hanbel Hz. Âişe (r. anha)'den naklen şöyle anlatır:

«Hz. Peygambere ilk gelen vahiy uykusunda ve sâdık rüya halindeydi. Ne zaman bir rüya görse mut-

laka gün aydınlığı gibi çıkardı. Sonra ona yalnız başına kalmak hoş gösterildi. Hira dağındaki mağaraya çekilerek sayısı belirli gecelerde orada ibadet etmekteydi. Bu esnada ailesine yaklaşmamakta ve onlara uğramamaktaydı. Beraberinde yiyeceğini de götürmekteydi. Zaman zaman Hz. Hatice'nin yanına gelip azığını almakta ve tekrar gitmekteydi. Nihayet Hira mağarasında geldi «hak» ona. Yaklaşan melek «oku» dedi. O ise, ben okuyamam, dedi. Hz. Peygamber buyurur ki:

Melek beni kucaklayıp sıktı. Öyle ki beni son derece yordu ve bıraktı. Sonra: «Oku» dedi. Ben ise okuyamam dedim. İkinci defa beni aldı, sıktı ve son derece yordu. Sonra bıraktı ve «Oku» dedi. Ben okuyamam deyince üçüncü defa aldı ve sıktı sonra dedi ki:

Yaratan Rabbinin adıyle oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin, kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren en büyük kerem sahibidir.»

Böylece Hz. Peygamber ilikleri titreyerek dönüp Hz. Hatice'nin yanına geldi. Sonra: «**Beni örtünüz, örtünüz**» dedi. Üzerini örttüler. Korku ve dehşeti gidince, Hz. Hatice'ye: «**Ey Hatice, bana neler oldu biliyor musun?**» diyerek başından geçenleri anlattı ve «**Kendimden korktum**» dedi. Hz. Hatice ona: «Seni müjdelerim. And olsun ki Allah seni ebediyen mahcup etmez. Çünkü sen akrabalarını ziyaret edersin, doğru söylersin, zahmetlere katlanır, misafirlere ikram edersin. Haklı olanlara destek olursun.» dedi. Sonra Hz. Hatice, Hz. Muhammed (s.a.v.) beraberinde olduğu halde varıp amcası oğlu Kusey oğullarından Abdülüzza oğlu Esed oğlu Nevfel oğlu Varaka'nın yanına gitti. Varaka cahiliyet döneminde hıristiyanlığı kabul etmiş birisiydi. Arap yazısını bilir ve İncil'i İbranice

yazardı. Yaşlı birisi olduğundan gözlerini yitirmişti. Hz. Hatice ona dedi ki: «Ey amcam oğlu, kardeşinin oğlundan dinle.» Varaka dedi ki: «Ne oldu sana kardeşim oğlu?» Hz. Peygamber gördüklerini anlattı. Bunun üzerine Varaka şöyle dedi: «Bu sana gelen Hz. Mûsa'ya inen Namûs-ı Ekber'dir. Keşke ben de bulunsaydım, keşke ben de seni kavmin vatanından çıkarttığı zaman sağ olsaydım.» Rasûlullah (s.a.v.): «**Beni kavmim vatanımdan mı çıkaracak?**» dediğinde; Varaka: «Evet senin getirdiklerini hangi kimse getirdi ise ona düşmanlık edilmiştir. Eğer ben senin peygamberlik gününe ulaşırsam sana büyük destek olurum» dedi. Ama Varaka çok geçmeden vefat etti. (Buharî ve Müslim.)

Tabarî de Abdullah bin Zübeyr'den rivâyet ederek der ki:

Rasulûllah (s.a.v.) buyurdu ki:

«*Ben uykudayken bir ipek parçası üzerine yazılmış yazıyı melek getirdi bana. Ve «oku» dedi. Ben okuyamam deyince beni öyle sıktı ki, öldüm sandım. Sonra bıraktı ve «oku» dedi. Ben de ne okuyayım? dedim. Bunu sırf bir önceki şekilde yaptığı gibi yapmaması için söyledim. O da: «Yaratan Rabbinin adıyle oku» dedi. Ve bu âyeti: «İnsana bilmediğini bildiren en büyük kerem sahibidir» âyetine kadar okudu.*» Hz. Peygamber der ki: «*Ben de okudum. Sonra melek gitti. Ve ben uykudan uyandım. Sanki kalbime birşey yazılmış gibi idi. Allah'ın yarattıkları içerisinde benim en çok hoşlanmadığım şairlerle, delilerdi. Bu iki kitleye bakmaya tahammül edemezdim. Benim karşılaştığım şey de bir şiir veya deliliktir. Kureyşlilere ondan hiç haber vermem. Kureyş beni bu iki vasıfla anmasın. Andığı takdirde bir dağın tepesine çıkar ordan kendimi atar ve öldürürüm.*

Ancak o zaman rahatlarım, dedim.» Hz. Peygamber şöyle devam ediyor: «*Bunun için dağa çıktım, ortalarına varmıştım ki biri bana seslendi: «Ey Muhammed, sen Allah'ın Rasûlüsün, ben ise Cebrailim» diyordu. Başımı semaya kaldırdım. Bir de baktım ki Cibril (a.s.). O, parlak bir insan suretindeydi. İki ayağı semanın ufkuna dayalı idi. Ve Ey Muhammed! Sen Allah'ın Rasûlüsün, ben de Cebrailim» diyordu. Durup ona bakakaldım. Yapmak istediğimden vazgeçtim. Ne ilerleyebiliyordum, ne de geri dönebiliyordum. Gök ufkunda yüzümü ondan çeviriyor, ama nereye bakarsam onu olduğu şekilde görüyordum. Bir süre ne öne, ne arkaya gidebildim. Olduğum gibi kaldım. Nihayet Hz. Hatice adamlarını beni aramak için yollamıştı. Onlar Mekke'ye gidip gelmişlerdi ben yine olduğum yerde kalmıştım. Sonra o uzaklaştı, ben de evime dönerek ondan uzaklaştım...*» (Bu rivayeti İbn İshak, Vehb İbn Keysan'dan uzunca nakletmiştir.)

Ben, çoğu zaman siyer ve tefsir kitaplarında okuyup da üzerinde etraflıca durmadan geçiverdiğimiz veya çok az durduğumuz bu büyük olay üzerinde uzun uzun düşündüm.

Bu olay gerçekten büyük ve muazzam bir olaydır. Hudutsuz bir büyüklüğe sahip. Bugün biz onun büyüklüğünü kavramaya ne kadar çalışırsak çalışalım, birçok yönlerinin düşüncemizin üstünde kalacağı muhakkaktır.

Bu, gerçekten büyük, hudutsuz derecede büyük bir hâdise. İnsan kendi takati nisbetinde mutlak ve ezelî hakikati tasavvur ettiği zaman mevzunun azameti bazı yönleriyle ortaya çikar. Mahdut ve fâni olan kul bu gerçeğin ışığında kendi kulluk durumunu düşününce; bu mes'elenin ehemmiyeti belirir. Ve ondan

sonra ancak bu ilâhi itinanın insan denilen yaratığa verdiği değer kavranır. Ve bu duygunun zevkine ermek mümkün olur. Şükür, sevinç ve huzurla onu karşılamak imkânı doğar. Allah'ın sözlerinin mevcudatın dörtbir yanından çınladığı tasavvur edilir. Bu ilâhî sözler yeryüzünün bilinmez bir noktasında adeta münzevi hayatı yaşayan insan cinsinden bir ferde indirilmektedir.

Peki bu hâdisenin delâlet ettiği mânâ nedir?

Bu hâdise bir taraftan yüce Allah'ın geniş lütfunu, herşeyi kaplayan rahmetini, lütûf ve minnet dolu ikramını ifade eder. Hak Teâlâ rahmet ve ihsaniyle hiçbir sebep olmaksızın kullarını donatır. Fakat feyiz ve ihsanı O'nun bizzat yüce ve zatî sıfatlarından kaynaklanmaktadır.

İnsan yönünden bu olayın delâlet ettiği gerçek ise şudur: Yüce Allah insanoğluna, insanın düşünemeyeceği derecede ikramlarda bulunmuştur. Hiç bir kul Allah'ın bu ihsanları karşısında şükür görevini tam yapamaz. Yalnız bunun için bile, insan, bütün ömrünü rükû ve sücud ile geçirse yine Allah'a şükür vazifesini ifa etmiş olamaz. Bu hâdise, Allah'ın kendisini anması, iltifat etmesi, kendisiyle beşer arasında bir ilişki kurarak insan cinsinden bir peygamber seçip kelamını ona inzal buyurması, yeryüzünü bu zata karargah kılması, bütün mevcudatın bu kelâmın sedasıyle huşu duyması büyük bir lütuf ve ikramdır.

Bu akılları durdurucu olayın beşer hayatı üzerindeki etkisine gelince, bu da ilk andan başlamıştır. Daha başlar başlamaz, beşer tarihinin gidiş yönünü değiştirmiş, insan vicdanının hareket seyrini tebdil etmiştir. Çünkü o andan itibaren insanın başvuracağı noktayı düşünce ve değer ölçülerinin alacağı makamı tayin etmiştir. Bu nokta ne yeryüzüdür, ne de

arzu ve heveslerdir. Aksine gökyüzü ve ilâhî vahiydir.

Ve daha o andan itibaren ruhlarında bu gerçeğin yer ettiği yeryüzü insanları Allah'ın himayesinde ve doğrudan doğruya inayeti altında yaşamışlar, her işlerinde doğrudan doğruya O'na yönelmişler, Allah'ın kontrolü altında hareket ettiklerini hissetmişlerdir. Kudret elinin kendilerine uzanıp yolda attıkları adımı değiştirmesini, yanlışlarını düzeltip doğruya sevketmesini beklemişlerdir. Her gecenin sabahı kalktıklarında Allah'ın kendi içlerindeki gerçekleri kendilerine anlatan, problemlerini çözümleyip «şunu alın, şunu almayın» diyen vahyinin gelmiş olmasını beklemişlerdir.

Doğrusu o dönem, gerçekten olağanüstü bir dönemdi. Yirmiüç yıl boyunca yücelerin yücesiyle insanlar arasındaki direkt ilişkiler aralıksız devam etmişti. O dönemin mahiyetini ancak yaşayanlar bilir. Onlar bu gerçeği bilmişler, duymuşlar, başlangıcını ve sonunu görmüşler. Ve bu rabıtanın tadını tatmışlardı. Allah iradesinin yollarını değiştirdiğini hissetmişlerdi. Nereden kalkıp nereye vardıklarını görmüşlerdi. Ki bu mesafe yeryüzündeki ölçülerden hiçbiriyle kıyaslanmayacak kadar baş döndürücü bir mesafedir. Vicdanlarda katedilen bu mesafeden daha uzun kâinatta bir mesafe bulunmaz. Gökler ve âlemler arasında da böyle bir uzaklığın misline rastlamak mümkün değildir. Yeryüzünde iken gökyüzünden gelen emri almak, arzu ve heveslerin yardımını beklemektense, ilâhî vahyin yardımını beklemek arasındaki mesafe tasavvurun fevkinde idi. İslâm ile cahiliyet, beşeriyet ile Rabbaniyet arasındaki mesafe gökyüzü ile yeryüzü arasındaki mesafeden çok daha uzundur. Onlar bunu bilmişler, zevkini tatmışlar, ha-

lâvetini anlamışlardı. Bunun değerini düşünüyor, Resulullah (s.a.v.)'ın yüce dostuna intikalinden sonra onu kaybetmenin ne büyük bir hâdise olduğunu farkediyor, tasavvuru bile akılları durduracak olan bu olağanüstü dönemin kesintiye uğramasıyle büyük bir kayıp içerisinde olduklarını anlıyorlardı. Doğrusu bu hâdise gerçekten vuku bulmamış olsaydı tasavvuru bile mümkün olmazdı.

KALEM SÛRESİ

İslâm'ın getirdiği mesaj; o günkü insanların dünya görüşlerini, eşyaya bakış tarzlarını bir çırpıda değiştiriyor ve insanı tıpkı anasından doğduğu gündeki haline döndürüyordu. Bu mesajı anlamayanlar, onu garip karşılıyorlardı. İşte bu sûre de onun örneklerinden birisidir.

Bu sûrenin gerek giriş kısmının, gerek tümünün indiği tarihi kestirmek mümkün değil. Ayrıca giriş kısmının önce, diğer bölümlerinin sonra inmiş bulunduğunu kestirmek de imkânsız. Hattâ böyle bir ihtimali tercih imkânı da yoktur. Zira giriş kısmı da son kısmı da aynı konudan söz etmekte, küfredenlerin Hz. Peygamberin şahsiyetine dil uzatmalarını ve ona «mecnun» demelerini anlatmaktadır.

Bu sûrenin Alak Sûresi'nden sonra nazil olan ikinci sûre olduğunu söyleyen rivayetler pek çoktur. Muhtelif mushafların tertibinde de bu sûre ikinci sûre olarak yer alır. Ne var ki, sûrenin konusu ve üslûbunun akışından çıkardığımız tercih bizi bunun dışına götürmektedir. Hattâ ferdî dâvet başladıktan üç yıl sonra başlayan umumî dâvet süresinden de sonra

indiği ihtimalini verebilecek bir hava var. Kureyşlilerin İslâm dâvasına karşı çıktıkları, Resulullah (s.a.v.)'a karşı o edepsiz sözleri sarfettikleri dönemde, Kur'an işte bu sırada onların sözünü reddediyor ve bu sûrede varid olan şekliyle İslâm dâvasına karşı çıkanları tehdit ediyordu.

Sûrenin baş kısmının Alak sûresinin baş kısmından sonra nazil olduğunu ve:

«Ey Muhammed! Rabbinin nimeti sayesinde deli değilsin.»

âyeti ile reddedilen deliliğin Hz. Peygambere vahyin ilk geldiği sırada bunun bir delilik olması korkusu sebebiyle vürûdu ihtimali tamamen zayıftır. Zira doğrudan doğruya bu korkunun söz konusu edilen şekilde varid olmadığı konusunda kesin rivayetler vardır. Ve ayrıca sûrenin iç içe giren üslûbu içerisinde bu reddiyenin sûrenin sonunda varid olan:

«Kâfirler, Kur'an'ı işittikleri zaman nerdeyse gözleriyle seni kaydırıp devireceklerdi. "O delidir" diyorlardı.»

kavl-i şerifindeki söylentiye dâirdir. İşte sûrenin baş kısmında reddedilen husus budur. Baştan sona birbirine bağlantılı olarak sûre okununca bu husus akla gelmektedir.

Keza bazı rivayetler bu sûredeki on yedinci âyetten otuz üçüncü âyete kadar olan âyetlerin Medine'de indiğini zikrederler. Bu âyetlerde bahçe sahiplerinin kıssası ve tecrübeleri anlatılmaktadır. Kırk ikinci âyetten, ellinci âyete kadar ise balık sahibinin kıssası serdedilmektedir. Biz bu ihtimalleri de uzak karşılıyor ve sûrenin tamamen Mekke'de indiğini kabul ediyo-

ruz. Çünkü bu âyetlerin üzerinde, Mekke'de indiklerine dair keskin damgalar vardır. Sûrenin indiği sırada ele aldığı konu ve şartlarla ilişkili olması en doğru olanıdır.

Bizim tercihimize göre bütünüyle sûre iniş sırası bakımından ikinci sırada yer almaz. Ancak Hz. Peygamberin dâvetini genelleştirmesi emrinden sonra, yâni peygamberliğin gelişinden ve «yakın akrabalarını uyar» âyetinden sonra geçmişlerin kıssalarından söz eden âyetlerin gelişini müteâkiben bazılarının bunlara «eskilerin masalları» demeleri sonucu indiği kanaatindeyiz. Kureyşliler toptan İslâm'a dâvet edilince bu dâvete karşı ithamlar ve şiddetli savaşa girişmeleri üzerine inmiştir ki baştan sona sûrede yer alan ağır hamleler ve kesin tehditler bu sebeple gelmiştir. Sûrenin son bölümü de söylediğimiz bu hususu ima eder mahiyettedir:

«Kâfirler, Kur'an'ı işittikleri zaman nerdeyse gözleriyle seni kaydırıp devireceklerdi. «O delidir» diyorlardı.»

Bu bölüm büyük toplumlara yöneltilen umumî bir dâvettir. Halbuki, İslâm, dâvetinin ilk başladığı sıralarda umuma değil, fertlere yönelmişti. Ve ferdî vasıtalarla dâvet tercih edilmekteydi. Topluca küfretmiş olanlara dâvet yöneltilmemişti. Kuvvetli kaynakların belirttiği gibi umumî dâvet ilk dâvetten ancak üç yıl sonra başlamıştı.

Bütün bunlarla birlikte, bu sûrenin, Müddessir ve Müzzemmil Sûreleri'nin İslâm dâvetinin ilk sıralarında inmiş bulunması ihtimalini büsbütün ortadan kaldırmaz. Yukarda saydığımız sebeplerden ötürü her ne kadar ikinci sûre olarak inmemiş olması ihtimali kuvvetli ise de Müddessir ve Müzzemil Sûreleri'nde

olduğu gibi dâvetin ilk yıllarında inmiş olma ihtimali kuvvetlidir.

Toprağa dikilen bu fidan —İslâm inanç fidanı— doğrusu, yeryüzündeki en üstün ve en temiz bir fidandı. Bunun için de yalnız Arap yarımadasında hâkim olan cahiliyet zihniyetine değil bütün yeryüzünde hâkim olan cahiliyet düşüncesine göre çok garip bir şeydi.

Gerçekten de; Kureyşli müşriklerin içinde bulundukları ve pamuk ipliği ile bağlandıkları İbrahim peygamberin dininin o tahrif edilmiş, değiştirilmiş ve anlaşılmaz şekle sokulmuş, çeşitli efsane ve hurafelerle doldurulmuş bulunan hali ile Hz. Muhammed (s.a.v.)'in temelden ilk hanif olan İbrahim peygamberin dinini eksiksiz temsil eden ve yeryüzüne gelmiş en son risalet olarak kıyamete kadar beşeriyetin erginlik çağındaki kafasına hitap edecek olan dininin bu kapsamlı, engin ve anlaşılır vaziyeti, bu göz alıcı, parlak ve doğru şekli arasındaki intikal ve geçiş son derece büyük bir hâdise idi.

Gerçekten de Allah'a şirk koşan, çeşitli tanrılara tapınan, meleklerin heykelini dikip ibadet eden, cinlere ve ruhlara bağlanan ve daha nice cahiliyet inancının dayandığı bu darmadağınık düşünce biçimleri arasından geçip Kur'an'ın çizdiği bir tek Allah düşüncesine bağlanmak, O'nun azamet ve kudretini kabul etmek, ilâhî iradenin bütün yaratıkları kapsadığını benimsemek son derece büyük bir geçiş ve intikal hadisesi idi.

Keza; yarımadada hakim olan sınıflar ve nüfuzlu olan kâhinler ile şeref, efendilik, Kâbe'nin bekçiliği, kabilelerle diğer Araplar arasındaki ilişkilerin tanzimi ve benzeri şeylerle alâkalı sınıflara has imtiyazlardan geçilerek Allah'ın karşısındaki sade bir eşitlik

ve Kur'an-ı Kerîm'in belirttiği gibi Allah'ın huzurunda kulun doğrudan doğruya yaratanı ile bağlantı kurması çok büyük bir intikal hâdisesi idi.

Cahiliyet devrinde geçerli olan ahlâk anlayışıyle Kur'an'ın müjdelediği ve Hz. Muhammed'in temsil ve dâvet ettiği ahlâk anlayışı arasındaki geçiş de son derece büyük bir olaydı.

İşte bu sıraladığımız çeşitli noktalardaki geçiş hali yalnız başına bu yeni inanç sistemiyle eskiye bağlı olan Kureyş kabilesinin inanç ve ahlâk anlayışı arasında çatışmaların meydana çıkması için kâfi idi. Hem, çatışmayı gerektiren haller yalnız bu saydıklarımızdan ibaret de değildi. Bunun yanında, Kureyş zihniyetinin belki inançtan da önce ele aldığı ve çok önemli saydığı bazı değerlendirmeler de bulunmaktaydı.

Bu değerlendirmelerden birisi sosyal yönde olup Kur'an-ı Kerîm'in anlattığı gibi onlardan bazılarını,

«Bu Kur'an şu iki büyük kasabadan bir kişinin üzerine inmeli değil miydi?»

demeye kadar götürmüştür. Bu iki kasaba Mekke ve Tâif idi. Hz. Peygamber her ne kadar soyu itibariyle çok şerefli ve Kureyş'in gözbebeği olan bir kabileye mensup idiyse de peygamberlikten önce kavmi arasında bir başkanlık durumu yoktu. Halbuki ortada Kureyş'in Sâkif kabilesinin ve diğer kabilelerin başkanlık mevkileri vardı. Ve bu toplum, kabile reisliğine son derece önemli bir yer verirdi. Bunun için bu reislikleri bırakıp ta Hz. Muhammed'in arkasına düşmek onlar için kolay olmuyordu.

Bir başka değerlendirme tarzı da ailevî ilişkiler idi. Öyle ki, Ebu Cehil gibi bir adam İslâm risaletinin gösterdiği hakikati sırf onu getiren peygamberin Abd-i Menaf oğullarından birisi olması münasebetiy-

le kabul etmekten kaçınıyordu. Nitekim bu gerçek Ahnes bin Şureyk ile Ebu Süfyan bin Harb arasında cereyan eden bir kıssada şöyle dile gelir: Üçü birden üç gece gizlice Kur'an dinlemeye giderler. Ve her gece bir daha gelmemek üzere sözleşirler. Halkın kendilerini görüp etkilenmesinden korkarlar. Ahnes bin Şureyk Ebu Cehile, Hz. Muhammed'den duyduğu şeyler hakkında bilgi sorunca verdiği cevap şu olur: «Ne işiteceğim? Biz ve Abd-i Menaf oğulları şeref konusunda çekiştik. Onlar taşıdılar biz taşıdık. Onlar verdiler biz de verdik... Nihayet ikimiz de diz üstü çöküverdik. Bağlı süvariler gibi olmuştuk. Nihayet dediler ki, 'Bizden bir peygamber çıktı, kendisine gökten vahiy gelir.' Biz nerede böyle birşeyi idrâk edebilirdik. Allah'a and ederiz ki, ebediyen ona inanmaz ve onu doğrulamayız.»

Başka değerlendirme tarzları da vardı. Cahiliyet tortusunun ruhlarda bıraktığı menfaat, sınıf ve ruhî değerlendirme tarzlarından hepsi, her çareye başvurarak, toprağa yeni atılmış olan bu fidanı kendi yerinde öldürüp kök salmadan kurutmak istemekteydi. Dal budak salmaksızın devirmekti hedefleri. Hele ferdi dâvet devri geçip yüce Allah sevgili peygamberine dâvetini açıkça yürütmesini emredince ve yeni dâvetin işaretleri belirmeye başlayınca bu hücum daha da arttı. Kur'an-ı Kerim putperestlik inancının ve onun ardından gelen sahte tanrıların, sapık düşüncelerin, bâtıl geleneklerin kötülüğünü beyan ettikçe bu hücum daha da hızlandı.

Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber olmakla, Rabbinden vahiy almak ve yücelerin yücesiyle bağlantı kurmuş olmakla beraber... Yine de bir beşerdi. Onun içinden geçen duygular beşer duygularıydı. Binaenaleyh bu katı mukavemet ve müşriklerin sürdürdüğü

savaşla karşılaşıyor, acı işkencelere maruz kalıyor, o ve beraberindeki sayıca çok az olan mü'minler, müşriklerin baskısıyle yüzyüze geliyorlardı.

Gerek Hz. Peygamber, gerekse ona inananlar müşriklerin onun yüce şahsiyeti hakkında söyledikleri sözleri duyuyorlardı. Onlar dillerini uzatarak, onun için «o gerçekten bir delidir» diyorlardı. Bu söz onların istihza dolu sözlerinden sadece birisiydi. Nitekim Kur'an-ı Kerîm diğer sûrelerde bu davranışları anlatarak Hz. Peygamberin şahsına ve ona inananlara tevcih edilen sözleri nakletmektedir. Müslümanlar çok yakın akrabalarından sayısız işkencelere maruz kalmakta idiler.

Alay ve istihza azınlıkta olanlara çok eziyet verir. Muhatap olan bir peygamber de olsa aynı acıları hisseder.

Bunun için görüyoruz ki, bu cüzdeki diğer sûreler gibi Mekke'de inen sûrelerde Allah Teâlâ sanki peygamberini ve beraberindeki bir avuç mü'mini kendi himayesine alıyor, onları teselli ediyor ve peygamberiyle mü'minleri kendi himayesine alıyor, övgüsüne mazhar kılıyor. Gerek bu dâvetin, gerekse O'nun şerefli peygamberinin temsil ettiği ahlâk unsurunu ortaya koyuyor. Hakkındaki söylentileri reddederek güçsüzlerin kalbine huzur veriyor. Kendi düşmanlarıyle giriştikleri savaşı bizzat Allah'ın idare ettiğini, zengin ve güçlü düşmanlarına karşı besledikleri birçok düşüncelerinden onları muaf kıldığını ifade ediyor.

Bu örneklere Kalem Sûresi'nde şu ifadelerde rastlıyoruz. Allah Teâlâ yüce peygamberi hakkında buyuruyor ki:

«Nûn. Kaleme ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki, ey Muhammed! Rabbinin nimeti sayesinde deli de-

ğilsin. Şüphesiz sana arkası kesilmeyen bir mükafat vardır. Muhakkak ki sen, büyük bir ahlâk üzeresin.»

Mü'minler hakkında da şöyle buyuruyor:

«Şüphesiz Allah'tan korkanlar için Rableri nezdinde «Naim» cennetleri vardır. Biz, müslümanları hiç kâfirlerle bir tutar mıyız? Ne oluyor size? Nasıl böyle hüküm verebiliyorsunuz?»

Peygamberin seçkin düşmanlarından birisi hakkında ise şöyle deniyor:

«Ey Muhammed! Çok yemin eden, alçak, çok kınayan, daima koğuculuk eden, hayrı durmadan engelleyen, saldırgan, çok günahkâr, pek katı kalpli, bunlarla birlikte soysuz olan hiç bir kimseye mal ve çocukları var diye sakın itaat etme! Âyetlerimiz ona okunduğu zaman; "Bunlar eskilerin masallarıdır" der. Biz, yakında onun burnunu ezeceğiz.»

Bütün yalanlayıcıların giriştikleri harp hakkında da buyuruyor ki:

«Ey Muhammed! Kur'an'ı yalanlayanları sen Bana bırak. Biz onları nereden geldiğini bilmedikleri bir azaba yavaş yavaş yaklaştıracağız. Ben onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz Ben'im tedbirim çok kuvvetlidir.»

Âhiret azabından başka mütekebbirleri horlayan bir başka azaptan da şöyle söz ediyor:

«Kıyamet gününün dehşetinden paçalar sıvanır. Kâfirler secdeye davet edilirler. Fakat secde edemezler. Gözleri açılmaz bir halde onları zillet kaplamıştır. Halbuki onlar dünyada sağlam oldukları halde secdeye davet ediliyorlardı.»

Dünya bahçelerinden bir bahçenin sahibi olanları da şımarıklığın bir nümunesi olarak anlatıyor. Böylece, malları ve evlatlarıyle gururlanan Kureyş

büyüklerini tehdit ediyor. İslâm dâvası mensuplarının malları ve çocukları olmamasını sebep göstererek ondan yüz çevirdiklerini söyleyen müşrikleri...

Sûrenin sonunda ise Hz. Peygambere sabır tavsiye ediliyor.

«*Ey Muhammed! Sen Rabbinin hükmüne sabret. Balık tarafından yutulan Yunus'un durumuna düşme...*»

Bu tesellilerin, bu övgülerin ve yalanlayıcılara bu katı hamlelerin ve korkunç tehditlerin peşinden.... Allah'ın bizzat bu savaşı idare ettiğini bildiren bu sert üslûbun gerisinden... Evet bütün bunların ardından biz o dönemin işaretlerini görüyoruz. Zaaf ve azgınlık dönemini. Şiddet ve ıstırap perdesini. O inatçı toprakta, o şerefli fidanı dikip yetiştirmek için harcanan ağır çabaların cereyan ettiği dönemi...

Keza bu sûrenin akışından, ifade ve konuları anlatışından o gün müslümanların karşı karşıya bulunduğu toplumun karakterine de vâkıf oluyoruz. Budalaca, iptidaî düşüncelerle dolu, duygu ve değerlerin, düşünce ve mes'elelerin tamamen ilkel bir hüviyet arzettiği bir toplumla karşılaşıyoruz.

Onların basitliğini ve budalalığını peygamber hakkında söyledikleri sözlerinden anlıyoruz. «... "O delidir" ...» deyişlerinden. Halbuki bu ithamın hiç de ciddiye alınır bir yanı yoktur. Bu üslûp, hiçbir esasa dayanmadan, basit ve ilkel kişilerin, ağır küfürler savurmaktan başka bir şey yapamayanların üslûbuydu.

Aynı hususu biz Hak Teâlâ'nın onların bu iftiralarını reddeden ifadelerinde de görüyoruz:

«... *Ey Muhammed! Rabbinin nimeti sayesinde deli değilsin. Şüphesiz sana arkası kesilmeyen bir mükâfat vardır. Muhakkak ki sen, büyük bir ahlâk üzeresin. Han-*

ginizin aklını kaybetmiş olduğunu, yakında sen de göreceksin. Onlar da görecekler.»

Ağır ve açık tehditte bu husus gözümüze ilişiyor:

«*Ey Muhammed! Kur'an'ı yalanlayanları sen Bana bırak. Biz onları nereden geldiğini bilmekleri bir azaba yavaş yavaş yaklaştıracağız. Ben onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz Ben'im tedbirim çok kuvvetlidir.*»

Aynı husus aralarından bir kişiye küfredişlerini reddeden âyet-i kerîmede de gözümüze ilişiyor:

«*Ey Muhammed! Çok yemin eden, alçak, çok kınayan, daima koğuculuk eden, hayrı durmadan engelleyen, saldırgan, çok günahkâr, pek katı kalpli, bunlarla birlikte soysuz olan hiç bir kimseye mal ve çocukları var diye sakın itaat etme!*»

Hak Teâlâ'nın onlara örnek olarak verdiği bahçe sahipleri kıssasında da bu durumu görüyoruz. Bu kıssa; düşüncesi basit ve ilkel olduğu kadar, hareket ve sözleri de aynı ilkellikte şımarık bir insanın kıssasıdır:

«*"Bugün hiçbir yoksul, oraya girip yanınıza sokulmasın" diye aralarında fısıldaşarak bahçeye doğru yürüdüler.*»

Nihayet onların basitliğini kendilerine yöneltilen tartışmaların ardından müşahade ediyoruz:

«*Ne oluyor size? Nasıl böyle hüküm verebiliyorsunuz? Yoksa içinde seçtiğinizin sizin olacağını beyan eden bir kitabınız mı var da, onu okuyorsunuz? Yoksa: «Karar verdiğiniz her şey sizin olacaktır» diye aramızda kıyamet gününe kadar devam edecek olan bir ahit mi var? Ey Muhammed! Sor onlara, içlerinden hangisi buna kefil olabilir?*»

Bu işaretler Kur'an'ın üslûbunun ardından açıkça beliriyor. Ve peygamberin hayatını, onun hayatında

cereyan eden olayları, İslâm'a dâvet konusunda atılan adımları ve bunun da ötesinde, Kur'an'ın, bu ilkel toplumu alarak, peygamberin hayatının son dönemindeki o üstün düşünce ve tefekkür ufkuna yükseltişindeki hârikayı görüyoruz. Yirmi yılı geçmeyen kısa bir zaman içerisinde sesleniş tarzlarından tutun da, hakikatleri değerlendirmelerinde, duygu ve düşüncelerini en doğruya yöneltmelerinde bu harika kendisini gösteriyor. Yirmi yıl, milletlerin hayatında bir göz açıp kapamak kadar kısa bir müddettir. Bu kapsamlı geniş geçiş dönemiyle katiyen kabili kıyas değildir. İslâm toplumunun çok kısa zamanda katettiği merhaleler, işte bu yirmi yıl içerisinde olmuştur. İslâm, beşeriyetin kumandasını bu müddet içerisinde eline almış, beşeriyeti hiçbir kumanda mevkiinin yükseltemediği zirvelere yükseltmiştir. Yalnız inanç yönünden değil, yalnız inancın insanların günlük hayatındaki etkisi yönünden değil, sadece bu tesirin genişliği ve muhtevası bakımından değil, aynı zamanda bütün insanlığı sevgi ve şefkatle kucaklaması, fikrî ihtiyaçlarını ve her sahadaki sistematik problemlerini karşılama yönünden de kendisini gösterir.

Bu sûrenin gerisinden işaretlerini gördüğümüz o iptidaî ve basit hayattan bu derin ve geniş hayata geçişte tecelli eden mucize çok büyüktür. Az bir kitlenin çoğalmasından, güçsüz bir kitlenin kuvvetlenmesinden çok daha büyük, geniş ve kapsamlı bir geçiştir bu. Şurası muhakkak ki safları hazırlamaktan, sayıları çoğaltmaktan çok daha zordur kafaları ve ruhları yoğurup biçimlendirmek...

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Bu sûrenin nüzul sebepleri hakkındaki rivayetlere göre, Kureyş'in ileri gelenleri «Dâr'ün-Nedve»de toplanmış, Peygamber (s.a.v.)'e ve dâvet ettiği dine kuracakları tuzağı görüşmekteydiler. Resûlullah (s.a.v.)'a haber ulaşınca, müteessir oldu. Örtüsüne bürünüp dolandı ve üzüntülü olarak uykuya daldı. Bu sırada Cebrail (a.s.) bu sûrenin ilk yarısını getirdi. İkinci kısmı ise, tam bir sene sonra inmiştir. Bu ikinci kısmın nüzul sebebi, Resûlullah (s.a.v.)'ın ve beraberindeki bir kısım müslümanların, geceleri kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılmalarıdır. Bunu hafifletmek maksadıyle on iki ay sonra ikinci kısım nazil olmuştur.

Rivayetin bir diğeri ise Müddessir Sûresi'yle ilgili olarak nakledilen hususdur. Bu rivayetin özeti şöyledir: Resûlullah (s.a.v.), risalet gelmeden üç yıl önceden başlamak üzere her yıl Ramazan ayında Mekke'den iki mil kadar uzakta bulunan Hira mağarasında inzivaya çekilirdi. Bu inzivada ibadet etmekteydi. Ailesi de yakın bir mesafede bulunmaktaydı. Bu ayı orada geçirirken yanına gelen fakirleri doyurur, diğer vakitlerinde ibadet ve çevresindeki kâinatı müşahede ve tefekkürle geçirir ve bunların ötesindeki asıl yaratıcı kudreti düşünürdü...

Kavminin hoşlandığı tezatlarla dolu bâtıl inanç ve hiçbir esasa dayanmayan boş tasavvurlar onu hiç-

bir zaman tatmin etmiyordu. Fakat önünde ne apaçık bir yol, ne muayyen bir nizam, ne de tatmin olacağı bir hedef mevcuttu.

Resûlullah (s.a.v.)'ın bu uzleti seçişi Allah Teâlâ'nın onu büyük bir göreve hazırlamak üzere tedbiri idi. Bu uzlette nefsiyle başbaşa kalmakta, hayatının meşakkatlerinden ve basit meşgalelerinden bir an olsun uzaklaşmaktaydı. Kâinatın verdiği ilhamlarla ve akılları durduran delillerle başbaşa kalmaktaydı. Ruhu, varlığın ruhuyla birlikte tesbihe dalmakta, bu hârika güzellik ve mükemmellikle birlikte sarmaş dolaş yaşamaktaydı. İdrâk ve tefekkür içinde büyük hakikatle el ele, haşir neşir olmaktaydı.

Hayatta cereyan eden işlere tesir etmek ve onlara başka bir yön vermek isteyen her ruh için bu durum zarurî bir haldir. Böyle bir ruh içinde bir müddet halvet ve uzlet etmek, dünya işlerinden, hayat sıkıntılarından, hayatı kaplayan üzüntülerden uzaklaşmak zarurîdir.

Geniş kâinatı ve onun apaşikâr hakikatini tefekkür edip araştırma ve inceleme yapmak için bir zaman ayırmaya ihtiyaç vardır. Hayat meşgalelerine aşırı dalmak ruhta bir alışkanlık ve ona bağlılık hali doğurmaktadır ki, o zaman insan bu alışkanlığı kolay kolay üzerinden atamaz.

Bununla beraber, hayat, insanı esir eden küçük hâdiseleri ve basit meşgaleleriyle çepeçevre sarmıştır. Bir müddet için bunlardan kurtulma ve uzaklaşma durumuna gelebilmesi için, büyük ruhu kendinden daha büyük olan şeyin müşahedesine hazırlaması ve kendisini olgunlaştırma şuuruna alıştırması gerekir. Bunu yaparken de herhangi bir geleneğe ve bilinen başka kaynaklara müracaat etme ihtiyacını duymaz.

İşte bu yolla Allah Teâlâ Peygamber (s.a.v.)'ini büyük emaneti yüklenmeye, yeryüzünün nizamını ve tarihin seyrini değiştirmeye hazırlamıştır. Risalet vazifesini yüklemeden önce üç sene onu bu uzlet yoluyla olgunlaştırmıştır. Resulullah (s.a.v.) yılın bir ayını engin kâinatın ruhuyla kaynaşmış olarak böyle bir inziva ile geçirmekte, varlık âleminin ötesinde gizlenmiş gaybı tefekkür etmekteydi. Bu durum, Allah'ın izin verdiği nisbette, gayb ile temasa geçme zamanı yaklaşıncaya kadar devam etmiştir.

Allah Teâlâ izin verip, geniş rahmet ve feyizlerinin yeryüzüne taşmasını murad edince, Cebrail (a.s.) Peygamber (s.a.v.)'i Hira mağarasında ziyaret etti.

Sonra vahyin Resûlullah (s.a.v.)'a gelişi, Cebrail'in Hira dağına ikinci defa gelmesine kadar kesildi. Yine bir gün Resulullah (s.a.v.) karşısında Cebrail'i buldu ve korkusundan titreyerek yere yıkıldı. Sonra kalkıp titreyerek ailesine gitti ve: «Beni örtün, beni örtün» dedi... Ve dediğini yerine getirdiler. Başına gelen hal ve korkudan titremesi devam ettiği sırada Cebrail geldi ve: «Ey elbisesine bürünen peygamber!» hitabı ile başlayan Müzzemmil Sûresi'nin ilk yarısını tebliğ etti.

Gerek sûrenin yarısının ve gerekse başlangıç kısmının nüzul sebepleri hakkındaki sahih rivayetlerde belirtildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) bu ağır olayın uyku ve benzeri şeylerle geçiştirilemeyeceğini anlamıştı. Bu yeni olay ağır bir mükellefiyet, uzun sürecek bir cihad idi. Hitabın başlangıcından itibaren bütün hali devamlı uyanıklık, meşakkat ve tükenmeyen gayret istiyordu. Bu hayatta artık uykuya yer yoktu.

Resûlullah (s.a.v.)'a hitap «kalk» emriyle gelmiş o da emre uyarak kalkmıştı. Bu kıyam yirmi yıldan fazla bir zaman aralıksız devam edecekti. Kalktı ve

Allah'a davet vazifesine devam etti. Omuzlarına çok ağır ve meşakkatli bir yük almış olmasına rağmen yine de dimdik ayaktaydı. Bu, yeryüzünde büyük emanetin yükü, bütün beşeriyetin yükü, yeni bir inancın yükü, çeşitli meydanlarda cihad ve mücadele yüküydü.

Cahiliyetin vehimlerine, hurafelerine saplanmış, yeryüzünün cazibesiyle ağırlaşmış, şehvetlerinin tuzağına düşerek esir olmuş o insanların karşısında cihad ve mücadele yüküydü bu yük... Onlardan bir kısmının kalplerini cahiliyet geleneklerinden, süflî yaşayışlardan henüz temizlediği bir sırada meydan savaşları da başlayacaktı. Arka arkaya savaşlar... Allah'a dâvet yolunun düşmanlarıyle, bu dâveti ve buna inananları yok etmek için toplanan büyük ordularla yapılan savaşlar... Bu yeni fidanı, kökleşmeden, gelişip dalları fezayı tutmadan ve başka ufukları da gölgelendirmeden önce dikildiği yerden söküp atmak için uğraşanlarla savaşlar... Daha sonra, Arap yarımadasındaki savaşlar henüz bitmeden, Bizans'tan gelen ve yeni ümmeti yok etmeyi hedef tutan hücumlara karşı savaşlar...

Bütün bu savaşlar arasında ilk savaş, yani kalplerdeki savaş henüz sona ermiş değildi. Bu ebedî bir savaştı. Bu savaşı yürüten şeytandı ve hiçbir an kalplerin derinliğine taktığı oltasını çekmekten geri durmamaktaydı. İşte Resulullah (s.a.v.) böyle bir durumda muhtelif meydanlarda devam ettirdiği savaşlarla Allah'a dâvet vazifesini yerine getirmiştir. Bu vazifeyi yaparken de hayatın bütün sıkıntılarına katlanmakta, aleyhine işleyen hayat şartlarına aldırış etmemekte, etrafında ve gölgesinde mü'minler huzur ve emniyet içinde bulunurken o bitmeyen bir gayret ve yorgunluk içinde idi... Ve bütün bunlara son derece

azim ve sabırla karşı koyuyordu. Rabbinin emrettiği, ve ona seslendiği şekilde geceleri kalkıp namaz kılmakta, Rabbine ibadetini yapmakta, Kur'an-ı Kerîm'i tilâvete devam etmekteydi:

İşte Resûlullah (s.a.v.) bu yüce göreve böyle başladı ve yirmi yıldan fazla devam eden mücadele içinde onu devam ettirdi. Bu ulu ve yüce nidâyı işittiğinden ve ağır sorumluluğu omuzlarına aldığından itibaren vazifesine bir an ara vermemiş ve hiçbir şey onu bu yoldan alıkoymamıştı...

Sûre, her iki bölümüyle de bu dâvetin ilk devrelerini tablolaştırmaktadır. Bu büyük teklif, güzel ve yüce bir nidâ ile başlar. Resulullah'a; gece kalkması, namaz kılması, Kur'an okuması, haşyetle zikretmesi, sadece Allah'a güvenmesi, eziyetlere sabretmesi, yalanlayanları uygun bir şekilde terketmesi, onları bu dâvetin ve mücadelenin asıl sahibi Cebbâr ve Kahhâr olan Allah ile başbaşa bırakma emirlerine uyarak bu işe hazırlanması bildirilir. Merhamet, yumuşaklık, kolaylık ve hafifletmek müjdeleriyle birlikte Allah'a itaata ve yakınlaşmaya yöneltmek, rahmet ve mağfiretini talep etmek emirleriyle sûre sona erer.

Bu sûre her iki kısmında da yüce bir cihad sayfasını temsil eder. Binâenaleyh o cihadı, dalâlet içindeki bir toplumdan seçilen mü'min kitle, beşeriyeti Rablerine yöneltmek, müşriklerden gelecek eziyetlere sabretmek için yaparlar. Bu şerefli mücadeleyi sürdürürken nefisleriyle de mücadele içinde bulunurlar. Dünyanın aldatıcı ve oyalayıcı ziynetine kapılmazlar. Boş vakitlerini uykuyla geçirmezler...

MÜDDESSİR SÛRESİ

Bu sûre, iniş sebebi ve vakti bakımından bir önceki Müzzemmil Sûresi'ne benzemektedir. Alâk Sûresi'nden sonra indiğine dair bazı rivayetler mevcuttur. Diğer bazı rivayetlere göre, dâveti açığa vurmasından ve müşriklerin Resûlullah (s.a.v.)'a eziyete başlamasından sonra inmiştir.

Buharî, Yahya bin Ebi Kesîr'den naklederek der ki: Kur'an'dan ilk nazil olan âyeti, Ebu Seleme bin Abdurrahman'dan sordum, cevaben: «Müddessir Sûresi'dir» dedi. Buna karşılık: «Alâk Sûresi'dir» diyorlar, dedim. Ebu Seleme: «Câbir bin Abdullah'a bu hususu sordum ve senin bana söylediğini ben de ona dedim. Câbir de: Rasûlullah'ın bize haber verdiği şu sözlerden başkasını sana söyleyemem» dedi:

«*Hira'da bir müddet bulundum. İkametimi tamamlayıp döndüğüm sırada bana seslenildiğini işittim. Sağıma baktım bir şey göremedim. Sonra soluma baktım yine bir şey göremedim. Önüme baktım bir şey göremedim. Arkama baktım bir şey göremedim. Nihayet başımı kaldırıp yukarıya baktım ve bir şey gördüm. Hemen Hatice'ye geldim ve şöyle dedim: Beni örtünüz ve üzerime soğuk su dökünüz. Üzerimi örttüler ve soğuk su da döktüler.* Bunun üzerine de: *'Ey sarınıp bürünen peygamber! Kalk, insanları uyar!' âyetleri indi*» buyurdular...

Rivayetlerden biri budur. Bu konuda başka rivayetler de var. Taberani, İbn Abbas'ın şöyle söylediğini rivayet eder: Velid bin Muğîre bir gün Kureyş'e bir ziyafet verdi. Ziyafet bitince Resulullah'ı kastederek: «Bu adam hakkında ne dersiniz?» dedi. İçlerinden biri: «Sihirbazdır.» Diğeri: «Hayır, o sihirbaz değildir.» Bir diğeri: «Kâhindir.» Bir başkası: «Hayır kâhin değildir.» Biri kalktı: «O şairdir...» Diğeri cevap verdi: «Hayır, o şair değildir.» Biri de: «Bu öğretilegelen bir sihirden başka bir şey değildir» deyince, onun bir sihirbaz olduğunda ittifak ettiler. Bu konuşmalar Resûlullah (s.a.v.)'a ulaşınca son derece üzüldü, boynunu büküp, örtüye büründü. Bu olay üzerine de Allah Teâlâ:

«Ey sarınıp bürünen peygamber! Kalk, insanları uyar! Rabbini yücelt. Elbiselerini temizle. Azaba götürecek şeylerden sakın. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kalkma. Rabbinin rızası için sabret.» âyetlerini indirdi.

Bu son rivayet «Müzzemmil Sûresi» ile ilgili rivayete yakın bir rivayettir. Bu yüzden hangi sûrenin önce nazil olduğuna dair kesin bir kanaate sahip olamıyoruz.

Şu kadarı var ki, bizzat bu sûrenin âyetlerini tetkik ettiğimiz zaman, sûrenin başlangıcından «Rabbinin rızası için sabret» âyetine kadar olan kısmın, bu dâvetin ilk günlerinde, ilk defa nazil olduğu kanaatini veriyor. Gerek Müzzemmil Sûresi'nin baştarafındaki âyetler ve gerekse bu sûrenin başlangıcındaki âyetler gösteriyor ki; Resûlullah (s.a.v.)'ı bu büyük dâvaya hazırlamak ve o bu dâveti açığa vururken Kureyş'ten ve başkalarından gelecek hücumları göğüslemek, aleyhine tertiplenecek çeşitli işkencelere

karşı koymak üzere önceden böyle bir ruhî hazırlığa ihtiyaç görülmüştür.

Müddessir ve Müzzemmil Sûreleri'nde belirtilen şeylerin hepsi vaki olmaktaydı. Bu sûreler, vahyin bir ara kesilmesinden sonra, kavminin Resûlullah (s.a.v.)'ı yalancılıkla itham edip tertipledikleri alçakça hile ve eziyetler sonunda nazil olmuştu.

Hiç şüphesiz bu ihtimal diğer ihtimallerin de bulunmasını ortadan kaldırmaz. Bulunacak her nüzul sebebi, bu ve öteki sûrede geçen şeylerle alâkalı olacak ve şu tek münasebette toplanacaktır: Resulullah (s.a.v.)'ı yalanlama ve Kureyş'in düzenledikleri hileler karşısında onun büyük hüznü... Her iki sûrede anlatılan durumlar, daha önce Kalem Sûresi'nde açıklananların aynıdır.

Sebep ve münasebet ne olursa olsun bu sûrenin başlangıcında, Resulullah (s.a.v.)'ı bu büyük işe dâvet eden yüce sesleniş, uykudan ve büründüğü örtüden sıyrılmayı, cihada, mücadeleye ve meşakkatlere hazır olmasını ihtiva etmektedir:

«*Ey sarınıp bürünen Peygamber! Kalk insanları uyar!*»

Resûlullah (s.a.v.)'ı bu büyük dâvaya hazırlama ile birlikte, bu dâva için Allah'tan yardım isteme de bu âyetlerde yer almaktadır:

«*Rabbini yücelt. Elbiselerini temizle. Azaba götürecek şeylerden sakın! Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma. Rabbinin rızası için sabret.*»

Müzzemmil Sûresi'nde olduğu gibi burada da hitap sabırla son bulmaktadır.

Sûre bundan sonra, yalanlayanları âhirette bekleyen tehditleri, onlara vaadedilen azapları ve Allah'la başlayacak olan harbi, Müzzemmil Sûresi'nde olduğu gibi beyan buyurmaktadır:

«Sûr'a üfürüldüğü gün, işte o gün, çok zor bir gündür. Hele kâfirler için, hiçte kolay değildir. Ben'i şu adamla başbaşa bırak. Ben onu annesinin karnında tek başına yarattım. Sonra ona bol servet ve yanından ayrılmayan oğullar verdim. Ona büyük imkânlar sağladım. Sonra verdiğim nimetleri daha da artırmamı büyük bir hırsla ister. Hayır! Çünkü o, âyetlerimize karşı aşırı inatçıdır. Onu mutlaka sarp bir yokuşa sardıracağım.»

Müddessir Sûresi, yalanlayanlardan birini, sıfatlarıyle belirlemekte, Kalem Sûresi'nde varid olduğu şekilde o yalanlayanların kurduğu hilelerden bazılarını ortaya koymaktadır. Bu şahsın da Velid bin Muğîre olduğu rivayet edilmektedir.

Cehennem tasviri ve ona memur on dokuz bekçi.. Bu adedin zihinlerde uyandırdığı şüpheler, fitneler, sorular, zayıf imanlılarla müşrikler arasında istihzalara hedef teşkil etmesi üzerine bu adedin zikredilmesindeki hikmeti bu sûre açıklamakta, sonra da Allah'ın bu gizlenmiş hakikatine imanî tasavvurlar açısından ışık tutmaktadır.

Daha sonra âhirete, cehennem hayatına ve bunlara maruz kalacaklarla, mevcud kâinata ait görüntüler arasında ve bunların uyandırdığı tesirler ışığı altında, kalplerin ikaz ve ihtarı hedef alınmaktadır:

«Hayır, hayır! «Sakar» onların düşündükleri gibi değildir. Aya, geçip giden geceye ve ağaran sabaha yemin olsun ki, «Sakar» insanları uyaran en büyük hadiselerden biridir. Evet o, sizden ileri giden veya geri kalanlar için bir uyarıdır.»

Müteâkip âyetlerde ise, Mücrimlerin varacağı yer anlatılmakta, defteri sağdan verilenlerin makamı beyan buyurulmaktadır. Bu arada yalanlayanların, ceza ve hesap gününde başlarına gelen cezaların se-

beplerini kendilerinin itiraf edeceği, yaptıklarından dolayı kendilerini kurtaracak hiç bir şefaatçinin bulunmayacağı kesin olarak beyan edilmektedir.

«*Herkes kazandığına karşılık bir rehindir. Ancak amel defteri sağdan verilenler bunun dışındadır. Onlar cennetlerdedirler. Onlar suçlulara sorarlar: "Sizi «Sakar» cehennemine sürükleyen nedir?" Suçlular şöyle cevap verirler: "Biz, namaz kılanlardan değildik. Yoksullara bir şey yedirmezdik. Batıla dalanlarla beraber biz de dalardık. Ceza gününü yalanlardık. Ölüm gelip çatıncaya kadar bu halde devam ettik!" Bu suçlulara şefaat edenlerin şefaati fayda vermez.*»

Bu elem verici zahmetin ve kahredici itirafın gölgesi altında yalanlayanların durumunu bilmezlikten gelerek bulundukları halden kurtuluşa, öğüt almaya çağırmaktadır. Onların kaçışlarını yaban eşeklerine benzetmek sûreti ile de ne kadar gülünç ve alay edilecek duruma düştükleri beyan buyuruluyor:

«*Hal böyleyken, bunlara ne oluyor da öğütten yüzçeviriyorlar? Arslandan ürkmüş yaban eşşekleri gibi kaçışıyorlar.*»

Onları kuşatan, öğüt veren, nasihat eden sesi, uymaktan alıkoyan aldanışın içyüzü de şöyle açıklanır:

«*Üstelik her biri kendilerine apaçık sahifeler verilmesini istiyor.*»

Bu taleplerinde Resûlullah (s.a.v.)'a hased etmeleri ve her birilerine risalet verilmesi arzusu yatmaktadır. Öğütten onları alıkoyan bir diğer sebep te takva noksanlığıdır:

«*Hayır, hayır! Doğrusu onlar âhiretten korkmuyorlar.*»

Son âyetlerde ise işin hiç şakası olmadığı bildirilerek kesin ve kati hüküm şöylece bildirilir:

«*Hayır, hayır! Yüzçevirdikleri bu Kur'an, gerçekten bir öğüttür. Dileyen öğüt alır.*» F.: 6/81

Bütün işlerin Allah'ın dilemesi ve takdirine bağlı olduğu da:

«*Ondan ancak Allah dilerse öğüt alırlar. Allah, kendisinden korkulmaya ve affetmeye daha layıktır.*» hakikati hiç tereddüde meydan bırakmayacak şekilde beyan buyurulur.

Kur'an, Kureyş'in kalplerindeki düşüncelere ve taşıdıkları cahiliyet geleneklerine karşı nefis mücadelelerinin örneklerinden birini daha bu sürede ortaya koymuş bulunmaktadır. Nitekim ortaya çıkan inatlara, tuzaklara ve muhtelif şekillerde bile bile yüzçevirmelere karşı Resulullah (s.a.v.) onlarla mücadele etmiştir. Bu sûre ile Müzzemmil ve Kalem Sûreleri arasında hedef bakımından birçok benzerlikler mevcuttur. Bu itibarla, bu sûrelerin, aynı durumlara cevap veren sûreler olarak birbirlerine yakın zamanlarda indiği anlaşılır. Yalnız Müzzemmil Sûresi'nin ikinci yarısını müstesna kılmak gerekir. İzah edildiği gibi bu kısım özellikle Resûlullah (s.a.v.)'a ve onunla birlikte bulunan birtakım mü'minlere ruhî inkişaf maksadıyla indirilmiştir.

Bu sûrenin âyetleri kısadır, akışı süratlidir. Kafiye ve fasılası çeşitlidir. Bazen vuruşları anî, bazen de âhestedir. Bilhassa hedef aldığı yalanlayıcıyı tasvir sahnesi bu kabildendir. O düşünüyor, ölçüp biçiyor, yüzünü ekşitiyor, kızıp köpürüyor. Cehennem tasviri de böyledir: O ne bırakır ne de azaptan vazgeçer, insanın derisini kavurur... Onların cehennemden kaçması, arslanlardan kaçan yaban eşeklerinin manzarası gibidir.

Bu vuruş ve kafiye değişikliği, sahnelerin ve ifadelerin çeşitliliği bu sûreye ayrı bir renk vermektedir. Bilhassa bazı kafiyelerin arka arkaya sıralanışı, sâkin olan «r» harflerinin bir fasıladan sonra aynı şekilde tekrarlanışı ayrı bir özellik vermektedir.

FÂTİHA SÛRESİ

«Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Hamd, âlemlerin Rabbi, merhamet eden, bağışlayan ceza gününün sahibi olan Allah mahsustur.

Ancak sana ibadet eder ve ancak Senden yardım dileriz.

Sen bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna... Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil.»

Yedi âyetlik bu kısa sûreyi her müslüman günde en az on yedi defa tekrarlar. Buna, sünnet namazları da ilâve edince bu tekrarlayış iki mislini aşar. Hele, farz ve sünnetler dışında dışında nafile namaz kılarak Allah'ın (c.c.) divanında durmayı arzu edenler için bu adet hudutsuzdur. Bu sûre okunmaksızın namaz olmaz. (Bu hüküm Şafii Mezhebine göredir)

Resulullah (s.a.v.)'dan, Ubade bin Samit, Buhari ve Müslim'de zikredilen şu hadîs-i şerifi rivâyet ediyor:

«Fatiha-i Şerîfe'yi okumayanın namazı sahih olmaz.»

İslâmî inancın, İslâmî tefekkürün, İslâmî duygu ve yönelişlerin bu sûrede toplanmasından ötürüdür ki, namazların her rekâtında okunması emredilmiş ve fatiha okunmayan her namaz şafiî mezhebine göre bâtıl sayılmıştır.

Sûre, besmele ile başlamaktadır. *Besmele her sûreye dahil midir, değil midir?* Kur'an-ı Kerîm'den bir âyet olup, *her sûreye onunla* mı başlanır şeklinde ihtilâflar bulunmakla beraber besmelenin Sûre-i Fâtiha'dan bir âyet olduğu yolundaki görüş daha kuvvetlidir.

Buna binaen Fâtiha Sûresi'nin yedi âyet olduğu kabul edilmiştir. Burada şunu da belirtelim ki:

«*Şüphesiz ki Biz sana, yedi âyet olan, namazlarda tekrâr edilen «Fatiha»yı ve yüce Kur'an'ı verdik*» (Hicr, 87) âyeti ile Fatiha sûresi ile bu açıkça belirtilmektedir.

Allah'ın adıyla başlanması İslâm'ın âdâbındandır. Bu âdâbı, ilk nâzil olduğu ittifakla kabul edilen Kur'an-ı Kerîm'in: «Yaratan Rabbinin adıyla oku» (Alâk, 1) âyetinde Allah Teâlâ Peygamberi (s.a.v.)'ne vahiy suretiyle talim etmiştir. Bu edep düsturu, büyük İslâm mefkûresinin temelini teşkil eden:

«*O, her şeyden önce vardır. Her şey yok olduktan sonra kalacak O'dur...*» (Hadid, 3)

âyet-i kerîmesinin zorunlu gereğidir. Her varlık, varlığının sırrını Vâcib'ül-Vücûd olan Allah Teâlâ'dan alır. Şu halde her şey O'nunla başlar ve her başlangıç, her hareket, her yöneliş O'nun ismiyle olur. Allah Teâlâ'nın Rahmân ve Rahîm sıfatları, rahmetle ilgili bütün tecelliyatı ihtivâ ettiği içindir ki, başlangıç olan besmelede, kendisini bu sıfatlarla tavsif buyurmuştur.

Rahmân sıfatı Allah (c.c.)'a ait olduğu gibi, bu sıfatın Rahîm sıfatıyla bir arada toplanması yine ancak Allah'a (c.c.) mahsustur.

Bir insanın Rahîm sıfatıyla tavsifi caizdir. Fakat, Rahman sıfatıyla tavsif edilmesine iman yönünden cevaz verilemez. Şu halde en layık olanı, bu sıfatla-

rın her ikisinin birlikte Cenab-ı Hakk'ta toplanmasıdır. Şuna işâret edelim ki, bir araya gelen bu iki sıfat, rahmetin bütün mânalarını, hususiyetlerini ve kapsamını içine almaktadır. «Bismillah»la başlamak demek, Allah (c.c.)'ın birliğini anmak ve ona karşı gereken edep dâiresinde İslâmî esasların ilk rüknünü ifâ etmek demektir.

Rahmân ve Rahîm sıfatlarındaki «rahmet», bu mânanın özellik ve kapsamını içine alması ve kul ile Allah (c.c.) arasındaki gerçek alâkayı kurması hasebiyle bu esasların ikinci hükmünü temsil eder.

MESED
(LEHEB)
SÛRESİ

«Elleri kurusun Ebu Leheb'in! Zaten kurudu da.
Ona, ne malı, ne de kazandığı bir fayda verdi.
O, yakında alevli bir ateşe girecektir.
Boynunda liften yapılmış bir ip bulunan; odun taşıyan o karısı da.»

Abdülmuttalib oğlu Abdüluzza ve peygamberin amcası Ebu Leheb'e bu lakabın verilmesine, yüzünün parlaklığı sebep olmuştur. O ve karısı Ümmü Cemil, insanlar arasında Hz. Peygambere ve onun dâvetine en çok kötülükte bulunan ve eziyet edenlerden idiler.

İbn İshak der ki: Rebia bin Utbe'den şu sözleri dinledim: «Ben babamla birlikte kabileler arasında dolaşan peygambere bakıyordum. Babam genç bir adamdı. Peygamberin ardı sıra bir adam dolaşıyordu. Parlak yüzlü idi. Resûlullah (s.a.v.) kabilelerin temsilcilerine diyordu ki:

«Ey falanca oğulları! Ben Allah'ın size gönderdiği peygamberiyim. Allah'a ibadet etmenizi ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı emrediyorum. Beni tasdîk etmenizi ve Allah'ın benimle gönderdiği dâvanın zaferine kadar beni korumanızı istiyorum.»

Hz. Peygamber sözünü bitirince ardında bulunan öteki adam (Ebu Leheb): «Ey falanca oğulları! Bu adam sizin Lât ve Uzzâ putlarını atmanızı, Malik

bin Akmes oğullarından müttefikiniz bulunan cinleri terk etmenizi istiyor. Onu dinlemeyin ve peşinden gitmeyin» diyordu. Babama bu adam kimdir? diye sorduğumda amcası Ebu Leheb'dir diye karşılık vermişti.» (Bu hadisi aynı lâfızla İmam Ahmed ve Tabaranî de naklederler.)

İşte Ebu Leheb'in Hz. Peygambere ve dâvasına karşı kötü davranışlarından bir misâl. Karısı Ümmü Cemil de bu kötü yolda hep ona destekçi olmuştu. Adı Erva idi. Ebu Süfyan'ın bacısı Harb'ın kızı idi.

Ebu Leheb Hz. Peygambere karşı dâvasının ilk gününden itibaren bu kötü davranışa tevessül etmişti. Buharî, İbn Abbas'dan rivayet eder ve der ki: «Hz. Peygamber Batha denilen mevkie geldi ve tepeye çıkarak: «Hayırlı sabahlar» diye seslendi. Kureyşliler çevresinde toplandılar. Onlara buyurdu ki:

«Ben size desem ki, yarın veya öbür gün karşınıza düşman çıkacaktır. Siz beni tasdîk eder misiniz?»

Onlar «evet» dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki:

«Ben sizi şiddetli bir azaba karşı uyarıyorum.»

Bunu duyan Ebu Leheb: «Bizi bunun için mi topladın. Elin kurusun senin» dedi. Ve bu vesileyle yüce Allah: «Elleri kurusun Ebu Leheb'in!» âyetinin bulunduğu sûreyi indirdi. Bir başka rivayette ise Ebu Leheb ayağa kalktı elini silkeleyerek: «Kötü olsun senin diğer günlerin, yok ol, bizi bunun için mi topladın» dedi. Ve bunun üzerine Allah Teâlâ bu sûreyi inzal buyurdu.

Haşim oğulları, Ebu Talib'in liderliğinde Hz. Peygamberin dinine girmeseler bile; kabile taassubuyla onu korumak üzere ittifak ettiler. Ebu Leheb kardeşlerine karşı çıktı ve onların aleyhinde Kureyşlilerle

birleşti. Kureyşlilerin Haşimoğullarına karşı aldıkları tavır kararında onun da adı yazılıydı.

Hz. Peygamberin iki kızı Rukiye ve Ümmü Gülsüm peygambere risalet gelmezden önce onun iki oğluyla nişanlıydılar. Hz. Peygambere risalet gelince, Hz. Peygamberin kızlarını boşatmak istedi. Ve böylece Hz. Peygamberin yükünü ağırlaştırmak istiyordu.

Gerek o, gerekse karısı Ümmü Cemil Hz. Peygambere karşı amansız bir savaş açmışlardı. Bitmek bilmeyen bir savaş, Ebu Leheb'in evi peygamberin evinin yakınındaydı. Onun için de peygambere çok eziyet ediyordu. Karısı Ümmü Cemil'in diken toplayıp peygamberin yoluna koyduğu rivayet edilir. Bazı rivayetlere göre de diken taşıması mecazi olarak, peygambere eziyet ve kötülük yapmak istediği mânasınadır.

TEKVÎR SÛRESİ

Bu sûre iki bölümden ibarettir. Her iki bölüm de îman hakikatlerinden büyük bir hakikati beyan buyurmaktadır:

Birincisi: Kıyamet hakikatini, güneşi, yıldızları, dağları, denizleri, yeryüzünü, göğü, ehli ve yabanî hayvanları ve insanoğlunu içine alan müthiş kâinat inkılâbını kapsamaktadır.

İkincisi ise: Vahiy hakikatidir. Bununla ilgili olarak vahyi taşıyan meleğin ve vahye mazhar olan peygamberin vasıfları ve sonra da bu vahye muhatap olan kavmin durumu, bunun yanında onları yaratan ve kendilerine vahiy indiren ilâhî meşiyet yer almaktadır.

Sûrenin umumî görünüşü, daha ziyade coşkun bir sel gibi önüne gelen her şeyi vurup deviren ve her şeyi dağıtan büyük bir hareketi andırmaktadır. Bu hareket sükûnette bulunan her şeyi titretmekte ve emniyette olan her şeyi sarsmaktadır. Alışılan her şeyi silip süpürmekte, her bilineni altüst etmektedir. Beşeriyeti derinden derine şiddetle sarsmakta, yerleşmeye alışık olduğu her ahvalden söküp çıkarmakta, kasırgaların önünde uçuşan kuru yapraklar gibi her tarafa savurup durmaktadır. Sığınacağı ve barınacağı tek yer, Kahhâr olan Allah Teâlâ'dır. Beka ve devamlılık O'na mahsustur. Sükûn ve huzur sadece O'nun katında bulunmaktadır.

İşte bu sebepledir ki sûre, umumî havası itibariyle tek başına nefsi, dayanıp meylettiği her şeyden soyup çıkarmaktadır. Allah'ın himayesine sığınması, O'nun sığınağına girmesi ve aradığı her türlü huzur, emniyet ve sükûneti sadece O'nun katında araması maksadıyle bu yola gidilmiştir.

Bununla birlikte bu sûrede insanı titreten sahneleri, ister gördüğümüz âlemle, isterse kıyamet günüyle, isterse kâinatın bildiğimiz bütün kanun ve nizamlarının altüst oluşu ile ilgili olsun, müşahade etmekteyiz. Sûredeki parlak tabirler sahnelere renk vermekte, olayları canlandırmaktadır. Bunlar bu kısa sûrenin içinde yer almakta, duygulara bütün tesir gücüyle nüfuz etmektedir.

Zamanımızdaki okuyucu, sûredeki bazı tabir ve mefhumlara âşina olsalardı, sûreyi, tesir gücü, şekli, mânası, hakikatleri ve tasvirleriyle beşer lügâtiyle tefsir etmeden olduğu gibi bırakmayı tercih ederdim. Böylece kalplerin derinliklerine ulaşması ve onları derinden sarsması daha iyi olurdu.

Fakat ne var ki, âyetlerin meâl olarak kısa mânasını olsun vermeden geçemeyeceğiz:

«*Güneş dürülüp söndürüldüğü zaman, yıldızlar kararıp düştüğü zaman, dağlar yerinden sökülüp yürütüldüğü zaman, on aylık hamile develer dahi terkedildiği zaman, yabani hayvanların, korkudan bir araya toplandıkları zaman, denizler birbirine karışıp kaynadığı zaman, ruhlar bedenle birleştirildiği zaman, diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun, hangi suçla öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri dağıtıldığı zaman, gök yerinden oynatıldığı zaman, cehennem ateşlenip gürül gürül yakıldığı zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman; herkes önceden hazırladığını görecektir.*»

İmam Ahmed'in, İmam Ali (k.v.)'den yaptığı rivayette Hz. Peygamberin bu sûreyi çok sevdiği bildirilir. Müslim'in Sahih'inde ise Hz. Peygamberin her iki bayram namazlarında ve cuma günlerinde bu sûreyle Gâşiye sûresini okuduğu beyan edilir.

Hz. Peygamberin bu sûreyi fazlaca sevmesinde hakkı da vardır. Çünkü bu sûre onun önüne kâinatı, dört bir yandan yüce Rabbini tesbihle ve temcidle çınlatan bir ma'bed haline getirmekte, tesbîh ve tahmîd seslerini aksettiren bir manzaraya çevirmektedir:

«*Yüceler yücesi olan Rabbinin ismini, tesbih et. O, her şeyi yaratıp düzene koydu. Her şeyi bir ölçüye göre takdir etti. Doğru yolu gösterdi. Otlakta bitkiler bitirdi. Sonra da onları simsiyah çerçöp haline getirdi.*»

Sûrenin insana huzur veren üslûbu dört bir yandan çınlayan tesbîh duygusunu ifade etmektedir.

Hz. Peygamberin bu sûreyi sevmesinde hakkı vardır. Çünkü sûre çok büyük müjdeler taşımaktadır. Zira Rabbi, kendisini tebliğ vazifesiyle vazifelendirirken şöyle buyurmaktadır:

«*Ey Muhammed! Sana Kur'an'ı Biz okutacağız ve onu asla unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği müstesna. Allah, açığa vurulanı da bilir, gizli kalanı da. Seni en kolay olana muvaffak kılacağız. Hatırlatma fayda verecekse hatırlat.*»

Bu sûrede Rabbi onun kalbini bu Kur'an'la muhafaza edeceğine ve omuzundaki yükü kaldıracağına da-

ir kefil olmaktadır. Her şeyde işini kolaylaştıracağını vaad etmektedir ki, gerçekten bu çok büyük bir meseledir.

Hz. Peygamberin bu sûreyi sevmesinde hakkı vardır. Çünkü bu sûre îman düşüncesinin değişmez kaidelerini ihtiva etmektedir. Yaratan Rabbin birliğini ispat etmekte, âhiretteki cezanın kesinliğini bildirmektedir. Akîdenin temeli de buna dayanır. Sonra da bu inancı zamanın derinliklerinden akıp gelen köküne ve derin esaslarına bağlamaktadır:

«*Şüphesiz bu hükümler, evvelki sahifelerde de vardır. Onlar, İbrahim ve Musa'nın sahifeleridir.*»

Bunun da ötesinde bu sûre İslâm inancının tabiatını, bu inancı taşıyan peygamberin yapısını, ona sahip olan ümmetin durumunu tasvir etmektedir. İşte bütün bunlar, gerisinde çok geniş izler bırakan değişik duyguların özellikleridir.

LEYL SÛRESİ

Kâinattan ve insan tabiatından alınma bir tablo çerçevesinde bu sûre, gösterilen çaba ve karşılığı konusundaki bir gerçeği belirtiyor. Bu gerçek çeşitli şekillerde tezahür edebileceği için...

«*Erkeği ve dişiyi yaratana yemin olsun ki, gayretleriniz çeşit çeşittir. Kim Allah yolunda harcar ve O'ndan korkar, ve en güzel olan «İslâm» inancını tasdik ederse, biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allah'a ihtiyacı olmadığını iddia eder, ve en güzel olan «İslâm» akidesini yalanlarsa, Biz, onu en zor olana sürükleriz.*»

Âhiret âleminde elde edilen netice de çaba ve hedefe uygun olarak değişik olacaktır.

«*Ben, sizi alev alev yanan ateşe karşı uyardım. Oraya ancak, peygamberi yalanlayan ve ondan yüz çeviren, en azılı olan kişi girecektir. Malını arındırmak için harcayan en takva sahibi ise, ondan uzaklaştırılacaktır.*»

Madem ki bu hakikatin tezahürü iki yönde ve iki şekilde gerçekleşmektedir, ona seçilen sûrenin baş kısmındaki çerçeve de iki yönde olmaktadır. Biri kâinat, diğeri nefis:

«*Karanlığı ile ortalığı bürüdüğü zaman geceye, aydınlandığı zaman gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana yemin olsun ki, gayretleriniz çeşit çeşittir.*»

Bu bölüm Kur'an'daki üslûp şaheserlerinden biridir.

FECR SÛRESİ

Bu sûre baştan itibaren beşer kalbine îman, takvâ, uyanıklık ve düşünce seslenişi getiren sûrelerden biridir. Çeşitli dokunuşlar, îma ve işaretler taşımaktadır. Bu değişiklikten aynı sesleri veren, değişik nağmeler çıkaran bir musikî ahengi meydana gelmektedir.

Bazı bölümlerinde güzel, rahatlatıcı ve çok ince duygu ve tesirler ihtiva eden sahneler bulunmaktadır. Meselâ, giriş bölümü, ince ve derin kâinat tablolarıyle ve bu tablolar arasındaki ibadet ve namaz nuruyla bu inceliği göstermektedir:

«*Yemin olsun fecre, o, on geceye, her çift ve tek'e, gelip geçen geceye...*»

Bazı tablolarda ise gerek manzara bakımından, gerekse musikisi itibariyle korkunç bir şiddet havası görülmektedir. İşte korkutucu, dehşet verici tablolardan birisi:

«*Hayır, böyle yapmayın. Üzerinde olanlar yıkılıp, yeryüzü dümdüz olduğu zaman, Rabbin ve saf saf olan melekler, karşına çıktığı zaman, işte o gün, cehennem getirilecek, yine o gün insan, her şeyi anlayacaktır. Fakat bu anlamanın ona ne faydası olacak? O gün insan: "Keşke hayatım için bir şeyler yapsaydım" diyecektir. O gün, Allah'ın yaptığı azabı kimse yapamaz. O'nun vurduğu bağı da kimse vuramaz.*»

Bazı tablolarında ise bir meltem, bir incelik, bir memnuniyet havası esmekte, feyiz ve huzura garketmektedir her yanı. Tablolar ve nağmeler birbiriyle ahenkli olarak akmaktadır. İşte şu son kısım bunun bir misalidir:

«Ey huzur içinde olan nefis! Sen Rabbinden razı, Rabbin de senden razı olarak O'na dön! Salih kullarımın içine karış! Cennetime gir!»

Yine bu sûrede çok seri olarak eski azgın milletlerin başına gelen felâketlere işaret edilmektedir. O güzelim kıssaların vurgularıyle o korkunç âkıbetlerin vurguları arasında çok büyük farklar vardır:

«Ey Muhammed! Rabbinin, ülkelerde benzeri yaratılmayan, sütunlara sahip İrem şehrinde yaşayan Âd kavmine, vadide kayaları yontup ev yapan Semud kavmine, güç ve kuvvet sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi? Ki o Firavun ve kavmi, ülkelerde azgınlık yapmışlar, oralarda bozgunculuğu artırmışlardı. Böylece Rabbin de onlara bir azap kamçısı yağdırıvermişti. Şüphesiz Rabbin, her an gözetlemektedir.»

Keza bu sûrede imansız insanların düşünceleriyle değer ölçüleri açıklanmaktadır. Bu açıklamaların yer aldığı kısmının sûre içerisinde ifade ve vurgu bakımından ayrı bir özelliği var:

«Rabbi insanı imtihan edip ikramda bulunduğunda ve çeşitli nimetler verdiğinde, insan: "Rabbim bana ikram etti" der.

Fakat Rabbi onu imtihan edip rızkını azalttığında ise: "Rabbim bana ihanet etti" der.»

Ve ardından da onları bu düşünceye sevkeden durumlarının ana kaynağını bütün gerçekleriyle açıklayıp bu düşünceleri reddeden bölüm geliyor. Bu bölümde de iki ifade ve musiki tonuna rastlıyoruz:

«Hayır, hayır! siz yetime ikram etmiyorsunuz. Birbirinizi yoksulları yedirmeye teşvik etmiyorsunuz. Mirası, helâl haram gözetmeden yersiniz. Malı pek çok seversiniz.»

Belki de bu son ifade tonu onların durumuyla kendilerini bekleyen âkıbet arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Çünkü onun ardından hemen: «Üzerinde olanlar yıkılıp, yeryüzü dümdüz olduğu zaman» ifadesiyle başlayan ve nihayetine kadar devam eden bir bölüm geliyor. Bu bölüm işte baştaki takrir ile sondaki tehdit arasında nağmelerin şiddetine bir meydan temin ediyor.

Bu kısacık açıklamalardan, sûrenin sahneleri arasındaki farklı renk tonları açığa çıkıyor. İfade ve seslerdeki vurgular beliriyor. Ayrıca durak ve kafiye harfleriindeki değişiklik ve sayı tebeyyün ediyor. Mâna ve tablolar değiştikçe bunlar da değişiyor. Bu yönü bakımından sûre Kur'an'daki edebî ahengin en güzel örneklerinden bir örnek olarak üstün bir ufka yükseliyor. Bunların da ötesinde plânlı ve sevimli bir güzellik göze çarpıyor bütününde.

DUHÂ SÛRESİ

Bu sûre, muhtevası, üslûbu, tabloları, duygu ve temaslarıyle bir sevgi demeţidir. Bir rahmet meltemi, bir dostluk belirtisidir. Şefkatli bir el; acıları ve sıkıntıları okşamakta, hoşnutluk, ümit ve rahat meltemleri esdirmektedir. Bir serinlik, bir huzur ve güven ırmağı akıtmaktadır.

Bütün bunlar Allah peygamberine hastır. Hepsi Rabbi tarafından onu teselli etmek, rahatlatmak ve tatmin etmek içindir. Hepsi birer rahmet meltemi, birer sevgi demeti, birer dostluk hediyesidir. Yorgun ruha bir huzur, kararsız zihne bir rahatlık, sızılı kalbe bir emniyettir.

Rivayetler, vahyin bir süre kesildiğini ve Cibril'in Hz. Peygambere gelmediğini, bunun üzerine müşriklerin, «Rabbi Muhammed'e küstü» dediklerini ve bu vesileyle bu sûrenin indiğini belirtirler.

Vahiy, Hz. Cibril ile buluşma, Allah'a bağlanma şüphesiz ki Hz. Peygamberin, meşakkat dolu yolda biricik azığıydı. İnkâr çölünde yegâne su kaynağı idi. Döneklik bataklığında yegâne huzur vesilesiydi. Hz. Peygamber azgın, inatçı ve sapık ruhlarla karşılaştığı bu yakıcı ve kavurucu çölde vahiyle yaşıyordu. Davasına, îmanına ve doğru yoluna suikast hazırlayanlara vahiy sayesinde karşı koyabiliyordu. Vahiy kesilince azığını kaybetmiş, kaynağının kuruduğunu san-

mış, kalbi dostdan yalnız kalmıştır. Çölde tek başına kalmıştı. Azığı yok, suyu yoktu. Alıştığı dost ve sevgi rayihasından yoksun kalmıştı. İşte bu durum her yönden tahammülü imkânsız şiddetteydi.

O sırada indi bu sûre. Bu sevgi, rahmet, dostluk, yakınlık, ümit, huzur ve güven feyzi o zaman indi:

Kuşluk vaktine, kararıp, ıssızlaşan geceye yemin olsun ki, ey Muhammed! Rabbin seni bırakmadı ve sana gazap etmedi. Şüphesiz ki âhiret, senin için dünyadan daha hayırlıdır. Rabbin elbette sana verecek, sen de O'ndan razı olacaksın.»

Rabbin önce de seni hiç terk etmemişti. Darılmamıştı da sana. Rahmetinden, dostluğundan ve şefkatinden hiçbir şeyi esirgememişti senden.

«O, bir yetim olduğunu bilip, seni barındırmadı mı? Seni şaşırmış bulup, doğru yola iletmedi mi? Seni fakir bulup zenginleştirmedi mi?»

Sen bunun doğruluğunu hayatında görmüyor musun? Sen bu gerçeğin tesirini kalbinde hissetmiyor musun? Sen bunu günlük hayatında fark etmiyor musun?

Hayır... Hayır... *«...Rabbin seni bırakmadı ve sana gazap etmedi.»*

Senin üzerinden iyiliğini kaldırmadı. Ebediyen kaldırmayacak ta.

«Şüphesiz ki âhiret, senin için dünyadan daha hayırlıdır.»...

Orada çok daha büyük ve çok daha fazla şeyler vardır.

«Rabbin elbette sana verecek, sen de O'ndan razı olacaksın.»

Ve bu tatlı meltemlerde, meselenin ruhunu açıklayan ifadelerde tesiri lâtîf olan bu kâinat çapında geniş çerçeveye oturtulmuş olan hakikatler var.

«*Kuşluk vaktine, kararıp ıssızlaşan geceye yemin olsun ki,...*»

Bu ifade umumî havaya bir güzellik, bir letâfet, bir tatlılık, bir rahmet, bir rıza, bir berraklık getiriyor:

«*...Rabbin seni bırakmadı ve sana gazap etmedi.. Şüphesiz ki âhiret, senin için dünyadan daha hayırlıdır. Rabbin elbette sana verecek, sen de O'ndan razı olacaksın. O, bir yetim olduğunu bilip, seni barındırmadı mı? Seni şaşırmış bulup, doğru yola iletmedi mi? Seni fakir bulup, zenginleştirmedi mi?- O halde sakın yetimi ezme! Dilenciyi de azarlama! Rabbinin nimetine gelince; onu çokça an.*»

Bu şefkat, rahmet, rızâ ve arzu; o güzel üslûbun içinden en anlamlı kelimelerle ve baştan sona akan musikî ile ifâde edilmektedir. Düzgün hareketlerle, uygun adımlarla, ince sesler ve derin tesirlerle dolu musikî ile.. Âyet-i kerîme bu şefkati, bu eşsiz rahmeti, bu tam rızayı, bu berrak arzuyu içine alan bir çerçeve kurmak isteyince, bunu da parlak kuşluk vaktinden ve ıssız geceden alıyor. Gecenin ve gündüzün en saf dakikalarından iki dakika. Bu düşünceler gelip geçiyor. Ruh varlıkla ve varlığın yaratanıyla alâka kuruyor. Bütün kâinat, yaratıcısına kulluk ettiğini, Rabbine tesbihle, sevinçle ve safiyetle yöneldiğini hissediyor. Âyet-i kerîme gündüzü ve geceyi en uygun kelimelerle tasvir ediyor. Umumî mânada bir gece demiyor, karanlık ve yalnızlık anını belirtmiyor. Sükûn bulan, arınan, şeffaf bir parıltıyla ince bir bulut kümesinin kapladığı sâkin geceyi, «Kararıp ıssızlaşan ge-

ceye» diye belirtiyor. Yetim ve kimsesiz insanların sükûnetini andıran bir gece.. Sonra karanlıklar kalkıyor ve parlak bir gökyüzü, aydınlık bir kuşluk vakti geliyor. Biribiriyle kaynaşarak tablolaşan renklerin uyumudur bu. Ve böylece bir insicam ve ahenk meydana geliyor. Bu cemalin kemali, san'ata delâlet eder. Hiç bir san'atın ona benzemediği, hiçbir gücün onu taklit edemediği san'ata...

İNŞİRÂH SÛRESİ

Bu sûre «Duha Sûresi»nden sonra nâzil olmuştur. Ve bir bakıma onun bütünleyicisi mâhiyetindedir. Aynı şefkat ve sevimlilik havası, aynı münacât ruhu bu sûrede de vardır. Ve bu sûrede Allah Teâlâ'nın inayetinin tezahürleri ortaya konmakta, ferahlatma noktaları göz önüne serilmektedir. Bu sûrede, inşirah (sıkıntıdan kurtarma)dan söz edilmekte ve kolaylığın sırları gösterilerek kuvvetli bağlantı noktası belirtilmektedir.

Yüce Allah Habîbinin sıkıntısını gidererek, onu teselli ediyor, huzura erdirerek kendisinden hiç ayrılmayan kolaylığa muttali kılıyor.

Şüphesiz ki her zorlukla beraber bir kolaylık bulunur. Bir gerçek, fiilen senin şahsında yer etmiştir. Çünkü zorluk ağır basınca senin göğsünü yarmış, belini büken yükünü üzerinden kaldırmıştık. Böylece zorluğun yanında bir kolaylık yer almış ve üzerindeki ağırlığı kaldırıp atmıştı.

Bu hususlar tekrarlanan ve aynı ifadelerle te'kid edilen hususlardır.

«Mutlaka her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet, her güçlükle beraber elbette bir kolaylık vardır.»

Bu tekrar gösteriyor ki Hz. Peygamber; o sıralarda bu ifadeleri gerektiren ilâhî lütfu ortaya koyan ve Allah'ın inayetini açıklayan böylesine te'kidli ve böylesine mükerrer ifadeleri icab ettiren bir sıkıntı,

zorluk ve meşakkat içinde bulunuyordu. Hz. Muhammed'in ruhuna bu kadar baskı yapan şeyin elbetteki büyük bir mesele olacağı ortadaydı.

Sonra bu kolaylık noktalarını gösteren, inşirah sebeplerini anlatan, uzun ve meşakkatli yolda beslenilecek noktaları göz önüne seren ilâhî tevcihat geliveriyor.

Duhâ Sûresi'nin sonu gibi aynı üslupla son buluyor bu sûre de. Ve insan ruhunda birbirine karışmış iki duygu bırakıyor. Hz. Peygamberin ruhuna şefkat ve rahmet sahibi Rabbi tarafından üflenen yüce dostluk ve azâmet duygusu ile şefkat duygusu. Biz bu güzel dostluğu gerektiren anlarda o yüce peygamberin kalbinden geçen duyguları elimizle yoklayabilecek durumdayız sanki.

Hz. Peygamberin omuzundaki ağır yük ve emanet bir dâvayı teşkil etmektedir. Hak dâva... İlâhî nur kaynağı ve indiği nokta orasıdır. Fâni varlığın bâki varlıkla, yok olanın var olanla buluştuğu nokta da orasıdır.

İşte bu sûrede Resulullah (s.a.v.)'a sunulan rahmet, tatlılık, rıza, lâtafet ve güven havası içindeki rahatlık unsuru:

«Ey Muhammed! Biz senin bunalmış olan göğsünü açmadık mı?

Ağırlığı ile belini gıcırdatan yükünü atmadık mı?

Senin ismini yüceltmedik mi?

Mutlaka her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

Evet, her güçlükle beraber elbette bir kolaylık vardır.

O halde bir işi bitirdin mi daha yorucu olana koş.

Ve ancak Rabbinden iste.»

ASR SÛRESİ

Üç âyetli bu kısacık sûrede, İslâm'ın beşer hayatı için koyduğu mükemmel bir sistem ifade ediliyor. İman düşüncesinin işaretleri, en ince şekliyle ve en açık biçimde bütün büyüklüğüyle tebarüz ediyor. Bu sûre kısa ifadeler içerisinde İslâm ümmetinin vasıflarını, hakikatini ve vazifesini anlatıyor. Hem de üç âyetlik bir sûre içerisinde. Bu i'caza ancak Allah'ın gücü yeter.

«*Asra yemin olsun ki, insan mutlaka hüsrandadır. Ancak, iman edenler, salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler, bunun dışındadır.*»

Yegâne kurtuluş yolu îman... Amel-i salih... Hakkı tavsiye etmek ve sabrı tavsiye etmek...

Öyle ise îman nedir?

Biz imanın burada fıkhî tarifini yapacak değiliz. Sadece imanın özünden ve hayattaki değerinden bahsedeceğiz.

İman, fani, mahdut ve güçsüz bir varlık olan insanın bütün varlığının O'ndan südur ettiği bakî, ezelî ve mutlak kaynağına bağlanması demektir. Bu kaynağa bağlanınca da aynı kaynaktan südur etmiş olan kâinatla bağlantı kurar. Kâinata hükmeden kanunlar ve gizli kuvvet kaynaklarıyla bağlantı kurar. Ve o zaman kendi güçsüz şahsının hududundan çıkıp büyük kâinatın genişliği içerisine dalar. Kendi gülünç

kuvvetinin sınırlarından bilinmez kâinat kuvvetlerinin azametine uçar. kısacık ömrünün hududundan, ebediyen Allah'tan başka kimsenin bilmeyeceği mesafelere kanat açar.

Bu bağlantı insan denen varlığa bir süreklilik ve enginlik verdiği gibi, ona, varlıkla kaynaşmak, varlığın güzelliğini kavramak ve yaratıkların ruhuyla kendi ruhunun iç içe olması gibi güzellikler verir. Ve böylece, bakar ki hayat her yerde, her zaman insanlık için kurulmuş ilâhî bir tören içerisinde dolaşmaktan ibarettir. Bu ise yüce bir mutluluğun, eşi bulunmaz bir sevincin, hayat ve dostluğun ifadesidir. O zaman insan, kâinatla, bir dostun dostla ünsiyeti gibi ünsiyet kesbeder. Bu; eşi ve dengi bulunmaz bir kazançtır. Onun yitirilmesi ise yine eşi bulunmaz bir kayıptır.

Ayrıca imanın dayanağı ile yüce insanlık esaslarının dayanağı aynıdır.

Bir tek Allah'a ibadet, insanı başkasına ibadetin düşüklüğünden kurtarır. Ve onu bütün kullarla eşit bir seviyeye çıkarır. Kimsenin önünde eğilmez. Bir ve Kahhar olan Allah'tan başka kimseye başeğmez. Ve işte buradan insanın gerçek mânada hürriyetine kavuşması esası doğar. Bu hürriyet hem vicdanların içinden coşup gelir, hem de varlığın pratik tasavvurundan. O zaman mevcudatta bir tek kuvvetin ve bir tek ma'budun varlığını kabul eder. Gerçek hürriyet de bu düşünceden doğar. Çünkü hürriyeti sağlayan biricik mantık prensibi bu gerçeğe dayanır.

İnsanın düşünce ve değerlerini, kanun ve prensiplerini, ölçü ve kıstaslarını aldığı, kısacası kendisini Allah'a, varlıklara ve insanlara bağlayan, bütün bağlarını elde ettiği hedefi belirleyen prensip, Rabbani-

yet prensibidir. Bu prensip hayattan menfaat ve arzuyu kaldırır. Onun yerine ilâhî adâleti koyar. Mü'minin düşüncesinde kendi değer ölçüsünün önemini yükseltir. Ve böylece bütün cahiliyet düşüncelerinden, değer ve ölçülerinden üstün olmasını, yeryüzünün pratik hayatının içinden alındığı söylenen değer ölçülerinin üstüne çıkmasını sağlar. Bir tek fert olarak kalsa da bu durum değişmez.

Yaratıcıyla yaratılanlar arasındaki münasebetin açıklık kazanması ülûhiyet makamıyla, ubûdiyet makamının tebeyyün etmesi, bu fani varlığı, yolda hiçbir vasıtaya başvurmadan ve gizli kapalı hiçbir noktaya sevketmeden bâki olan gerçeğe bağlar. Kalbe bir aydınlık, ruha bir huzur, insana bir güven verir.

Tereddüdü ve korkuyu, kararsızlığı ve kargaşayı kaldırır. Yeryüzünde haksız yere büyüklenmeyi, boş ve uydurma şeylerle kullara üstünlük taslamayı reddeder.

Allah'ın istediği yolda yürüyen kimse için başıboşluğa yer yoktur. O insanın ideali gelip geçici bir arzu ve bitip tükenen bir olay durumuna düşmez. Bilakis içgüdülerden doğan bir hedefe yönelen, Allah'a bağlanan fertler arasında dayanışmayı sağlayan, anarşiden uzak, değerli bir toplum meydana getirir.

Allah'ın insanın değerini yüceltmesine inanmak, insanın kendine karşı saygısını artırır ve vicdanında, Allah'ın yükselttiği mertebeden aşağılara düşmenin utanç verici olduğunu hisseder. Bu ise insanın kendisi için tasavvur edebileceği en yüce düşüncedir. Çünkü o, Allah katında şereflidir. Allah'ın nazarında insanın değerini düşüren, onu aşağılık bir bitki haline indiren; insanla «Mele-i a'lâ» arasındaki ilişkilerin kopmasına sebep olan bozuk inanç sistemidir.

Bunun için zaten Darwinizm'in, Freudizm'in ve Marksizm'in öne sürdüğü düşünceler insan fıtratının karşılaşabileceği en adi ve en kötü düşüncelerdir. Zira insana bütün düşkünlüklerin, pisliklerin ve fenalıkların beklenen tabiî birşey olduğunu söyler. Bunların garipsenecek bir yanı olmadığını ve dolayısıyle mahcup olmayı gerektirmediğini ifade eder ki bu, beşeriyet için bir cinayettir. Onu yok edip silmek gerekir.

Duyguların temizliği; Allah'ın insana verdiği şeref duygusundan ve gizli - açık, kalplerde olanı murakabe zihniyetinden doğar. Normal bir insan, içinden geçen kötülükleri kendisi gibi bir insanın fark etmesinden utanç duyar. Ancak, bu normal insan, Freud'un, Karl Marks'in ve benzerlerinin düşünceleriyle yoldan çıkmamışsa. Mü'min duygularının derinliklerinin Allah tarafından gözetlendiğini hissederek titrer ve kendinden geçer. Bunun için de duygularını temizleyip arıtmaya çalışır.

Ahlâkî duygular şüphesiz ki; adâletli, şefkatli, bağışlayan, hilim sahibi, kerem sahibi, kötülüklerden hoşlanmayan, hayrı seven, gözlerin yanılmasını ve kalplerin gizlendiğini gören bir Allah'a imanın kesin ve tabiî neticesidir.

İrade hürriyetinin ve murakabe sisteminin yanı sıra bundan doğan sorumluluk vardır. Bu mes'uliyet mü'minin duygusunda uyanıklık, hassasiyet ve düşünce sağlar. Bu mükellefiyet sadece ferdî değildir. Aynı zamanda toplumsaldır da. Hem hayra karşı mes'uliyet vardır, hem de bütün beşeriyete ve Allah'a karşı. Mü'min, bir hareket yaparken bütün bunları hisseder, kendi gözünde meseleyi büyütür, daha ayağını kaldırmadan önce atacağı adımın sonucunu takdir eder. Çünkü o, varlıklar âleminde değeri olan bir var-

lıktır. Ve varlık nizamında onun üzerine mes'uliyet düşmektedir.

İman kişiyi dünya hayatının birtakım değerlerine köpekçe üşüşmekten alıkoyar. Allah katında olanları seçmeyi sağlar. Çünkü onun daha hayırlı ve daha sürekli olduğunu bildirir. «İşte bunun için yarışsın yarışanlar» Allah katında olanlar için yarışa girmek kişiyi arıtır, temizler ve yüceltir. Bunu, mü'minin hareket ettiği sahanın genişliği de te'yid eder. Çünkü o dünya ile âhiret, yeryüzü ile «Mele-i a'lâ» arasında hareket etmektedir. Bu durum ruhundaki kararsızlığı dindirir, çabucak netice almak isteğini önler. O hayrı hayır olduğu için yapar. Allah istediği için yapar. Ve yaptığı hayrın neticesini, mahdut ferdi hayatında bizzat gözleriyle görmeyi düşünmez. Çünkü rızasını isteyerek hayır yaptığı Allah bakidir, unutmaz, yaptıklarının hiç birisinden gafil değildir. İçinde yaşadığı dünya hayatı hem yolun sonu değildir, hem de ceza ve mükâfat yurdu değildir. Böylece bu bitmez tükenmez kaynaktan beslenerek hayır gücünü sağlar. Bu duygu ise hayrın düzenli bir metod içerisinde devamını temin eder. Gelip geçici bir arzu ve tesadüfen vuku' bulan bir istek olmasını önler. Ve bu duygu şerre karşı mü'mine, akılları durduracak bir güç sağlar. Şer, ister bir azgının azgınlığı, ister cahiliyet değerlerinin baskısı, isterse arzu ve ihtiraslarının ağırlığı şeklinde olsun, netice değişmez. Çünkü bu baskıların hepsi her şeyden evvel ferdin kendi hayatının kısa olduğu, dünyanın zevkini tam olarak tadamayacağı, isteklerini gerçekleştiremeyeceği düşüncesinden doğar. Hayrın uzak sonuçlarını göremeyip hakkın bâtıla muzaffer olmasını fark edemeyişten neş'et eder. İşte iman bu duyguyu esaslı ve mükemmel olarak iyileştirir.

İman, her türlü hayır kolunun dal budak saldığı, meyve verdiği büyük hayatın köküdür. İman olmadan hayat kökü kurumuş bir ağaç gibidir. Kısa zamanda kuruyup yok olur. İman olmadan hayatta elde edilen neticeler şeytanidir. Onun devamı ve sürekliliği mümkün olmaz.

İman, yüce hayatın bütün hatlarının kendine bağlandığı ana mihverdir. Aksi takdirde hayat, bağlantısı bulunmayan arzu ve ihtirasların doğrultusunda, çürüyüp giden başıboş bir bağ olur.

İman dağınık hareketleri birleştirip bir ahenk içerisinde nizama sokan, tek bir yola ve bir tek harekete sevkeden belirli gücü, plânlı hedefi olan bir nizamdır.

Bunun için zaten Kur'an iman temeline dayanmayan, iman mihverine bağlanmayan ve bu nizamdan neş'et etmeyen bütün hareketlerin değerini yok sayar. İslâm'ın bu mevzudaki görüşü bütün çıplaklığıyla ortadadır, ve açıktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de buyurulur ki:

«*Rablerini inkâr edenlerin amelleri, fırtınalı bir günde rüzgarın savurduğu küle benzer. Kazandıklarını ellerinde tutamazlar. İşte en büyük sapıklık budur.*» (İbrahim, 18)

Yine Kur'an'da şöyle buyurulur:

«*İnkâr edenlerin amelleri, engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan onu su zanneder. Fakat oraya vardığında umduğundan hiç bir şey bulamaz, yanında sadece Allah'ı budur. O da onun hesabını eksiksiz görüverir. Allah, hesabı süratli olandır.*» (Nur, 39)

Bu hükümler gayet açık ve sarihtir. İmana dayanmayan her amelin değerini yok sayar. Çünkü iman, yapılan işleri, varlığın kaynağına bağlayan bir güç ve varlığın gayesiyle bağdaşan bir hedef haline

getirir. Bu görüş her şeyi Allah'a havale eden İslâm inancının mantık esaslarına dayalı görüşüdür. Kim bu görüşten ayrılırsa o inancın gerçek mânasından da ayrılır ve onu yitirir.

İman; fıtratın sıhhatine, insan bünyesinin selametine, kâinatla insan fıtratı arasındaki ahenge işarettir. İman, insanla çevresindeki kâinat arasındaki karşılıklı anlaşmanın ifadesidir. İnsan bu kâinatta yaşar. Bünyesi sağlam olunca elbette onunla kâinat arasında karşılıklı konuşmalar olacaktır. Ve bu konuşmalar onu imana sevkedecektir. Çünkü kâinatta bulunan her şey onu yaratanın mutlak gücüne birer delildir. İnsan bu karşılıklı konuşmayı yitirince veya mekanizmasını harekete geçiremeyince bu onun alıcı cihazlarının bozukluğuna ve eksikliğine delildir. Bu, benzeri bulunmayan bir kaybın ifadesidir. Dış görünüşü itibariyle iyi gibi görünse de onun yapacağı hareketlerden hiçbirisi doğru olmaz.

Mü'minin dünyası öylesine geniş, öylesine ihatalı, öylesine yüce, öylesine güzellik ve saadet doludur ki, onun yanında inanmayanların dünyaları çok küçük, düşük, basit, adi, gülünç kalır. Bu ise eşi bulunmayan bir kayıptır.

Amel-i salih ise imanın tabii meyvesidir. İman gerçekten bir kalbe yerleştiği zaman o kalpte kendiliğinden bir hareket başlar. Çünkü iman müsbet ve hareketli gerçekten ibarettir. Bir vicdanda iman yer eder etmez hemen kendi varlığını insanın dış dünyasında salih ameller şeklinde tahakkuk ettirmeye başlar. İşte İslâm'ın anladığı iman budur. Bu iman durgun ve atıl kalmaz. Canlı bir şekilde kendini göstermeden edemez. Mü'minin içinden çıkıp dışına aksetmeden duramaz. Eğer bir iman bu tabii hareketi sağlayamıyorsa o, ya sahtedir, yahutta ölüdür. İman bir

çiçek gibidir. Kokusunu katiyen içinde tutmaz. Kendiliğinden çevreye yayılır. Yayılmadığı zaman kokusu yok demektir.

Zaten imanın kıymeti buradan gelmektedir. İman; amel, hareket, bina ve imar demektir. Kişiyi Allah'a yöneltir... İman vicdanların derinliğine gömülü, saklı, menfi ve içine dönük bir şey değildir... İman harekete geçmeyen iyi niyetlerden ibaret değildir... İşte imanı hayatın içinde yapıcı büyük bir güç haline getiren İslâm'ın apaçık tabiatı bundan ibarettir.

İman, ilâhi nizama bağlılık mânasına alındığı müddetçe anlaşılacak mana budur. İlâhî nizam ise varlığın özüne bağlı olarak sürekli hareket demektir. Bu hareket şuurlu olarak yapılır.

Bugün biz Kur'an'ın, ilerleyen ve gelişen toplum hayatı için çizdiği bu temel esasların gerisinden bakıyoruz da dünyanın her yanında yaşayan insanların istisnasız hüsrâna ve felâkete doğru sürüklenmelerini hayret ve dehşetle izliyoruz. Âhirete varmadan önce bu dünyada beşeriyetin karşı karşıya bulunduğu yokluklar ve sıkıntılar bizi kendimizden geçiriyor. Beşeriyetin Allah tarafından ihsan edilen feyiz kaynağından acıklı kaçışını ve dönekliğini hayretle müşahede ediyoruz. Yeryüzünde hakkı destekleyen ve hakka dayanan hayırlı bir mü'min topluluğun gücünün bulunmaması bizi kendimizden geçiriyor. İşte müslümanların hali, yahutta daha ince bir tabirle İslâm iddiasında bulunanların hali.. Bugün yeryüzünde bu hayırdan en uzak olan, Allah'ın kendileri için seçtiği ilâhi nizamdan en çok yüz çeviren insanlar onlar. İslâm ümmeti için koyduğu prensiplerden, hüsrandan kurtuluş için çizdiği biricik yoldan en çok kaçanlar onlar. İslâm'ın temsil ettiği hayır kaynağının ilk fışkırdığı bölgelerde yaşayanlar bugün Allah'ın diktiği

bu sancağı bırakıyor, iman bayrağını kaldırıyor, tarihleri boyunca hiçbir zaman iyilik görmedikleri ırkçı bayraklara sarılıyorlar. Halbuki o bayrağın altında toplandıkları zaman ne yeryüzünde, ne de gökyüzünde kayda değer bir adları olmuştu. İslâm gelip Allah'a nisbet edilen, eşi bulunmaz Allah adıyle başlayan ve eşsiz Allah'ın damgasıyle damgalanan, İslâm sancağını çekince o sancağın altında toplanan Araplar zaferler kazanmışlar, hâkimiyetler elde etmişler, hem kendilerinin tarihinde hem de beşeriyetin uzun tarihi boyunca ilk defa olarak güçlü, şuurlu, başarılı ve hayırlı bir kumandayla beşeriyete kumanda etmişlerdir.

Üstad Ebu'l-Hasen en-Nedevî «Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?» adlı değerli eserinde tarihin hiçbir devrinde rastlanmayan bu eşsiz kumanda mekanizmasını «İslâm'ın hükümranlık devri» bölümünde ve «Müslüman milletler ve özellikleri» başlığı altında şöylece ifade ediyor:

«Müslümanlar tarih sahnesine çıkarak dünyanın idaresini ele alınca, beşeriyeti istismar edip işlerini güçleştiren sahtekâr milletleri liderlikten uzaklaştırdılar. Adil ve ölçülü bir idare kurarak insanlığı süratle ileri götürdüler. Zira onlarda, milletlerin kurtuluş ve saadetini temine elverişli hususiyetler fazlası ile mevcuttu.

Bu hususiyetleri dört noktada toplayabiliriz:

a — Her şeyden önce onlar, kendilerine Allah tarafından indirilmiş bir kitaba ve ilâhî bir kanuna sahip idiler. Kendi görüş ve düşüncelerine dayanarak aslâ kanun koymazlardı. Çünkü böyle bir hareket zulüm, hatâ ve cehâletin kaynağı olurdu. Onlar, başta ahlâkî ve siyasî olmak üzere bütün işlerinde hiçbir zaman gelişi güzel hareket etmezlerdi.

Allah Teâlâ, onlara bir nur; Kur'an-ı Kerîm ver-

di. Milletleri onun ile hidâyete ulaştırıyor, yine o ilâhî kanun ile de haklarında adaletle hüküm veriyorlardı.

«*Ölü iken hidayetle diriltip, kendisine insanlar arasında yürüyecek bir nur verdiğimiz bir kimse, karanlıklar içinde kalıp, ondan çıkmayan kimse gibi midir? İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterildi.*» (En'am, 122)

«*Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olun. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adaletli olun. Çünkü o, takvaya daha yakındır...*» (Maide, 8)

b — Müslümanlar, geçmişte ve günümüzde çeşitli milletlerin, fertlerin ve devlet adamlarının yaptığı gibi, iyi bir terbiyeye ve yüksek ahlâka sahip olmadan liderlik makamını işgal etmezlerdi. Hiç şüphesiz ki onlar, Resûlullah (s.a.v.)'ın idaresi altında, onun erişilmez terbiyesi ile yetişmişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) onlara, nefis tezkiyesi, zühd, takvâ, iffet, emânete riâyet, başkalarını kendi nefsine tercih, Allah korkusu, makam talibi olmamak gibi ulvî önemli hususiyetleri öğretmişti. Nitekim bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyuruyorlardı:

«*Allah'a yemin ederiz ki, katiyetle biz, mevki ve makamı isteyene ve harîs olana vermeyiz.*» *(1)*

Onların kulakları, dâima şu âyet-i celîle ile çınlamıştır:

«*İşte âhiret yurdu. Biz onu, yeryüzünde böbürlenmek ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere veririz. Hayırlı âkıbet, takva sahiplerinindir.*» (Kasas, 83)

Liderlik için kendilerini ehil ve aday göstermek, bunun için propaganda ve masraf yapmak şöyle dursun, vazife ve makam işgal etmeye aslâ heves etmez-

(1) Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir.

lerdi. Görev başına geçtikleri zaman da bunu, ne bir ganimet, ne hazır lokma ve ne de bedenî gayretlerinin bir karşılığı sayarlardı. Tereddüde düşmeksizin bunu, Allah Teâlâ tarafından kendilerine verilmiş bir emanet olarak kabul ederler ve bir imtihana tâbi tutulduklarının şuuru içinde yürütürlerdi. Mahşerde, Allah'ın huzurunda hesaba çekilip, küçük veya büyük her şeyden sorulacaklarını bilirler ve Allah Teâlâ'nın şu âyet-i celîlelerini daima hatırlarlardı:

«*Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmederken adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size ne güzel nasihat ediyor. Şüphesiz Allah, «Semî'dir, Basîr'dir» her şeyi çok iyi işiten, çok iyi görendir.*» (Nisâ, 58)

c — Müslümanlar, sadece bir ırka hizmet etmek, tek bir millet ve memleketin refah ve saadetini temin etmek, kendilerinin fazîlet ve şerefini, başka milletlere tahakküm ederek ispat etmek için de gelmemişlerdir. Onlar, sadece lider olmak ve hükmetmek için de yaratılmamışlardır.

Onların gayesi; sayesinde kibirlenerek dolaşacakları ve gölgesinde nimetler içerisinde yüzecekleri bir Arap imparatorluğu tesis edip, insanları Bizans ve İran hâkimiyetinden çıkarıp, Arap hâkimiyeti altına sokmak da değildi. Hakikat şu ki onlar, kulu kula tapmaktan kurtarıp, insanları yalnız Allah Teâlâ'ya kul olmaya dâvet için vazife almışlardır. Bu hususda, Yezducürd'ün meclisinde, müslümanların elçisi olarak bulunan Âmir oğlu Rabî şöyle diyordu:

«Biz kulu; kula kul olmaktan kurtarıp, insanları, yalnız Allah'a kul etmek, dar bir dünyadan, geniş bir dünyaya, dinlerin zulmünden İslâm'ın adâletine ulaştırmak için gönderildik.» (1) Onlara göre bütün

(1) İbn Kesir, el-Bidaye Ve'n-Nihaye adlı eseri.

insanlar ve milletler eşittir. Hepsi Âdem'den, Âdem ise topraktandır. Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap olana üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâ iledir.

«Ey insanlar! Muhakkakki sizi, bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Elbetteki Allah nezdinde en şerefli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz ki Allah, «Alîm'dir, Habîr'dir» her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır.» (Hucurât, 13)

Mısır valisi Amr bin As'ın oğlu bir Mısırlıyı döverken, babası ile iftihar ederek şöyle demişti: «Ye şu tokadı asîl kimselerin oğlunun elinden...»

Bu hâdise Hz. Ömer (r.a.)'e ulaşınca kısas yapılmasını emretmiş ve Amr bin As'a şöyle demiştir: «Analarından hür doğan insanları ne zaman köle edindiniz...?»

Onlar sahip oldukları din, ilim ve fazîlet gibi hususiyetleri hiç kimseden esirgememişlerdir. İdareci tayin etmekte de nesep, renk ve vatan üstünlüğü gözetmemişlerdir. Onlar âdetâ gökyüzündeki bulutlar gibi bütün beldelerin ve insanların üstünü kaplamışlar; dağların ve ovaların hasretle beklediği hareket dolu ebedî bir yağmur olmuşlardır. İnsanlar ve memleketler bu yağmura bağırlarını açtıkları nisbette nasiplerini almışlardır.

İşte müslümanların bu muhteşem nizamı altında yaşayan bütün milletler, hattâ eskiden zulme uğramış olanları bile, dinî, ilmî, hukukî ve ahlâkî bakımdan olgunlaşmak ve yeni bir dünya kurmak hususunda Araplara canla başla yardımcı olmuşlar ve bundan şeref duymuşlardır. Öyle ki, o milletlerin birçok fertleri bazı faziletlerde Arapları geçmiş, hadis

ve fıkıh ilminde müslümanların imamları olmuşlardır.

c — Şurası muhakkak ki insan, cisim ve ruhdan ibarettir. O, kalp, akıl ve his gibi temel unsurlardan teşekkül etmiştir. Bu kuvvetler, ölçülü ve mükemmel bir şekilde gıdalarını almadıkça, insanın saadete ermesi ve muvazeneli bir şekilde ilerlemesi mümkün olamaz.

Ve yine insanın kolaylıkla kemâle ermesini mümkün kılan, dinî, ahlâkî, aklî ve bedenî hususiyetlerin yaşanabileceği vasat yeryüzünde hâkim kılınmadıkça, ileri bir medeniyetin mevcudiyeti aslâ mümkün değildir.

Tecrübe ile sabittir ki, liderler ve idareciler, hem madde hem de mânaya inanmadıkları, dinî ve ahlâkî bakımdan mükemmel bir örnek olmadıkları, akl-ı selim ile hareket etmedikleri, faydalı ve doğru ilimle mücehhez bulunmadıkları müddetçe, arzu edilen hedefe ulaşamazlar.»

Üstad Nedevî, bu konudaki sözlerini şu başlık altında tamamlamıştır: «Hulefâ-i Râşidîn devri ileri medeniyetin en güzel misalidir.»

Yukarıda zikredilen hususların en mükemmel şekilde tatbik edilişi bu devire rastlar. Buna benzer bir başka tarih devri tanımıyoruz...

O devirde, üstün bir medeniyet meydana getirmek ve mükemmel insan yetiştirmekte ruh, ahlâk, din, ilim ve maddî kuvvetler ölçülü ve mükemmel bir yardımlaşma içinde idi. O zamanki devlet, dünya devletlerinin en kuvvetlisi olduğu gibi, zamanın bütün güçlerini ezecek derecede siyasî ve maddî kudrete de sahipti. Fakat o devlette zulüm değil, yüksek ahlâk örnekleri hâkimdi. Bu ahlâkî hakimiyet, idarî, içtimaî, sınaî ve ticârî örnekleri hâkimdi. Bu ahlâkî hakimi-

yet, idarî, içtimâî, sınaî ve ticârî sahalarda açık bir şekilde kendini gösteriyordu. Diğer medeniyetleri İslâm'a râm eden fetihlerle beraber bu mükemmel ahlâkî sistem de yürüyordu.

Devletin toprakları genişlemiş, nüfus çoğalmış olmasına rağmen, ferdin fertle, ferdin cemiyetle ve cemiyetin de fertlerle olan münasebetlerinde hayret verici bir âhenk hâkim olmuştu.

O, öylesine mükemmel bir devirdir ki, insan ondan yükseğini ne tahmin ve ne de hayâl edebilir...

İşte beşeriyetin «Asr Sûresi»nde esasları konulan prensiplerin gölgesi altında yaşadığı, iman ve salih amele dayalı, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye eden imanlılar topluluğunun taşıdığı iman sancağının altında geçirdiği o mes'ud devrenin bazı çizgileri...

Nerede o günler, nerede bugün dünyanın her tarafında beşeriyetin karşı karşıya bulunduğu hüsranlar? Hayır ve şer savaşında düştüğü felâketler, İslâm adaletinin gölgesinde toplanan Arap milletinin beşeriyete taşıdığı ve insanların kumandasını eline aldığı o günler? Ne zaman ki İslâm milletleri bu adaleti yere bırakmıştır, o zaman milletler kafilesinin en ardında yerini almıştır. Böylelikle önde giden kafilelerin hepsi felâkete ve hüsrana doğru sürüklenmiş ve çekilen sancaklar şeytanın sancağı olmuştur. Bir daha İslâm'ın adalet sancağı çekilmemiştir. Önde giden kafilelerin bayrağı hakkın değil, bâtılın bayrağı olmuştur. Hepsi birlikte felâkete ve delâlete doğru sürüklenmiş, doğruluğa ve hidâyete götüren bir tek sancak kalmamıştır. Bütün kafile hüsrana doğru yuvarlanmış tek bir kurtuluş ümidi bulunmamıştır. Allah'ın sancağı ise hâlâ olduğu yerde durmaktadır ve o sancağı kaldıracak elleri beklemektedir. O sancağı taşıyacak hayır, hidâyet, salah ve felâh yolunu gösteren milletleri beklemektedir.

ÂDİYÂT SÛRESİ

«Gürültü ile koşanlar, ateş çıkaranlara, sabahleyin saldırıp tozu dumana katarak, düşmanın içine dalanlara yemin olsun ki, şüphesiz insan, Rabbinin nimetlerine karşı pek nankördür. İnsan, bu nankörlüğüne kendisi de şahittir. Gerçekten insan, mal ve servete pek düşkündür. İnsanlar, kabirdekilerin çıkarılacağı ve kalblerdeki gizliliklerin ortaya dökületeceği zaman Rablerinin, işte o gün, kendilerinin her şeyinden haberdar olduğunu bilmezler mi?

Bu sûrenin akışı hızlı, şiddetli ve tesirli dokunuşlarla devam etmekte, bir hususdan diğer hususa koşarak, sıçrayarak ve atlayarak hızlıca geçmekte, uzanıp gitmekte... En sonunda bir bölüme gelip durmakta ve o anda konu ile birlikte üslûp ve üslûbun tesiri de duruvermektedir. Tıpkı bir koşucunun son etaba varıp durması gibi...

Âyet-i kerîme önce koştukça koşan ve tabanlarından kıvılcımlar saçan, baskın yapan, tozu dumana katan, aniden düşmanların içine giren, akınlar yapan, hücumlarla korku ve endişe salan bir at koşusu manzarasıyla başlamakta, onun ardından son derece cimrilik ve inkâr dolu bir ruh tablosu yerleştirmektedir. Bunun sonunda da kabirlerden kalkışı ve göğüslerde olanın derlenip toparlanacağı anı gösteren bir sahne gelmektedir. Sûrenin sonunda artık o tozup kalkan ve kıvılcımlar saçan atlar, cimri-

lik ve inkâr kokan ruhlar, derlenip toparlanan göğüsler son buluyor. En sonunda hepsi Allah'a varıyor ve orada karar kılıyor:

«Rablerinin, işte o gün, kendilerinin her şeyinden haberdar olduğunu bilmezler mi?»

Sûrenin musikî tonunda bir sertlik, bir çarpıntı, bir zemzeme var ki, saçılan kabirlerin ve derlenen göğüslerin şiddetle ve kuvvetle saçılıp derlenmesine eş bir hava meydana getiriyor. Ayrıca cimriliğin ve inkârın teşkil ettiği havaya da uygun düşüyor bu musikî. Hak Teâlâ bütün bu olanlar için çizdiği çerçeveyi koşan atların ses çıkaran gürültülerinden, kıvılcımlar saçan muhitten seçiyor. Bu çerçeveyi koştukça koşan, sesiyle etrafı çınlatan, tırnaklariyle kıvılcımlar çıkaran, sabah sabah ani baskınlar yapan, tozu dumana katan, durmadan düşman muhitine giren varlıklardan bir çerçeve çiziyor ki, tablo ile çerçevesi birbiri ile tamamen uyuşsun.

Yüce Allah savaş atlarına kasem ediyor. Ve birer birer savaştaki atların hareketlerini tavsif ediyor. Kişneyerek akan bir sel gibi koşup düşman içerisine hücumunu, kayaları birbirine çarpınca kıvılcım çıkması gibi tırnaklarıyle kıvılcımlar saçmasını, düşmanı ansızın vurmak için sabah erkenden baskın yapışını hiç beklemeden savaş meydanlarında tozu dumana katışını anlatıyor. Bu atlar düşman saflarında korku ve dehşet, ürperti ve kararsızlık yayıyorlar.

İşte Kur'an'la ilk defa muhatap olanların alıştıkları savaş sahneleri bunlardır. Bu çerçeve içerisinde ata yemin edilmesi bu hareketin güzelliğini ima etmek içindir. Ayrıca Allah katındaki değerini ve önemini duyurmak içindir.

Bu tablo ile üzerine yemin edilen sahneler ve ardından gelen hususlar arasında mükemmel bir ahenk bulunmaktadır. Allah'ın yemin ettiği husus iman kuvvetinden mahrum olan boş ruhların gerçek durumudur. Kur'an-ı Kerîm bu noktalara dikkatleri çekerek onunlà savaşmak için kişinin iradesini kuvvetlendiriyor. Çünkü Allah, bu duyguların kişinin ruhundaki derin tesirlerini ve benliğindeki ağır izlerini gayet iyi bilmektedir.

«*Şüphesiz insan, Rabbinin nimetlerine karşı pek nankördür. İnsan, bu nankörlüğüne kendisi de şahittir. Gerçekten insan, mal ve servete pek düşkündür.*»

Doğrusu insanoğlu Rabbinin nimetlerine küfredip lütuflarını inkâr etmektedir. Bu küfür ve inkârı onun çeşitli şekilde yaptığı hareketlerinde ve söylediği sözlerinde ortaya çıkmaktadır. Bunlar bu gerçeği belirleyen birer şahit durumunda bulunmaktadırlar. Ve sanki insan kendi nefsinin aleyhine şehâdet etmektedir. Ve öyleki insan kıyamet günü kendi nefsinin inkâr ve nankörlüğüne şehadet etmektedir.

«*İnsan, bu nankörlüğüne kendisi de şahittir.*»

Çünkü o gün hiç tartışma ve münakaşaya girişmeden kendi nefsi hakkında bildiklerini konuşur.

«*Gerçekten insan, mal ve servete pek düşkündür.*»

Çünkü o kendini çok sever, bu yüzden de menfaatine düşkündür. Buradaki hayır dünya hayatının mal ve metaından ibarettir. İman bir kalbe girdiğinde, o kalbin değer ve ölçülerini değiştirmedikçe, inkârını ve nankörlüğünü Allah'ın lütfunu itirafa ve şükre çevirmedikçe, bencilliğini ve cimriliğini cömertliğe ve merhamete tebdil etmedikçe, dünya hayatında ihtirası, yarışı, çalışmayı ve çabalamayı gerçek mânada gerektiren hakiki değeri görmesini sağlama-

dıkça insanın fıtratı ve tabiatı işte böyledir. Halbuki gerçek değerler dünya hayatının hayvanî olan mal ve eğlencesinden çok daha üstündür.

Şüphesiz ki imansız bir insan son derece güçsüz ve âcizdir. Arzuları gayet düşüktür. Değerleri gayet önemsizdir, ihtirasları ne kadar büyük olursa olsun, istekleri ne kadar fazla olursa olsun, hedefi ne kadar üstün olursa olsun imansız kişi her zaman hayatın dar sınırları içerisinde, kokmuş bir arazide başüstü yuvarlanıp gidecek ve kendi kendine dünyayı zindan edecektir. Onu, bu zindandan ancak yeryüzünden çok daha büyük, dünya hayatından çok daha yüce kendi şahsından çok daha muazzam bir âlemle bağlantı kurması, kurtarıp yüceltebilir. Ezelî olan Allah'tan südur edip ebedî olan Allah'a dönen ve dünya ile âhiretin sonsuza kadar birleştiği yüce bir âlemle...

KEVSER SÛRESİ

«Ey Muhammed! Şüphesiz Biz sana «Kevser»i verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Asıl soyu kesik olan, sana buğuz edendir.»

Bu sûre İnşirâh ve Duhâ Sûresi gibi Hz. Peygambere hastır. Bu sûrede Rabbi Hz. Peygamberi teselli ediyor. Ona iyilik vaadinde bulunuyor. Düşmanlarının kökünün kesileceğini bildirerek kendisini şükür yoluna sevk ediyor.

Bunun için bu sûre Mekke döneminin başlangıcındaki İslâm dâvasının ve onun dâvetçisinin hayatından bir tablo çizmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yapılan eza ve cefayı anlatmaktadır. Allah'ın kulunu ve mü'min azınlığı koruyup muhafaza edişini, peygamberine güzel vaadlerle tatminkâr lütuflarda bulunduğunu, onun düşmanlarına ise korkunç azaplar hazırladığını belirtmektedir. Ayrıca hayır, iman ve hidâyetinin; dalâlet, kötülük ve nankörlüğün hakikatini anlatmaktadır. Birincisinin çokluğunu, bolluğunu ve devamlılığını, ikincisinin azlığını, yokluğunu ve kökünün kazınmasını dile getirmektedir. İsterse gafiller bunu başka türlü zannetsinler.

Anlatılır ki, Hz. Peygambere ve onun dâvasına karşı tuzak hazırlayan, alay ve istihza ile halkı Hz. Peygamberin Allah katında getirdiği gerçekleri dinlemekten alıkoymaya çalışan Kureyş büyüklerinden Âs İbn Vail, Ukbe İbn Ebi Muayt, Ebu Leheb, Ebu

Cehil ve diğerleri Hz. Peygamber hakkında «ebter» soyu kesik diyorlardı. Bununla Hz. Peygamberin erkek çocuğunun yaşamayıp ölmesini kastediyorlardı. Hattâ içlerinden birisi «Bırakın onu, sonu yoktur, ölünce işi bitecektir» demişti.

Bu çeşit aşağılık sözler ve adi oyunlar Arap toplumu gibi erkek çocukla öğünen toplumlarda normaldi. Dolayısiyle peygamberin düşmanlarından bu gibi aşağılık oyunlara baş vuran düşük karekterli kimseler mevcut olabilirdi. Elbetteki onların bu davranışları Hz. Peygamberin mübarek kalbini üzmüş ve kederlendirmişti.

Bunun üzerine nazil olan bu sûre, o mübarek kalbe rahat ve huzur vermek istiyor. Ve Rabbi için kendisine verilen gerçek sonsuz hayrı belirterek asıl düşmanlarının soylarının mânen kesik olduğunu, onların «ebter» kişiler olduğunu beyan ediyor:

«Ey Muhammed! Şüphesiz Biz sana «Kevser»i verdik! Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Asıl soyu kesik olan, sana buğuz edendir.»

«Şüphesiz Biz sana «Kevser»i verdik.»

Kevser çokluk masdarından gelme bir sigadır. Sonsuzluk ifade eder. Ve bu beyinsizlerin söyledikleri mânanın aksini gösterir. Doğrusu biz sana bol ve tükenmez nimetler verdik. Bitmeyen azalmayan nimetler... Birisi Allah'ın sevgili peygamberine verdiği bu bitmez tükenmez şeyleri araştırmak isterse gözünün iliştiği ve aklının erdiği noktalara göz atsın onu görecektir...

Bu sonsuz lütfun peygamberlikte büyük hakikat ve varlıkla münasebeti olacaktır. Öyle bir varlık ki, ondan başka var yok. Öyle bir hakikat ki ondan başka hakikat yok. Allah'ı bulan kişi ne kaybeder ki?

Bu nimeti Allah'ın peygamberine indirdiği Kur'an'da görür. Çünkü Kur'an'ın bir sûresi sonsuz derecede çokluğun ve ardı arası kesilmez kaynağın kendisidir.

Bu nimeti "Mele-i a'lâ" dan kendisine salat ve selam getirilmesinde bulur. Onun adının gökte ve yerde Allah'ın adıyle birlikte anılmasında görür.

Bu sonsuzluğu asırlar boyu uzanıp gelen sünnetinde bulur. Yeryüzünde milyonlarca insanların milyarlarca dilin onun adını anmasında, Onun izinde gitmesinde ve milyarlarca kalbi kıyamete kadar Onun sevgisiyle coşup taşmasında bulur.

Bu sonsuz nimeti onun, beşeriyetin bütün nesillerine aktardığı sonsuz hayırda bulur. İnsanlar ister onu tanısın ve ona inansın, ister tanımasın, onun getirdiği sonsuz feyizden feyizyab olmuşlardır.

Onun getirdiği sonsuz nimetin teferruatını saymaya ne hesap kâfi gelir, ne de sayı. Kısacası o «Kevser»i getirmiştir. Feyzinin sonu olmayan, bilgisinin sınırı olmayan, mânasının hududu bulunmayan Kevseri... Bunun için âyet-i kerîme Kevserle sonsuz hayır ve bereketi ifade eden bir tabir kullanmış ve ifadeyi tahdit etmemiştir.

Birçok rivayetlerde Kevserin cennette bir nehir olduğu ve Hz. Peygambere verildiği anlatılır. Ancak İbn Abbas bu nehrin Hz. Peygambere verilen birçok hayırlardan birisi olduğunu ifade etmiştir. Buranın akışına en uygun olan da budur.

«*Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes.*»

Bu sonsuz feyiz ve bereketin belirtilmesinden ve hilekârların hilesinin ona zarar vermediği ifade edildikten sonra Resulullah (s.a.v.) Allah'a samimiyetle yönelerek kendisine verilen nimete şükretmeye tevcih

ediliyor. Namaz kılması ve Allah adına kurban kesmesi buyuruluyor.

«Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes.»

Kafanı müşriklerin şirkine takma. Onların Allah'tan başkasının adını anarak ibadet etmelerine, kurban kesmelerine iştirâk etme.

Kesilen kurbanların üzerine yalnız ve yalnız Allah'ın adının anılması gerektiğinin Allah Teâlâ'dan başkası adına kesilenlerle Allah adı anılmadan kesilenlerin haram oluşunun burada yeniden ifade edilmesi gösteriyor ki, bu din, hayatı bütünüyle şirkin fenalıklarından arıtıp temizleme konusunda son derece dikkat göstermektedir. Yalnız kafaları ve vicdanları değil, hayatın bütününü. Çünkü bu din bütün manasıyle birlikte tevhid dinidir. Çünkü bu din apaçık ve saf tevhid dinidir. Bu yüzden de her hareketinde şirki ortadan kaldırmayı ön plana alır. Onun gizlendiği noktaları önce takip eder, ister vicdanlarda gizlensin, ister ibadetlerde görünsün, isterse hayatın alışkanlıklarında tezahür etsin en ince noktalarına kadar şirki takip edip kovuşturur. Hayat gizli ve açık yönleriyle bir birliktir. İslâm ise hayatı bir bütün olarak ele alır. Onu parçalara ayırmaz. Her türlü şirk şaibesinden korur. Hayatı samimiyetle ve açıklıkla Allah'a tevcih eder. Nitekim gerek kurbanlar, gerekse diğer ibadet şekilleri ve hayatî alışkanlıklar konusunda bu hususu görmekteyiz.

Birinci âyette kendisinin zürriyetsiz olmadığı, bilakis kevsere sahip bulunduğu belirtilmişti. Bu âyette ise hilekârların hilesini reddediyor ve zürriyetsizin Hz. Peygamber olmadığını, bilâkis onu sevmeyenlerin ve ona buğuz edenlerin zürriyetsiz olduğunu ifade ediyor.

«Asıl soyu kesik olan, sana buğuz edendir.»

Gerçekten Allah Teâlâ bu hususta onlara yaptığı tehdidini doğrulamış ve onların adı anılmaz olmuştur. Hz. Muhammed'in adı anılır ve yüceltilirken onların defteri dürülmüştür. Bugün biz bu yüce ifadenin doğruluğunu daha öncekilerin göremedikleri derecede geniş ve yaygın şekilde görüyoruz.

Şüphesiz ki iman, hak ve hayır "ebter" olmaz. Çünkü onun kökü derinlerdedir, dalları yaygındır. "Ebter" olan ne kadar parıldasa da, ne kadar süslense de, küfürdür, bâtıldır ve kötülüktür.

Şüphesiz Allah Teâlâ'nın ölçüsü insanların ölçüsünden farklıdır. Ne var ki, insanlar aldanıyorlar, gurura kapılıyorlar ve kendi ölçülerinin meselelerin hakikatini tayin edeceğini sanıyorlar. İşte önümüzde bu ebediyen sönmeyen hakikati ifade eden söz. Nerde Hz. Muhammed hakkında o iğrenç sözleri söyleyenler, onu kitlelerin kalbine yerleştirmek isteyenler, böylece Hz. Muhammed'e karşı çıktıklarını ve yolunu kestiklerini sananlar şimdi? Nerdeler? Kim anıyor onları? İzleri nerde? Ve nerde her şeyden sonsuzca verilmiş olan Kevser'in sahibi?... İşte zürriyetsiz diye söylenip durdukları zata verilenler...

Muhakkak ki Allah Teâlâ'ya, hakka ve hayra dâvet eden ebter olmaz. Bunu yapanlar zürriyetsiz olmazlar. Çünkü onlar ezelden ebede kadar bâki ve sonsuz olan Allah'a bağlıdırlar. Ancak "ebter" küfürdür, batıldır, şerdir. Ve bunlara tâbi olanlar zürriyetsizlerdir. Herhangi bir anda köklü gibi görünseler de, uzun bir süre yaşar gibi sanılsalar da asıl köksüzler onlardır.

Şüphesiz ki doğruyu söylüyor yüce Allah ve yalan söylüyor o hilekârlar.

TEKÂSÜR SÜRESİ

«Çoklukla övünmek, sizi kabirlere varıncaya kadar meşgul etti.

Hayır! Yakında bileceksiniz.

Yine hayır! İleride bileceksiniz.

Hayır, eğer kesinlikle bilseniz, cehennemi mutlaka görürsünüz.

Sonra cehennemi bizzat gözünüzle mutlaka göreceksiniz.

Sonra o gün, verilen her nimetten sorguya çekileceksiniz.»

Bu sûrenin derinden derine gelen azamet ve dehşet dolu bir tesiri var. Sanki o bir uyarış çığlığıdır. Yüksek bir yerden olanca sesiyle ve sesinin keskinliğiyle bağırmaktadır. Uykuya yatmış, gaflet içerisinde gözleri mahmur insanları uyarmaya çalışmaktadır. Bu mahmur gözlerle cehennem ateşine doğru yuvarlanmaktadırlar. Büyülü hisleri vardır onların. İşte insan olayına tepeden bakan âyet-i kerîme sesinin bütün yüksekliğiyle ve kuvvetiyle şu hükmü tebliğ etmektedir:

Ey uykuya dalmış olan mahmur gözlüler! Ey mallarıyla, çocuklarıyla ve dünya hayatıyla aldananlar! Ey bulundukları duruma kapılıp kalanlar! Ey büyüklenip böbürlendikleri şeyleri her ikisinin de bulunma-

dığı dar bir çukura atıp gidenler!... Uyanın... Kendinize gelin... Ve bakın... Doğrusu:

«Çoklukla övünmek, sizi kabirlere varıncaya kadar meşgul etti.»

O nimetleri nereden aldığınızı, nereye harcadığınızı, emre itaat ederek mi, yoksa isyan ederek mi kazanıp harcadığınızı soracaklar. Helâlinden kazanıp helâlinden mi harcadınız, haramından kazanıp harama mı harcadınız. Şükrünü ifâ ettiniz mi, etmediniz mi? diye elbette sorulacaksınız.

Mutlaka sorulacaksınız. Çokluk ile böbürlenmenizden dolayı da. Siz oyun ve eğlencenizden bu sorguyu hesaba katmıyorsunuz ama, onun gerisinde çok ağır yükler vardır.

Bu sûre doğrudan doğruya kendi kendini anlatmaktadır. Anlatmak istediğini vurgularıyla duygulara aktarmaktadır. Kalbi dünya hayatının lüzumsuzluklarından ve boş kimselerin üzerine üşüştükleri gereksiz değerlerinden kurtararak âhiret dertleriyle meşgul hale getirmektedir.

Bu sûre dünya hayatını uzun bir film şeridinin aniden gelip geçişi gibi canlandırmaktadır.

«Çoklukla öğünmek, sizi kabirlere varıncaya kadar meşgul etti.»

Ve birden dünya hayatı son bulmakta, dünyanın küçücük sayfaları dürülüvermektedir... Ama bundan sonra zaman uzantısı devam etmekte ve yükler ağırlığını sürdürmektedir. Âyetlerin ifadesi ve üslûbu tamamen bu duyguyu vermekte ve anlattığı gerçekle eşsiz üslûp arasında tam bir ahenk kurulmaktadır.

İnsan bu korku, derinlik ve azamet dolu sûreyi başlangıçta boşlukta yükselen ve gelip giden vurgu-

larıyla, neticede gide gide varıp bir yerde karar kılan derinlikleriyle okuyunca, üzerinde yaşadığı bu dünya hayatında ne büyük ağırlıkları omuzladığını fark ediyor. İnsan bu hayatta yükleneceği yükleri yükleniyor. Ve bu ağırlıklarıyla yoluna devam ediyor...

Sonra yeniden diriliyor, değerli ve değersiz şeylerinden dolayı hesaba çekiliyor...

MÂÛN SÛRESİ

«Gördün mü o, dini yalanlayanı? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen işte odur. Vay o namaz kılanların haline! Ki onlar, kıldıkları namazdan habersizdirler. Onlar, gösteriş yaparlar. Onlar, başkasına en ufak yardımı esirgerler.

Bazı rivayetler bu sûrenin tamamının Mekke'de inmiş olduğunu, bazı rivayetler de ilk üç âyetinin Mekke'de, diğer âyetlerin Medine'de indiğini bildirir. Bu son rivayet daha kuvvetlidir. Her ne kadar sûre konuları itibariyle bir bütün, aynı hedefi ve inanç gerçeklerini anlatmakta ise de, biz onun Medine'de nazil olduğu kanaatindeyiz. Çünkü ele aldığı konu, Medine'de inen âyetlerin konusudur. Tamamen münafıklardan ve riyakârlardan söz etmektedir ki, Mekke'deki islâm cemaati arasında böyle bir şey mevcut değildi. Şu kadarı var ki, bu temayül sûrenin hem Mekke'de hem de Medine'de nazil olduğunu söyleyen rivayeti kabul etmemize mani değildir. Çünkü son dört âyetin Medine'de inmiş olması, bunların ilk üç âyete ilâve edilmesine mani değildir.

Yedi kısa âyetten meydana gelen bu sûre küfür ve iman hususunda geçerli olan anlayışı kökünden değiştirebilecek güçte büyük gerçekleri işlemektedir. Ayrıca insanı bu inancın mahiyetiyle ilgili ve onda insanlığın hayrı için gizli bulunan muazzam güçle alâkalı ve bu risaleti son olarak insanlığa gönderen Al-

lah'ın onunla insanları kaplayan rahmetiyle münasebeti bulunmaktadır.

Bu din gösteriş ve şekil dini değildir. İbadet ve hareket olarak samimiyet ve feragatle yapılmayan ve bu samimiyetin tesirini kalplere sızdırarak salih amel şeklinde gerçekleştirmeyen, yeryüzünde yaşayanların hayatı için faydalı bir yöne sevk etmeyen zahirî davranışlarla meseleyi bitirmez.

Ayrıca bu din birbirinden ayrı, parça bölük bir din değildir. İnsan onun hükümlerinden bir kısmını yapıp bir kısmını yapmadığı zaman görevini yapmış sayılmaz. Bu din mütekâmil bir nizamdır. İbadet ve mükellefiyetleri iç içedir. Ferdî ve içtimaî emirleri birbirini destekler. Hepsinin de gayesi insanları yüce bir hedefe yöneltmektir. Kalpleri arıtıp hayatı düzeltmek, hayır, ıslah ve gelişme hususunda birbirleriyle dayanışmaya sevk etmek hedefine yöneltir.

İnsan, diliyle müslüman olduğunu, bu dini tasdik ettiğini, hükümlerini söyleyebilir. Namaz da kılabilir. Namazın dışındaki diğer hükümleri de yerine getirebilir. Ama yine de gerçek imandan ve gerçek tasdikten uzak, hem de çok uzak kalabilir. Çünkü bu gerçeklerin bazı alâmetleri vardır ki, onlar bunların varlığının delilidir. Bu alâmetleri taşımadan insan ne kadar diliyle söylerse söylesin, ne kadar ibadet ederse etsin gerçek imana ve gerçek tasdike eremez.

«Asr Sûresi»nde de dediğimiz gibi iman gerçeği bir kalpte yer edince o kalp o anda harekete geçer ve salih amel şeklinde imanın varlığını gösterir. Bu hareket olmayınca onun varlığı için bir delil yok demektir. İşte bu sûrenin âyetleri de aynı gerçekleri dile getirmektedir:

«Gördün mü o, dini yalanlayanı?

Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen işte odur.»

Sûre-i celîle görmek için gelen herkese yön veren bir istifhamla başlıyor:

«Gördün mü o, dini yalanlayanı?»

Bu istifhamı duyan kişi verilen işaretin hangi yöne yöneldiğini anlamak üzere bekliyor. Kur'an-ı Kerîm, dini yalanladığını söyleyenin kim olduğunu araştırıyor ve işte cevabı:

«Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen işte odur.»

Bu belki de bilinegelen iman tarifine kıyasla ani bir olaydır. Ama meselenin özü ve hakikati budur. Şüphesiz ki dini yalanlayan, yetimi şiddetle iten ve onu horlayıp işkence çektirendir. O kişi miskinleri doyurmayı teşvik etmediği gibi korunmalarına da dikkat etmez. Çünkü dini doğrulasa ve gerçek mânâda din kalbinde yer edecek olsaydı miskinleri doyurmak için böylece oturup durmazdı.

Dinin gerçek mânada tasdiki dille söylenen bir lâf değildir. Bilâkis o kalpte yerleşen bir kuvvettir. Sahibini hemen beşer olan kardeşlerine iyiliğe ve ihsana, muhtaçları korumaya ve himayeye sevk eder. Allah insanlardan söz söylemelerini değil, söylediklerini doğrulayan ameller yapmalarını ister. Aksi takdirde söylenen söz boştur, değersizdir.

Bu üç âyetten daha sarih bu gerçeği ifade eden bir ifade bulunmaz. Ki bu ifade bu dinin ruhuna ve tabiatına en doğru şekilde tercümandır.

Sonra bu ilk hakikata istinaden şu gerçekleri sıralıyor:

«Vay o namaz kılanların haline!

Ki onlar, kıldıkları namazdan habersizdirler.

Onlar, gösteriş yaparlar.
Onlar, başkasına en ufak yardımı esirgerler.»

Namazlarını gaflet içinde kılanlara bir azap temennisidir bu. Namazlarını gaflet içerisinde kılanlar kimlerdir?

İşte onlar:

«*Onlar, gösteriş yaparlar.*
Onlar, başkasına en ufak yardımı esirgerler.»

İşte bunlar o namaz kılanlardır ki, gerçek namazı kılmazlar. Onlar ki namazın hareketlerini tekrarlarlar, duâlarını okurlar, ama kalpleriyle gerçek namazı yaşamazlar. Onunla haşir neşir olmazlar. Ruhları hakikî namaza muvaffak olmaz. Namazda okudukları duâ ve tesbihlerin hakikatini ifa etmezler. Onlar sırf gösteriş için namaz kılarlar. Allah'a inanarak samimiyetle değil. Bu yüzden de onlar kıldıkları namazdan gafildirler. Gafil oldukları için onu ikame etmiş sayılmazlar. Çünkü istenen namazın edası değil, gerçek namaz kılmaktır. Bu ise ancak onun hakikatini yaşamak ve yalnız Allah için kılmakla olur.

Bu yüzden namazlarını gaflet içerisinde kılan o kişilerin ruhunda namaz tesirini gösteremez. Ve onlar yardımı men ederler. Kardeşlerine yardım etmeyi, iyilik yapmayı önlerler. Allah'ın kullarından hayrı men ederler. Eğer gerçek mânada namaz kılmış olsalardı Allah'ın kullarına yardımı önlemezlerdi. İşte Allah katında makbul olan samimî ibadetin ölçüsü budur.

Burada bir kere daha kendimizi bu inancın hakikati ve bu dinin mahiyetiyle karşı karşıya buluyoruz. Ve görüyoruz ki, bir âyet namaz kılanları «Veyl» ile uyarıyor. Çünkü onlar gerçekten namaz kılmıyorlar. Ruhsuz birtakım hareketler yapıyorlar. Kendilerini samimiyetle Allah'a vermiyorlar. Riya için yapı-

yorlar yaptıklarını Namazın tesiri kalplerine tesir etmediği için yaptıkları boşa gitmektedir. Hattâ bu kötü bir cezayı gerektiren fena bir harekettir.

Bu gerçeklerin gerisinden Allah'ın insanlara inanılmak ve ibadet edilmek üzere gönderdiği peygamberlerin gönderilişiyle istediği kulluk hakikatini öğreniyoruz.

Yüce Allah onlardan kendisi için birşey istemiyor. Çünkü O zengindir. Sadece onların kendi iyiliklerini istiyor. Hayırlarını murad ediyor. Kalplerini temizlemek ve hayatlarını mutlu kılmak istiyor. Onlar için temiz duyguya dayalı güzel dayanışma esasına istinad eden şerefli, rahat, sevgi ve dostluk rotasına oturan temiz bir kalp ve davranış esasına dayanan yüce bir hayat istiyor.

Öyle ise beşeriyet bu hayırdan uzaklaşıp da nereye gitmektedir? Bu rahmeti bırakıp ne yana koşmaktadır? Bu güzel, üstün ve şerefli zirveyi terk edip de nereye kaçmaktadır? Önünde yolunu aydınlatan bu parlak nur bulunurken hangi uğursuz karanlığa ve cahiliyet bataklığına batmak için koşmaktadır?

KÂFİRÛN SÛRESİ

«*Ey Muhammed! De ki: "Ey kâfirler! Ben, sizin taptıklarınıza ibadet etmem. Siz de, benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz. Ben, sizin taptığınıza ibadet eden değilim. Siz de, benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim banadır."*»

Araplar Allah'ı doğrudan doğruya inkâr etmiyorlardı. Ancak onu Kur'an'ın vasıflandırdığı gibi «Bir» ve «Samed» olarak tanımıyorlardı. Allah'a ortaklar koşuyorlar, O'nu gereği gibi takdir edemiyor, yapılması gereken kulluk vazifesini yapmıyorlardı. Geçmişteki büyüklerine ve salihlerine işaret olarak heykeller yapıyor ve bu heykelleri Allah'a eş kabul ediyorlardı. Bazen de bu heykellerle melekleri temsil ediyorlardı. Meleklerin Allah'ın kızları olduklarını, Hak Teâlâ ile —hâşâ— cinler arasında bir yakınlık olduğunu kabul ediyorlardı. Bazen de, bu heykellerin bir sembol olduğunu unutuyor ve onlara tapınıyorlardı. Kur'an-ı Kerîm'de ifade buyurulduğu gibi, putlara sırf kendilerini Allah'a yaklaştırmak için tapınıyorlardı.

«...*"Biz onlara, ancak bizi daha çok Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz"*...» (Zümer, 3) diyorlardı. Yine Kur'an-ı Kerîm'in anlattığına göre onlar Allah'ın, göklerin ve yerin yaratanı olduğunu kabul ediyor, güneşi ve ayı O'nun yarattığını biliyor ve gökten yağmuru Allah'ın yağdırdığını itiraf ediyor-

lardı. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu hususlar şöyle dile getirilmektedir:

«*Yemin olsun ki, eğer onlara: "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı hizmete âmade kılan kimdir?" diye sorsan, mutlaka: "Allah'tır" derler...*» (Ankebut, 61)

«*Yemin olsun ki, eğer onlara: "Gökten su indirip onunla yeryüzüne öldükten sonra tekrar hayat veren kimdir?" diye sorsan, mutlaka: "Allah'tır" derler...*» (Ankebut, 63)

Yemin ederken de hep vallâhi, billâhi, tallâhi diyorlardı. Duâ ederken de Allah'ım... diye duâ ediyorlardı.

Onlar Allah'a inanmakla beraber tapındıkları putlar düşüncelerini bozmuş, geleneklerini berbat etmiş, ekinlerinde ve hayvanlarında bu uydurma tanrılarına paylar ayırır olmuşlardı. Bu pay zaman zaman çocuklarını kurban etmeye kadar varıyordu. Kur'an-ı Kerim bu hususta da şöyle buyurur:

«*Ey Muhammed! De ki: "Ey kavmim! Gücünüzün yettiğini yapın. Muhakkak ki, ben de yapacağım. Yakında o yurdun âkıbetinin kimin olacağını bileceksiniz." Şüphesiz ki zalimler, kurtuluşa eremezler.*

Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan O'na pay ayırdılar. Ve kendi iddialarına göre: "Bu Allah'ındır. Şu da ortak koştuklarımızındır" dediler. Ortakları için ayırdıkları Allah için verilmezdi. Fakat Allah için ayırdıkları ortakları için verilirdi. Bu hükümleri ne kötüydü!

Yine ortak koştukları şeyler, müşriklerden çoğuna çocuklarını öldürmeyi süslü gösterdi ki, müşriklerin helâk olmalarına ve dinlerinde şüpheye düşmelerine sebep olsunlar. Eğer, Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Ey Muhammed! Onları iftiraları ile başbaşa bırak.

Müşrikler, bâtıl zanlarıyla: "Şu hayvanlarla ekinler yasaktır. Onları sadece bizim istediklerimiz yiyecektir. Şu hayvanların da sırtları binmeye ve yüklemeye haram kılınmıştır" dediler. Ayrıca bir kısım hayvanları da keserken Allah'a iftira ederek Allah'ın adını onların üzerine zikretmezler. Allah onları, yaptıkları iftira sebebiyle cezalandıracaktır.

O müşrikler: "Bu hayvanların karınlarındaki şeyler sadece erkeklerimize ait olup kadınlarımıza haramdır" dediler. Bununla beraber, o ölürse, o zaman hepsi onda ortaktır. Allah onların bu yanlış vasıflandırmalarının cezasını verecektir. Çünkü O, «Hakîm'dir, Alîm'dir» hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.

Hiç bir bilgiye dayanmadan beyinsizce çocuklarını öldürenler de Allah'a iftira ederek, O'nun kendilerine verdiği rızkı haram kılanlar, muhakkak ki hüsrandadırlar. Bunlar, doğru yoldan sapmışlardır. Hidayete erecek de değillerdir.» (En'am, 135-140)

Onlar kendilerinin İbrahim peygamberin dininde olduklarını, ehl-i kitaptan daha doğru yolda bulunduklarını kabul ediyorlardı. Çünkü yahudiler «Üzeyr Allah'ın oğludur», hıristiyanlar da, «İsâ Allah'ın oğludur» diyorlardı. Kendileri ise cinlerin ve meleklerin Allah'ın yakınları bulunduklarını ve bu yüzden onlara tapındıklarını ileri sürüyor ve böylece daha doğru yolda olduklarını, çünkü meleklerin ve cinlerin Allah'a yakınlığının Üzeyr'den ve İsâ'dan daha fazla olduğunu iddia ediyorlardı. Halbuki hepsininki de şirkti. Ve şirkte seçme hakkı olmazdı. Ama onlar böylece kendilerini daha doğru yolda kabul ediyorlardı.

Hz. Muhammed (s.a.v.) gelince, getirdiği dinin İbrahim peygamberin dini olduğunu belirtmişti. Onlar da kendilerinin İbrahim peygamberin dininde olduk-

larını söylüyor ve neden kendi dinimizi bırakalım da Hz. Muhammed'e tâbi olalım diyorlardı? Aynı zamanda Hz. Peygamberle anlaşma yollarını arıyorlardı. Onun kendi tanrılarına secde etmesi karşısında kendilerinin de onun tanrısına secde edeceklerini söylüyorlardı. Tanrılarını ayıplamaktan ve tapınmalarını kınamaktan vazgeçecek olursa, kendilerinin de ona karşı gelmekten vaz geçeceklerini belirtiyorlardı.

Belki de düşüncelerinin karmakarışık olmasından ve Allah ile beraber başka tanrıları da kabul etmelerinden dolayı kendileriyle Hz. Muhammed arasındaki mesafenin yakın olduğunu, anlaşabileceklerini, yaşadıkları memleketi ikiye bölerek bazı şahsî fedakârlıklar ve tavizlerle orta yolu bulabileceklerini, böylece anlaşma imkânı sağlayabileceklerini sanıyorlardı.

İşte böyle bir şüpheyi ortadan kaldırmak, böyle bir çabayı kesip atmak, her iki ibadet arasındaki ayırıcı çizgiyi belirtip nizamların birbirinden farklı, düşüncelerin birbirinden ayrı, yolların birbirinden uzak olduğunu belirtmek için bu sûre nazil olmuştur. Böylesine kesinlik, böylesine kat'iyet, böylesine tekrar ile gelerek her söze son vermiş, her anlaşmayı koparmış şirk ile tevhid arasındaki nihaî çizgiyi çizerek açıkça işaretler dikmiş, büyük küçük hiçbir hususta anlaşma ve tartışma bulunamayacağını açıklamıştır:

«*Ey Muhammed! De ki: "Ey kâfirler! Ben, sizin taptıklarınıza ibadet etmem. Siz de, benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz. Ben, sizin taptığınıza ibadet eden değilim. Siz de, benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim banadır."*»

Red üzerine red. Kesinlik... Yine kesinlik... Tekid üzerine tekid. Her türlü red, kesinlik ve tekid ifadesiyle...

"De"... Allah'ın bu kesin emri bu inanç meselesinin yalnız ve yalnız Allah'ın meselesi olduğunu ima etmekte ve Hz. Muhammed'in bu işte bir dahlinin bulunmadığını ima etmektedir. Bu emri veren Allah'tır. O'nun emrini reddetmek imkânı yoktur. O'nun verdiği hüküm reddedilemez.

«*Ey Muhammed! De ki: "Ey kâfirler!"*»

Onları gerçek durumlarıyle çağırmakta ve gerçek vasıflarıyle vasıflandırmaktadır. Onların bir dini yok. Bu yüzden inanmışlar safında değil de, kâfirler safında yer alıyorlar. Öyle ise, seninle onlar arasında gittiğiniz yolda buluşma imkânı mevcut değil.

Böylelikle sûrenin giriş kısmı ve açış bölümü bağlantısı bulunmayan ayrılığı bütün çıplaklığıyle anlatmaktadır.

«*Ben sizin taptıklarınıza ibadet etmem.*»

Benim ibadetim sizin ibadetinizden ayrıdır. Benim mabudum sizin mabudunuzdan başkadır...

«*Siz de, benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz.*»

Çünkü benim ibadetim sizin ibadetinizden farklıdır. Benim mabudum sizin mabudunuzdan başkadır.

«*"Ben sizin taptığınıza ibadet eden değilim."*»

İlk ifadeyi burada daha manidar olarak isim cümlesi kalıbı içerisinde tekid etmektedir.

«*"Siz de, benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz."*»

Bu da ikinci bölümü şüphe ve tahminlere yer bırakmamak için tekrar etmektedir. Bunca mükerrer tekidden ve bütün tekid vasıtalarına başvurduktan sonra şüphe ve tahminlere yer kalır mı hiç?

Sonra da buluşulması mümkün olmayan ayrılığın, benzerliği bulunmayan ihtilâfın, birleşilmesi im-

kânsız bölünmenin, karışması imkânsız ayrılışın hakikatini özetliyor âyet-i kerîme:

«"*Sizin dininiz size, benim dinim banadır.*"»

Ben buradayım siz oradasınız... Aramızda ne geçit var, ne köprü var ne de yol... Aramız tam ve bütün olarak ayrı. En ince noktalarına kadar farklı...

Bu kesin ayrılık hem davet edenler için, hem de davet olunanlar için zaruriydi. Çünkü özellikle daha önce doğru bir inanca bağlanıp da sonra sapıtmış olan topluluklarda iman düşüncesiyle cahiliyet düşüncesi birbirine karışır. Bu tip topluluklar mücerret olarak her türlü sapıklıklardan, karanlıklardan ve dönekliklerden uzak olan iman esasları için, daha azılı topluluklardır. Bunlar hiç inanç sahibi olmamış topluluklardan daha azgın olurlar. Çünkü sapıklık ve döneklik içerisinde bocalayıp dururken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar. İnançlariyle yaptıkları karmakarışık olduğundan sağlamla bozuğu ayırmak mümkün olmaz. Hattâ bazı zaman dâva adamları bile onların iyi yönlerini benimsemesini ve bozuk yönlerini düzeltmeye çalışması halinde kendisine geleceklerini düşünebilirler. Halbuki bu yanlıştır. Ve bu yanılma son derece tehlikelidir.

Şurası muhakkak ki, cahiliyet cahiliyettir, İslâm İslâm'dır... Aralarında çok büyük farklar vardır... Gidilecek yol bütünüyle cahiliyetten çıkıp ve yine bütünüyle İslâm'a girmektir... Takip edilecek metot bütün şekilleriyle cahiliyetten sıyrılıp çıkmak ve bütün emirleriyle gelip İslâm'a sığınmaktır...

«Ey Muhammed! Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Rabbin onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Rabbin onların üzerine, kızgın taşlar atan «Ebabîl» kuşlarını gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptı.»

Bu hâdise Hz. Peygamberin bi'setinden önce Arap yarımadasında çok meşhur olan ve Allah'ın son nurunun yayılma noktası, yeni inancın gelişme mıntıkası, yeryüzündeki cahiliyeti yok edip hakkı ve hidâyeti yerleştirmesinin başladığı mukaddes noktanın tahakkuku için seçtiği bu kudsî bölgeye, inayetinin yüceliğine delâlet eden bir hâdiseye işaret etmektedir.

Müteaddit rivayetlerin hepsi bu hâdiseyi yaklaşık şöyle nakleder: Yemen'in İranlı hükümdarlarının Habeşliler tarafından kovulmasıyla oraya hakim olan Habeş hükümdarı Yemen'de Habeş kralı adına kilise inşaa etmişti. Rivayetler bu hükümdarın adının «Ebrehe» olduğunu zikrederler. Ebrehe Mekke'de bulunan Beyt'ül-Haram'dan Arapları bu ma'bede çekmek için her türlü ihtişamı sağladı. Zira gerek Yemenlilerin, gerekse diğer Arap kabilelerinin Mekke'deki bu mübarek yere gösterdikleri sonsuz itibarı görmüştü. Niyetini Habeş kralına yazdı.

Fakat Araplar bu mukaddes evlerinden ayrılmadılar. Çünkü onlar bu evin ilk sahipleri olan İbrahim ve İsmail peygamberlerin soyundan geldiklerini ka-

bul ediyorlardı. Soylarıyla övünürken hep bununla diğer kabilelere karşı iftihar ediyorlardı. Tutarsız olmasına rağmen kendilerine göre inançları vardı. Çevrelerindeki kitap ehlinin tutarsız ve kararsız inançlarını biliyorlardı.

Bu sırada Ebrehe, halkı Kâbe'den döndürmek için Kâbe'yi yıkmaya karar verdi. Fillerin eşliğinde büyük bir ordu kurdu. Ordunun başında o devirde ünlü olan büyük bir fili sevketti. Araplar bunu ve Ebrehe'nin maksadını işitince Kâbe'lerini yıkmak için yapılan bu hareket onlara zor geldi. Yemen eşrafından ve hükümdarlarından birçok kimseler onun yoluna çıkmak istediler. Kavimlerini ve çevrelerindeki Arap kabilelerini Ebrehe ile savaşa ve mübarek evi yıkmasını önlemeye çağırdılar. Onlardan kimisi bu dâvete icabet etti. Ve onunla savaştı ise de Ebrehe birçoklarını yenip esir aldı.

Bilâhare yolda iki Arap kabilesiyle birlikte birçok Arap savaşçılarının başına geçen Nufeyl bin Habip ona karşı çıkmak istediyse de Ebrehe onları da yendi ve esir aldı. Taif yakınlarına geldiğinde Sakîf kabilesinden birçok kişi onun yanına varıp aradığı mübarek evin kendi yurtlarında olmadığını, Mekke'de olduğunu söylediler. Onlar da böylece Lât putu için yaptıkları ma'bedlerini savunmak istiyorlardı. Ebrehe'nin yanına Kâbe'ye götürecek kimseler verdiler.

Ebrehe Taif'le Mekke arasındaki «Meğmes» denilen yere gelince, kumandanlarından birisini öncü olarak Mekke'ye yolladı. Kumandan Kureyş ve diğer kabilelerden birçok mallar talan ederek döndü. O sırada Kureyş'in başı ve lideri Abdülmuttalib oğlu Hâşim'in ikiyüz devesini de talan etmişlerdi. Kureyşliler, Kinâne ve Huzeyl kabileleri ve onlarla beraber Mekke civarında bulunan diğer kabileler Ebrehe'yle sa-

vaşmak istedilerse de sonrada onunla savaşamayacaklarını anladılar.

Ebrehe adamlarından birini Mekke'ye yollayarak oranın ileri gelen başını çağırttırdı ve ona kendileriyle savaşmak için değil Kâbe'yi yıkmak için geldiklerini, eğer karşı çıkmazlarsa kanlarının akmasına gerek olmadığını, şehrin başkanı savaş istemiyorsa hükümdarın oraya gelip Kâbe'yi yıkacağını bildirdi. Abdulmuttalib cevap olarak elçiye: «Biz onunla savaşmak istemiyoruz. Zaten savaşacak gücümüz de yok. Burası Halil İbrahim'in evidir. Beytullah'dır. Eğer korursa o kendisinin evi ve haremidir, korur. Eğer korumazsa bizim onu koruyacak gücümüz yok» dedi. Ve onunla birlikte Ebrehe'nin yanına gitti.

İbn İshak der ki: Abdulmuttalib onların en büyüğü, en güzeli ve en akıllılarıydı. Ebrehe onu görünce saygı gösterdi, ikram etti ve yanında oturmasını istedi. Habeşlilerin onu kendi tahtında birlikte oturmasını hoş görmediğinden tahtından inerek serginin üzerine oturdu. Abdulmuttalib'i de yanına oturttu. Sonra tercümanına dedi ki: «Söyle ona isteği neymiş.» Abdulmuttalib de: «İsteğim hükümdarın, alınan ikiyüz devemi geri vermesidir» dedi. Bunu söyleyince Ebrehe tercümanına dedi ki: Ona de ki, seni gördüğümde doğrusu hoşuma gitmiştin. Ama sonra konuşunca beğenmedim. Sen benimle alınan ikiyüz deveni konuşuyorsun da seni ve atalarının dininin evini bırakıyorsun. Halbuki ben onu yıkmak için geldim. Sen ise o konuda konuşmuyorsun.» Bunun üzerine Abdulmuttalib dedi ki: «Doğrusu ben develerin sahibiyim. Evin de sahibi var, onu korur.» Ebrehe bunun üzerine: «Beni önleyemez O» dedi. Abdulmuttalib de: «İşte sen işte O» diye karşılık verdi. Ebrehe onun develerini iade etti.

Sonra Kureyşliler yanına dönerek olanları anlattı. Ve onlara Mekke'den çıkmalarını, dağ eteklerinde saklanmalarını buyurdu. Sonra kalkarak Kâbe'nin kapısının halkasını aldı. Beraberinde Kureyşli bir toplulukta kalktı. Allah'a duâ ediyor ve yardım istiyorlardı. Abdulmuttalib'in o zaman şu duayı okuduğu rivayet edilir:

«Allah'ım! Doğrusu kul kendi yükünü koruyor, sen de yüklerini koru. Şüphesiz ki onların gücü ve kudreti senin gücünü mağlup edemez. Eğer sen onları bizim kıblemizle başbaşa bırakırsan bildiğin gibi yap.»

Ebrehe askerini ve fiilini gösterdiği yöne tevcih etti. Önde giden fil Mekke yakınlarına geldi ve oraya girmedi. Mekke'yi yıkmak için fili ne kadar zorladılarsa da başaramadılar. Bu hâdise Hz. Peygamberin Kusvâ adlı devesi Mekke yakınlarında çökünce buyurmuş olduğu şu sözle sabittir. O sırada dediler ki: «Kusvâ çöktü.» Resûlullah (s.a.v.) ise:

«Hayır, Kusvâ çökmedi. Yalnız onu, fili engelleyen engelledi» buyurdu.

Buhârî ve Müslim'de Hz. Peygamberin Mekke'nin fethedildiği gün şöyle buyurduğu anlatılır:

«Yüce Allah filleri Mekke'ye girmekten alıkoydu. Ama Rasûlünü ve mü'minleri oraya gönderdi. Dün olduğu gibi bugün de oranın hürmeti iade olmuştur. Dikkat edin hazır olan olmayana bildirsin.»

Bu hâdise sabit olup fil günü, Allah'ın, fillerin Mekke'ye girmesini önlediği sahihtir.

Sonra Allah'ın iradesi cereyan etmiş, o orduyu ve askerlerini helâk etmiş ve üzerlerine taştan ve çamurdan balçıklar yağdıran kuş toplulukları göndererek onları kurumuş, paramparça olmuş ağaç yaprak-

ları gibi yapmıştır. Kur'an-ı Kerîm onlardan böyle söz eder. Ebrehe de aynı şeye çarpılmış ve oradan çıktığında parça parça eti çürümeye başlamış, San'a'ya getirdiklerinde göğsü yarılarak kalbinden ayrılmış ve öylece ölmüştür. Rivayetler bunu böyle nakleder-ler.

Bu kuşların şekli, cinsi, büyüklüğü, ayrıca attıkları taşların nasıl ve nice olduğu hususunda muhtelif rivayetler vardır. Nitekim bir kısım raviler de o yıl Mekke'de kızamık ve çiçek hastalığının yaygınlaştığını zikrederler.

Bilinmeyen gayb perdesinin gerisine gizlenmiş olan mu'cizelerin hududunu daraltmak isteyenler, alışageldikleri kâinat kanunlarının ötesinde birtakım hususları görmemezlikten gelenler bu hâdisenin çiçek ve kızamık mikrobu vasıtasıyla cereyan etmiş olacağını ve konunun böylece açıklanmasının gerektiğini akla daha yatkın görüyorlar. Bu arada uçucu kuşlardan maksat sivrisineklerle karasinekler olabileceğini ve dolayısıyla bunların mikropları taşıdıklarını, âyet-i kerîmede geçen uçucu «kuş» ile uçan her varlığın kasdedilmiş olmasının muhtemel olduğunu söyleyenler de var.

Muhammed Abduh «Amme» cüzü tefsirinde şöyle diyor:

«Ve ikinci günü askerlerin arasında çiçek ve kızamık hastalığı yaygınlaştı. İkrime'nin dediğine göre Arap memleketlerinde çıkan ilk çiçek hastalığı idi bu. İbn Utbe de, ilk defa o yıl Arap memleketlerinde çiçek ve kızamık hastalığı görüldü, der. Mikrop Ebrehe'nin askerlerinin vücudunda eşine rastlanmayan bir tesir gösterdi. Etleri parça parça eriyor ve dağılıyordu. Hem asker, hem de kumandan dehşete kapıldılar ve geri dönerek kaçtılar. Habeşistan'a geldikleri

zaman hâlâ etleri parçalanıp dökülüyordu. Nihayet ordu kumandanına mikrop sirayet etti ve San'â'da öldü.

Siz bu kuşların sinek veya sivrisinek cinsinden birtakım hastalık mikrobu taşıyan uçucu varlıklar olduğunu kabul edebilirsiniz. Bu kurumuş çamurdan taşların da zehirli ve sert çamurlar olduğunu, rüzgârlar vasıtasıyla bir yerden bir yere taşındığını ve bu hayvanların ayağına takılarak o bölgelere kadar geldiğini, bir insan cesedine temas edince de mikropların kılların dibindeki deliklerden vücuda sirayet ettiğini ve insan bünyesinde arazlara sebep olarak etin lime lime düşmesine vesile olduğunu kabul edebilirsiniz. Hem bu zayıf uçucu varlıkların çoğunluğu Allah'ın insanlar arasında helâk etmek istediklerini, helâk etme mevzuunda en büyük askerlerin arasında sayıldığını, günümüzde mikrop denen varlığın da bunların dışında birşey olamayacağını kabul edebilirsiniz. Mikropların çok çeşitli kısımları vardır. Sayılarını Allah'tan başka kimse bilmez. Allah'ın zalimleri kahretmesinde tecelli eden kudretinin eserlerinin mutlak şekilde azabı getiren kuşların dağlar kadar büyük veya zümrüd-ü anka cinsinden bir kuş olmasını, muhtelif şekillerde ve renklerde bulunmasını, hattâ attıkları taşların miktarını ve tesir keyfiyetini bilmeyi icab ettirmez. Çünkü Allah'ın her türlü varlıktan askerleri vardır:

«Her şeyde bir delil vardır O'na
Delâlet eder O'nun birliğine.»

Kâinatta bulunan bütün kuvvetler, Allah'ın kuvveti karşısında boyun eğerler. Allah'ın evini yıkmak isteyen bu zalime karşı da Allah Teâlâ çiçek ve kızamık mikroplarını taşıyan uçucu varlıklarını gön-

derdi. Hem o zalimi, hem de onun kavmini Mekke'ye daha girmeden helâk etti.

İşte bu sûrenin tefsirinde güvenilecek yegâne rivayet budur. Bunun dışında anlatılanlara gelince şayân değildir. Eğer rivayeti sahih ise o takdirde te'vili daha uygundur. Ayrıca Allah'ın kudretinin azametini ifade eden hususlardan birisi de dört ayaklı hayvanların en büyüğü olan «fil»e güvenerek gururlananları gözle görülmeyecek kadar küçük, Allah tarafından gönderilen varlıklarla tutup yok etmesidir. Akıl sahiplerinin yanında şüphesiz ki bu çok büyük, tuhaf ve hayretengiz bir gerçektir...»

Biz Abduh'un nazarî olarak ileri sürdüğü bu çiçek ve kızamık mikrobunun çamurla karışık olarak atılmış fikrine iştirak etmiyoruz. Veya birtakım rivayetlerde ve hayvanlar tarafından atılan taşların bizzat askerlerin kafasından girip vücudlarını delerek çıkması ve kurumuş bir yaprağın dökülüşü gibi onları dökmesi fikrine de taraftar değiliz. Gerek Abduh'un faraziyesi, gerekse bu sonuncu rivayetler Allah'ın kudretine delâlet etmesi ve hâdiseyi tefsir etme babından farklı değildir. Bize göre her ikisi de vuku bulması bakımından aynı güçtedir. Allah'ın kudret ve tedbirine delâlet bakımından bizim nazarımızda insanların alışageldikleri kendi bilgileriyle gözleri önüne serilen kanunlarla bu toplulukların helâk edilmiş olmaları arasında bir fark yoktur. Mesele ilâhî takdirin bu şekilde tahakkuk etmesidir.

Hiç şüphesiz ki, Allah'ın kanunu, sadece insanların bildiği ve gördüğü kanunlardan ibaret değildir. İnsanoğlu Allah'ın kanunlarını ancak kendisinin öğrenmesi mümkün olan ve takati dahilinde bulunan kısmından haberdar olabilir. Bu da uzun zaman tecrübe ile öğrenilebilen miktarı kaplar.

İşte bunun için biz bu fevkâlade hadise karşısında müteredditt ve te'vilci yola sapmıyoruz. Rivayetler ne derece sağlam olursa olsun —tarihî hâdiselerin seyrinden bu vakıanın bir harika nevinden ortaya çıktığı ifade edilse de— biz bu yola sapılmasını aslâ uygun bulmuyoruz. Aynı zamanda herhangi bir meselenin alışılan kanunlara uygun olarak cereyan etmesinin, alışılmayan harikalara göre, bilinmeyen şekillerde vuku bulmasından daha az tesirli olacağını da kabul etmiyoruz. Aslında alışılan kanunlar insanoğlunun kudretine göre harika sayılırlar. Meselâ her gün karşılaşılan güneşin doğuşu ve batışı bir harikadır. Bir çocuğun dünyaya gelişi her an vuku bulan bir harikadır. Aksi takdirde denemek isteyenler denesinler. Güneşi istedikleri an doğdurabilecekler, başka şartlarla bir çocuk dünyaya getirebilecekler mi? Nasıl olursa olsun, çiçek ve kızamık mikroplarıyla karışmış, çamurdan kurumuş taşları taşıyan uçucu bir varlığı bir kitlenin üzerine musallat edip bu varlıkların bu taşları atarak askerler arasında mikropların yaygınlaşmasını sağlamaları, evet Allah'ın takdirinin bu tarzda cereyan etmesi şüphesiz bir harikadır. Yukarıdanberi saydığımız hususların hepsi de bize göre yapılması mümkün olmayan harikalar envaındandır. Bunun yanı sıra Allah Teâlâ'nın hususî taşları taşıyan ve belirli zaman içerisinde isabet ettiği kimselerde büyük tesirler yapan uçucu varlıkları göndermesi de azamet ve delâlet bakımından bir öncekinden daha az mümkün değildir.

Bu hadisede ise biz, Allah'ın emrinin alışılmayan bir harika şeklinde tecelli ettiğine kaniyiz. Allah insanlar tarafından bilinmeyen «Ebabil» kuşlarını göndermiş ve bunların taşıdıkları taşlar bizim bilmediğimiz tarzda isabet ettiği kimselerin vücudunda büyük

tesirler icra etmiştir. Bu arada gerek kuşların gerekse taşların hacmi ve şekli ile alâkalı rivayetleri kabul etme ihtiyacında olmadığımızı, çünkü bu nevi rivayetlere mübalağanın haddinden fazla karıştığını görüyoruz.

Ayrıca çiçek ve kızamık mikrobunun isabet ettiği kimselerde meydana getirdiği tesirlerin «fil» hadisesindeki askerlerin ve kumandanın vücudunda meydana gelen tesirlerle aynı olmadığını görüyoruz. Zira gerek çiçek mikrobu, gerekse kızamık hastalığı insan etini lime lime düşürerek ölümüne vesile olmaz. Biz Muhammed Abduh'un aşırı derecedeki akılcı ekolünü bu nevi hatalara sevkeden amilleri biliyor ve ona göre değerlendiriyoruz. Onların neden bilinmeyen harikaların hududunu daraltarak Kur'an-ı Kerîm tefsirinde ve tarihî hadiselerin açıklanmasında insanlara bilinen muayyen kanunların sınırları içerisine sokuşturmaya çalıştıklarını çok iyi biliyoruz. Aslında bu ekol geliştiği sıralarda İslâm dünyasında insan aklıyle elde edilen hususların üzerine çökmüş yığınlarca hurafeler ve âdetler vardır. Her hususta efsaneler ve İsrail uydurması hikâyeler yaygınlaşmıştı. Modern ilme temayülün zirvesine ulaştığı, dinî emirlere karşı şüphe dalgalarının son haddine vardığı sıralarda tefsir ve rivayet kitaplarının etrafına İsrail hurafelerinin yığılmış olduğunu görmüşlerdi. Ve işte bu ekol dini gerçek değerine ulaştırmak için çırpınmış ve dinî esasların bütünüyle akla uygun olduğunu, akılla uyuşmayan hiçbir şeyin dinde mevcut olmadığını savunmak istemişti. Ayrıca kâinat kanunlarından haberdar, onun faaliyet ve gelişmesini bilen dinci bir realizmi yaygınlaştırmak için çevresini sarmış olan hurafe yığınlarının baskısı ile bir taraftan da modern ilim hayranlığının üzerlerine yaptığı tesirlerle bu ekol-

de birtakım yanlış tesirler icra etmiştir. Hadiseleri haddinden fazla büyülterek insanlar tarafından bulunan kâinat kanunlarının Allah'ın küllî kanunlarına temel ittihaz edecek kadar haddi aşmalarına sebep olmuştu.

Gerek Muhammed Abduh'un, gerekse onun talebesi olan Reşit Rıza'nın ve Abdulkadir Mağribi'nin tefsirlerinde bu nevi aşırılıklara ziyadesiyle rastlanır. Harika ve mucize cinsinden olan hadiseleri insanlar tarafından alışagelmiş normal kanunlara uydurmaya çalışırlar. Bazen de bu mucizelerin bir kısmını makul adını verdikleri tarzda te'vil yoluna saparlar. Gaybe taalluk eden hususları kabulde son derece çekingen davranırlar.

Onların, mükemmel Kur'an mefkûresini şuurlu bir şekilde kavrayamadıklarını görüyoruz.

Kur'an-ı Kerîm'i tetkik ederken birtakım kesin kaideler vardır. Bunları burada tekrar belirtmeyi faydalı buluyoruz. Şüphesiz ki Kur'an âyetlerini daha önce geçen aklî prensiplere göre değerlendirmek doğru olmaz. Ne umumi prensipler bakımından ne de âyetlerin üzerinde bulunduğu hususlarla ilgili olarak. Aksine bu âyetlerle karşılaşırken kendi prensiplerimizi o âyetlerden almaya çalışmak zorundayız. Gerek inanç, gerekse düşüncelerimizi âyetlere tâbi kılacağız. Âyet-i kerîme bize bir hususu belirttiği zaman, o artık kesin bir prensip haline gelmiştir ve bu prensip âyetin ifade ettiği tarzdadır. Bizim akıl dediğimiz şeyi gerek gayb, gerekse insanlık ve kâinat tarihi ile ilgili hadiseleri ifade eden Kur'an'ın beyanlarına hâkim kılmaya çalışmak doğru bir yol değildir. Ancak akıl bizim mahdut beşerî tecrübelerimizin neticesi ortaya koyduğumuz, kanunları idrâk edebilir.

Akıl her ne kadar kendi yapısı itibariyle mutlak bir güce sahip ve teker teker tecrübe ve hadiselerle sınırlı olmayıp onun gerisindeki mücerret mânalara ulaşmak gücüne sahip ise de, netice itibariyle aklın sınırları da bizim beşerî varlığımızın hudutları ile sınırlıdır. İnsanın varlığı Allah nezdindeki mutlak gerçeği temsil etmez. İşte Kur'an; bu mutlak olan Rabbin nezdinden inmiş olması münasebetiyle bize hükmeder. Ve biz aklî prensiplerimizi bu hükümlerden almak mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh bu âyetlerin ifade ettiği mânânın insan akliyle çatışmakta olduğunu, dolayısıyle te'vil etmek gerektiğini söylemek doğru olmaz. İşte Muhammed Abduh ekolünün kanaatlerinin bir çoğunda hâkim olan zihniyet budur. Yalnız şunu da belirtmek gerekir ki akla uygun kılmak için te'vil yoluna gitmeyelim derken hurafelerin kucağına teslim olalım da demek istemiyoruz. Bizim söylemek istediğimiz şey aklın, Kur'an üzerinde hakem olamayacağıdır.

«*Ey Muhammed! De ki: "Sığınırım sabahın Rabbine; yarattıklarının şerrinden, çöktüğü vakit karanlığın şerrinden, düğümlere üfleyenlerin şerrinden, hased ettiği vakit, hased edenin şerrinden."*»

Allah Teâlâ bu sûreyle bunu takip eden sûreyi önce yüce peygamberi Hz. Muhammed'e ve dolayısiyle de bütün mü'minlere hitaben inzâl buyurmuştur. Her iki sûrede de, görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen bütün korkunç şeylerden kendisine sığınmalarını, O'nun himayesine iltica etmelerini emrediyor. Bir nevi himaye ve emniyet kapılarını açarak, sonsuz sevgi ve şefkatle onlara: «Bu tarafa yönelin, himayeme sığının, emniyet ve huzurunuzu temin edecek yere gelin! Gelin! Ben sizin zayıf olduğunuzu, bir takım düşmanlarınızın bulunduğunu ve çevrenizdeki korkunç şeylerin varlığını pek iyi biliyorum. Bu yana yönelin! Emniyete ulaşmak burda, huzura ermek burda, selâmeti bulmak burdadır» diyor.

Bu sebepledir ki, Felak Sûresi'nin başında:

«*...De ki: "Sığınırım sabahın Rabbine"...*» buyurduğu gibi, Nâs Sûresi'nde de:

«*...De ki: "...İnsanların Rabbi, insanların mâliki ve insanların mâbudu olan, Allah'a sığınırım"*» buyurmuştur.

Felâk Sûresi hakkında ve onun inzal sebebiyle ilgili olarak birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadis-

lerin hepsi de yukarda izaha çalıştığımız mânayı ihtiva etmektedir. Rivayet edilen bu hadiselerden anladığımız diğer bir husus ise Peygamberimiz (s.a.v.)'in bu sûreyi aynı mânada büyük bir ihtimamla tavsiye etmiş olmasıdır.

Ukbe bin Âmir (r.a.) Hz. Peygamberin şu sözlerini rivayet ediyor:

«*Bu gece nazil olan şu âyetleri bilmez misin? Şimdiye kadar bir benzeri görülmüş değildir? Bunlar Nâs ve Felâk Sûreleri'nin âyetleridir.*» (1) (Müslim, Tirmizî, Ebu Davud ve Neseî.)

Câbir (r.a.) bir rivayetinde şöyle diyor:

Rasûlullah bana: «*Oku ey Câbir!*» buyurdu. Ben de: «Ya Resûlullah, babam ve anam sana feda olsun, ne okuyayım?» dedim. Peygamberimiz: «*Felak ve Nâs Sûrelerini*» buyurdu. Her ikisini de okudum. Sonra bana dönüp: «*Bu sûreleri oku. Bunların bir benzerini daha okumak için bulamazsın*» buyurdular.

Zerr bin Hubeyş'den şöyle bir hadîs rivayet edilmiştir:

Übeyy bin Kâb'dan Felak ve Nâs Sûreleri hususunda: «Ey Eba Münzir, kardeşin İbn Mes'ûd bu sûreler hakkında şöyle diyor, sen ne dersin?» dedim (İbn Mes'ud, nezdinde bulunan Mushafa, henüz bu iki sûreyi yazmış değildi. Bilâhare diğer sahabelerle temas kurduktan sonra bu sûreleri de elindeki mushafa yazdı.) Übeyy bana şu cevabı verdi: «Resûlullah'a bu sûrelerin mahiyetini sormuştum, cevap olarak:

"Ben bu sûrelerin okunmasıyle emrolundum ve okudum" buyurdu.

---

(1) Müslim, Malik, Tirmizi, Ebu Davud ve Neseî rivayet etmişlerdir.

Resûlullah (s'a'v') nasıl okudu ise biz de öyle okuyoruz.» (1)

Allah Teâlâ bu sûrede kendisini bir sıfatıyla zikretmektedir ki, sûrede beyan edilen şerlerden ancak o sıfata sığınılabilir:

«*...De ki: "Sığınırım sabahın Rabbine."*»

«Felak» kelimesi birçok mânaya geldiği gibi «tanyerinin ağarması» ve «mutlak yaratma» mânalarına da gelmektedir. Bu sûretle canlı ve cansız bütün mevcudatın yaratıcısına işaret ediliyor. Nitekim En'an Sûresi'nde de:

«*Şüphesiz ki, taneleri ve çekirdekleri yaratan Allah'tır. O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkaran O'dur. İşte Allah budur. O halde nasıl yüzçevirirsiniz?*

Karanlığı yarıp tanyerini ağartan, geceyi dinlenme zamanı yapan, güneşi ve ayı bir hesaba göre hareket ettiren O'dur. İşte bu, her şeye galip olan ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.» (En'am, 95-96)

«Felak» kelimesi tanyerinin ağarıp sabah olması mânasına alındığı takdirde; tanyerini ağartan Rabbin, ortalığı aydınlatmak suretiyle gecenin karanlığında melhuz olan gizli şerleri bertaraf etmiş olduğu anlaşılır.

Şayet «Mutlak yaratma» mânasına alınırsa; yaratıkların Rabbi olan Allah'a, yarattığı şeylerin şerrinden sığınmak mânası çıkar ki, ikinci âyet bu mânayı teyid etmektedir:

«*Yarattıklarının şerrinden*»

Burada umumî mânasıyle her türlü yaratığın şerri anlaşılmakla beraber, yaratıkların birbirleriyle olan birçok münasebetlerinde şer husule geldiği gibi, di-

(1) Buhari

ğer birçok münasebetlerinde de hayır ve faydalar doğmaktadır. Âyet-i kerîmede kastolunan mâna, yaratıkların şerli olan taraflarından Allah'a sığınmaktır. Hayırlı ve faydalı tarafları bunun dışında kalmaktadır. Kâinatın yaratıcısı olan Hz. Allah, yarattığı varlıkları hayra yöneltmeye ve bir varlığı diğer bir varlığın şerrinden korumaya kadirdir.

«Çöktüğü vakit karanlığın şerrinden»

«Ğâsık» ın lügat mânası; süratle dökmek, aktarmaktır. «Vekab» ise lügatta yüksek yerlerden sellerin aktığı çukurlar mânasına gelmektedir.

Âyette kastolunan —en yakın— mâna; gece ve gecenin ihtiva ettiği şeylerdir. Gecenin karanlığı ortalığı kapladığı zaman, birçok şeyin görünmesine engel olur. Bu durumda bizzat gece korkulu bir hal aldığı gibi içinde de zaman zaman korkunç şeyler gizleyebilir. Evet; ortalığı kaplayan karanlığın içinde hücumuna maruz kalınacak vahşi bir hayvan, yırtıcı bir yaratık, zehirli bir sürüngen veya pusu kurmuş bir düşman bulunablir. Kuruntular, vesveseler, korku ve tasalar gece karanlığında kaynaşır. Gece karanlığında şuur ve hisler bunalır. Şeytan oynayacağı oyunları daha rahat oynar. Karanlık ve yalnızlık behîmî duyguların uyanmasına yardımcı olur. Hülâsa; ortalığın kararmasıyle, görülebilen ve görülemeyen her şey ürpertici bir hal alır!

«Düğümlere üfleyenlerin şerrinden»

Düğümlere üfleyenler; sihir veya büyü yapan kimselerdir. Bunlar insanoğlunun duygu ve sinir sistemlerini aldatıcı bir tesir altına almak suretiyle onu büyülerler. Sihir ve büyülerinde iplik veya mendil gibi bir şeye düğümler çalarak üzerine üflerler.

Bu sihirler neye yapılmış olursa olsun, o nesnenin aslında veya şeklinde bir değişiklik yapamaz. Hu-

sule gelen şey; sadece sihirbazın, duyguları tesir altına alarak o nesneyi istediği şekilde gösterebilmesinden ibarettir. Tâhâ Sûresi'nde Hz. Mûsa ile ilgili hâdise anlatılırken de sihirin bu mânada kullanıldığını görüyoruz.

Peygamberimiz (s.a.v.) hakkında —sahih fakat mütevatir olmayan— bazı hadisler rivayet edilmiştir. Bu hadiselere göre yahudi Lebîd İbn el-A'sam, Medine'de Hz. Peygambere sihir yapmıştır. Bazı söylentilere göre bu sihir birkaç gün, diğer bazılarına göre ise birkaç ay devam etmiş. Bu müddet zarfında gûya Hz. Peygamber aileleriyle temas etmediği halde kendisine temas etti gibi geliyormuş. Herhangi bir işi yapmadığı halde o işi yaptığını zannediyormuş. Hz. Peygamberin bu halden kurtulması için Felak ve Nâs Sûreleri nazil olmuş. Rüyasında kendisine haber verilmesi sonucu, yapılan sihir bulunup ortaya çıkarılmış ve Peygamberimiz (s.a.v.) bu iki sûreyi okuyunca sihrin düğümleri teker teker çözülmüş. Böylece Hz. Peygamber de dûçar olduğu o halden kurtulmuş.

Evet, bu türlü rivayetler var. Fakat bu zayıf rivayetler peygamberliğin fiil ve tebliğlerindeki «İsmet» sıfatına muhalif düşmektedir. Peygamber (s.a.v.)'in her sözü ve her hareketi birer sünnettir ve şeriattır. Bu itikat esasıyle o hadiselerin bağdaştırılması mümkün değildir.

Müşrikler Peygamberimiz (s.a.v.)'e büyülenmiş, sihir yapılmış bir kimse gözüyle bakınca Allah Teâlâ derhal âyet inzal buyurarak onda sihir ve büyü gibi şeylerin bulunmadığını haber verdi. Mezkûr hadisler Kur'an'daki bu habere de muhalif düşmektedir.

Onun içindir ki bu rivayetler uzak görülmektedir. İnanç ve akîde ile ilgili meselelerde bu türlü «âhad» hadislerle hükmolunamaz. Yegâne kaynak

Kur'an'dır. Hadis kaynaklarına gelince; inanç mevzuunda sadece «mütevatir» olan hadislerle amel edebiliriz. Mezkûr hadisler ise mütevatir değildir. Bütün bunların dışında şunu da belirtelim ki; Felak ve Nâs Sûreleri'nin Medîne'de nazil olduğuna işaret eden zayıf rivayetlerin yanında, Mekke'de nazil olduğuna dair çok daha kuvvetli rivayetler vardır. Ve tercih edilen rivayetler de bunlardır.

«*Hased ettiği vakit, hased edenin şerrinden.*»

«Hased»in mânası; Allah'ın bazı kullarına lütfettiği nimetler karşısında kıskançlık duygularına kapılıp o kulların bu nimetlerden mahrum olmasını dilemektir. Bu dilekte bulunan kimse ister sadece dilekte bulunmakla yetinsin, isterse bu dileğini yerine getirmek için bilfiil teşebbüslerde bulunsun, her ikisinin mânası da «hased»dir. Bu «hased» duygularının karşı tarafa bir şer getirmesine elbetteki ihtimal verilecektir.

Biz, bu kâinatın ve insan denen varlıktaki ruh aleminin sırlarını bilemeyiz. Bu garip cihazdan akla gelmeyen şeyler zuhur eder. Bundan ötürüdür ki, bu sırlardan meydana gelen hadiselerin sebeplerini çözemiyoruz.

Bugüne kadar ondan bilfiil zuhur eden öyle şeyler görülmüştür ki, bunların tahlilini yapmak mümkün olamamıştır. Meselâ; insanoğlunun hiçbir vasıtaya başvurmadan çok uzak yerlerdeki kimselerle irtibat kurup temas ettiği fiilen tespit edilmiştir. Bu, bizlere kadar ulaşan mütevatir haberler ve müspet tecrübelerle sabittir. Elimizdeki mevcut bilgilerle bu sırların özüne vâkıf olmak mümkün olmuyor. Bugün ipnotizma ile uyutma hadisesi hepimizin gözleri önünde cereyan eden ve inkârı mümkün olmayan bir va-

kıadır. Bununla beraber kimse mahiyet ve sırrını çözemiyor. Bunların dışında, insanoğlu denen kâinatın, insan cihazının daha bilmediğimiz ne sırları vardır!.

Hal böyle olunca; hased eden kimsenin hased edilene karşı içinde beslediği kıskançlık ve kötü niyetin hiçbir zarar vermeyeceğini kabul edemeyiz. Elimizdeki ilim ve vasıtalar bunun esrar ve mahiyetini tespit etmeye kâfi değildir. Bu alanda akıl erdireceğimiz şeyler çok azdır. Elimizdeki mahdut bilgilerle çok az şeyler öğrenebiliyoruz, bilahare öğrendiğimiz bu şeyler birer gerçek olarak bilgi hazinemizde yerini alıyor.

Öyleyse; hased mevzuunda Allah'a yönelip O'nun himayesine sığınmayı gerektiren bir şer mevcuttur.

Bu şerlerden korunmaları için kendisine sığınmalarını emreden Allah Teâlâ, her iki süreyi de lütuf ve rahmetiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve dolayısiyle onun ümmetine tevcih buyurmuştur. Şurası kesindir ki; bu şerlerin birinden veya hepsinden Allah'ın emrettiği şekilde O'na sığınıp yakaranların yakarışlarını Allah reddetmeyecek, onları himayesine alıp koruyacaktır.

Ne zaman insanlar Allah Teâlâ'ya emrettiği şekilde sığınırsa, Hak Teâlâ onları şerlerin her çeşidinden muhafaza eder.

Buharî —kendi senediyle— Hz. Aişe (r.a.)'den naklettiği bir hadis-i şerifte şöyle demektedir:

«Hz. Muhammed (s.a.v.) her gece yatmaya hazırlandığı zaman iki elini açarak birleştirir, ellerinin içine İhlâs, Felak ve Nâs Sûrelerini okuyarak üfler, sonra başından ve yüzünden başlayarak üç defa elinin eriştiği kadarıyle bütün vücudunu sıvazlar ondan sonra yatardı. Bunu üç defa tekrarlardı.» Evet, sünen sahipleri bu hadisi bu şekilde rivayet etmişlerdir.

NÂS SÛRESİ

«Ey Muhammed! De ki: "Cin ve insanlardan olan ve insanların kalplerine vesvese veren, o sinsi vesvesecinin şerrinden, insanların Rabbi insanların mâliki ve insanların mâbudu olan Allah'a sığınırım."»

Bu sûrede, gerek cinlerden gerek insanlardan olsun, insanoğlunun içine sinsice vesvese veren yaratıklardan; insanların Rabbi, hükümdârı ve ilâhı olan Allah'a sığınılmaktadır.

Burada zikredilen Rab, mâlik ve mâbud gibi sıfatlar, Allah Teâlâ'nın sıfatlarıdır. Vesvesecilerin şerrinden bu sıfatlara sığınıldığı gibi diğer bütün kötülüklerden korunmak için de yine bu sıfatlara iltica edilir.

Rab: Terbiye ederek yetiştirici, yön verici, koruyup himaye edici mânalarına gelir. Melik: Her şeyin sahibi, hâkimi ve istediği şekilde kullanabilen selahiyetlisi demektir. İlâh ise: Her şeyin üstünde olan; her şeyi kontrolü ve hükümranlığı altında tutan mânasına gelmektedir. Bu sıfatlar insanların içine vesvese veren şerden onları koruma vasfı taşır. Bu korumanın nasıl cereyan ettiği bilinmez. Çünkü insanoğlunun akıl erdiremeyeceği mânevî bir korumadır.

Allah her şeyin Rabbi, her şeyin mâliki, her şeyin ilâhıdır. Fakat burada insanların Rabbi, mâliki ve ilâhı olarak zikredilmek suretiyle onlara yakınlık gös-

terilmiş, Allah'a sığınıp O'nun himayesine iltica etmelerine kolaylık sağlanmıştır.

Allah Teâlâ —kendi rahmetiyle peygamberine ve onun ümmetine hitap ederek gizli ve sinsi yoldan yapılan vesvesenin şerrinden kendisine iltica etmelerini, O'na sığınmalarını emrediyor: Bu emri verirken Rab, mâlik ve ilâh gibi sıfatlarını da zikrederek bu sıfatların mânalarını tefekkür etmelerini istiyor. Zira karşılaştıkları şerden kurtulmaları ancak, bu sıfatlara sığınmakla mümkün olmaktadır. Aslında, hissettirmeden kendilerini yaratan da O'dur, sevk ve idare eden de...

Vesvese: Gizlice telkin edilen ve kulakla duyulması mümkün olmayan ses demektir.

Hannâs: Gizlilik ve döneklik mânasına gelir. Vesveseci, insanlara zarar vereceği zaman tam bir gizlilik ve sinsilik içinde hareket eder.

Âyet-i kerîmede vesvesecinin önce sıfatı zikrediliyor:

«*O sinsi vesvesecinin...*»

Sonra yaptığı iş belirtiliyor:

«*İnsanların kalplerine vesvese veren.*»

Daha sonra mahiyeti açıklanıyor:

«*Cin ve insanlardan olan*»

İfadenin bu şekilde sıralanışı, önceden sıfatı zikredilen «*sinsi vesveseci*» hakkında duyguların hareketе gelmesini ve onun gerçek mahiyetinin bilinmesini sağlıyor. Böylece sinsi vesvesecinin kim olduğu belirtilmekte ve şer yoldaki faaliyetleri anlaşılmakta ve onun şerrinden korunmak veya onu kontrol altına almak mümkün olmaktadır.

İnsanoğlu —bu uyarıcı ve yol gösterici bilgileri öğrenince— sinsi vesvesecinin hissettirmeden kalple-

re gizli gizli vesvese vermekte olduğunu, bu vesvesecinin cinlerden olabileceği gibi birtakım insanların da cin ve şeytan misali kalplere vesvese verip insanoğlunu tesir altına alabileceğini öğrenmiş oluyor. Bunu öğrendikten sonra onların şerrinden korunmak kolaylaşıyor. Zira hem şerrin mahiyetini hem de korunma yollarını öğrenmiş bulunmaktadır.

Cinlerin vesvese verişinin nasıl cereyan ettiğini bilemeyiz. Bildiğimiz, bu vesveselerin insanoğlu üzerindeki tesirleridir. Bu mevzuda en eski hâdise Hz. Adem'le şeytan arasındaki mücadeledir. Şeytan, Hz. Adem'e karşı şer saçan bir harp ilân etmişti. Zira insanoğluna karşı son derece kibir haset ve kini vardı. Onunla mücadelesini sürdürmek için Allah Teâlâ'dan izin istedi. Allah Teâlâ —bu mevzudaki hikmetini izhar etmek için— istenen izni verdi. Ona bu izni verirken insanoğlunu da îman, Allah'ı anmak ve O'na sığınmak gibi koruyucu silahlarla techiz etti. Onu kendi haline bırakmadı. İnsanoğlu ancak bu koruyucu silah ve cephanelerden gafil bulunduğu takdirde acınacak haliyle tek başına kalır.

İbn Abbas (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'den şöyle bir hadîs rivayet etmektedir:

«*Şeytan insanoğlunun kalbi üzerine oturur. İnsanoğlu Allah'ı andığı takdirde derhal sıvışıp kaçar. Allah'tan gafil olduğu takdirde ise ona vesvese verir.*»

İnsanların vesvesesine gelince; bu mevzuda bilinen şeyler daha çoktur. İnsanların öyle vesveselerine şahit oluyoruz ki, şeytanın vesveselerinden çok daha tehlikeli!

Kötü arkadaş, arkadaşının aklına hayaline gelmeyen hileli yollarla onun kalbine ve kafasına hülûl eder. Arkadaşına karşı beslediği güven ve itimadı kötüye

kullanarak onu, bir daha yakayı kurtarması mümkün olmayan hadiselere sürükler.

Mevki sahiplerini şer çemberinin içine alan gruplar vardır. Bunlar o mevki sahiplerine vesvese ve telkinlerini işleye işleye hak yoldan uzaklaştırırlar, yeryüzünü ifsad eden, nesilleri bozan azgınlar haline getirirler.

Yine birtakım şer insanlar, cemiyet içinde söz ve ifadeleri tahrif edip bâtılı hak gibi göstererek bozgunculuk yaparlar.

İnsanoğlu yaratılışı itibariyle nefsanî ve şehvanî duygulara sahiptir. Bu duyguları sinsice tahrik eden şehvet tüccarlarının şerrinden uzak kalmak ancak Allah'ın yardımı ve uyanık bir kalbe sahip olmakla mümkündür.

Çok sayıda sinsi vesveseciler vardır ki, bunlar kalplere hangi boşluklardan hûlûl edileceğini bilirler. O boşluklardan kalplere girmek için farkına varılmayan vasıtalar ve kementler kullanırlar. Bu insanlar cin ve şeytanlardan çok daha şerli, sinsi ve tehlikelidirler.

İnsanoğlunun kendi başına bu sinsi vesveseleri bertaraf etmesi mümkün değildir. Onun içindir ki Allah Teâlâ, bu korkunç savaşı kazanması için kendisine birtakım koruyucu silah ve cephaneleri tavsiye etmektedir.

«*Ey Muhammed! De ki : "Allah birdir. Allah «Samed«dir. Hiç bir şeye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır. O, ne doğurmuş, ne de doğurulmuştur. O'nun hiç bir dengi yoktur".*»

Sahih rivâyetlerde anlatıldığı gibi bu kısa sûre Kur'an'ın üçte birine denktir. Buharî, Ebu Sa'd'in şöyle rivayet ettiğini söyler: Ashaptan biri bir şahsın ihlâs sûresini tekrar tekrar okuduğunu işitir. Sabah olunca Hz. Peygambere gelir ve durumu ona anlatır. Adamın hakkında söz söyleyecek olur. Hz. Peygamber:

«*Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, sûre Kur'an'ın üçte birine denktir*» buyurur.

Bunun hiç te garip bir yanı yoktur. Zira Allah Teâlâ Hz. Peygambere kendi birliğini ilân etmeyi emretti:

«*Ey Muhammed! De ki : "Allah birdir."*»

İşte bu birlik tevhid inancının kendisidir. Tevhid inancı vicdanlarda yer eden îman, kâinatın tefsiri ve hayatın nizamıdır. Bunun için işte bu sûre büyük İslâm gerçeğinin en geniş çizgilerinden başlıcasını ihtiva etmektedir.

«*Ey Muhammed! De ki : "Allah birdir."*»

Bu ifade (birdir ifadesi) manidardır. Çünkü O'na denk hiç bir şey bulunmadığını ve benzeri hiçbir şeyin mevcut olmadığını ifade etmektedir.

Bu bir tek'liktir, varlığın tek birliğidir. Mevcudatta O'nun hakikatinden başka hakikat, O'nun varlığından başka gerçek varlık yoktur. Diğer bütün varlıklar O gerçek varlıktan alır varlığını. O zatın hakikatinden alır hakikatini. Binaenaleyh bu birlik faal bir birliktir. O'nun dışında yapıcı hiçbir şey yoktur mevcudatta.

Bu derunî îman aynı zamanda varlığın izahını da taşır. Çünkü bu izah bir kafada yer eder ve zihinlerde açıklık kazanırsa kalp her türlü şaibeden ve örtülerden kurtulur. Gerçek varlıkla ve gerçek faaliyetle eşi bulunmayan bu bir tek zattan başkasiyle ilgilenmekten uzaklaşır.

Her ne kadar varlıklar âleminde O'ndan başka bir varın var olmadığını şuurunda tam olarak yer ettiremese de varlıklar âlemindeki eşya ile alâkasını keser. Varlıklar âleminde O ilâhî varlıktan başka hakikat yoktur. İlâhî irâdenin faaliyetinden başka faaliyet yoktur. Öyleyse kalp gerçek varlığı olmayan ve gerçek faaliyeti bulunmayan şeylere neden bağlansın?

Bir kalp bu hakikatin dışındaki bağlantıları ve bu biricik hakikatten başka şeyin duygusunu ortadan kaldırırsa her türlü kayıttan kurtulur ve azâd olur. Bütün bağlarını koparır, birçok kayıtların aslı olan ihtiraslardan kurtulur. Birçok kayıtların temeli olan endişelerden uzaklaşır. Allah'ı bulunca hiçbir şeyi kaybetmeyeceğine göre neden başka şeylere rağbet etsin. Allah'tan başka faal varlığı bulunmayan varlıklardan neden korksun?

Varlıklar âleminde Allah'ın hakikatinden başka bir şeyi görmeyen bu düşünce zihinlerde yer edince, O'ndan neş'et eden diğer varlıklarla ilgili birçok gerçekleri de görüverir. Ve bu mertebe öyle bir merte-

bedir ki, orada kalp, gördüğü her şeyde Allah'ın kudretini fark eder. Bunun da ötesinde öyle bir mertebe vardır ki orada kişi kâinatta Allah'tan başka hiçbir şey görmez. Çünkü orada Allah'ın hakikatinden başka görülebilir hiçbir hakikat bulunmaz.

Keza bu düşüncenin yer etmesi ile birlikte sebeplerin müessiriyeti fikri de ortadan kalkar. Her şey, her hâdise ve her hareket doğduğu ilk sebebe havale edilir. Ve onun etkisi altında bulunduğu kabul edilir. İşte Kur'an-ı Kerîm imana dayalı düşüncesini yerleştirirken bu noktaya çok büyük önem verir. Bunun için zaten zahirî sebepleri bir kenara itip hep işleri doğrudan doğruya Allah'ın iradesine bağlar:

«...*Attığın zaman sen atmadın. Fakat Allah attı...*» (Enfâl, 17). «...*Yardım ancak Allah nezdindedir...*» (Enfâl, 10) «*Allah dilemedikçe siz hiç bir şey dileyemezsiniz...*» (İnsan, 30) Ve daha buna benzer birçok âyetler...

Zahirî sebeplerin hepsini bir kenara atıp meseleyi yalnız ve yalnız Allah'ın iradesine havale etmek kalbe bir huzur verir. Gidilmesi gereken esas noktayı öğretir. Başka noktalardan kişiyi çekindirir. Aslında varlığı ve mahiyeti bilinmeyen zahiri sebepler ve müessirler karşısında insana sükûnet verir.

İşte mutasavvıfların tırmanmaya çalıştığı yolun basamakları budur. İslâm, insanların bu yola girmesini ister. Ancak pratik hayatın bütün özelliklerini taşıyarak, beşer hayatının bütün zorluklarını yerine getirmelerini, yeryüzündeki hilâfetin bütün gereklerini ifa etmelerini ve bununla beraber mevcudatta Allah Teâlâ'dan başka bir hakikatin bulunmadığını, O'nun mevcudiyetinden başka bir mevcudiyetin olmadığını, O'nun faaliyetinden başka bir faaliyet bulunmadığını ve O'ndan başka gidilecek bir yol olmadığını bilip kavramalarını ister.

Ve buradan neş'et eder mükemmel bir hayat nizamı. Bu nizamın ruhlarda, duygu ve hedeflerde gerçekleştirdiği üstün hayat düsturu...

Yalnız ve yalnız Allah'a ibadet nizamı. Gerçekten O'nun varlığından başka bir varlığın, O'nun faaliyetinden başka bir faaliyetin ve O'nun iradesinden başka bir iradenin müessir olmadığı ibadet nizamı...

İstek ve arzularda, korku ve endişelerde, sıkıntı ve kolaylıklarda, nimet ve fakirlikte yönelecek yegâne yönü gösteren nizam. Aksi takdirde gerçek varlığı olmayan ve varlıklar âleminde gerçekten müessir olmayan bir yöne yönelmenin ne anlamı var?

Yalnız ve yalnız Allah için çalışıp hareket etme nizamı... Hakikate yaklaşmak, şaibelerden ve engellerden kurtulmak için. Gerek ruhun özünde, gerekse çevrede bulunan eşyada her türlü engellerden uzaklaşmak için. Bunlar arasında şahsî engeller, arzu ve istekler herhangi bir varlıktan korkmak ve temenni engelleri de bulunur.

Bunların yanı sıra beşer kalbiyle her varlığı sevgi, dostluk, şefkat ve anlayış bağıyle birbirine bağlayan nizam. Bu kayıtlardan kurtulmak demek onlardan iğrenip nefret etmek ve onları yaşamamak için kaçıp kurtulmak demek değildir. Çünkü bütün bu engeller Allah Teâlâ'dan sâdır olmuştur. Varlığını, O'nun varlığından alır. Binaenaleyh onlar varlık olarak kötü değil, iyidirler. Ve sevgili tarafından sunulmuş hediyelerdir.

Bu nizam eşsiz ve yüce bir nizamdır. Bu nizamda dünya küçük, dünya hayatı kısa ve dünya eğlencesi önemsizdir. Gaye ve hedef bu engellerden ve şaibelerden kurtulmaktır. İslâm'a göre kurtuluş bir kenara çekilip bu sözünü ettiğimiz engelleri ortadan kal-

durmak veya onlardan nefret edip kaçmak demek değildir. Bunun yerine sürekli çırpınma ve beşeriyeti ilerletmek için çabalamadır. Bütünüyle insanlığın hayatını ilerletmek için sarfedilen çabadır. Binaenaleyh bu bütün yüklerine tahammül ederek hilafet ve kumanda vazifesini ifa ve bunların dayanaklarından tamamen azâd olup kurtulmaktır.

Bu sözünü ettiğimiz engellerden mabedler yoluyla kurtulmak kolaydır. Kolaydır ama İslâm bunu istemez. Çünkü yeryüzünün hilafeti ve insanlığın kumandasını ele almak Allah'ın kurtuluş için koyduğu nizamın bir tarafıdır. Bu yol zordur ama insanın insanlığını gerçekleştirmesini sağlayacağı biricik yoldur. İnsanın şahsiyetindeki ulvî soluğun zaferini gerçekleştiren yegâne metoddur. İşte bu ruhun, ilâhî kaynağına doğru kanatlanışı ve ulvî gerçeğini hikmet sahibi yaratanının seçtiği sahada çalışarak tahakkuk ettirmesidir.

İşte bunun için ilk dâvet, buradaki şekliyle tevhid gerçeğini kalplere yerleştirmek hususuna münhasırdır. Çünkü bu şekilde tevhid hem bir vicdan için inanç, hem de kâinatın tefsiri ve hayatın nizamıydı. Dille söylenen bir söz değil, vicdanlarda yer eden bir şekil de değil. Her şey odur. Kısaca din tevhidden ibarettir. Geriye kalan tafsilat ve teferruat ise, bu inancın kalbe yerleşmesinin tabiî meyvesidir.

Daha önce ehl-i kitabın düçâr olduğu sapıklıklar hayatlarını, düşüncelerini ve inançlarını bozan kötülükler her şeyden önce saf tevhid inancından uzaklaşmalarından doğmuştu. Daha sonra da sapıklıklar birbirini takip etmiştir.

Halbuki İslâm inancındaki tevhid, hayatı derinliğine bir bütün olarak ele almak ve onu bu inanç üzerine ikame etmektir. İslâm inancı tevhidi pratik

hayatın bir temel kaidesi ve esası olarak ele alır. Ve bunun tesiri hem inançta hem de pratikte meydana çıkar.

«Kâfirun» sûresi tevhid ile şirk inancı arasındaki her türlü benzerliği ve yakınlığı bütünüyle kestirip attığı gibi, bu sûre de İslâm'ın getirdiği tevhid inancını bütün açıklığıyla ispat edip belirtmektedir. Her iki sûre ayrı ayrı cephelerden tevhid gerçeğini ele almaktadır. Nitekim Hz. Peygamber her gün —sabah namazının sünnetini eda ederken— gününü bu iki sûreyi okuyarak açardı. Günün bu sûrelerle açılışının apayrı mânası ve maksadı vardı tabiî...

Umumiyeti itibariyle bu sûre nağme dolu, ulvî musikisiyle güzel bir manzûmeyi andırmaktadır. Nağmeler, âyetlerin hem lâfız hem de kafiye haline getirilmiş olan durakların tonunda hâkimdir. Umumi mânada nağme ve ahenk bu sûrede gözönünde bulundurulmuş ve bazı yerlerde bu maksat açık olarak ortaya konulmuştur. Ahengin temini için bazı yerlerde bir kelime fazla söylenmiş veya bir kafiye hususî olarak seçilmiştir. Kur'an'ın üslûbunda alışılmış olduğu gibi yetlerin mânasının yanısıra ahengin sağlanması ve tesir gücünün temini için bu yola başvurulmuştur. Meselâ:

«*Şimdi siz ilah olarak Lât'ı, Uzzâ'yı ve diğer üçüncüleri olan Menât'ı mı görüyorsunuz?*»

kavl-i şerifinde «üçüncüleri» demeden diğer Menât'a diyecek olsaydı vezin bozulacaktı. Yahut ta diğer Menât'a diyeceğine üçüncüleri olan Menât'a diyecek olsaydı o zaman da kafiye bozulacaktı. Binaenaleyh bu ibaredeki her kelimenin apayrı mâna ve değeri vardır. Vezin ve kafiyeye son derece dikkat gösterilmiştir. Bundan sonraki âyette de aynı husus göze çarpmaktadır:

«Erkekler sizin de, kızlar Allah'ın mı? Öyleyse bu insafsızca bir taksimdir»
âyetlerindeki vezni «öyleyse» kelimesi sağlamaktadır. Binaenaleyh veznin temini için bu kelimeyi yerleştirmek şarttır. Ama maksadın ifadesi için bu kelimenin kullanılmasına zaruret yoktur. Şu kadarı var ki, bu kelime metinde ayrı bir sanat özelliği taşımaktadır.

Duraklardaki nağmelerin de bambaşka bir musikisi var. Özellikle sûrenin birinci bölümüyle son bölümünde bu musiki tonu dalga dalga yayılarak gelmektedir. Birinci bölümde kanat kanat enginlere yayılan duygu ve ilhamlarla birlikte musikinin dalgası ve ahengi birbirine uymakta, son bölümde ise bu musiki dalgalarıyle ulvî temaslar ve yüce mânalar bir bütün teşkil etmektedir. Başlangıç ile sonuç arasındaki bölümlerde de benzer havalar hâkimdir.

Birinci bölümdeki tasvir ve ilhamlar bu bölümün anlatmaya çalıştığı Rabbani tabloların ve nurani hadiselerin vuku bulduğu yücelerin yücesinden yayılmaktadır. Bu tablo ve ilhamlar yüce peygambere görünen Ruh'ül-Emin'in engin hareketlerinden südur etmektedir. Buna eşlik eden ruhî hava, hareket ve duygular, tablo ve tasvirler ifadelerin tonundaki ahenkle haşir neşir olarak imtizaç etmekte, hayret verici bir nağme tufanı içerisinde görünmektedir. Hem bu derinlik sûrenin bütün havasına yayılmakta, tali bölümlerde de izler bırakmaktadır. En sonunda ilham yüklü derin duygular taşıyan, köklü tesirler ihtiva eden bir tonla sûre-i celîle son bulmaktadır ki, insan bünyesinin her zerresini tiril tiril titreterek kendinden geçirmekte ve insan onunla birlikte kanatlanarak kendisini bu ahenge bırakmaktadır.

Sûrenin ele aldığı konu umumiyetle Mekke'de nazil olan diğer sûrelerin konusudur. Esas olarak, inanç konusu, vahy, Allah'ın birliği ve ahiret konusu işlenmektedir. Belirli zaviyelerden uzanarak sûre-i celile İslâm inancının sağlamlığını, vahyin doğruluğunu anlatmakta, şirk inancının sakatlığını ve kökten tutarsız vehimlere dayandığını bildirmektedir.

Sûrenin birinci bölümü, vahy gerçeğini mahiyetiyle birlikte açıklayıp izah etmeyi hedef almaktadır. Bu arada vahyin gelişini anlatan iki tablo göstererek vahiy hadisesinin doğruluğunu ve gerçekliğini bu tabloların ışığı altında ispat etmektedir. Hz. Peygamberin Cibril-i Emin'den ilâhî vahyi görerek aldığını, dikkat ve itina ile üzerinde durduğunu, Rabbinin büyük ve ulvî âyetlerine muttali olduğunu pekiştirerek anlatmaktadır.

İkinci bölüm de, onların uydurdukları ve adına Lât, Menât, Uzzâ dedikleri ilâhlar ile, meleklere dair hurafeleri, meleklerin Allah'ın kızları oldukları hususundaki sakat inançları, bu hususların hepsinde tahminlere dayandıklarını, tahminlerin ise gerçeklerden insanı müstağni kılmayacağı belirtilmektedir. Halbuki Hz. Peygamber onları dâvet ettiği konularda tam bir kesinlik ve sebat üzerinde bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde, kendisini sadece dünyaya verip dünyanın ötesinde hiç bir şeyi bilmeyen ve böylece Allah'ın zikrinden yüz çeviren döneklerden uzak durması peygambere telkin olunmaktadır. Bu arada âhirette işaret edilmekte, insanların yaptıklarına ve yeryüzünün var edilip insanların ana karnında birer cenin olarak yer etmelerinden beri Allah'ın ilmine istinaden karşılaşacakları cezalar konusuna işaret buyurulmaktadır. Cenab-ı Allah onları kendi nefisle-

rinden daha iyi bilmektedir. Ve bu bilgiye dayanarak —zan ve tahminlere göre değil— onların âhirette hesap ve cezaya düçâr olacakları ve neticede işlerinin görüleceği dermeyan edilmektedir.

Dördüncü ve son bölümde ise, ta peygamberlik müessesesinin başlangıcından bu yana yer eden iman esasları açıklanmakta, mesuliyetin ferdî olduğu, hesaba son derece dikkat edileceği, cezanın en adil biçimde verileceği gibi hususlar açıklanmaktadır. Yaratıkların en sonunda kendilerine mutlak bir irade ile hükmeden Rablerinin huzuruna varacakları anlatılmaktadır. Bu arada sûrenin son vuruşlariyle eskiden geçen yalancıların acı akîbetlerine göz atılmakta:

«*Bu peygamber de önceki uyarıcılardan biridir. Kıyamet yaklaştı. Kıyameti, Allah'tan başka kimse açığa çıkaramaz. Siz bu söze şaşıyor musunuz? Gülüyor da ağlamıyorsunuz. Gaflet içinde oyalanıyorsunuz. Artık Allah'a secde edin ve sadece O'na kulluk yapın*» buyurulmaktadır. Böylece başlangıçla sonuç, duygu ve tasvirler, hava ve ton itibariyle aynı noktada birleşmektedir.

ABESE SÛRESİ

Bu sûrenin bölümleri kesin çizgilerle ayrılıp büyük hakikatleri, derin tesirleri, güzide misal ve işaretleri kendisinde toplayarak bir musiki tesiriyle ruhlarda akisler uyandırmaktadır.

İlk bölüm, Resulullah (s.a.v.)'ın hayatiyle ilgili bir hadiseyi nakletmektedir. Resulullah bir defasında, Kureyş'in ileri gelenlerinden bir topluluğu İslâm'a dâvetle meşgul iken İbn Ümmü Mektum adındaki fakir âma çıkageldi. Resûlullah (s.a.v.)'ın meşguliyetinden habersiz olduğundan Allah'ın bildirdiği şeyleri öğrenmek istedi. Resulullah onun bu halini beğenmedi ve onunla ilgilenmedi. İşte bu hâdise üzerine bu sûrenin evvelindeki âyetler nazil oldu. Resulullah (s.a.v.)'a itapda bulunuldu. Aynı zamanda bu dâvetin hakikatini ve mahiyetini beyan ettiği gibi müslüman cemaatin hayatındaki hakikî kıymetleri de çok kesin ve kuvvetli bir üslûpla anlatmış oluyor.

«Peygamber, âmâ geldi diye, yüzünü ekşitip çevirdi. Ey Muhammed! Ne biliyorsun belki de o, kendisini arındıracaktı? Yahut öğüt alacaktı da, bu öğüdün faydasını görecekti. Fakat sen, öğüde ihtiyaç duymayan kimseye alâka gösteriyorsun O, öğüt dinlemeyenin temizlenmemesinden sana ne? Allah'tan korkup, koşarak sana gelene aldırmıyorsun. Hayır! Böyle yapma, bu âyetler birer öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır. Kur'an çok şerefli, yü-

celtilmiş, tertemiz sahifelerdendir. Şerefli, itaatkâr elçi meleklerin elleriyle yazılmıştır.»

İkinci bölüm ise insanın inkârcılığını ve Rabbine karşı apaçık küfrünü anlatır. Allah burada onun oluşunu ve meydana gelişini, aslının neden ibaret olduğunu, hayat çizgisine verdiği kolaylıkları, ölümünde de dirilmesinde de Rabbinin sahip çıktığını, bunlara rağmen emirlerini yerine getirmediğini şöylece beyan buyurmaktadır:

«Kahrolsun o insan! Ne kadar da nankördür. Allah kendisini hangi şeyden yaratmıştır? Onu, bir damla sudan yarattı ve şekil verdi. Sonra ona takip edeceği yolu kolaylaştırdı. Sonra da onu öldürüp kabre koydu. Daha sonra, dilediği zaman onu tekrar diriltir. Gerçekten insan, Allah'ın emrettiğini yerine getirmedi.»

Üçüncü bölüm ise beşer ruhunu kendinin ve hayvanların yiyeceği olan şeylerden ibret almaya sevketmektedir. Kendi hayatında olduğu gibi bunların gerisinde saklı olan Allah'ın tedbir ve takdirini görmeye dâvet etmektedir:

«İnsan yediğine bir baksın. Biz bol bol su indirdik. Sonra yeryüzünü güzelce yardık. Orada taneler, üzüm, hayvan yemi, zeytin, hurma ağacı, ağaçları birbirine girmiş bahçeler, meyveler ve otlar yarattık. Bunlar sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi içindir.»

Son bölümde ise, korkunç bir hâdisenin geleceği ve beşer kalbindeki her şeyi unutturacağı, binaenaleyh o büyük dehşetin yüzlere aksedeceği ifade edilmektedir.

«Kıyamet çığlığı geldiği zaman, O gün insan, kardeşinden, anne ve babasından, karısından ve çocuklarından kaçar. O gün, herkesin kendisine yetecek kadar der-

di vardır. O gün, parlayan, gülen ve sevinen yüzler vardır. O gün, tozlanmış ve karanlık bürümüş yüzler de vardır. İşte bunlar, kâfirler ve fâcirlerdir.»

Böylece sûrenin bütün bölüm ve âyetleri —süratli ifadeyle— hislerde çok şiddetli tesirler bırakmaktadır. Bu tesirler o kadar kuvvetli ve derindir ki, dokunur dokunmaz kalplerde yapacağını yapmaktadır.

KADİR SÛRESİ

1 — Şüphesiz Biz, Kur'an'ı Kadir gecesi indirdik.

2 — Sen o Kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin?

3 — Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.

4 — O gece melekler ve Cebrail Rabbinin izniyle, bütün emirlerle inerler.

5 — O gece, şafak atıncaya kadar emniyetli ve selametli bir gecedir.

Bu sûre bütün mevcudatın sevinçle kaydettiği o görülen ve bilinen ve hürmetle anılan, yeryüzüyle «Mele-i a'lâ»nın mutlak manâda birleştiği geceden söz etmektedir. Bu Kur'an'ın Hz. Muhammed Mustafa (s.a.)'nın kalbine inmeye başladığı geceden. Yeryüzünün büyüklükte ve yücelikte mislini görmediği, bütün beşer hayatında yaptığı tesir bakımından eşine rastlamadığı o muazzam hadisenin cereyan ettiği geceden... Bu azameti beşer idrâki kavrayamaz bir türlü:

«*Şüphesiz Biz Kur'an'ı, Kadir gecesi indirdik. Sen o Kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin?*»

Bu hadiseyi anlatan Kur'an âyetleri parıl parıl aydınlık saçmaktadır. Âyetin kendisi iliklere kadar işleyen parlak bir şefkat ve nur feyazanıdır. Allah'ın Kur'an'ından doğan nur

«*Şüphesiz Biz Kur'an'ı, Kadir gecesi indirdik.*»

O gece boyunca yücelerin yücesiyle yeryüzü arasında gidip gelen meleklerin ve ruhun nuru.

«O gece melekler ve Cebrail Rablerinin izniyle, bütün emirlerle inerler.»

Âyetlerin açıkladığı fecir nuruyle vahiy ve melek nuru birbirine uygun gelmektedir. Ayrıca mevcudata kanat geren, varlıklar âleminde gezinen, ruhları saran selâmet ruhu da her yanı kaplamaktadır.

Burada sözü edilen gece, Duhan Sûresi'nde:

«Apaçık olan o kitaba yemin olsun ki, Biz onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz ki Biz, uyarıcılarız. Her hikmetli iş, tarafımızdan emredilerek o gece tesbit ve tayin edilir. Şüphesiz Biz, Rabbinden bir rahmet olarak peygamberler göndeririz. Muhakkak Allah, «Semî'dir, alîmdir» her şeyi işitir ve bilir.»

denilen gecedir. Bilindiği gibi bu gece Ramazan gecelerinden birisidir. Nitekim Bakara Sûresi'nde:

«O sayılı günler, Ramazan ayıdır ki, insanlara doğru yolu gösteren, hidayeti ve hakkı bâtıldan ayırmayı açıklayan Kur'an, bu ayda indirildi...»

Yani Kur'an-ı Kerîm'in insanlara tebliğ edilmek üzere Hz. Peygamberin kalbine inmeye başladığı gecedir. İbn İshak'ın rivayetine göre Alak Sûresi'nin giriş kısmından müteşekkil olan ilk vahiy Hz. Peygamber Hira mağarasında iken Ramazan ayında gelmiştir.

Bu gecenin tayini hususunda birçok hadis-i şerifler varit olmuştur. Hadislerin bir kısmı bunun, Ramazanın yirmi yedinci gecesi olduğunu belirtir, bir kısmı yirmi birinci gecesi olduğunu. Bazı hadisler, o gecenin, Ramazanın son on gecesinden biri olduğunu belirtir. Bazıları da bütün Ramazan gecelerinden bir gecede olduğunu ifade eder. Tercihe şayan olan hadislere göre o gece Ramazan gecelerinden bir gecedir.

Kadir gecesi adı ise, belki de takdir ve tedbir gecesi mânasınadır. Değer ve makam anlamına da ola-

bilir. Çünkü her iki anlam o büyük kâinat hadisesiyle yani, vahiy ve risalet vak'asiyle uyuşur. Şüphesiz ki mevcudatta o hadiseden daha önemli ve büyük hadise yoktur. Kulların hayatındaki takdir ve tedbir için ondan daha mânalı bir gece bulunamaz.

«*Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.*»

Buradaki sayı tahdit mânasına değildir. Kur'an-ı Kerîm'de varit olan bu gibi ifadeler çokluğa delâlet eder. Bir gece beşer hayatına bıraktığı mübarek ve kutsî tesirler ve yaptığı değişiklikler itibariyle binlerce ayın ve yılın yapamadığını yapmıştır.

Bu gece öylesine muazzam bir gecedir ki, hakikatini anlamak beşer idrâkinin çok üstündedir.

«*Sen o Kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin?*»

Avamın zihninde yaygın bulunan bu geceyle ilgili bir çok efsane ve evhama takılma ihtiyacını duymadan belirtelim ki, bu gece Allah'ın Kur'an'ı indirmeye başlamayı ihtiyar ettiği bir gece olması münasebetiyle son derece büyüktür. O gecede mevcudata nur feyazanı olmakta, insan vicdanında ve beşer hayatında Allah'ın ruhundan coşan selâmet ırmakları akıtılmaktadır. Bu inancın ihtiva ettiği düşünce ve inançlar, edep ve hükümler hem yeryüzünde hem de insanların iç dünyasında huzuru yayar. Meleklerin ve bilhassa Cebrail'in Rablerinin izniyle inmeleri ve beraberlerinde bu Kur'an olarak gökyüzüyle yeryüzüne yayılmaları, bu sûrenin akılları durdurucu ifadesiyle tasvir edilmektedir.

Bugün biz birbiri ardı sıra gelen nesillerin ötesinden bu mübarek ve mutlu geceye göz attığımız ve o gecede yeryüzünün şahid olduğu fevkalâde ihtifali tasavvura çalıştığımız ve o gecede gerçekleşen mesele-

nin hakikatini düşünüp zaman merhaleleri boyunca yeryüzünde, kafalarda ve gönüllerde meydana getirdiği tesirleri kavramaya çabaladığımız zaman gerçekten de son derece büyük bir gece olduğunu anlar, Kur'an-ı Kerîm'in bu geceyle ilgili işaretindeki sırların bir kısmını idrâk ederiz.

«Sen o Kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin?»

O gecede her şey hikmetlice ayrılmıştır. Ölçüler, esaslar ve prensipler o gece konmuştur. Ve o gece fertlerin kaderlerinden ziyade milletlerin ve devletlerin kaderi hattâ daha büyük bir olay gerçeklerin ve sistemlerin ölçüsü konmuştur.

İnsanlık bilgisizliğinden ve kötü talihinden dolayı kadir gecesinin kadrini bilmemektedir. O hadisenin büyüklüğünü ve azametini görmezlikten gelmektedir. Ve bunu yitirdiği gündenberi de Allah'ın nimetlerinin en üstününü ve en güzelini yitirmiştir. Gerçek saadeti ve selameti kaybetmiştir. Vicdan huzurunu, evinin selâmetini ve toplumun saadetini kaybetmiştir. Halbuki bunları ona İslâm vermişti. Bunu kaybettiğinden beri de kapısını açtığı maddî medeniyet ve imardan hiç bir şey onun kaybettiğinin karşılığını verememiştir. İnsanlık bunca gelişmesine, hayat şartlarının ilerlemesine ve üretimin artmasına rağmen hâlâ bahtsız, hâlâ umutsuzdur.

Çünkü bir kere ruhunu aydınlatan o güzelim ışığı söndürmüştür. Çünkü kendisini Mele-i alâya uçurtan ve kanat gerdiren sevinci ve aydınlığı yok etmiştir. Çünkü ruhlara ve kalplere feyiz veren selâmeti yitirmiştir. Ruhunun semaya kanat germesini, gökyüzünün nuruyle aydınlanmasını, Mele-i a'lâ'ya uçup gezmesini bir daha elde edememiştir.

Biz —mü'minler— bu hatırayı hiçbir zaman için unutmamakla memuruz. Sevgili peygamberimiz bu hatırayı ruhlarımızda canlandırmak ve ebediyen asıl kaynağına bağlı olmasını sağlamak ve o hadisenin cereyan ettiği kâinat gerçeğine iliştirmek için gayet kolay ve rahat bir yol çizmiştir bize. Bunu her yıl bu mübarek geceyi kutlayarak Ramazanın son on gecesinde onu bekleyip araştırarak ibadetle geçirmemizi isteyerek sağlamış ve buyurmuştur ki:

«*Kadir gecesini Ramazanın son on gecesinde arayın*» Yine Buharî ve Müslîm de zikredildiği gibi buyurmuştur ki :

«*Kim Kadir gecesini imanla ve ihlasla ihya ederse onun geçmiş günahları bağışlanır.*»

İslâm hiçbir zaman dış görünüşlerden ibaret, şekilci bir din değildir. Bunun için Hz. Peygamber bu geceyi ihya etmenin şartı olarak inanmayı ve samimiyeti şart koşuyor. Ancak böylece o geceyi ihya etmenin hakikati kalplerde canlanabilir. Ve Kur'an'ın indiği anlam ile irtibat sağlanabilir.

Kur'an terbiyesinin metodu, ibadetle vicdanlardaki iman gerçeklerini birbirine bağlamaktır. İbadeti, bu hakikatlerin canlandırılması için bir vasıta kılar. Sadece düşünce hudutları dahilinde durup kalmasına müsaade etmez.

Vicdanlarda ve hareketler âleminde bu gerçeklerin canlanması için bu metodun en uygun metod olduğu ortadadır. Şüphesiz ki bu hakikatleri, ibadete dayalı olmaksızın, ibadet yolunun dışında düşünmek mümkün değildir.

Kadir gecesini hatırlayıp o geceyi imanla ve sevabını Allah'tan umarak ihya etmek İslâm'ın sağlam terbiye metodunun bir yanını teşkil eder.

ŞEMS SÛRESİ

Bu kısa sûrenin tek bir kafiyesi ve birleşik bir musiki tonu var. Bu hava içerisinde sûrenin başladığı kâinat mucize ve tablolarından doğan ve sûrenin ihtiva ettiği büyük gerçeğin bir çerçevesi mahiyetinde görülen birçok vicdanî temaslar yer almaktadır. İnsan ruhunun hakikati, doğuştan sahip olduğu kabiliyetler, insanın kendi nefsi üzerindeki rolü ve bunun neticesindeki sorumluluğu gibi gerçekleri dile getirmektedir. Bu gerçekleri, sûre, kâinat gerçekleri ve kâinatın değişmez manzarasıyla bağdaştırmaktadır.

Keza sûrede Semûd kavminin kıssası ve onların peygamberlerini yalanlayıp dişi deveyi kesmeleri, bunun neticesinde başlarına gelen felâketler dile getirilmektedir. Bu, öylesine kötü bir kayıp misalidir ki; kendisini temizlemeyen, nefsini kötülüğün eline teslim eden ve onu korumak için elinden geleni yapmayan herkesin varıp duracağı noktadır:

«Güneşe ve aydınlığına, Ona tâbi olduğu vakitte aya, Onu ortaya çıkarttığı vakitte gündüze, Onu örttüğü vakitte geceye, Göğe ve onu yapana, Yere ve onu düzeltene, Nefse ve onu şekillendirene, Sonra da ona kendisi için, kötü ve iyi olanı öğretene yemin olsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsinin gerçek yüzünü gizleyen ise hüsrandadır.»

Hak Teâlâ bu yaratıklara ve kâinat tablolarına yemin ettiği gibi nefse ve onu düzenleyip iyiliği ve

kötülüğü ilham edene de kasem ediyor. Bu kasem bahis mevzuu edilen yaratıklara ayrı bir değer veriyor. Kalpleri onu kavramaya, değerini ve delâletini anlamaya tevcih ediyor. Öyle ki Celal ve azamet sahibi olan Rab onların adına kasem ediyor.

Kâinat tabloları ve hadiseleriyle insan kalbi arasında tamamen gizli bir dil vardır. Fıtratın özünde, duyguların derinliğinde birbirleriyle tanışıp kaynaşırlar. Ses ve çığlık çıkmadan kâinatla insan ruhu arasında karşılıklı bir konuşma ve dertleşme vardır. Kâinat, insanın kalbiyle konuşur, ruhuna ilhamlar verir. İnsan denilen canlı organizmaya uygun hayat gücü bahşeder. Nerede görürse o, üzerine doğru gelir, yanına yaklaşır, kendisiyle dostluk kurup karşılıklı konuşmak ister. Duygu ve ilham verir.

Bunun için Kur'an-ı Kerim insan kalbini çeşitli yerlerde ve çeşitli üslûplarla kâinat tablolarına tevcih eder. Bazen doğrudan doğruya yapar bunu bazen de yaratıklara kasem edildiği gibi dolaylı yollarla. Onları ihtiva ettikleri hakikat çerçevesi içerisinde yerleştirir. Her sûre insan kalbini kâinata çevirerek onunla karşılıklı konuşup anlaşmasını sağlayarak uyarıvermektedir. Kâinattaki gizli gerçekleri ifade eden bilinmez bir dille konuşturmaktadır.

Burada da mânalı olarak güneşe ve onun aydınlığına yemin edildiğini görüyoruz. Yemin umumiyeti itibariyle güneşe, özel olarak da aydınlandığı ana yapılmaktadır. Güneşin kuşluk vakti gökte yükselip aydınlandığı an en tatlı ve en çekici olduğu andır. Kışın soğuk günlerde insanı gerindiren sevimli bir ısı halindedir. Yazın da öğle sıcağının henüz yakıp kavurmadığı parlak bir aydınlık anıdır. Görülüyor ki, güneş aydınlanıp yükseldiği anda en temiz ve en berrak anlarını yaşamaktadır. Bazı rivayetlerde aydın-

landığı andan maksadın gündüzün tamamı olduğu söylenirse de biz tamamen kuşluk mânâsına gelen «duha» kelimesinin yakın mânasından dönme gereğini duyuyoruz. Çünkü o mâna daha geniş anlamlıdır.

Ardından gelen aya da kasem edilmektedir. Güneşin ardından, şeffaf, parlak, saf ve lâtif ışığıyle gelen aya. Şüphesiz ki beşer kalbiyle parlayan mehtap arasında eskiden beri bir dostluk vardır. Gizli, açık ruhların derinliğinde kaynaşır. İnsanın iç dünyasından coşar. Ne durumda olursa olsun bir kalp onunla karşılaşınca birdenbire uyanır ve kendinden geçer. Mehtabın insan kalbine ayrı bir fısıltısı, ayrı bir ilhamı vardır. Yaratıcıya karşı tesbihlerle doludur. Kalp zaman zaman mehtaplı gecede derin bir nur ummanın da yüzdüğünü, kirlerini temizleyip yıkadığını hisseder gibi olur. Bu sevimli aydınlıkla kucaklaşarak orda ilâhî esintiyi hisseder.

Onu açığa çıkaran gündüze yemin edilmektedir ki, bu da az önce geçen aydınlıktan maksadın, kelimenin anlamına da uygun düşen kuşluk vakti olduğunu, yoksa günün tamamı demek olmadığını ifade eder. Âyetin metninde geçen «cellâhe» kelimesindeki zamir güneşi temsil eder. Fakat Kur'an'ın iması, bu zamirin serili yeryüzüne gittiğine işaret etmektedir. Kur'an-ı Kerîm'in üslûbunda böyle gizli ilhamlar yer alır. Çünkü ilham edilen hususun insan hissinde bilinen bir yeri vardır. İfade onu gizlice belirtmektedir. Gündüz bu yeryüzünü aydınlatır ve ortaya çıkarır. Gündüzün insan hayatı üzerinde bilinen birçok tesirleri vardır. Ama insan uzun süre gündüzün güzelliğinin tekrarından dolayı ondaki tesiri unutabilir. İşte buradaki bu kısacık temaslar o duyguyu uyarıp bu büyük mucizeye dikkatleri çekmektedir.

«Onu örttüğü vakit de geceye»
ifadesi de böyledir. Buradaki bürüyüş yukardaki açığa çıkarışın mukabilidir. Gece her şeyi bağrına basar ve bürüyüp gizler. Bu tablonun da hem insan ruhunda tesiri vardır, hem de insan hayatı üzerinde gündüz gibi izleri görülür.

Sonra da semaya ve onu yapana kasem etmektedir âyet-i kerîme.

Sonra da semaya ve onu yapana kasem etmektedir âyet-i kerîme. *«Göğe ve onu yapana»* buyurulmaktadır. Sema denince insan aklına ilk gelen şey nereye dönersek dönelim yığınlarca yıldızların ve gezegenlerin yörüngelerine serpiştirilmiş olduğu bu gök kubbesi gelir. Ama semanın gerçek hüviyetini bilmiyoruz. Üzerimizde kubbeyi andıran gök ise tam bir bina vasfını haiz olup birbirine girmiş ve birbirini tutan bir nizama sahiptir. Ancak onun nasıl yapıldığını, semanın bölümlerini birbirine tutturan şeyin ne olduğunu, başının ve sonunun nasıl olduğunu bilmiyoruz. Bu konuda söylenen şeylerin hepsi kesin olmayan, değişebilmesi muhtemel olan mücerret nazariyelerden ibarettir. Sadece biz her şeyin ardında bulunan Allah kudretinin bu binayı tuttuğunu kabul ederiz.

Kezâ âyet-i kerîme yere, onu düzeltene kasem etmektedir. *«Yere ve onu düzeltene.»*

Metinde geçen «tehâhe» kelimesi düzeltmek ve hayata elverişli hale getirmektir. Bu gerçek üzerine dayanır beşer cinsinin ve diğer canlı türlerinin hayatı. Bu hususiyetleri ve insicamı, bu yeri yaratan Allah kudreti vermiştir. Tedbiri ve takdiri uyarınca yeryüzünün hayata elverişli olmasını sağlamıştır. Şayet Allah'ın koyduğu hususiyetlerden herhangi biri kalkacak olsa hayatın devamı mümkün olmaz. Ve seyrini sürdürmesi imkânsızlaşır.

Bu hususiyet yeryüzünde bulunan hususiyetlerin en büyüğüdür. Bu meseleyi idare eden ise Allah'ın kudret elidir. Yeryüzünün düzeltilmesinden söz edilince mutlaka onun gerisindeki bu elden söz edilir. Beşer kalbi bununla hemen o eli düşünüp tefekküre başlar.

Bilâhare bu kasemin bitiminde beşer ruhuyle ilgili ve kâinatın mucizeleriyle irtibatlı olan büyük bir gerçek yer alıyor. Ruh mevcudatta bulunan en büyük mucizelerden birisidir:

Nefse ve onu şekiliendirene, sonra da ona kendisi için kötü ve iyi olanı öğretene yemîn olsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsinin gerçek yüzünü gizleyen ise hüsrandadır.»

Bu dört âyet, Beled Sûresi'nde geçen : «*Biz ona hayır ve şerri, her iki yolu da göstermedik mi?*» âyetiyle, İnsan Sûresi'nde geçen : «*Biz ona hidayet yolunu gösterdik. Ya şükreder veya nankörlük*» âyeti ile birlikte İslâm'ın ruha bakışı esasının temelini teşkil eder.

Buna göre insan denen bu yaratık eştabiatlı yaratılmıştır. Çift kabiliyeti vardır. Ve iki yöne hareket edecek kabiliyettedir. Buradaki eş ve çift deyimiyle kesin olarak insanın —yeryüzünün çamurundan ve bu çamura üflenen ilâhî nefhadan meydana gelmesi sebebiyle— hayra ve şerre, hidayete ve dalâlete eşit şekilde kabiliyetli olarak yaratılmış olduğu kasdedilmektedir. O, iyi ile kötü olanın arasını ayırabilecek güçtedir. Kendisini hem hayra hem de şerre yöneltebilir. Bu güç onun varlığında saklıdır. Kur'an-ı Kerîm bunu bazen ilham diye tavsif eder.

«*Nefse ve onu şekillendirene, sonra da ona kendisi için kötü ve iyi olanı öğretene...*»

Bazen de bunu hidayet olarak belirtir.

«Biz ona hayır ve şerri, her iki yolu da göstermedik mi?»

Bu kabiliyet bir istidat olarak onun öz yapısında mevcuttur. Gerek risaletler, gerekse ilâhî tevcihat ve dışardan telkin edilen hususlar *onun* özünde mevcut olan bu kabiliyeti uyarır, şu veya bu yöne sürüklenmesini sağlar. Fakat hiçbir zaman o kabiliyeti yoktan var edemez. Zira doğuştan yaratılmıştır bu kabiliyeti. Tabiatında vardır, varlığına ilham edilmiştir.

Bu doğuştan gelme kabiliyetlerin yanı sıra bir idrâk ve şuur gücü vardır ki, bizzat insanın içinden idare edilir. İşte bu sağ duyu dediğimiz güce göre insan sorumluluk taşır. Kim bu gücü, kendisini temizlemek, arıtıp hayra hazır vaziyete getirmek için kullanırsa, kötülüğü bununla yenecek duruma gelirse, o kişi felaha ermiştir. Kim de bu gücü karartıp, söndürür ve cılızlaştırırsa muhakkak ki ziyana uğramıştır:

«...Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsinin gerçek yüzünü gizleyen ise hüsrandadır.»

Öyleyse insana verilen mesuliyet, sahip bulunduğu bu seçme ve yönelme kudreti ve idrâkine göre düzenlenmiştir. Doğuştan gelen kabiliyetleri yöneltmek hedefine mebnidir. Dilerse bu fıtrî kabiliyetini hayır alanında geliştirir, dilerse şer alanında. İnsan bu noktada hürdür. Ancak bunun karşılığında bir sorumluluk yer almaktadır. Burada gücü mukabilinde bir mükellefiyet ve bu vazifenin karşılığında bir lûtuf mevzuubahistir.

Bunlardan sonra âyet-i kerîme kendisini ziyana sevk eden hidayet perdelerini kapatıp örten bir felaket nümunesi gösteriyor. Bu misâl Semûd kavminin uğradığı ilâhî gazap, felaket ve yoklukta temessül ediyor:

«Semud kavmi azgınlığı ile peygamberini yalanladı. Hani, içlerinden en azılı olanı, deveyi kesmeye kalkmıştı. Bunun üzerine Allah'ın peygamberi, onlara: "Bırakın Allah'ın devesini, içsin" dedi. Semud kavmi ise, onu yalanladı ve deveyi kesti. Rableri de işledikleri günahları sebebiyle azabı başlarına geçirdi ve orayı yerle bir etti. O, bu işin âkıbetinden korkacak değildir.»

Semûd kavminin ve peygamberleri Salih (a.s.)'in kıssası Kur'an'da çeşitli yerlerde varit olur. Her yerde ondan söz edilmiştir. En son olarak bu cüzde ve Fecir Sûresi'nde nisbeten tafsilatlı olarak varit olmuştur. Kıssanın tafsilatını öğrenmek isteyenler oraya başvurabilirler.

Buradaki esas mevzu ise Semûd kavminin peygamberlerini yalanlayarak azıtmaları yüzünden helâk oldukları ve bu azgınlığın; yalanlamanın biricik sebebi olduğu hatırlatılmaktadır. Bu azgınlığın misalini kavimlerinin en azgını olan birisini deveyi kesmeye göndermelerinde görmekteyiz. Deveyi kesen işlediği suç bakımından onların en azılısı ve en uğursuzuydu. Halbuki Allah elçisi, onları bu harekete girişmeden önce uyarmış ve demişti ki: Aslâ Allah'ın bu dişi devesini kesmeyesiniz. Bir gün ona ve bir gün size ayrılan suyu engellemeyiniz. Çünkü onlar peygamberlerinden bir mucize getirmesini istemişlerdi. O da bu şarta bağlı olarak bu dişi deveyi mucize olarak getirmişti. Belki de devenin daha hususî bir takım özellikleri bulunmaktaydı ki, biz bunun tafsilatına geçmeyeceğiz. Zira Allah Teâlâ bu noktada bize aydınlatıcı bir işaret belirtmemiş bulunuyor. Bunun üzerine onlar peygamberlerinin uyarısını yalanlamış ve deveyi kesmişlerdi. Deveyi kesen içlerinden en azgın olanıydı. Fakat mesuliyet hepsine raci idi. Ve hepsi kesenler olarak kabul edilmişti. Çünkü içlerinden

hiç birisi çıkıp da bu azgın kişinin eline vurmamış ve engel olmamıştı. Aksine yaptığı işi hoş karşılamışlardı. İslâm'ın dünya hayatındaki toplumsal sorumluluk ve dayanışma konusunda ortaya koyduğu belli başlı prensiplerden birisidir bu. Ve bu prensip öbür dünyadaki cezada mesuliyetin ferdî olacağı prensibine ters düşmez. Kimsenin, kimsenin yükünü taşımayacağı esasıyle çatışmaz. Çünkü iyiliğe teşvik edip öğüt vermek ve destekleşme, sonra azgınların ve kötülerin yaptıklarına engel olma hususunda gösterilen ihmal bir suçtur.

Ve işte o anda kudret eli harekete geçiyor:

«...*Rableri de işledikleri günahları sebebiyle azabı başlarına geçirdi ve orayı yerle bir etti.*»

«*O, bu işin âkıbetinden korkacak değildir.*» Elbette korkacak değildir yüce Allah...»

Kimden korkacak? Niçin korkacak? Ve neden korkacak? Bu ifadeden maksat O'nun anlaşılan gereğidir. Şöyle ki yaptığının sonundan korkmayan kişi eğer kırıp geçirecek olursa son derece kırar geçirir. Nitekim Allah'ın kırıp geçirmesi de böyle olmuştur. Bu ifadenin anlatmak istediği duygu, burada dile getirilmek istenmektedir.

Böylece beşer nefsinin hakikatleriyle bu mevcudatın büyük gerçekleri birbirine bağlanıyor. Bunlar ayrıca Allah'ın yalanlayanları ve azıtanları helâk edişindeki kanununa rabtediliyor. Bu helâk her şeye bir süre tayin eden, her hadiseye bir vakit, her işe bir gaye veren hikmet sahibinin takdiri dahilinde oluyor. Elbette her takdirin bir hikmeti vardır. O hem ruhların, hem kâinatın, hem de bütün bu ölçülerin Rabbidir.

BÜRÛC SÛRESİ

Bu kısa sûre iman hakikatlerinden ve imanla ilgili düşünce esaslarından bahsetmektedir. Ele aldığı mevzular son derece mühim ve büyük. Etrafa saçtığı ışıklar ise güçlü ve uzun menzillidir. Her âyeti hattâ bazen her kelimesi ihtiva ettiği açık gerçeklerin gerisindeki hakikatlerle dolu bir âlemin kapılarını bize açmaktadır.

Sûrenin esas mevzuunu «Uhdûd Ashabı»nın başına gelen haller teşkil etmektedir. Uhdûd hâdisesi ise şöyle olmuştur: İslâm devrinden önce bir grup mü'min —bunların tevhid inancına sahip hıristiyanlar olduğu söylenmektedir— zalim, şerir, katı kalpli, azgın düşmanların şerrine uğrarlar. Bu zalimler mü'minlerin dinlerini terk edip kendilerine uymalarını teklif ederler. Onlar ise karşı koyup teklifi reddederler. Bunun üzerine bu azgın adamlar geniş hendekler açarak içinde büyük ateşler yaktırırlar. Topladıkları büyük kalabalıkların huzurunda mü'minleri ateşe atarak yakarlar. Ve kendileri de eğlenceli bir şekilde bu elîm sahneyi zevkle seyrederler. Yananlar insanlardı ve imanları uğruna yanıyorlardı.

Bu inkârcıların, iman edenleri ateş azabına uğratmaları, onların sadece, göklerin ve yerin sahibi bulunan, Azîz ve Hamîd olan Allah'a iman etmiş olmalarındandır. Allah her şeye şahiddir.

Sûre yeminle başlar:

«*Burçlar sahibi olan göğe, O vaadolunan güne, Şahitlik edene ve edilene yemin olsun ki, İçi yanan ateşlerle dolu o hendekleri kazanlara, lânet olsun! Çünkü onlar, ateşin çevresine oturmuş, mü'minlere yaptıkları azabı seyrediyorlardı.*»

Âyet, semayı, içinde bulunan burçları, vaad edilen günü ve onda cereyan edecek hadiseleri, şahit olarak toplanmaları ve görülecek sahneleri birbirine eklemektedir. Bunların hepsini, aralarında cereyan eden hadiselere bağladığı gibi zalimlerin başına inecek ilâhi musîbetleri de bunlara ilâve etmiştir.

Sonra da azap sahneleri, bütün fecaatiyle ve tesirleriyle sözü uzatmadan zihinlere yerleştirilmektedir. Aynı zamanda iman kuvvetinin yapılan bütün zulüm ve şiddete rağmen yüceliğini muhafaza ettiğine dikkatler çekilmekte, bütün cemiyetlerde en şerefli mevkie eriştiği belirtilmektedir. Bunun yanında mü'minlerin bu şerefli, ulvi ve temiz halleri karşısında zalimlerin ne derece kötülükler, adi ve iğrenç fiillerde bulunabilecekleri gösterilmektedir:

«*İçi yanan ateşlerle dolu o hendekleri kazanlara, lânet olsun! Çünkü onlar, ateşin çevresine oturmuş, mü'minlere yaptıkları azabı seyrediyorlardı.*»

Müteâkıben gelen kısa âyetler ise inanç, dâvet ve imanla ilgili esas düşünceler hakkındaki büyük meseleleri ihtiva etmektedir:

«...*Göklerin ve yerin sahibi olan... Allah, her şeye şahittir.*»

Zalimleri, günahları ve arzuları bekleyen cehennem azabı ile mü'minleri bekleyen ve büyük kurtuluş yeri olan cennetin nimetlerine şöyle işaret edilmektedir:

«Mü'min erkek ve mü'min kadınlara, dinlerinden döndürmek için işkence yapıp, sonra da tevbe etmeyenlere cehennem azabı vardır. Onlar için çok yakıcı bir azap vardır. İman edenler ve salih amel işleyenler için de, altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.»

Önce yaratan, sonra bunu iadeye kadir olan Allah Teâlâ'nın mücrimleri yakalaması ise şöyle tasvir edilmektedir:

«Şüphesiz ki, Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir.»

Bu husus hadiselerin içinde kaybolan hayatla yakından ilgili bir hakikattir. Dolayısıyla hadiselere bir bakıma ışık tutmaktadır.

TÎN SÛRESİ

Bu sûrenin açıkladığı belli başlı gerçek, Allah'ın insanoğlunu yarattığı ve iman tabiatıyla birlikte aynı istikamete sevk ettiği, kendisi için mukadder olan kemal noktasına varmasına yardımcı olduğu sağlam ve gerçek yaratılıştır. İnsanoğlu işte bu iman istikametinde ve fıtrat doğrultusunda yürüdüğü veya uzaklaştığı zaman yükselir veya alçalır.

Yüce Allah bu gerçeğe incir ve zeytine yemin ederek temas ediyor: Sinâ dağına ve şu emin olan beldeye kasem ediyor. Bu cüzdeki birçok sûrede rastladığımız gibi bu yeminler anlatılan gerçeklerin çerçevesini teşkil etmektedir. Benzer bir sûrede gördük ki, çizilen çerçeve ile anlatılan gerçekler arasında yakın alâkalar var.

«Sinâ» dağı, Hz. Mûsâ'nın çağrıldığı «Tûr» dağıdır. Emîn şehir, Allah'ın haremgâhı olan Mekke'dir. Bu ikisinin din ve iman konusu ile münasebeti gayet açıktır. İncir ve zeytine gelince, bizim anlayabildiğimiz kadarıyle bu noktayla ilişkisi pek açık değildir. İncir ve zeytin konusunda değişik rivayetler anlatılır. Meselâ denilir ki, buradaki incirle Şam yakınlarındaki Tina dağına işaret edilmektedir. Bir başka rivayette ise, incirle Hz. Âdem'in ve eşinin yeryüzüne gelmezden evvel cennette haram yerlerini örttükleri ağaç yaprağına işaret edilmektedir. Bir başka rivayette ise, incirden maksadın Hz. Nûh'un gemisinin

üzerinde durduğu dağın incir ağacının ilk bittiği yer oluşuna işaret edilmektedir. Zeytin için de aynı şeyler söylenmiştir. Bir kısmı bununla Kudüs'teki Zeytin dağına işaret edildiğini belirtirken, bir kısmı da doğrudan doğruya Kudüs'e işaret olunduğunu ifade etmiştir. Bir başka rivayette ise, bu zeytinle Nûh peygamberin tufanı gözetlemesi için gemiden salıverdiği güvercinin bir zeytin dalıyla dönmesine işaret olunduğu belirtilir. Rivayete göre güvercin bir zeytin dalıyla birlikte dönünce Hz. Nûh, yeryüzünün tûfan halinden kurtulup verimli hale geçtiğine işaret saymış.

Bir kısmı da incir ve zeytinle gerçekten bildiğimiz yenen meyve ve mahsullerin kastedildiğini söylerler. Ancak bunun dışında hiçbir işaretin bulunmadığını belirtirler.

Sûrenin içindeki asıl hakikat ise işte:

«İncire ve zeytine, Sina dağına, Ve bu emniyetli şehre yemin olsun ki, Biz, insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra da onu aşağıların en aşağısı olan «esfel-i sâfilin»e indirdik. Fakat iman eden ve salih ameller işleyenler, bunun dışındadır. Onlar için arkası kesilmeyen mükâfat vardır.»

Burada Allah'ın başlangıçta en güzel surette yarattığı insan denilen bu mahluka verdiği değer ortaya çıkıyor. Şüphesiz ki yüce Allah her şeyi güzel yaratmıştır. Ancak burada ve başka yerlerde özellikle insanın güzel bir yapıya, surete ve görünüme sahip olarak yaratıldığının ifadesidir.

Bu yaratığın zaaf ve bozukluğa müsait olması ve fıtratının yoldan çıkmasına elverişli olarak yaratılmasına rağmen, Allah'ın bu derece kıymet verdiği, onun Allah katında ayrı bir yeri, mevcudatın nizamında ayrı bir ağırlığı olduğuna işarettir. Allah'ın verdiği bu kıymet onun, yaratılışındaki son derece muazzamlı-

ğında, fevkalâde girift ve ince cismanî yapısında, eşi ve benzeri bulunmayan aklî durumunda ve insanı şaşkına çeviren ruhî bünyesinde ortaya çıkmaktadır.

Burada insanın ruhî özellikleri üzerinde durulması ve ruhen bozulduğu zaman, iman istikametinden ayrılınca aşağıların aşağısına düşmesi açıkca ruhî bir hususiyettir. Çünkü bedenî yaratılışıyle insan aşağıların aşağısına düşecek değildir.

Bu ruhî özellikler içerisinde insan denen varlığın üstün yaratılışı ortaya çıkıyor. İnsan meleklerin makamından da üstün olabilecek bir yücelik mertebesine ulaşmaya müsait şekilde yaratılmıştır. Nitekim bunun delili mirac hadisesidir. Orada Hz. Cibril bir noktaya gelince durmuş ama bir insan olan Muhammed (s.a.v.) İbn Abdullah Mele-i a'lâya yücelmiştir...

Aynı zamanda insan doğru yoldan çıkınca hiçbir yaratığın düşmeyeceği aşağılıklara düşüp yuvarlanmaya da müsaittir:

«Sonra da onu aşağıların en aşağısı olan «esfel-i sâfilin»e indirdik.»

Öyle bir nokta ki orada hayvanlar bile onlardan daha üstün ve yücedir. Çünkü hayvan fıtratının doğrultusunda hareket eder. Fıtratının ilhamları ile Rabbini tesbih ederek yeryüzündeki vazifesini ifa eder. Halbuki insan «Ahsen-i takvim» üzere yaratılmışken Rabbine karşı gelir O'nun isteklerinden uzaklaşır ve böylece hayvanların bile düşemeyeceği derekeye yuvarlanır.

«Biz insanı en güzel şekilde yarattık.» Fıtratı ve kabiliyetiyle... *«Sonra da onu aşağıların en aşağısı olan «esfel-i sâfilin»e indirdik.»* Allah'ın gösterdiği ve kendisine ikisinden birisini seçme hürriyetini verip yolunu açıkladığı hakikat çizgisinden uzaklaşınca:

«*Fakat iman eden ve salih ameller işleyenler, bunun dışındadır...*»
Çünkü bunlar fıtratın doğrultusunda bulunurlar. İman ve amel-i salihle eksikliklerini tamamlayıp kendileri için mukadder olan kemal noktasına yücelir ve en sonunda mükemmellikler yurdundaki mükemmel hayata ulaşırlar.

«*...Onlar için arkası kesilmeyen mükâfat vardır.*»
Fıtratlarıyle doğru yoldan ayrılıp aşağıların aşağısına yuvarlananlar bu korkunç uçuruma yıkılmakta ve en aşağıda insanlıklarını ayaklar altına alan aşağılığın içinde cehennemde karar kılmaktadırlar. Bu ve o, başlangıç noktasının tabiî iki neticesidir. Ya sağlam fıtrat yolunda yürüme iman ve amel-i salihle fıtratın yücelip mükemmelleşmesini sağlamak ki, bu da neticede nimet yurdu olan ebedi hayatta mukadder olan kemal noktasına erişmeyi temin eder. Yahutta sağlam fıtrat yolundan ayrılıp ilâhî nefhadan koparak uçuruma doğru yuvarlanmaktır. Ki bu, neticede cehennem hayatında karar kılan bir derekeye ulaştırır kişiyi.

Böylece insan hayatında imanın değeri ortaya çıkıyor. İman noktası öyle üstün bir nokta ki, onunla fıtrat kemalin zirvesine ulaşıyor. İman, fıtratla yaratıcısı arasına gerilen bir iptir. O sonsuzluğa ermiş şerefli bir hayata tırmanan yokuşta adımların basılacağı noktaları aydınlatan bir ışıktır.

Bu ip kopunca ve bu ışık sönünce kesin netice aşağıların aşağısına düşüp bütün insanlık değerlerinin çiğnenmesiyle sonuçlanan, beşer denilen varlığın çamura batmasını sağlayan ve taşlarla birlikte cehennem yakıtı olarak kalmasıyle sonuçlanan korkunç düşüklük ve yuvarlanıştır.

Bu gerçeğin ışığında âyet-i kerîme insana seslenıyor:

«*Ey insan! Bütün bu hakikatlerden sonra sana dini yalanlatan nedir? Allah, hükmedenlerin en güzel hüküm vereni değil midir?*»

Bu gerçekten sonra seni dinini yalanlamaya sevkeden şey nedir? Beşer hayatında imanın değerini kavradıktan, inanmayanların sonunu gördükten, Allah'ın kopmaz ipine bağlanmayanların, iman ışığıyle yoluna devam etmeyenlerin vardıkları âkıbeti farkettikten sonra hangi şey seni dinini yalanlamaya sevketmektedir?

«*Allah, hükmedenlerin en güzel hüküm vereni değil midir?*»

Yaratıklar hakkında böyle hüküm verince, verdiği hüküm en adaletli hüküm değil mi? Veya inananlara ve inanmayanlara verdiği hükmündeki hikmetin son derecesine ulaşmış değil mi?

Allah'ın hükmünde adalet apaçıktır. Hikmet besbellidir. Bunun için zaten merfu bir hadiste buyurulur ki:

«*Sizden biriniz Tin Sûresini okuyup: "Allah, hükmedenlerin en güzel hüküm vereni değil mi?" âyetine gelince: "Evet biz de buna şahidiz ki, O hükmedenlerin en güzel hüküm verenidir" desin.*»

KUREYŞ SÛRESİ

«Kureyş, hiç olmazsa alıştırıldığı, kış ve yaz yolculuğuna ısındırıldığı için bu Kâbe'nin Rabbine ibadet etsinler. O Rab ki, onları açlıktan kurtarıp doyurdu ve onları korkudan emin kıldı.»

Allah, dostu Hz. İbrahim'in duâsını kabul buyurmuştu. O Kâbe'nin binasını yapıp temizledikten sonra Allah'a el açmış ve:

«..."Ey Rabbim! Bu beldeyi emniyetli kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri mahsûllerle rızıklandır..."» (Bakara, 126).

demişti. Bunun üzerine Allah o beldeyi emin kılmış bütün zalimlerin zulmünden ve diktatörlerin diktasından muhafaza eylemişti. Oraya sığınanı emniyet içerisine garketmiş, çevresindeki bütün korkuları kaldırmıştı. Hattâ insanlar İbrahim peygamberin yolundan çıkıp Rablerine şirk koştukları ve putlara tapındıkları devirde bile Hakk'ın hikmeti gereğince bu mübarek yeri Beyt'ül-Haram kılmıştı.

Fil ordusu orayı yıkmak için geldiğinde Fil Sûresi'nde anlatılan hadise olmuş ve Allah bu mübarek evin hürmet ve emniyetini korumuştu. Onun çevresinde bulunan ve Hak Teâlâ'nın haklarında:

«Çevrelerinde, insanlar kaçırılıp zulmedilirken, Bizim Mekke'yi mukaddes ve emin bir belde yaptığımızı görmediler mi?...» (Ankebut, 67) buyurulduğu hükme lâyık olmuşlardı.

Fil hâdisesi Arapların yanında bu mübarek evin hürmetini daha da artırmış, yarımadanın her yanında ona daha çok saygı beslenmiş, oranın bekçileri olan Kureyş için daha çok hürmet edilmeye başlanmıştı. Bu yüzden her tarafta emin olarak gezebiliyorlar, nereye varırlarsa hürmet ve saygı görüyorlardı. Güneydeki Yemen'den, kuzeydeki Şam'a kadar uzanan iki büyük kervan yolu onların yanından geçiyordu. Kışın Şam'dan Yemen'e, yazın da Yemen'den Şam'a giden büyük ticaret kafileleri oraya uğruyordu.

Halbuki yarımadanın diğer bölgelerinde emniyet diye bir şey yoktu. Baskın ve kaçırma olayları yaygındı. Ama Kâbe'nin kudsiyeti yarımadanın her yanında onun sakinleri için bu ticaret kafilesinde emniyeti garanti eden bir unsur olmuştu. Kureyşliler için hususî bir meziyeti vardı. Bu yüzden önlerine geniş rızık kapıları açılmış, huzur ve emniyet içerisinde bunu elde etmekteydiler. Kış ve yaz yapılan bu ticarî seyahatlere alışmışlar ve adeta bir gelenek haline getirmişlerdi.

İşte Allah Teâlâ Fîl Sûresi'nde fil hadisesindeki ihsanını hatırlattığı gibi burada da kışın ve yazın yaptıkları seyahat nimetini ve orada elde ettikleri bol kazançları hatırlatıyor. Yaşadıkları yerler çorak ve verimsiz arazilerdi. Ama Allah onları kendi lütfuyla rahatça geçindiriyor. İster evlerinin yanındaki Mekke'de olsun, isterse ticaret için yaptıkları seyahatlerde olsun korkudan emin olarak yaşattığını hatırlatıyor. Bu emniyetleri Allah'ın her türlü tecavüzden koruduğu bu mübarek evin emniyetinden ileri gelmektedir.

Allah bu lütuflarını hatırlatırken onlara Allah'tan başka şeylere tapınmalarını ima edip bundan utanmalarını istiyor. Çevresinde emin ve rahat yaşadık-

ları ve o yüzden her tarafta saygı gördükleri, selametle geri döndükleri bu mübarek evin Rabbi olduğunu beyan ediyor. Ve onlara diyor ki, Kureyş'in uzlaşıp anlaşması için yaz ve kış seyahatlerinde kendilerine bunu lütfeden, gezintiden hoşlandıran ve nimetlerle donatan Rablerine ibadet etsinler.

Bu sûre muhtevası ve üslûbu itibariyle Fil Sûresinin devamı gibidir. Ancak besmele ile başlayan başlı başına bir sûredir. Rivayetler bununla Fil Sûresi arasında dokuz sûre indirdiğini zikrederler. Ancak mushaflarda ard arda gelmektedirler. Mevzuları da birbirine yakındır.

KÂRİA SÛRESİ

Kâria, kıyamet demektir. Tâmme, sâhha,, Hâkka ve Ğaşiye gibi.. Kâria kalpleri oynatan ve bastıran bir mâna vermektedir. Sûre, tamamen ihtiva ettiği gerçekler, olacağını bildirdiği durumlar ve vardığı netice itibariyle böyle bastırıcı kıyamet sahnelerinden bir sahneyi göstermektedir.

Burada gösterilen sahnede görülen dehşet, hem insanlara hem de dağlara tesir etmektedir. Bu sarsıntı karşısında insanlar çokluklarına rağmen güçsüz ve cılız kalmaktadırlar. Tıpkı yok olmaktan korkan, kendisine bir yön tayin edemeyen, bir hedef tesbit edemeyen, bir kelebeğin ışığın çevresinde korka korka uçuşup durması gibi:

«O gün insanlar, etrafa serilmiş kelebekler gibi olurlar.»

Yeryüzüne çakılmış gibi görülen sarsılmaz dağlar o gün rüzgâra tutulan bir yün teli gibi sallanıp durmaktadır. Tasvirde ahengin sağlanması için burada kıyamet kâria olarak zikredilmektedir. Ve bu kelimenin ifade ettiği mâna ile ses tonu, harflerin söylenişi kıyamet gününde dağlara ve insanlara tesiri ile birlikte insicam sağlamaktadır, kalplere ve duygulara ayrı bir ima yapmakta ve beklenen hesap ve ceza anına bir giriş mahiyetinde önde durmaktadır:

«Kapıları çalacak olan o dehşetli hadise, Nedir o

dehşetli hadise? O dehşetli hadisenin ne olduğunu sen nereden bileceksin?»

Sûre-i celîle önce müfret bir kelimeyle başlıyor. Sanki bir bomba gibi. Bir tek kelime, «el-kâria». Mânası, kapıları çalacak olan, dehşetli hadise. Haberi ve sıfatı yok. Maksat, ifade tonuyle o korkunç ve devirici mânayı vermek.

Ve ardından gelen sual, dehşeti daha da artırıyor. *«Nedir o dehşetli hadise?»* Mevzua daha bir giriftlik, daha bir dehşet ve korkunçluk veriyor.

Nihayet verilen cevap yine meseleyi bilinmezliğe sürüklemekte:

«O dehşetli hadisenin ne olduğunu sen nereden bileceksin?»

Senin idrâk edebileceğinin üstünde, düşünebileceğinin fevkinde bir hadise.

Ve ardından onun mahiyetini anlatarak değil, ne olacağını belirterek verilen cevap geliyor. Çünkü mahiyeti idrâk ve tasavvurun fevkinde birşey.

«O gün insanlar, etrafa serilmiş kelebekler gibi olurlar. Dağlar, didilmiş renkli yünler gibi olur.»

İşte kıyametin ilk sahnesi. Kalplerin paralandığı sahne... Kemiklerin titreyip parçalandığı nokta... Bunları duyan insan yeryüzündeki her şeyin bir rüzgar gibi uçup dağıldığını sanıyor. Ve nihayet bütün insanların sonunu bildiren ifade:

«O gün, sevap tartısı ağır gelen, razı olacağı bir hayat içindedir. Sevap tartısı hafif gelenin ise, kucağına sığınacağı anası, bir uçurumdur. O uçurumun, ne olduğunu sen nerden bileceksin? O, kızgın bir ateştir.»

Tartıların ağır veya hafifliği Allah katındaki değerli veya değersiz ölçüleri ifade eder. Âyetin tama-

mından anlaşılan bu. Şüphesiz ki Allah ne söylemek istediğini en iyi bilendir. Ancak bu tabirlerle ilgili aklî ve filolojik tartışmalara girmek Kur'an'ın verdiği hissi kurutmak, Kur'an ve İslâm'a verilen önemi unutup gereksiz şeylerle meşgul olmaktır.

«O gün, sevap tartısı ağır gelen.»

Allah'ın ölçü ve değerinde ağır tartılara sahip olursa:

«Razı olacağı bir hayat içindedir.»

Bu hayatı uzatmadan kısaca ifade ediyor ki, insan hissine hoşnutluk ve rahatlık duygusu versin.

«Sevap tartısı hafif gelenin ise»

Allah'ın değer ve ölçüsünde hafif ölçülere sahip olursa:

«Kucağına sığınacağı anası, bir uçurumdur.»

Ana, çocuğun varıp sığındığı kucaktır. İşte o gün onların da varıp sığınacağı yer uçurumdur. İfade-i celîlede açıkca bir itina var. Ve hususî bir ahenk hâkim. Uçurum kapalı bir ifade, ama ardından gelen âyet derin tesirler verecek şekilde onu açıklamaktadır.

«O uçurumun ne olduğunu, sen nereden bileceksin?»

Bu sual meseleyi idrâk ve tasavvur hududundan çıkarmak için Kur'an'da alışılan bir bilinmezleştirme ve korkunçlaştırma sualidir.

Ve ardından cevap son çığlık gibi geliyor.

«O, kızgın bir ateştir.»

İşte o tartısı hafif gelenin anası budur. Varıp sığınacağı ana kucağı. Ana kucağında insan huzur ve rahat bulur. Ama onlar bu vardıkları kucakta ne bulmaktadırlar. Kızgın... bir ateş...

Bu ifade çok ani olarak gelen ve son derece katı olan bir gerçeği canlandırmaktadır gözler önünde.

KIYÂMET SÛRESİ

Bu kısa sûrede beşer kalbine daha önce girmeyen, karşılaşılmayan birçok hakikatler, tesirli ifadeler, tasvirler, sahneler, hükümler ve ürperten tabirler yer almaktadır. Kur'an, bunları kendine has hem ifade hem de musiki tarzı itibariyle çok kuvvetli bir üslûp içinde vermektedir. İfade tarzı lâfızlar ve musikî ahengi çok derin, hisleri coşturan, tesirinden kurtulması zor olan bir üslupla verilmektedir.

İlk iki âyet, kıyâmeti ve insanı ele alarak başlamaktadır:

«*Kıyâmet gününe yemin ederim. Ve kendini kınayan nefse yemin ederim.*»

Daha sonra ise sûrede başlangıcından sonuna kadar kıyâmet ve insan nefsine ait hususlar yer alır. Sûrenin başlangıcı, umumî muhtevayı hemen hemen hülâsa eder. Ve başka bir tabirle sûrede ele alınan bütün mevzular hep kıyâmetle ilgilidir. Son derece güzel, akıcı bir üslûp ile.

Beşer kalbini saran ve ondan kurtulması imkânsız bulunan ölüm hadisesi, sûrenin ele aldığı konulardan biridir. Her canlıyı yakalayan korkunç ölüm hakikatidir. Bu hadise, her an tekrarlanmakta, küçüğü, büyüğü, zengini, fakiri, zayıfı, kuvvetliyi tehdit etmektedir. Hiç kimsenin kurtulamadığı, etrafında bulunanların da elinden bir şey gelmediği, hiç bir çare, vesile, güç, şefaat ve karşı koymanın geriye bıraka-

mayacağı bir hadisedir. Sûrenin bunun yüksek bir yerden geldiği, beşer gücünün ise buna hiç bir şey yapamayacağı bildirilmektedir. Buna teslim olmaktan kaçınılamaz. Bu teslimiyet te yüce iradeyedir. İşte sûre, bunu kalplere şöylece duyurmaktadır:

«*Hayır, hayır! Can boğaza geldiği zaman, tedavi edecek kim var! denildiği zaman, can veren kimse, dünyadan ayrılan olduğunu anladığı zaman, bacakları birbirine dolaştığı zaman, evet, işte o gün, sevkediliş ancak Rabbinin huzurunadır.*»

Sûrenin ortaya koyduğu büyük hakikatlerden biri de ilk «hayat» hadisesidir. Yeniden dirilme haberinin doğruluğuna da işaret edilmektedir. Bu nokta aynı zamanda insanın yaratılışındaki tedbir ve takdiri de ihtiva etmektedir. Allah Teâlâ bu hakikati insanlara, devir devir, olacak hadiseleriyle birlikte son derece ince ve harikulâde bir sanat çerçevesinde açıklamaktadır. Bu hâdise Allah'ın kudreti dahilinde olup, âhiret hayatını inkâr eden ve bunda ısrar edenlerden hiçbiri bu mevzuda söz sahibi olamaz. Bu işleri takdir çerçevesinde plânlayan ve idare eden bir tek ilâhın bulunduğu kesin bir hakikat olarak göze çarptığı gibi, âhiret hayatının kolayca vuku bulacağına ve âhiret hayatının zaruretine dair kesin beyanlar da, inkârı mümkün olmayan delillerle ortaya konulmaktadır. İnsanoğlunu başıboş bırakmayan, hayatını ve işlerini hesapsız ve ölçüsüz halde terketmeyen kader ve tedbir, birlikte yürümektedir. Bu sûrenin kalplere yerleştirmeye çalıştığı hakikatlerden biri de budur. Sûrenin evvelinde:

İnsanoğlu, kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi zannediyor?» Sonunda da :

«*İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanıyor? O, rahme dökülen meniden bir damlacık su değil miydi? Son-*

ra o damla bir kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp güzel bir şekle koymuş. Ondan erkek ve dişi iki cins yaratmıştır. Bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadir değil midir?»

Sürenin ortaya koyduğu ve insan kalbini şiddetle kendisine yönelttiği sahnelerden biri de kıyâmet günü ve o günde cereyan eden kâinat değişikliklerinin tasviridir. Ruhi çalkantılar, bizzat kâinatın kendinde vuku bulan korkunun aksetmesi ve meydana gelen büyük hadiseler karşısındaki şaşkınlıklar ve kapana tutulmuş bir fare gibi ruhunun derinliklerinde oradan oraya koşuşmuş ibretli sahneler cümlesindendir. Bütün bunlar, şüphe ve tereddüt içinde yüzen ve onun olacağına ihtimal vermeyen, işi hafife alan bir ruh haleti içinde kıyâmet gününü soranlara da kesin ve anî bir cevap teşkil etmektedir:

«Daha doğrusu insan devamlı suç işlemek ister. "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sorar. Gözlerin kamaştığı, Ayın tutulduğu, Güneşin ve ayın bir araya getirildiği zaman, İşte o gün insan: «Kaçacak yer neresi?» der. Hayır, hayır! Sığınacak yer yoktur. O gün herkesin varıp duracağı yer ancak Rabbinin huzurudur. O gün insana, yaptığı ve yapmadığı her şey haber verilir.»

Anlatılansahnelerden biri de Rablerine karşı her bakımdan teslimiyet gösteren mü'minlerin halidir. Bu korkulu anlarda gözlerini onun Kerim olan vechine dikmiş bekleşmektedirler. Bahsedilen diğer bir grup ise; Allah'la olan bağlarını koparmış, O'ndan ümidini kesmiş, isyanları, küfürleri ve yalanlamaları sebebiyle başlarına gelecek felâketi bekleyenlerdir. Bu iki hadise son derece canlı olarak anlatılmakta, insan okurken onları seyrediyormuş gibi olmaktadır. Bunlar dünyaya bağlanıp ta âhireti ihmal edenlere bir cevap ma-

hiyetinde arz edilmektedir. Âhirette ise şüphesiz olacak olanlar olacaktır:

«Hayır, hayır! Ey insanlar! Siz, çabuk elde edilen dünya varlığını seversiniz de âhireti bırakırsınız. O gün, Rablerine bakan pırıl pırıl parlayan yüzler de vardır. O gün, belini kıracak azabın geleceğini bilen, asık çehreler de vardır.»

Sûrenin özelliklerinden ve ifade ettiği hakikatlerden biri de dört âyetin bizzat Resulullah (s.a.v.)'ı muhatap almış olması, Kur'an'ı öğrenmesi ve onu almasiyle ilgili bulunmasıdır. Anlaşılan, bu öğretilme bizzat bu sûrenin gelişiyle alâkalıdır. Rasulullah (s.a.v.), kendisine vahiy olunan âyetlerden bazı kısımları unutmaktan korkuyordu. Bu korkusu sebebiyle de vahyi Cebrail'den aldığı esnada âyetleri eksiksiz şekilde ve tam mânasiyle ezberlemek maksadıyla dilini oynatarak bölüm bölüm tekrarlamaktaydı. Bunun üzerine Allah Teâlâ'dan şu talimat gelmişti:

«Ey Muhammed! Cebrail sana Kur'an'ı okurken, acele ederek onunla beraber dilini oynatma. Onu bir araya toplamak ve okutmak şüphesiz Biz'im işimizdir. Biz onu, Cebrail'e okuttuğumuz zaman, sen onun okuyuşunu takip et. Sonra onu açıklamak şüphesiz Biz'im işimizdir.»

Bu talimat, vahyin, Kur'an'ın muhafazasının, toplanmasının, gayesinin açıklanmasının sahibine ait olduğu hakkında habibine teminat vermektedir. Onun vazifesi ise, vahyi alıp tebliğ etmekten ibarettir. Binaenaleyh kalbi müsterih olsun, vahyi kâmilen alsın, o bunları kalbinde nakşedilmiş olarak bulacaktır. Nitekim böyle olmuştur. Kur'an nazil olduğu yerde ve zamanda bu talimat hakikaten yerini bulmuştur... Tabii söz Allah'ındır ve Allah'ın sözü herhalükârda ye-

rini bulur? Hangi işi murad ederse yerine gelir. Bu Allah'ın kitabında yer almış sözlerden biridir, kitabın diğer kelimelerinden farklı bir durumu yoktur. Âyetlerin bu sûrede zikrinin hangi mânaya delâlet ederse etsin, Allah'ın bütün kelimelerinin durumuna dair lâtif ve derin hakikatlere işareti ve imaları bulunmaktadır. Kur'an ve Resulullah'a vahyedilen Allah'ın bütün kelimeleri hakkında hiçbir harfinin eksik ve hiçbir ifadenin de noksan bulunmadığında şehadet ve onun hak ve doğruluğunda, hatadan salim oluşunda ve metin bir âbide olduğunda şüphe yoktur.

«Mal biriktiren ve onu sayıp duran ve insanları sözle ve işaretlerle ayıplayanın vay haline! Malının kendisini ebedî yaşatacağını sanır. Hayır, o mutlaka «yakıp yok edene» atılacaktır! O, «yakıp yok edenin» ne olduğunu sen nereden bileceksin? O, Allah'ın, yüreklere kadar dayanan, tutuşturulmuş bir ateşidir. Cehennemlikler dikilmiş direklere bağlı oldukları halde, o ateşin kapıları üzerlerine kapatılmış olacaktır.»

Bu sûre İslâm dâvasının ilk dönemlerindeki gerçek hayat tasvirlerinden birisini aksettirmektedir. Ayrıca her toplumda tekerrür edebilen bir örneği aksettirmektedir. Basit ruhlu, aşağılık bir kişiyi canlandırmaktadır. Kendisine mal verilen ve malın mahkûmu olup dünyada tek yüce değerin maldan ibaret olduğunu kabul eden, onun karşısında bütün değerlerin küçüldüğünü sanan aşağılık bir tip insanların yerinin, kelimelerin anlamının, gerçeklerin ölçüsünün, malla ölçülü olduğunu sanan, mal kazanmakla insanların bütün değerlerine malik olduğunu, hesapsız ölçüleri elinde tuttuğunu zanneden âdi bir tip. Ayrıca o, elde ettiği bu malın her şeye gücü yeten ve hiç bir şeyi yapmaktan geri kalmayan bir tanrı olduğunu sanmaktadır. Ve böylece ölümün gelmeyeceğini ve malı sayesinde ebediyen hayatta kalacağını zannetmektedir. Eğer öbür dünyada bir hesap veya ceza olacaksa bunu malıyle savacağını tahmin etmektedir.

Bu vesileyle o âdi tip, malını saymakta, saydıkça da zevk almaktadır. İçinden kötü bir duygu onu insan şeref ve haysiyetini çiğnemeye, diliyle insanları çekiştirip alay etmeye sevk etmektedir. Diliyle kınarken hareketleriyle alay etmektedir. Gerek hareketlerini yaparak, seslerini benzeterek, vasıf ve işaretlerini küçümseyerek alayını sözle ve işaretle yapmaktadır. Gerek diliyle çekiştirerek, gerekse alaylı dokunuşlar ve komik hareketlerle bu davranışını devam ettirmektedir.

Bu tasvir şahsiyetten yoksun ve imandan mahrum olan beşer ruhunun iğrenç, çirkin ve adi bir tasviridir. İslâm, ahlakî yüceliğe değer verdiği için bu derece düşük ve âdi ruhları nefretle karşılar. Bunun için alay ve istihzayı yasaklar. Çeşitli yerlerde onu bunu kınamayı reddeder. Burada bu derece çirkin ve iğrenç olarak zikredilip bunun yanı sıra tehditlerin yer almasından anlaşılıyor ki, o devirde birtakım müşrikler Resulullah'a ve mü'minlere karşı böyle davranmaktaydılar. Binaenaleyh onlara gelen cevap şiddetli korku ve tehdit şeklinde varid olmaktadır.

Tehdit maddî ve ruhî bir azap tablosunu, hissî ve manevî bir cehennem tasvirini ihtiva eden kıyamet sahnelerinden bir sahne şeklinde geliyor. Bu sahnede suç ile ceza metodu ve tacziye havası arasında bir karşılık yer alıyor. İnsanlarla, diliyle ve hareketleriyle alay eden ve çekiştirip duran hümeze ve lümeze tasviri mal toplayıp bu malın kendisini ölümsüzleştireceğini sanması, evet malıyle güçlü olduğunu sanıp alay ve istihza ile böbürlenen, bu büyüklenme tasvirinin karşılığında ihmal edilip atılan ve yuvarlanan, her şeyi kırıp geçiren cehennem tasviri yer almaktadır. Onun bütün benliğini ve böbürlenmesini kırıp

ufalamaktadır. Bu kırıp geçiren yer, Allah'ın tutuşturulan ateşidir. Ateşin Allah'a izafesi ve böylece tahsisi onun alışılmamış bir ateş olduğunu ima etmekte, korkunç bir hava vermektedir. Ateş alay ve çekiştirmenin kaynağı olan yüreklerinin üstüne çıkmaktadır. Çünkü bu yürekte istihza, kibir ve gurur yer etmektedir. İhmal edilip, kırıp geçiren ateşe atılan kişinin tablosu tamamlanmak için devamlı bu ateşe tıkılacağını, kimsenin kendisini oradan kurtaramayacağını ve orada hiçbir şey sorulamayacağını, hayvanların bir direğe bağlanması gibi sütunların arasına bağlanıp duracağını belirtmektedir. Kelimelerin ses tonu şiddet mânasını sağlamak için hep şiddetlidir.

İfade ve mânâ çeşitli şekillerde tekid edilmektedir:

«Hayır, o mutlaka «yakıp yok edene» atılacaktır! O, «yakıp yok edenin» ne olduğunu sen nereden bileceksin? O, Allah'ın yüreklere kadar dayanan, tutuşturulmuş bir ateşidir.»

Bu derece söz ve anlaşılmaz şekilde, sonra daha korkunç bir sual ve ardından sualin cevabı ve açıklama. Bütün bunlar meseleyi kuvvetlendirme ve büyültme için başvurulan bir üslûptur. İfadenin tamamı tehdit taşımaktadır:

«Hayır, o mutlaka «yakıp yok edene» atılacaktır... O, Allah'ın, yüreklere kadar dayanan, tutuşturulmuş bir ateşidir... Cehennemlikler dikilmiş direklere bağlı oldukları halde, o ateşin kapıları üzerlerine kapatılmış olacaktır.»

Bütün bunlarda ayrı bir tasvir ahengi var. Tasvirin verdiği duygu, diliyle çekiştirip yüzüyle alay eden kimsenin yaptığı hareketlere uygun düşmektedir.

MÜRSELÂT SÛRESİ

Bu sûre, keskin parıltıları, ani açılıp kapanan sahneleri, bıraktığı şiddetli tesirleriyle sanki yakıcı ateşten bir kamçıdır. Korkutucu hükümleriyle kalpleri olduğu yerde durdurur, sorduğu soruları, inkârcılara cevapları ve ağır tehditleriyle kalpleri birer zehirli ok gibi delip geçer.

Sûre, dünya ve âhiret sahneleri, kâinat ve nefsin hakikatleri, azap ve korku manzaraları sunmaktadır. Her sahne ve manzaranın sonunda da günahkâr kalpleri sanki ateşten bir darbe indirircesine şöyle duyurur:

«O gün, yalanlayanların vay haline!»

Bu âyet sûrede yirmi defa tekrarlanır. Ve tekrarının tesiri de o derece ehemmiyetlidir. O süratli geçen, son derece tesirli ve ani parıltılı sahnelere en uygun tarzda tekrarlanır.

Bu ehemmiyetli tekrarlar Rahman Sûresi'ndeki Allah'ın kullarına bahşettiği her nimetin zikrinden sonra, Kamer Sûresi'nde de her azap sahnesinden sonra tekrarlanan âyetleri bize hatırlattığı gibi burada sûreye ayrı bir özellik ve başka bir letâfet vermektedir.

Sûrede âyetler ve fasılaları kısa kısa ve son derece seridir. Kafiyeleri çeşitlidir. Her âyet demetinin ayrı bir kafiyesi vardır. Âyetlerin devamında bazı kafiyelerin tekrarlandığı görülür. Bu kafiye, fasıla ve

kesintiler, hislerde ayrı bir tesir ve şiddet uyandırmaktadır. Tesirin biri kaybolmadan diğeri hemen arkadan gelir. Şiddet ve kahırla...

Sûrenin başından itibaren hava *gergindir*. Meleklerin durumunda ve rüzgârın tasvirinde bu hal kendini gösterir:

«*Birbiri ardınca gönderilenlere, esip savuranlara, yaydıkça yayanlara, ayırdıkça ayıranlara, özüre yer bırakmamak ve uyarmak için zikri getirenlere yemin olsun ki...*»

Bu başlangıç, sûrenin umumî havası ve muhtevasiyle tamamen hemahenk bulunmaktadır.

Kur'an'ın bu hususta, bazı sûrelerde bu tarz ve bu kuvvetle sahneler seçmesinde ve tasvirinde kendine mahsus bir yolu vardır. Bunun misalleri Duha Sûresi'ndeki şefkati, himayeyi ve Resûlünü gözetmesini anlatan ve

«*Kuşluk vaktine, kararıp ıssızlaşan geceye yemin olsun ki...*» şeklinde başlayan sahnesiyle, Âdiyat Sûresi'nde:

«*Gürültü ile koşanlara, ateş çıkaranlara, sabahleyin saldırıp tozu dumana katarak, düşmanın içine dalanlara yemîn olsun ki...*» gibi sahnelerle, kabirlerde ve kalplerde bulunanların ortaya konulma sahneleri Kur'an'ın üzerinde hassaten durduğu mevzulardır. Bunun benzerleri pek çoktur.

Bu başlangıçtan sonra on bölümde mütâlâa edilen sûrenin bütün âyetleri o âleme dair halleri veya mevzuları aksettirir. Sûre; düşünülmesi, üzerinde durulması, tekrar tekrar hatırlanması, derin tesirleri ve susturucu cevap sahneleri arasında değişip durmaktadır.

Sûrede hadiseler öyle süratli birbirini takip ediyor ki; mevzuları, tasvirleri, ortaya koyduğu sahneleri tet-

kik peşinde koşan kalp soluk soluğa kalıyor. Gerçi ortaya konulan hakikatler, birçok sûrelerde tekrarlanmış bulunmaktadır. Bilhassa Mekki olanlarında. Fakat muhakkak olan şu ki, Kur'an hakikatleri müteaddit zevk ve tatlariyle ayrı ayrı beyan eder. Hedef aldığı hadiselerin durumuna, kalp ve ruhlarının hallerine uygun bir şekilde Resulullah (s.a.v.)'a inen bu Kur'an'da akisler bulunur ve bunları yeni yeni şekiller içinde ortaya koyar. Zira bunlar ruhlarda daima yeni yeni cevaplar isteyen mevzular cümlesindendir.

Bu sûrede cehennemin tasviri, bu tasvir içinde münkirlerin durumu, kendine mahsus beyan ve hitap çerçevesi içinde son derece ciddiyetle ele alınmıştır. Bu sebeple de sûre kendine mahsus bir özelliğe sahiptir. Parıltıları keskin, tadı yakıcı, tesiri şiddetli...

KAF SÛRESİ

Hz. Peygamber bayram ve cuma hutbelerini bu sûreden aldığı âyetlerle okur, hutbesinin ana maddesi ve konusu olarak kitlelere bu sûreyi aktarırdı. Bunun için bu sûrenin bambaşka bir yeri vardır.

Bir kere dehşet dolu çok tesirli gerçekler ihtiva eden, gerek ifade yapısı bakımından, gerek tasvirleri yönünden, gerekse âyet sonlarındaki ses tonu bakımından apayrı bir hüviyete sahip olup şiddetli tesirler taşımaktadır. Böylece insan ruhunu temelinden yakalayarak adım adım onu izlemekte, her hareketinde ve kıpırdanışında onu takip etmekte, gizli açık görünen ve görünmeyen hallerde peşinden gitmektedir. Peşinden giderken Allah'ın murakabesini hatırlatmakta, insanın doğumundan ölümüne kadar bu murakabenin onu takip ettiğini belirtmektedir. Gerçekten de Allah'ın murakabesi çok şiddetli, çok korkunç ve çok derindir. İnsan denen şu güçsüz yaratığı bütünüyle muhtevası içerisine alır. O halde insan hiç bir an gafil bulunmayan, önemli önemsiz hiçbir işinde kendisini unutmayan, az veya çok hiçbir şeyde kendisinden uzaklaşmayan ilâhî gözetimin içerisinde bulunmaktadır. Aldığı her nefes sayılıdır. İçinden geçen her duygu bellidir. Söylediği her söz yazılmaktadır... İçinden geçen her duygu bellidir. Söylediği her söz yazılmaktadır... Yaptığı her hareket hesap edilmektedir. Allah'ın mükemmel murakebesi, kalpten geçen

duygulara, yapılan hareketlere kadar her şeyi ihata etmektedir. Bu hâkim murakabenin karşısına hiçbir perde, hiçbir engel dikilemez. Hareket ve amellere muttali olduğu gibi her an ve her halde gizli ve açık duygulara da muttalidir.

Gerçi bu hakikatlerin hepsi de bilinmektedir, ama Kur'an-ı Kerîm onu öyle bir üslûpla anlatmaktadır ki, hiç bilinmeyen yepyeni bir şeyi anlatıyormuş havasını vermektedir. Bu, insan hissinde ansızın karşılaşılan bir dehşet ve ürperti havası uyandırmaktadır. Ruhu derinden derine sarsmakta, yerinden sallayarak uyandırmakta, bir korku, bir ürperti, bir hayret ve dehşet havasına girdirmektedir. Çok korkunç ve dehşetengiz bir durumla bilmeden karşılaşmanın verdiği titrekliği vermektedir.

Bütün bunların yanısıra hayattan tablolar, ölüm tasvirleri, çürüme ve diriliş tabloları, haşir ve neşir tabloları yer almaktadır. Kıyamet gününün insan ruhundaki korkusu, insan hissindeki tesiri dile getirilmektedir. Göklerde ve yerde, sularda ve bitkilerde, meyvelerde ve tomurcuklarda göze çarpan kâinat gerçekleri anlatılmaktadır:

«...*Allah'a yönelen her kulun kalp gözünü açmak ve ibret almasını sağlamak için...*»

Doğruyu söylemek gerekirse böyle bir sûreyi özetlemek, takdim etmek, ihtiva ettiği gerçekleri, mânaları, tasvirleri, duyguları Kur'an'ın anlattığı üslûptan başka bir üslûpla anlatmak, Kur'an'ın bunca gerçekleri, manaları, tasvirleri, duyguları doğrudan doğruya insan hissine ve vicdanına aktaran parıltılar şeklinde sunan ibarelerinden başka bir ibare ile takdim etmek çok, hem de pek çok zordur...

BELED SÛRESİ

Bu kısa sûre içerisinde, insan denilen şu varlığın hayatiyle ilgili ilhamlar verici dokunuşlar ihtiva eden birçok temel hakikatler yer alıyor. Kur'an'dan başka bir kaynakta bu kadar küçücük bir sahada böylesine büyük gerçekleri derleyip toplamak çok güç olur. Kur'an'ın beşer kalbinin tellerine böylesine derinden ve seri temaslarla vuran eşsiz üslûbundan başka bir yerde bunu bulmak mümkün değildir.

Yüce Allah sevgili peygamberine ikramda bulunarak onu ve oturduğu beldeyi hatırlatıyor. Ve bu hususiyetleriyle bu belde ayrı bir hürmet, ayrı bir şeref ve azamet kazanıyor. Burada bu noktaların imasının çok derin bir delâleti vardir. Müşrikler ise, bu mübarek evin hürmetini çiğniyor, orada peygambere ve müslümanlara eziyet ediyorlardı. Halbuki bu ev şerefli bir evdi. Hz. Peygamberin orada ikamet etmesi de şerefine şeref katmıştı. Onların bu tutumu ise, bu evin hürmetini çiğnemek mânasınaydı. Onlar bu hürmeti ve azameti göstermek şöyle dursun, ayaklar altına alıyorlardı. Bu durumda bu mübarek evin bekçisiolduklarını, İsmail peygamberin çocukları ve İbrahim dininin sahipleri olduklarını iddia eden müşriklerin durumu her yönden iğrenç ve çirkin olarak ortaya çıkmışı oluyordu.

Sonra, doğurana ve doğurduğuna kasem edilmesi, bizim dikkatlerimiz, bu varlığın merhalelerinden

bir merhalenin yüce değerine ve ordaki sonsuz hikmete, yüce sanata çekilmektedir. Bu merhale doğup çoğalma merhalesidir. Annenin ve doğan yavrunun doğumun başlangıcında katlandığı zahmetlere, gelişen varlığın büyüyüp mukadder olan noktaya ulaşmasına dikkatler çekilmektedir.

Dikakt ederseniz bir bitki tohum halindeyken filiz verip yeşermek için ne zahmetlere katlanır. Atmosferin tesirine karşı koyar. Çevresinde bulunan elementlerin gıdasını alıp emmek için çalışır. Bütün bunları dallı budaklı bir ağaç olmak için yapar. Sonra bir tohum veya bir başka fidan meydana getirmek için durmadan çalışır da çalışır. O yeni meydana gelen de aynı faaliyeti sürdürür. Gözünüzün önüne bir bitkinin sarfettiği çabayı getirdiğiniz zaman, onun varlıklar dünyasını güzel manzarasiyle ne kadar süslediğini görürsünüz. Bitki, hayvan ve insanın ötesindeki güce dikkat ettiğinizde, doğuranla doğurulanın durumunun ne kadar önemli olduğuna şahit olursunuz. Her varlığın türünü korumak ve kâinattaki en güzel ve mücessem şekilde güzelliğini devam ettirmek için ne büyük zahmet ve meşakkatlere katlandığını fark edersiniz.

TÂRIK SÛRESİ

Amme cüzünün baş kısmında bu cüzdeki sûrelerin vurgu üzerine vurgularla dolu olduğu belirtilmişti. Sert, güçlü ve yüce vurgular, uykuya dalmışları uyaracak çağrılar... Bu vurgu ve çağrılar aynı üslûp ve aynı âhenkle insanların duyguları üzerine arka arkaya iner: Ayılın, uyanın, bakın, görün, düşünün!.. İyi bilin ki, bu kâinatın yaratanı vardır; O'nun bir tedbiri, bir takdiri, bir imtihanı, bir mesuliyeti vardır. Bir hesap ve onun karşılığı olarak da çetin bir azap ve büyük bir nimeti vardır.

İşte bu sûre, söz konusu hususiyetlerin açık bir misalidir. Sûrenin üslûbunda hiddet ve keskinlik vardır ki bunlar, ortaya koyduğu tabloda, musikisinin âhenginde, kelimelerinin ses ve insicamında ve mânalarının verdiği ilhamda kendini göstermektedir. Meselâ;

Târık: Gece doğup karanlığı delen yıldız,

Sâkıb: Delip geçen,

Dâfık: Kuvvetli ve sür'atlice rahime dökülen.

Rac'i: Yağmur (Gökten yere inip geldiği için bu ismi almıştır.)

Sad'i: Yerden yarılıp çıkan bitki.

Sûrenin temas ettiği noktalardan bazıları ise şunlardır:

«*Her insanın üzerinde mutlaka bir murakabe edici vardır.*»

Üzerinde gözeticisi olmayan hiçbir kimse yoktur. İnsanın Allah'tan başka ne bir kudreti ne de bir yardımcısı vardır! Ve oradaki durumun gayet ciddî oluşu, Allah kelâmının kesinliği:

«*Muhakkak Kur'an, hak ile bâtılı ayıran ilâhî bir kelamdır. O, bir eğlence vasıtası değildir.*»

Buradaki tehditte, tehdidin gerektirdiği bütün vasıflar mevcuttur:

«*Kâfirler tuzaklar kuruyorlar. Ben de onların tuzaklarını boşa çıkarıyorum. Ey Muhammed! Sen, o kâfirlere mühlet ver. Onlara çok az bir zaman tanı.*»

Bu sûre, başlıca cüz'ün başında işaret olunan mevzuları ihtiva ediyor: «Bu kâinatın bir yaratanı vardır. Orada bir tedbiri, bir takdiri, bir imtihanı, bir mes'uliyeti vardır, bir hesap ve onun karşılığı vardır ve nihayet çetin bir azap veya büyük bir nimeti vardır.»

Kâinatta görülen manzara ve cereyan eden hâdiselerle ilmî gerçekler arasındaki ince ve mutlak ahengi bu sûrede müşahede etmek mümkündür. Bu husus Kur'an'ın kendisine has güzel uslûbu ve hadiseleri sunuş tarzında açıkça belirmektedir.

KAMER SÛRESİ

Bu sûre başından sonuna kadar peygamberleri yalanlayanların kalbine indirilen korkunç, sarsıcı ve müthiş hamlelerle doludur. Bunun yanısıra sûrede sâmîmî mü'minlere derin bir güven ve huzur esintileri yer almaktadır. Sûre birbirini izleyen bölümlere ayrılmıştır. Her bölümde o peygamberleri yalanlayanların başına gelen azap sahneleri yer almaktadır. Sûrenin sonuna doğru da insanın hissine hitap edilerek insan sarsılmakta ve baskı altına alınmaktadır. Şöyle denilmektedir insanoğluna:

«Azabım ve uyarılarım nasılmış gördünüz mü?»

Sonra da bu sarsıcı ve baskı dolu ifadelerin ardından rahatlatıcı ve sevindirici ifadeler gelmektedir:

«Muhakkak Biz bu Kur'an'ı, düşünülüp ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Hiç düşünen var mı?»

Sûrenin giriş kısmında kıyamet sahnelerinden bir sahne yer almakta ve benzer bir sahne sûrenin sonunda varid olmaktadır. Bu sahnelerin arasında Nûh peygamberin kavminin başından geçenler, Âd, Semûd, Lût peygamberin kavminin halleri, Firavun ve erkânının durumları gözler önüne serilmektedir ki, Mekke'de nazil olan sûrelerin bir çoğunda bu konular etraflıca işlenmiştir.

Ne var ki bu konular bu sûrede apayrı bir tarzda ele alınmakta, yepyeni bir şekil içerisinde verilmektedir. Zaman zaman fırtına gibi esen, kasıp kavuran,

dehşet saçan, korku ve ürperti dolu felâketlerin, sarsıntıların ve dehşetlerin yer aldığı şiddetli sahneler görülmektedir.

Sûreyi diğerlerinden ayıran en mümeyyiz özellik bu sahnelerin hepsinin içerisinde sıkıntıya düşmüş, yalvarıp duran insanların bulunduğu korkunç azap sahnelerini, onları yalanlayanların seyretmeleri ve seyrederken de kendi durumlarını görüyormuş gibi olup, inen kamçı darbelerini hissetmeleridir. Bu manzaralar sona erince onlar tıknefes kesilmiş, sıkıntı içerisinde kehleyerek kendi durumlarını gözden geçirirlerken ardından ondan çok daha şiddetli, çok daha korkunç ve dehşetengiz bir bölüm geliveriyor hemen. Ve böylece bölümler birbirini izliyor. Yedi bölüm boyunca bu boğucu dehşet havası ard arda sıralanıyor. Sûrenin son sahnelerine kadar bu hava uzanıp gidiyor. Sonlara doğru ise bir başka havayla karşılaşıyoruz. Bambaşka bir hal. Burada huzur, emniyet, sükûnet yer alıyor. Çünkü burada yer alanlar müttakiler:

«Şüphesiz müttakiler, cennetlerde ırmakların başındadırlar. Mutlak kudret sahibi hükümdarın katında, razı olunacak bir mecliste otururlar.»

Ve bu, insanı tiril tiril titreten korkunç sarsıntıların ve çarpıntıların yanısıra, öldürücü azabın yer aldığı bir başka durum zikredilmektedir.

«Muhakkak suçlular o gün, sapıklık ve delilik içindedirler. O gün onlar cehennemin ateşine yüzüstü sürüklenirler ve onlara : "Tadın cehennem ateşinin dokunuşunu!" denir.»

Nereden nereye?... Hangi sahneden hangi sahneye? Hangi yerden hangi yere?... Hangi kavimden hangi kavime?... Ve hangi sonuçtan hangi sonuca?...

SÂD SÛRESİ

Bu sûre de Mekke'de inmiş olup, Mekkî sûrelerin incelediği konulardan tevhid meselesini, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gelen vahiy meselesini ve âhirette hesaba çekilme mevzuunu ele almaktadır. Bu üç meseleyi sûrenin ilk âyetlerinde beyan etmektedir. Ayrıca bu âyet-i kerîmeler, Mekke'de ileri gelen müşriklerin, Peygamber (s.a.v.)'in çağrısını, kendilerini Allah'ı birlemeye davet edip, vahiy hadisesini haber vererek Allah katından peygamber seçildiğini ilân etmesini nasıl dehşet, hayret ve tepki ile karşıladıklarını beyan ve tasvîr etmektedir:

«*Kendilerine içlerinden bir uyarıcı peygamber gelmesine şaştılar. Kâfirler : "Bu çok yalancı bir sihirbazdır. İlâhları bir tek ilâh mı yaptı? Doğrusu bu, şaşılacak bir şey!" dediler. Kâfirlerin ileri gelenlerinden bir grup birbirlerine : "Haydi yürüyün, ilâhlarınıza ibadet etmekte direnin, sizden beklenen de budur. Biz, bu tevhidi başka bir dinde duymadık. Bu uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir. Kur'an aramızdan ona mı indirildi?" diyerek kalkıp yürüdüler.*»

Yalanlamalarının cezası olarak çekecekleri azap kendilerine tebliğ edildiğinde, bunu da alay ve istihza konusu yapıyorlardı:

«*Kafirler : "Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen gönder" derler.*»

Yüce Allah'ın, kendilerinden bir adamı, üzerine Kitap indirmek için seçmesini çok görüyorlardı. Daha önce kendilerine başkanlık, âmirlik yapmamış olan Abdullah'ın oğlu Muhammed'e Peygamberlik verilmiş olmasını bir türlü çekemiyorlardı. Onların bu haset ve kin dolu tutumları ve:

«...*Kur'an aramızdan ona mı indirildi?...*» gibi sözlerine mukabil yüce Allah sûrenin ilk âyetlerinde onlara şöyle sormaktadır :

«*Yoksa onların yanında, her şeye galip ve ihsanı bol olan Rabbinin rahmet hazineleri mi var? Yoksa göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkü kendilerine mi aitti? Öyle ise, yollarını bulup, göklere çıksınlar.*»

Onlara denmiş oluyor ki: Allah, rahmetinin kapısını dilediği bir kula açmak isterse hiç kimse buna mâni olamaz. İnsanoğlundan hiç kimsenin göklerde ve yerde bir hak iddiasına kalkmaya yetkisi yoktur. Allah Teâlâ rızık ve rahmetini dilediğine verir. Ve kullarından iyiliğe lâyık gördüklerini seçer ve üstlerine türlü nimetlerini, bir kayda bağlı olmaksızın hadsiz, hesapsız saçar...

Bu meyanda Hz. Davud'la Hz. Süleyman (a.s.)'ın kıssaları beyan edilmekte, Allah'ın bu iki peygamberine ihsan buyurduğu nübüvvet, geniş mülk ve saltanat, dağların, kuşların, cinlerin ve rüzgârın ve birçok hazine ve definelerin emirlerine müsahhar kılınışı anlatılmaktadır.

Fakat bütün bunlara rağmen bu iki büyük zât, birer insandır; beşerî zaaf, beşerî acz onlarda da olur; fakat Allah'ın rahmet ve yardımı yetişerek onların eksik yanlarını ikmâl eder, tevbe ve istiğfarları kabul buyurularak, Allah'a giden doğru yolda sebat ve devam etmeleri sağlanır.

Bu iki kıssanın yanısıra, yalanlayanlara karşı sabırlı olması ve Allah'ın, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın kıssalarının tasvir ettiği fazl u keremine ümit bağlaması Peygamberimiz (s.a.v.)'e tavsiye edilmektedir:

«*Ey Muhammed! Kâfirlerin söylediklerine sabret. Güç ve kuvvet sahibi olan kulumuz Davud'u hatırla. O, işlerinde daima Allah'a yönelirdi.*»

Hz. Eyyub'un kıssası da bu minval üzere gelerek, Allah'ın, muhlis kullarını nasıl birtakım mihnet ve musibetlere düşürerek imtihan ettiğini tasvir etmektedir. Hz. Eyyub'un sabrı, sabır konusunda eşsiz bir örnektir. Bu kıssa, sabredenlerin iyi âkıbetlerini, Allah'ın geniş rahmetine ergeç mutlaka mazhar olacaklarını, Allah Teâlâ'nın, musibetzedelerin elemlerini şefkatli eliyle okşayıp izale edeceğini belirtiyor...

Ayrıca bu kıssanın izahında Peygamber (s.a.v.) ve mü'minler için, Mekke'de karşılaştıkları sıkıntılara mukabil bir teselli, dilediği zaman Allah'ın rahmet hazinelerinden taşan, bu imtihanının gerisindeki feyz ve berekete yönelmeleri tavsiyesi mevcuttur.

Bu kıssalar giriş kısmından sonra sûrenin çoğunu içine almakta ve ikinci bölümünü teşkil etmektedir.

Bu sûre, azâbı hemen çabucak isteyip:

«...*Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen gönder*"...» diyenlere karşı gereken red cevabını ihtiva etmektedir. Mevzuubahis kıssaları müteakip, müttakileri bekleyen cennet ve yalanlayanları gözetleyen cehennemi tasvir eden kıyamet tablolarından bir tablo verilmektedir. Böylece âhirette bu her iki zümrece hakiki değerler tam bir kesinlikle aydınlığa kavuşmuş olacaktır. Kibirlenip hakkı tasdik etmeyenler kendi akıbetlerini ve dünyada iken alaya

aldıkları fakir ve zayıfların akıbetini göreceklerdir. Küçük görerek kıymet vermedikleri fukara takımının Allah'ın rahmetine ermelerini yadırgıyor, bu ilâhî rahmeti onlara çok görüyorlardı. Zira müttakiler için güzel bir istikbâl vardı.

«*Kapıları kendilerine tamamen açılmış «Adn» cennetleri... Orada koltuklara yaslanarak çeşitli meyveler ve içecekler isterler Yanlarında gözlerini kocalarından başka kimseye çevirmeyen yaşıt huriler vardır.*»

Azgınların âkıbeti ise pek kötü idi:

«*O da cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. Ne kötü döşektir, o! İşte kaynar su ve irin. Tatsınlar onu. Buna benzer daha başka çeşit çeşit azaplar...*»

Bunlar cehennemde birbirlerini lânetleyip duracaklar ve mü'minlerle nasıl alay ettiklerini şöylece itiraf edecekler:

«*"Ne oluyor bize? Dünyada kötü saydığımız adamları burada göremiyoruz. Dünyadayken biz onları haklı olarak mı alaya alıyorduk? Yoksa onlar cehenneme girdiler de görmüyor muyuz?" derler.*»

Küçümseyip alay ettikleri kimseleri cehennemde göremeyecekler. Küçük görülenlerin cennette oldukları artık bellidir. Azabı acele ederek işi alay konusu yapmalarının sonucu da budur...

Bu tablo sûrenin üçüncü bölümünü teşkil etmektedir.

Son olarak Peygamber (s.a.v.)'in kendilerine haber verdiği vahiy melseesini inkâr etmelerine karşı gereken red cevabı verilmektedir. Bu red, Hz. Adem (a.s.)'in Mele-i A'lâ'da cereyan eden kıssasında ifadesini bulmaktadır. Peygamber (s.a.v.) o zaman yanlarında mevcut değildi. Hz. Âdem'den başka hiç bir insanın görmediği yüce Allah peygamberimize bildirmişti.

Kıssanın tetkiki esnasında iblisi sapıtan ve onu Allah'ın huzurundan koğulup lânetlenmesine yol açan sebebin Hz. Adem'i kıskanıp, onun Allah Teâlâ'nın seçtiği bir peygamber oluşunu çok görmesinden başka şey olmadığı tebeyyün etmektedir. Tıpkı peygamberimizi kıskanarak Allah'ın onu peygamber seçip üzerine kitap indirmesini çok gören gafiller gibi. Bunların vaziyeti aynen iblisin durumunu andırmaktadır.

Bu dördüncü ve son bölümün bitmesiyle sûre sona ermektedir. Sûrenin sonlarında belirtildiği gibi peygamber onları kendiliğinden dine davet etmiyor, kimseden bu hizmeti mukabilinde bir ücret de istemiyor ve ileride gerçek gözlerinin önüne dökülecektir:

«*Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: "Ben sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ben özenerek kendiliğinden bir şey yapan kimselerden değilim! Bu Kur'an, sadece âlemlere bir öğüttür. Onun haberlerinin doğru olduğunu bir müddet sonra mutlaka öğreneceksiniz."*»

Sûrenin konularını bu şekilde işleyen bu dört bölüm, insan kalbini taşkınlık ve büyüklenme ile peygamber ve mü'minlere kafa tutan eski insanların akıbetlerini gözönüne sermekte ve bu gibilerin neticede nasıl bir hezimet ve hüsrana uğradıklarını göstermektedir:

«*Onlar, orada çeşitli gruplardan meydana gelen, mağlup olmaya mahkûm, derme çatma bir ordudur. Onlardan önce Nuh kavmi, Âd, saltanat sahibi Firavun, Semud, Lut, kavmi ve Ashab-ı Eyke de kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamışlardı. İşte gruplaşanlar bunlardır. Şüphesiz onların hepsi peygamberleri yalanlayıp azabımı hak ettiler.*»

A'RÂF SÛRESİ

En'âm Sûresi gibi bu sûre de Mekki'dir Ana mevzuunu Mekke'de nazil olan Kur'an âyetlerinin umumî konusu teşkil etmektedir... Yani inanç... Şu kadarı var ki, bu ana mevzuu ve yüce dâvayı halletme konusunda her iki sûrenin faaliyet sahası ve hareket noktası birbirinden tamamen ayrılmaktadır.

Gerçekten Kur'an-ı Kerim'de yer alan sûrelerin her birisinin kendisine mahsus bir özelliği ve işareti vardır. Her birisinin ayrı bir metodu ve muayyen bir üslubu vardır. İnanç dâvası gibi yüce bir dâvayı ve tek bir mevzuyu halletmeye tahsis edilmiş muayyen bir sahası mevcuttur. Esas itibariyle sûrelerin hepsi mevzu ve gaye bakımından bir birlik arzederler. Bundan sonra her sûre özel işaretini alır, mümeyyiz metoduna başvurarak mevzu halledilip gayesini tahakkuk ettirmek için kendisine ayrılan sahada hareket eder.

İşte bu yönden Kur'an sûrelerinin durumu beşer fertlerinin durumu gibidir. Allah her insanı ayrı bir fıtratta yaratmıştır... Aslında hepsi de insandır ve hepsinin de birtakım insanî hususiyetleri vardır. Hepsinin biyolojik ve uzvî yapısı ve insanî vazifesi aynıdır... Şu kadarı var ki, her insan, birbirinden son derece farklılıkla ayrılır. Bazı tipler arasında yakın benzerlikler olabilir. Bir kısmında da son derece uzak

ayrılıklar vardır. Aslında hepsini bir noktada birleştiren özellik umumî mânasiyle «insanî» özelliklerdir.

İşte ben böyle düşünüyorum Kur'an sûrelerini. Böyle hissetmeye çalıştığım gibi, aynı tarzda hareket ve faaliyetimi tanzim ettim. Uzun bir müddet onlarla arkadaşlık ederek, ülfet sağlayarak her birisi ile ayrı bir faaliyet temin ederek tabiatlarına, yönlerine, işaret ve izlerine uygun olarak yaşadım. İşte bundan dolayı ben Kur'an sûreleri arasında örneklerin çok farklı olduğunu, şahsî ve kuvvetli hareket itibariyle ünsiyetin fazlalaştığını, yön ve metod, tabiat ve işaret bakımından değişikliğin bulunmasından dolayı bıktırıcılığın bulunmadığını gördüm. Aslında bütün bu sûreler birbirinin arkadaşı... Dostu... Hemhali... Sevgilisi... Ve tamamlayıcısıdır... Ve her birisinin karşısında insan kalbi yepyeni ve renkli değerler hisseder, yeniden bir değerlendirme görür, değişik tesirleri ve temasları hisseder ki, her birisinin ayrı ayrı tadı ve kendisine has bir havası vardır. Sûrenin başından sonuna kadar seyrinde ona arkadaşlık etmek uzun bir yolculuk gibidir. Görülen ve görülmeyen âlemde, rüyalar ve gerçekler dünyasında, ilhamlar ve prensipler kâinatında bir yolculuktur bu... Ruhların derinliğine dalıp varlık sahnelerini aydınlığa kavuşturan bir rihlettir bu... Şu kadarı var ki, sûreden sûreye izleri ve işaretleri değişir bu rihletin.

A'râf Sûresi inanç mevzuunu beşer tarihinden başlayarak ele alıyor... Cennette ve mele-i a'lâda başlamış olan insanî yolculuğu ele alarak dünyaya kadar olan kısmını konu ediniyor. Burdan sonra uzun müddet birbiri peşi sıra gelen Hz. Âdem'den başlayıp Hz. Muhammed (s.a.v.)'de halkalanan iman kafilesine geçiyor. Bu yüce kafilenin inanç sancağını taşıyıp tarih boyunca nasıl ilerlettiğini anlatıyor. Bu konuda in-

sanları nesil nesil birbiri ardı sıra aynı hususlarla karşılaştırıyor. Ve sûrenin akışı içerisinde bu nesillerin birbiri ardı sıra gelişi canlanıyor. Beşeriyet bu kafileyi ve bu kafilenin temsil ettiği hidayeti nasıl karşılamıştır?... Bu yüce kafile hidâyet gerçeğini insanlara nasıl hitap ederek anlatmış ve onlar buna nasıl karşılık vermişlerdir? Birtakım kimseler bu yüce kafileye ne gibi tuzaklar hazırlamışlar, bunlarsa o tuzakları nasıl çiğneyip Allah'a giden yollarına durmadan devam etmişlerdir?... Yalanlayıcıların akibeti nasıl olmuştur?... Hem dünyada hem de âhirette mü'minlerin durumu nedir?

Haddizatında bu yolculuk uzun, hem de çok uzun bir yolculuktur... Fakat sûre-i celîle, o yolculuğu merhale merhale katediyor; plânlanan yolda karşılaşılan işaretlerin en büyüklerinin yanında duruyor. İşaretleri açık, izleri belli, başlangıcı malûm ve nihayeti plânlı olan yolda... Beşeriyet o yolu yığınlarla, kitlesi ve topluluğu ile birlikte adımlıyor. Sonra hızla ilerliyerek mele-i a'lâda yolculuğa başladığı noktaya dönüyor. Aslında bütün beşeriyet bu başlangıç noktasından hareket etmiştir... Ve bu hareket iki üç kişinin şahsında kendisini gösterir. Hz. Âdem'in ve eşinin bütün insanların atasının... Bunlarla birlikte şeytan da yola çıkıyor... Onları aldatmak ve zürriyetleri bir takdîre binaen irâde ile deneniyorlar. Allah'ın ahdine kuvvetle sarılabilmeleri veya hem kendilerinin, hem de atalarının düşmanı olan şeytana bel bağlamaları için. Ataları Âdem'le Havva'yı cennetten çıkaran o idi. Hem bu irâde yetkisi, tarih boyunca gelen yüce peygamberler kervanının taşıdığı âyetleri dinlemeleri veya şeytanın aldatmalarına kulak asarak ona uymaları için verilmiştir...

İşte beşeriyet bu noktadan hareket etti... Yüce Rabbinin huzurundan hareket ederek yeryüzüne gelip çalışıyor ve koşuyor. Yoruluyor ve sıkılıyor... Doğru yolu buluyor, fesada uğruyor... Yapıyor, yıkıyor... Birbirine giriyor, birbirini öldürüyor... Hem mutlunun, hem de bedbahtın yakasını kurtaramadığı sıkıntılarla yüzyüze geliyor... Sonra işte görüyorsunuz tekrar eski noktaya sığınıyor, kendisini bu sahaya yollamış olan Rabb-i Zülcelâl'ine dönüyor... Ve işte bu noktada planlanan yolculuk boyunca elde ettiği kazancını taşıyor... Gül veya diken... Pahalı veya ucuz... Değerli veya değersiz... Hayır veya şer... İyilik veya kötülük... İşte şu anda asıl noktasına dönmüş ve çıkış yerine yeniden varmıştır. Görüyorsunuz ya biz sûrenin akışı içerisinde hadiseleri geriden seyrediyoruz: Ne manada olursa olsun omuzlanan yüklerle, omuzlar çökmüş durumda Rabb-i Zülcelâl'ine doğru dönüyor... Yorgunluk son dereceye varmış... Yolculuk onu haddinden fazla yıpratmış. Çıkış noktasına döndüğü an, üzerinde bulunan bütün yükleri mizanın önüne fırlatıyor... Ve korkarak, ürpererek karşılaşacağı durumu düşünüyor. Gerçekten de her fert buraya teker teker elde ettiği mahsulü ile birlikte geliyor... Şayet ağırlıkları taşımak için kişiyi çağıracak olsa ve bu kişi en yakını dahi olsa taşımaya yanaşmıyor... Ve her ferd belirli bir plânda hesaba çekiliyor, cezaya çarptırılıyor... İşte böyle sûrenin akışı beşer kitlelerini toplu toplu izleyerek devam ediyor. Bir kısmı cennete varıyor, bir kısmı cehenneme... Bir kısmının tuhaf karşılayarak döndüğü cennet kapıları yüzüne kapanıyor... Çünkü onlar dünyada da böyle tuhaf karşılıyorlardı...

Bu gidiş gelişler arasında, hak ile bâtıl arasındaki savaşlar da sunuluyor. Hidayetle dalâlet savaşı...

Peygamberlerin teşkil ettiği yüce bir kafile ve onlara bağlanan inanmışların teşkil ettiği yüce bir ordu ile Hakk'a karşı gelen ve hakikatleri hafife alanlar arasında cereyan eden savaşı. Sûre-i celile içerisinde karşılıklı döğüşler tekrarlanılıyor, birbirine benzeyen akibetler dile getiriliyor... İman sayfaları bütün parlaklığı ve aydınlığı ile tecelli ediyor. Dalâlet sayfaları da bütün karanlığı ve paslılığı ile ortaya çıkıyor. Zaman zaman yalancıların birbiri ile olan çatışmaları da arzediliyor... Sûre-i celile bu konuların üzerinde hatırlatma ve korkutma kabilinden duruyor. Ve bütün bu konular belirli bir plân dahilinde sıralanıyor. Her mühim merhaleden sonra öyle bir ifade ve üslup tarzı göze çarpıyor ki, sanki âyet-i kerîme orada durup bir söz söylemek istiyor hissini veriyor. Düğümleyici bir söz... Korkutmak ve hatırlatmak için... Sonra da yoluna devam edip gidiyor...

Aslında bu; gidiş ve gelişi ile tamamen beşeriyetin hikâyesidir. Bu hikâyede, beşer tarihî boyunca tevhid inancının hareket tarzı ve uzun müddeti boyunca takip ettiği bu hareket tarzının neticeleri temessül ediyor. Nihayet ilk çıkış noktasındaki en son gayeye varıyor.

Sanırım ki sûre-i celîlenin inanç konusunu, bu inancın canlı bir şekilde ve beşer tarihinin akışı içerisinde önemli bir hareketi şeklinde sunuşundaki metodu açıklamamız yerinde olacaktır. Haddizatında sûre bu inanç sisteminin beşer tarihî içerisindeki hikâyesini ve başlangıcından en son dönüşüne kadar beşer cinsinin yolculuğunu doğrudan doğruya bir hikâye üslubu içerisinde anlatmaya çalışmıyor... Meseleyi tamamen İslâm ile cahiliyet savaşı tarzında sunuyor. Dolayısıyla bu sunuşlar, manzara ve sahneler halinde yeralıyor. Bu sahne ve manzaraları gören in-

sanlar bu Kur'an-ı karşılayanlar gibi canlı ve diri olarak karşılıyorlar. Böylece Kur'an, o uzun hikâyeyi gözler önüne seriyor. Bu hikâyenin içindeki korku ve hatırlatmaları bütün ibretleri ile hitap edecek tarzda sunuyor. Ve onlarla dipdiri olarak gerçek bir savaşa dalıyor Binaenaleyh sûrenin akışı içerisinde esaslı her merhaleyi müteakiben bir hüküm geliyor. Kur'an'ın kendileri ile birlikte canlı olarak bir savaşa katıldığı kimselere yöneltiyor nazarları. Ve tarih boyunca onların tutumuna benzer bir tutum takip edenlere tevcih ediyor. Haddizatında Kur'an bir hikâyeyi anlatırken bir durumu halletmek için anlatmaktadır. Bir gerçeği yerleştirirken de bir bâtılı yok etmeyi hedef alır. O canlı ve pratik bir vasatta canlı bir hareket metodu takip eder. Yoksa sunduğu gerçekler mücerred nazariyelerden ibaret kalsın diye belirtmez. Anlattığı kıssaları sırf edebî zevki tatmin etmek için anlatmaz...

Sûre-i celîle âyetleri müteakip hep hatırlatma ve korkutma üzerinde duruyor. İnsanoğlunun çıkış noktası ile tekrar dönüş noktasını da gözden uzak tutmuyor. Bu arada Nûh aleyhisselâmın, Hûd aleyhisselâmın, Salih peygamberin, Lût peygamberin ve Şuayb peygamberin kavminin hikâyeleri de geçiyor. Özellikle Musa peygamberin kavmi üzerinde önemle duruyor. Biz bu giriş kısmında daha çok yığınak noktaları üzerinde kısa örnekler vererek durup geçeceğiz. Meselâ sûre-i celîle şöyle bir ifade ile başlıyor:

«Elif, Lâm, Mîm Sâd. Bu, kendisiyle sakındırman için ve mü'minlere öğüt olsun diye Allah taarfından sana indirilen bir kitaptır. Bunu tebliğ ederken kalbinde bir sıkıntı olmasın. Rabbinizden size indirilene uyun. O'ndan başkalarını dost edinip de kendilerine uymayın. Ne kadar az öğüt dinliyorsunuz!»

Bu hitap başlangıçta Resûlullah'a yöneltilmiş ve Resulullah'la mücadeleye giren kavmine tevcih edilmiştir. Bundan sonra sûre-i celîle içerisinde yer alan hikâyeler, beşeriyetin uzun yolculuğunu tavsif, insanoğlunun tekrar belirli bir plân dahilinde dönüşü, gerek kâinat sayfalarında, gerekse kıyamet gününde karşılaştığı manzaraların sunuluşu, bunların hepsi bazen doğrudan doğruya bazen de dolaylı olarak peygambere ve kavmine yönelmektir. Onları korkutmak ve hatırlatmak maksadına mebnidir. Hak Teâlâ'nın yüce Resulüne tevcih ettiği şu sözlerde:

«*Bu, kendisiyle sakındırman için ve mü'minlere öğüt olsun diye Allah taarfından sana indirilen bir kitaptır. Bunu tebliğ ederken kalbinde bir sıkıntı olmasın.*»

Pratik bir durumu tasvir etmektedir ki, bunu, cahiliyet devri hayatını yaşayıp da İslâm'a dâvet eden kimselerden başkasının kavraması mümkün değildir. Bunu yapan kişi bilir ki, korkunç ve ağır bir işi hedef almaktadır. Karşısında çok zor ve ağır şeyler bulunmaktadır... Bir inanç ve düşünce sistemi kurmak, bir değer ve ölçü inşa etmek, insanların dünyasında yer alan duruma tamamen karşı yepyeni bir vaziyet inşa etmek hedefindedir. Ayrıca nefislerde cahiliyetin kalıntılarının yer ettiğini, kafalarda halâ cahiliyet düşüncesinin bulunduğu, cahiliyetin hayat ölçüsünün sinirlere ve vaziyetlere baskı yaptığını görür ve hisseder ki, kendisinin taşıdığı gerçek söz, cemiyette hâkim olana tamamen yabancıdır. Nefislere ağır gelmektedir. Gönüllere hoş gelmemektedir. İnsanların gördükleri, içinde yaşadıkları cahiliyet hayatının düşünce ve tasavvurlarına, değer ve ölçülerine, prensip ve kanunlarına, adet ve alışkanlıklarına, içtimaî durum ve münasebetlerine tamamen aykırı olan mükem-

mel bir inkılâbı tahakkuk ettirmek için ağır mükellefiyetleri ifade eden sözler. Bunun için inkılâpçı müslüman; içinde bir sıkıntı hisseder. İnsanların bu ağır hakikati karşılamalarındaki yavaş davranışları ona sıkıntı verir. İşte Allah Teâlâ yüce peygamberini böyle bir sıkıntıyı atmaya davet ediyor. Gönderdiği kitabı anlatarak korkutma ve hatırlatma yolunda azimle ilerlemesini, hak kelâmına karşı gelinen dehşet ve hayret dolu ifadeleri gözönünde bulundurmamasını, karşılaşılan mukavemet ve engelleri nazarı itibara almamasını belirtiyor. Ayrıca bu inancın, insanların düşünce ve hayatında yapmayı hedef aldığı bu en mükemmel kapsamlı değişikliğe karşı mukavemet ve nefret, ağır davranmak ve yadırgamak durumu karşısında âyet-i kerîme hitap ettiği topluluğu kesin bir tehditle korkutuyor. Ve onlara yalancıların akibetini hatırlatıyor. Geçmiş milletlerin çekişmelerini arzediyor.

Bu girişten sonra asıl hikâye başlıyor. Önce beşer cinsinin yeryüzünde yerleşmesi ile söze başlanıyor. Allah bu cinsin yeryüzünde yaşaması ve yerleşmesi için gerekli şartları ve imkânları kâinata bahşetmiştir. Ayrıca bu insan cinsine de kâinatla uyuşacak hususiyetleri vermiş, kâinata koyduğu kanunları anlama kudretini bahşetmiş ve bu kanunları kullanarak onun enerjisinden faydalanma imkânlarını sunmuştur:

«Sizi yeryüzünde yerleştirdik. Orada sizin için geçim imkânları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!»

Aslında bu da ilk insanın doğuşunun hikâyesini sunmak için bir giriş mahiyetindedir. Beşeriyetin plânlı yolculuğuna çıkış noktasını tasvir gayesini gütmektedir. Âyet-i kerîme bilhassa bu nokta üzerinde yo-

günlaşmakta ve insanın doğuş kıssasını sunarak bunu bir korkutma ve hatırlatma mevzuu yapmaktadır. Ayrıca içerisinde sunulan sahnelerde birçok öğütler ve derin tesirler ifade eden hususlar yer almaktadır.

İnsanoğlunun çıkış noktasını ifade eden bu sahne içerisinde yolculuğun akibeti ile birlikte bütün yolcuların varacağı son durak ta belirtilmiş oluyor. Ve yolculuk boyunca bir an olsun dinmeyen bu açık düşmanla insanoğlu arasındaki büyük savaşın izleri de yavaş yavaş belirmeye başlıyor. Bunun yanı sıra bütün insanların zaaf noktaları ve şaytanın bu noktalardan sirayet edişi gözler önüne seriliyor. Bunun için de âyet-i kerîme sahneyi sunduktan sonra, uzun bir ifadeye yer vererek insanları korkutup sakındırıyor. Âdemoğlunu bu inatçı düşmanı olan şeytandan atalarının neler çektiğini hatırlatarak sakındırıyor. Şeytanla Hz. Âdem (a.s.) ve eşi Havva'nın karşı karşıya gelişlerini ifade eden sahne içerisinde ve ilk bölümün belirttiği savaşın neticesi dahilinde âyet-i kerîme tekrar dönerek Âdemoğullarına hitap ediyor, onlara birtakım şeyleri hatırlatarak korkutuyor ve aynı akibete düşmemeleri için sakındırıyor.

Hz. Âdem'in yasaklanmış olan meyveyi yedikten sonra çırılçıplak soyulması cennetten gelme bir ağaç yaprağı ile örtünmeye çalışması, sonra Allah'ın kendilerini örten bir elbise ve ziynet eşyası gönderişindeki nimetini hatırlatması ve şeytanın fitnesinden sakındırarak Âdem'in evlâtlarını da atalarını soyduğu gibi soymaya çalışma arzusunda bulunduğunu hatırlatması üzerinde dikkatle durmamız gerekir. Bu kıssayı ve müteakiben gelen hüküm üzerinde dikkatle durduğumuz zaman haddizatında bunun cahiliyet devri putperest Arap cemiyetinde mevcut olan bir durumu halletme gayesine mebni olduğunu görürüz. O gün put-

perest Araplar birtakım efsane ve geleneklerin baskısı altında kalarak Allah'ın mübarek evini çırıl çıplak tavaf ediyorlardı. Birtakım elbiseleri giymeyi yasaklıyor ve hac mevsiminde bazı yemek çeşitlerini yemiyorlardı. Bunun da Allah'ın hükmü olduğunu ve bunları Allah'ın kendilerine *haram kıldığını* kabulleniyorlardı. İşte bunun için beşeriyet kıssası sunulmaya çalışılırken bu cahiliyet devri geleneğine uygun düşen ve onu reddeden bir ifade sarfediliyor. Aslında bütün bunlar cahiliyetin ifadesidir. Ve hayasızlık, Allah korkusundan uzaklaşmak, açılıp saçılmak, her cahiliyetin tipik işareti değil midir?

Bu ise bizi Kur'an'ın düşünmeye değer hususiyetlerinden birisine götürür. Gerçek şudur ki, Kur'an'daki hikâyeler bile doğrudan doğruya bir vakıayı ve pratik bir hadiseyi karşılamak için serdedilmektedir. Her defasında muayyen bir duruma karşı koyma gayesini gütmektedir. Hangi konuda olursa olsun, zikredilmiş olan gerçekler o gün âyetlerin yüzyüze geldiği pratik bir duruma karşı koyma gayesine mebnidir.

Burada kıyamet sahnelerinin en uzunlarından birisiyle karşılaşıyoruz. Karşılıklı konuşmaların, birbiri peşi sıra gelen manzaraların bol bol yer aldığı en genişlerinden birisi ile. Bu sahne sûre-i celîle içerisinde; iblisin aldatması ile Hz. Âdem'in ve eşinin cennetten çıkarılması ve Allah Teâlâ'nın Âdem oğullarını şeytanın fitnesinden sakındırarak, atalarını cennetten çıkardığı gibi kendilerini de kötülüğe götürmesinden korkutması ve kendilerine Allah'ın âyetlerini anlatan peygamberler göndereceğini haber vermesini müteakiben varid olmaktadır. Şu halde şeytana uyup onun izini takip edenler, tekrar cennete

dönmekten kendilerini mahrum etmişlerdir. Şeytanın atalarını yoldan çıkardığı gibi onlar da şeytanın aldatmasına kanmışlardır. Ve öyleyse şeytana muhalefet edenler, Allah'a itaat edip O'na bağlananlar cennete döndürülmüşler ve şu seslenişe hak kazanmışlardır:

«*Orada kalplerinde bulunan kini çıkarıp atarız. Altlarından ırmaklar akar: "Bizi buna erdiren Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola sevketmeseydi biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz, Rabbimizin peygamberleri bize gerçeği getirmişler" derler. Onlara şöyle nida edilir: "İşte size cennet! Buna, yaptıklarınız karşılığında varis oldunuz."*»

Böylece gurbet diyarına göç etmiş olanlar tekrar nimet diyarına döndürülmüş oluyorlar.

Bu uzun merhaleli geniş yolculuktan sonra doğuştan dönüşe kadar rihleti müteakiben âyet-i kerime biraz duraklayarak ulûhiyet ve rubûbiyet gerçeklerini kâinatla ilgili sahneler halinde yerleştiriyor. Ve bu kâinattan alınan manzaralar o gerçeklere şehadet ediyorlar. Kur'an; burada kendisine has metodunu kullanarak bu kâinat manzaralarını ulûhiyet gerçeğinin en üstün tarzda tecelli zemini bulduğu beşer kalbine derin ilhamlar bahşeden gerçekleri sunmaya vasıta kılıyor. Beşer gönlü, bu gerçekleri açık bir his ve aydınlık bir basiretle karşılamaya çalışırsa bunda çok derin hususları görecektir. Bu kâinat manzaraları arasında yapılan yolculuğun esas hedefi şu itikadî esası bütün gerçekleri ile açıklığa kavuşturmaktır: Gerçekten bu kâinat, bütünüyle birlikte tek başına Allah'ın emrine müsahhardır. Kâinatın yaratıcısı ve hâkimi O'dur. Öyleyse insanoğlunun mevcudat korosu içerisinde kendi başına sivrilip farklı bir ses çıkararak bu korodan ayrılmaması lâzımdır. Her şeyi

yaratan ve hâkim olan âlemlerin Rabbi olan Allah'ın emrine kulluk etmekten yüz çevirmemelidir...

Ve yolculuk devam ediyor, hikâye akışını sürdürüyor, yüce bir iman kafilesi göz önüne çıkarak yolunu yitirmiş beşeriyete sesleniyor... Ona gerçekleri hatırlatıyor, bazı şeylerden sakındırıyor ve kötü akibetten korkutuyor. Yolunu yitirmiş kimseler inat ediyor, direnmek istiyor, hayır dâvetine karşı çıkıyor, sonra isyan ederek şımarıklık yapıyorlar. Peygamberler vazifelerini yerine getirdikten sonra bir kısım kimseler onları tekzip ile karşılıyor, bir kısmı da önce yüz çeviriyor, sonra zulüm ve eziyetle mukabele ediyor. Peygamberler inanç temeli üzerinde kendi kavimlerinden tamamen ayrıldıklarını ilân ettikten sonra Allah'ın yolunu seçip ve bütün meseleyi Allah'a havale ettikten sonra savaşı Allah Teâlâ yönetiyor.

Bu arada âyetin seyri Nuh (a.s.)'un, Hûd (a.s.)'un, Salih peygamberin, Lût peygamberin ve Şuayb peygamberin kavimleri ile geçen kıssalarını anlatıyor. Ve onlar, değişmeyen tek bir hakikati sunmak için çalışarak bu hakikati şöyle ifade ediyorlar:

«...Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur"...»

Ama kavimleri Allah'ın ulûhiyetini inkâr ediyorlar ve tek başına onun Rab olmasına karşı çıkıp tartışmaya giriyorlar. Allah'ın beşer cinsinden bir kimseyi peygamberlik vazifesi ile göndermiş olmasını münakaşa ediyorlar. Bir kısmı da bu ilâhî prensiplerin dünya hayatı ile ilgili meselelere karışmasına, malî ve ticarî konulardaki muamelelere hükmetmesine karşı çıkıyorlar. Tıpkı günümüzde modern cahiliyet atmosferinde yaşayan ve onlardan asırlarca sonra aynı şeyleri tekrarlıyarak bu çok eski cahiliyet diyalektiğine «özgürlük» ve «ilericilik» adını veren kimseler gibi.

Ve her kıssanın sonunda, Hak Teâlâ yalancıların durumunu gözler önüne seriyor.

Sûre-i celîle içerisinde geçen kıssaları müteakiben gelen âyetin seyri üzerinde dikkatle duranlar, her peygamberin kendi kavmine aynı şeyleri söylemiş olduğunu görürler:

«...*Ey kavmim; Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur*"...»

Rabb-i Zülcelâl'leri tarafından kendilerine sunulan gerçekleri iyice muhafaza edip, samimi bir vaizin nasihatı ile takdim eden, kavmini bekleyen akibetleri görerek onlara acıyan bir kimsenin ihlası içerisinde takdim ediyorlar. Ne var ki onlar peygamberlerinin kendilerine verdiği nasihatın değerini ölçemiyorlar. Karşı karşıya bulundukları durumun akibetini değerlendiremiyorlar. Ve yüce peygamberin engin kalbinin taşıdığı samimiyetin derinliğini ve her türlü menfaatten uzak fedakârlığın derecesini, vazife şuurunun hassasiyetini kavrayamıyorlar...

Bundan sonra da âyet-i kerîme Musa peygamberin; Firavun'la, Firavun'un kavmiyle, kendi kavmi olan İsrailoğulları ile geçen hikâyelerini anlatıyor. Ve bu kıssa Kur'an'da geçen hikâyelerin kapladığı sahaların en büyüğünü kaplıyor. Bu hikâyenin muhtelif yönleri açıklanıyor, bazı noktalarda durularak üzerinde yorumlar yapılıyor, kıssanın sonunda uzun bir takip ile sûre son buluyor. Daha önce de Hz. Musa hikâyesi nüzûl sırasına göre Müzzemmil, Hicr, Kâf ve Kamer Sûrelerinde yer almıştı. Fakat hepsinde de kısaca işaret edilmişti. A'râf Sûresi ise adı geçen sûrelerden sonra gelen ve bu hikâyeyi geniş şekli ile en uzun tarzda arzeden ilk sûredir.

Hikâye içerisinde Firavun'un gerçek inanca karşı tutumu, meydan okuma tavrı, sihirbazlarla olan du-

rumu yer alıyor. Bilhassa bu sihirbazlar hikâyesi diğer sûrelerde de çok yer işgal eder. Firavun soyunun yıllarca afetlerle karşı karşıya kalmaları, tufanın, çekirgelerin, kurbağaların ve kanın gönderilmesi meselesi arzediliyor. Bu son hususlar bu sûrenin dışında yer almış değildir. Firavun'un suda boğulması ve beraberinde kavminin helâk olması anlatılıyor. Sonra âyet-i kerîmenin seyri İsrailoğullarına dönüyor. Yahudilerin Hz. Musa'dan kendilerinin de bir ilâhları, bir putları olmasını, daha önce geçen kavimler gibi onlara tapınmalarını istemelerini, Firavun'un tecavüzünden kurtulup Nil'i geçmelerini anlatıyor. Hz. Musa'nın Rabbi ile ahidleşmesi, O'nu arayıp görmesi, dağın sarsılıp titremesi ve on emrin kendisine verilmesi zikrediliyor. Sonra Musa peygamberin kavminin onun bulunmadığı bir sırada buzağıya tapınmalarını, kendi kavminden yetmiş kişi ile birlikte Allah'la ahidleşmeleri,

«*Biz Allah'ı apaçık görmeden sana asla inanmayız*» demeleri yüzünden şimşeğin çarpması bölümü ile kasabaya girmeleri, cumartesi günü av avlamaları bahsi serdediliyor. Üzerlerine dağın bir gölgelik gibi eğilmesi anlatılıyor. Ve hepsi de sûrenin geniş kısımlarını kaplıyor. Bu kıssanın bir noktasında âyet-i kerîme bu son peygamberlerin risaletini mevzu edinerek onun tabiatını ve gerçek yönünü açıklıyor. Bu da Hz. Musa'nın kavminden yıldırım çarpmış olanlar konusunda Rabbine dua edip rahmetini indirmesini istediği sırada yer alıyor. Ve hikâyenin konusuna öyle bir tarzda giriyor ki, Kur'an'ın fiilen giriştiği büyük savaştaki gayesini tahakkuk ettiriyor.

Bundan sonra âyetin seyri doğrudan doğruya sözü inanç meselesine getiriyor. İnanç meselesinden söz ederken kâinatla ilgili birtakım müessir sahneler can-

landırılıyor. Allah'ın azabından korkutulmaları varid oluyor. Kalplere temas edilerek Resuller ve risaletler konusunda iyice düşünmeleri temin ediliyor.

Bundan sonra Hak Teâlâ yüce Resulüne onlara risaletin mahiyetini öğretmesini ve risalet müessesesi içerisinde Resulün tarifini anlatmasını emrediyor. Bu da kıyamet gününün ne zaman olacağına dair gelen suale karşılık olarak belirtiliyor.

Sonra âyet-i kerîme Allah'a verdiği ahdi bozan nefislerin asıl fıtratlarında yer etmiş olan tevhid inancından nasıl saptıklarını tasvir ederek putperest düşünceyi bütünüyle kötülüyor ve yüce peygamberi bölümün nihayetinde onlara meydan okumaya davet ediyor. Bu arada hiçbir şeye gücü yetmeyen aciz ilâhlarına da meydan okumasını bildiriyor.

Ve bu noktadan itibaren sûrenin sonuna kadar âyetin akışı tıpkı başlangıçta olduğu gibi hitabını Resulullah'a tevcih ediyor. İnsanlarla nasıl muamele etmesi gerektiğini belirtiyor. Bu dâva nasıl ilerler? Yoldaki engellere ve sıkıntılara nasıl tahammül edilir? Kinini nasıl sindirir? İnsanların hile ve oyunlarına nasıl karşı durur? O ve beraberindeki mü'minlerin bu Kur'an'ı nasıl dinlemeleri gerekir. Yüce Rabbini nasıl anar? O'nunla her zaman nasıl alâka temin edebilir? Bütün bunları açıklıyor.

CİN SÛRESİ

İşte, bu öyle bir kitap ki, sûreyi dinleyen kimsenin kalbinde Resulullah'ın şahsına karşı bir merhamet uyanmaktadır. Sevgiyle birlikte bulunan bu merhamet, onun bu dâvet ve tebliğ hizmetinde, her şeyden uzaklaşmasını ilân etmekle emrolunması ve bu tebliğ vazifesini yerine getirirken de etrafını kuşatan daima ilâhî murakabe altında bulunduğu sıradaki halinden dolayıdır.

Bütün bunların hepsi, cinlerin sözünün ve uzun uzadıya açıklamalarının naklinde varid olan hakikatlere ruhî açıdan bir bakışın ifadesidir. Anlatılan, hislerde ve düşüncede bir ağırlığı ve ölçüsü bulunan hakikatlerdir. Tefekkür ve tedebbür hali için bunlara dalmak, hisleri kendinden geçirir. İnsana dolan hüzünle, sûrenin musiki ahengi içinde sıralanan âyetlerinin hüzünle karışık çıkardığı ağlamaklı edalar bir ahenk içinde bulunur.

Bu sûrenin kıraeti ise sakin «tertil» üzere ve anlattığımız hissi belirterecek tarzda olmalıdır.

Duygulara hitap eden bu zahirî kısımdan, sûrenin mevzuuna, mânalarına gösterdiği hedeflere geçtiğimizde, birçok işaret ve ilhamlarla karşılaşırız.

Önce, müşriklerin inkâr ettikleri, bu hususta çetin mücadelelere giriştikleri, ellerinde hiçbir delilleri olmaksızın ileri geri konuşmaları ve bazen de Hz. Muhammed (s.a.v.)'in onlara bahsettiği şeyleri cinlerden

aldığına dair yaygın kanaatlerini içine alan, çoğu öteki âlemle ilgili, inanca dair meseleler yer almaktadır. İnkâr edip mücadele ettikleri meselelerden birine bizzat cinlerin şehadetiyle ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in cinlerden yardım gördüğünü tekzip ederek cevap verilmektedir. Cinlerin, Muhammed (s.a.v.)'den duyuluncaya kadar, Kur'an'dan haberleri yoktu. Kur'an'ı onlar işitince sarsılmış, hayrete ve dehşete düşmüşlerdi. Gönülleri dolmuş ve taşmış, işittiklerini saklayamayacak, bildiklerini toparlayamayacak, hissettiklerini hülâsa edemeyecek duruma gelmişler, tesiri altında kaldıkları bu büyük hadiseden, bu semavatı, yeryüzünü, insanları, cinleri, melekleri ve yıldızları meşgul eden, bütün kâinatta izlerini ve neticelerini bırakan olaydan korku ve dehşet içinde kalaraktan geçip gitmişlerdi. Bu, bütün beşeriyetin ruhunda derin izler bırakacak derecede, kıymeti haiz bir şehadet idi.

İkinci olarak, bu sûre ile cinler âlemi hakkında, önce muhataplarının sonra da gelecek ve geçmiş bütün insanların ruhlarındaki birçok vehimleri düzeltmekte, bu görünmeyen varlıkların hakikatini, ifrat ve tefrite düşmeden ortaya koymaktadır.

Bu Kur'an'a ilk defa muhatap olan Araplar, cinlerin yeryüzünde çok geniş yetkiye sahip olduklarına inanırlardı. Bunlardan biri, bir vadide veya tenha bir yerde gecelemek durumunda kalınca, oranın hâkimi olan cine sığınır ve şöyle derdi: «Bu vadinin reisine, kavminin kötülerinin şerrinden sığınırım.»

Sonra da kendini emniyette hissederek geceyi geçirirdi. Ve inanırlardı ki, cinler, gaybı bilirler ve gayptan kâhinlere haberler verirlerdi. Kâhinler de ona göre söyleyeceklerini söylerlerdi.

Bu sûre-i celîle geçen sûrelere nisbetle, ülûhiyet ve ubûdiyetin hakikatini mevzu ederek İslâmi tasavvurun inşasına büyük yer verip, daha sonra da, kâinat ve yaratıklardan ve bunların arasındaki sıkı alâkadan bahseder.

Cinlere ait sözlerde Allah'ın vahdaniyetine, zevce ve evlat edinmesinin reddine, âhirette cezanın ispatına, Allah'ın yarattıklarından hiçbirinin O'nu yeryüzünde âciz bırakamayacağına, O'nun elinden hiç bir kimsenin kurtulup kaçamayacağına ve O'nun adil cezasının erişemeyeceği hiç kimsenin bulunmadığına delâlet ve şehadetler bulunmaktadır.

Bu kâinatta mevcut bulunan insan ve cinlere gelince, bu sûre bize öğretmektedir ki, bunların yaratılışları farklı olsa bile birbiriyle müşterek tarafları vardır. Bu sûrede ve Kur'an'ın muhtelif yerlerinde beyan edildiği gibi insanlarla cinler arasında müşterek taraflar mevcuttur. İnsanoğlunun bu yeryüzünde diğer yaratıklardan ayrılıp tek başına yaşayan bir durumu yoktur. Muhtelif şekillerde aralarında bağlar ve karşılıklı tesirler mevcuttur. İnsanın kendi cinsi için duyduğu ayrılığı bir yerde ferde, kabileye ve millete ait kabul edebiliriz.

Bu ayrılık pratikte mevcut olmadığı gibi kâinatın tabiatında da mevcut değildir. Bu gibi düşünceye yakışan, şuurlu bir bakışla kâinatı canlandıran ruhları, kuvvetleri ve sırları anlamaya çalışmaktır. Bazen insan bunlardan gafil olabilir. Fakat bunlar onun etrafında bilfiil mevcutturlar. O bu kâinatın tek başına sâkini değildir. Nitekim zaman zaman bunu anlama fırsatı da kendisine verilmektedir...

YÂSÎN SÛRESİ

Mekke'de nâzil olan bu sûre, kısa fasılalı olup, serî ve tesirli ikazlarla doludur. Bu itibarla Fâtır Sûresinden daha kısa olmasına rağmen âyetlerinin sayısı seksen üçtür. Fatır Sûresi kırkbeş âyettir.

Âyetlerinin kısa kısa, tesir gücünün pek fazla ve serî oluşu bu sûrenin özelliklerindendir. Kalbin derinliklerine işleyip, gaflet perdesini yırtıcı vasıftaki dokunaklı ikazları ardarda gelip his ve duyguları harekete getirmekte, çeşitli ilham verici ve gönüllerde derin izler bırakıcı misaller ve bu arada ortaya konan birtakım ibret verici tablolar, sûrenin baştan sona her yerinde dikkati çeken hususiyetlerindendir.

Yâsîn Sûresinin temas ettiği başlıca konular, hemen hemen Mekke'de inen diğer sûreler gibidir. İlk ve en önemli hedefi ise; inanç sisteminin esaslarını kurmaktır. Bundandır ki, daha en başta vahyin ve risaletin mahiyetlerinden bahsediliyor:

«*Yâsîn. Hikmetle dolu Kur'an'a yemin olsun ki, Şüphesiz sen, ey Muhammed! Peygamberlerdensin. Sen, dosdoğru bir yol üzerindesin. Ataları uyarılmamış, bu yüzden de gafil kalmış bir kavmi uyarman için bu Kur'an, her şeye galip ve merhamet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir.*»

Vahiy ve risaleti yalan sayanların düştüğü akıbetten sakınmaları için, kendilerine peygamberler gönderilen kasaba halkının kıssaları anlatılmaktadır. Ya-

lanlayanların akıbetini beyan eden bu kıssa, Kur'an'ın kendisine has üslûbu ile, ortaya koyduğu dâva ve hükümlerini te'yid ve ispat için serdedilmektedir.

Sûrenin sonuna doğru aynı konuya dönülmektedir:

«Biz, Muhammed'e şiir öğretmedik. Bu, ona yakışmaz da. Ona inen, ancak bir öğüt ve apaçık Kur'an'dan başka bir şey değildir. Bu Kur'an Muhammed'e, hayatta olanları uyarması ve kâfirlere vaadedilen azabın hak olması için indirilmiştir.»

Yâsîn Sûresi özellikle ülûhiyet ve vahdâniyet mevzularına temas eder. Şehrin bir ucundan gelip de peygamberler hakkında kendi kavmiyle tartışan mü'min bir kişinin diliyle şirk ve küfür kötülenir. O mü'min şöyle söyler kavmine:

«"Ben, beni yaratana nasıl ibadet etmeyeyim? Oysa, siz de O'na döndürüleceksiniz. Allah'tan başka ilâhlar mı edineyim? Ki, Rahman olan Allah, bana bir zarar vermek dilediğinde, o ilâhların yardımları bana bir fayda vermez. Beni kurtaramazlar da. O takdirde ben, apaçık bir sapıklık içinde olurum.»

Sûrenin bitimine yakın bir yerde bu konuya bir daha değinilmekte:

«Onlar, yardım göreceklerini ümit ederek Allah'tan başka ilâhlar edindiler. İlâhlar onlara yardım edemezler. Halbuki kendileri, ilâhların hazır askeri durumundadırlar.»

Sûrenin ağırlık merkezini teşkil eden ve üzerinde bilhassa durulan konu ise, öldükten sonra tekrar dirilip, mahşerde toplanıp hesaba çekilme meselesidir. Yâsîn Sûresi'nin pek çok yerinde bu mesele geçmektedir. İlk âyetlerinde:

«Şüphesiz ölüleri, Biz diriltiriz ve insanların dünyada yaptıklarını ve öldükten sonra geride bıraktıkları

eserlerini, Biz kaydederiz. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta sayıp tesbit etmişizdir.»

buyurulmaktadır. Aynı mesele, kasabalıların kıssalarında, o, kavmini irşada çalışan mü'min kişinin hadisesinde de geçiyor. O zata verilen mükâfatı Kur'an, en veciz ve kesin bir ifadeyle belirtiyor:

«Davetinin mükâfatı olarak ona: "Gir cennete" denildi. O da: "Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve ikram edilenlerden kıldığını bilse" dedi.»

Sûrenin ortalarında ise şöyle deniyor:

«"Sözünüzde sadık kimselerseniz, bu vaad, ne zaman gerçekleşecek?" derler. Onlar, çekişip dururlarken kendilerini ansızın yakalayıverecek bir çığlıktan başka bir şey beklemezler. O zaman ne vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.»

Sûrenin bir yerinde kıyamet manzaralarından bir sahne, kâmilen tasvir ediliyor. Sonlarında ise konu, bir konuşma şeklinde geçiyor:

«İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmez mi ki, hemen apaçık bir hasım kesilir. Yaratışımızı unutarak Biz'e misal getirir ve: "Çürümüş kemikleri kim diriltecekmiş" der. Ey Muhammed! Sen şöyle de: "Onları, ilk defa yaratan diriltecektir. O, bütün yaratılanları çok iyi bilir."»

İnanç binasını temelinden kurma ile alâkalı konular Mekke'de inen sûrelerde çok çok tekrarlanmaktadır. Fakat her defasında belirli bir açıdan değişik uslupla, sûrenin umumî havasına uygun misallerle te'yid edilerek bahis konusu yapılmaktadır. Bu sûrede konuyla ilgili olarak verilen misaller ise:

a — Bilhassa kıyamet sahnelerinden,

b — Muhavere yoluyla sahnelenen kıssalardan,

c — Asırlar boyunca gelip geçen insanların hayat hikâyeleri ve akıbetlerinden,

d — Sonra kâinat çapında cereyan eden ve insana ibret ve ilham kaynağı olması gereken olaylardan: Sonradan Allah'ın kudret eliyle hayat verilen ölü toprağın manzarası. Günün batmasiyle karanlığa gömülen gecenin manzarası. Kendi yörüngesinde yoluna devam eden güneşin manzarası. Sonunda kuru bir hurma dalına dönünceye kadar, konaklara yavaş yavaş uğrak veren ayın manzarası. Bir çok insan ve eşyayı taşıyan gemilerin manzarası. İnsanların emrine verilen çeşit çeşit hayvanların manzarası. İki damlacık sudan yaratıldığını unutarak, tekrar dirilme konusunda apaçık bir hasım kesilen insanın manzarası. Ve nihayet içinde ateşin gizlendiği yeşil ağacın manzarası... İşte Yâsin Sûresi, bütün bu ibretli gerçekleri sahneliyor, sergiliyor, gören gözlerin nazarı dikkatine sunuyor. Gaye: inanç ve îman binasını sarsılmaz temeller üzerine oturtmaktır.

Bütün bu misal ve manzaraların yanında insanın vicdanına seslenen ve onu uyaran başka müessir beyanlar da var:

Küfür ve inkârları yüzünden Allah'ın azabına müstahak oldukları için artık kendilerine âyet ve öğütlerin bir fayda vermediği yalanlayanlar güruhunun vaziyeti...

«Şüphesiz Biz, inkârda ısrar eden kâfirlerin boyunlarına çenelerine kadar dayanan, demir halkalar geçirdik. Bu yüzden onların başları yukarı kalkıktır; hakkı göremezler. Biz, onların hem önlerine, hem de arkalarına birer set çekerek gözlerini perdeledik. Artık onlar, göremezler.»

Gizli aşikâr neler yapıyorlarsa veya ne gibi şeyleri kalplerinde taşıyorlarsa hepsinin Allah Teâlâ'nın ilmine açık oluşu ve hiç bir şeyin O'na gizli kalmayışı.

Yaratma vesilesini bir tek kelimeyle anlatan âyet:

«*Bir şeyin olmasını dilediği zaman, O'nun emri sadece "ol" demektir. O da hemen oluverir.*»

Günlük hayatta doğruluğunu bizzat müşahede eden insan kalbini ürpertip uyaran, tesiri pek kuvvetli gerçeklerdir hep bunlar...

FÜRKAN SÛRESİ

Bu sûre de Mekke'de nazil olmuştur. Ve bütünü itibariyle Resulullah'ı teselli edici, tatmin ve takviye edici, ruhunu okşuyan ifadelerle doludur. Peygamber Kureyşli müşriklerle karşılaşırken onların inadı, dillerini uzatmaları, diretmeleri ve bâtıl yolla demagoji yapmaları, hidayete karşı çıkıp onu engellemeleri karşısında peygamber bu âyetlerden takviye almaktadır.

Bir yanıyla Allah'ın kulu ve Resulü Muhammed'ine; tatlı, sevimli ve ruh okşayıcı ifadelerine tasvir etmektedir. Bu âyetleriyle sanki Hak Teâlâ onun acıları ve sızılarını okşamakta, üzerinde gezinerek içini rahatlatmakta, gönlüne huzur vermekte, güven ve emniyet halesiyle kuşatmakta, sevgi, dostluk ve yakınlık meltemlerini üzerine doğru estirmektedir.

Bir başka yanıyla da Allah'a ve Resulüne karşı direnen sapık insanlar yığını ile yapılan korkunç bir savaşı tasvir etmektedir. Bu insanlar bütün şiddet unsurlarını kullanarak mücadele ediyorlar. Tutulmaz bir azgınlıkla saldırıyorlar. Edepsiz bir tavırla dil uzatıyorlar. Aşırı bir inatla diretiyorlar. Apaçık gerçekleri yansıtan hidayet delillerinin önünü kesiyorlar.

O insanlar ki, bu Kur'an-ı Azîmüşşan hakkında: «...*"Bu Kur'an Muhammed'in uydurduğu iftiradan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da kendisine yardım etmiştir"*...» diyorlar

O insanlar ki, bu Kur'an hakkında:

«*"Kur'an öncekilerin efsaneleridir. Muhammed onu başkalarına yazdırmış da sabah akşam kendisine tekrarlanıp okunuyor"*...» diyorlar. O insanlar ki, Allah'ın yüce peygamberi hakkında : «...*"Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyuyorsunuz"*...» diyorlar. O insanlar ki, alay ederek peygamber hakkında : «...*"Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mu?"*...» diyorlar. Ve o insanlar ki, sapıklığın bu derecesiyle yetinmeyip azgınlıklarında Ulu Rablerine karşı dil uzatacak dereceye varıyorlar:

«*Kâfirlere : "Rahman olan Allah'a secde edin" dendiği zaman : "Rahman da neymiş? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?" derler. Bu secde emri, ancak onların nefret edip uzaklaşmalarını artırdı.*»

O insanlar ki, inatçılık yaparak:

«...*"Bize Melekler indirilse veya Rabbimizi görsek ya!"*...» diyorlar.

Eskiden beri böyledir insanların hareketleri. Nitekim âyet-i kerîme Nûh peygamberin devrinden son peygamberin devrine kadar olan benzer davranışları birer birer anlatmaktadır.

Bunlar önce peygamberin beşer olmasına itiraz ediyorlar ve diyorlar ki:

«...*"Bu ne biçim peygamber ki, yemek yiyor, çarşılarda geziyor? Kendisine bir melek indirilip de onunla birlikte uyarıcı olsaydı ya."*»

Bilâhere Kur'an'ın indiriliş tarzına itiraz ediyorlar ve diyorlar ki:

«...*"Kur'an, Muhammed'e topluca bir defada indirilmeli değil miydi?"*...»

Yalanlamalarının, alay etmelerinin, dalaşmalarının, iftira etmelerinin ve eğlenmelerinin ötesinde bir de bunları sayıp döküyorlardı.

İşte Allah'ın peygamberi bütün bunlara karşı çıkarken tek başına idi. Makamı yoktu. Mülkü yoktu. Yardımcısı yoktu. Sadece Rabbi vardı. O'ndan hiç bir istekte bulunmuyor, rızasını dilemekten başka bir şey yapmıyordu. Yalnızca O'nun memnuniyetini talep ediyordu:

«Rabbim senin kızgınlığın benim üzerimde olmazsa aldırış etmem hiç bir şeye.»

Burada, bu sûrede Rabbi onu kendi sığınağına çekiyor. Acı ve ızdıraplarını gideriyor. Onu okşuyor, teselli ediyor. Kavminden gördüğü edepsizlik, aşırılık ve inatçılık karşısındaduyduğu meşakkati azaltıyor. Onlar sadece peygambere karşı değil, kendilerini yaratan, rızıklarını veren, içinde yaşadıkları bu kâinatı yoktan var edip takdir ve tedbiriyle idare eden Allah'a karşı da dil uzatıyorlar. Şu halde onların yaptıklarından peygambere hiç bir sorumluluk yoktur. Çünkü mesuliyetleri kendilerine racidir:

«Kâfirler, Allah'ı bırakıp hiç bir şey yaratamayan, üstelik yaratılmış olan, kendilerine hiç bir zarar ve hiç bir fayda veremeyen, öldüremeyen, yaşatamayan ve tekrar diriltemeyen ilâhlar edindiler.»

Bu arada onların dil uzattıkları ve aşağılık bir şekilde tasvirlerle alay ettikleri konuda Allah peygamberini teselli ediyor:

«Ey Muhammed! Gördün mü arzu ve hevesini ilâh edineni? Ona sen mi vekil olacaksın? Yoksa sen onların çoklarının işittiklerini veya düşündüklerini mi sanırsın? Onlar ancak hayvan gibidirler. Hattâ tuttukları yol bakımından hayvandan da aşağıdırlar.»

Savaş ve tartışma sahasında ona yardımı ve avn ü inayetiyle destek olduğunu beyan buyuruyor:

«Müşriklerin sana getirdiği hiç bir misal yoktur ki, Biz onun hakikatini ve en güzel açıklamasını, sana vermiş olmayalım.»

Savaşın sonunda Mûsa ve Nûh peygamberin kavminden Âd, Semûd ve Ress ashabının başından geçenlerden ve bu kavimlerin arasında gelip geçen nesillerin acıklı maceralarından bölümler naklediyor.

Birtakım kıyamet manzaraları halinde onların kötü âkıbetlerini gözler önüne seriyor.

Ayrıca ona teselli vererek kendisinin eski peygamberlerden ayrı olmadığını, onlar gibi olduğunu beyan ediyor:

«Ey Muhammed! Biz senden önce hiç bir peygamber göndermedik ki, yemek yememiş, çarşılarda gezmemiş olsunlar...»

«Biz her peygamberin karşısına, böylece mücrimlerden bir düşman çıkarmışızdır. Yol gösterici ve yardımcı olarak sana Rabbin yeter.»

Ayrıca peygambere sabretmesini, beraberinde bulunanların da sabırda daim olmalarını, Kur'an'daki gerçeklerle açık delillere dayanarak, kuvvetli mesnedlere istinad ederek, vicdanların derinliklerinde köklü tesirler meydana getirerek kâfirlere cihad etmesini emrediyor.

«O halde kâfirlere uyma; Kur'an'la onlara karşı büyük bir cihada giriş.» Bu arada Mevlâsına tevekkül ederek cihadın zorluklarına dayanmasını bildiriyor:

«Sen, ölümsüz diri olan Allah'a güven. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından O'nun haberdar olması kâfidir.»

Sûre böylece akıp gidiyor. Ünsiyet dolu, şefkat dolu, teselli dolu Allah'ın Resulüne sığınacağı noktayı bildiren işaretlerle dolu seyrine devam ediyor. Bu işaretlerin bir kısmında Resulullah'ın müşriklerden çek-

tiği meşakkatler ve inatlar serdediliyor. Ve bunun mukabilinde o müşrikler yüce ve Ulu Allah'ın azabına ve azarına müstahak oluyorlar. Sona doğru yaklaştıkça bir de bakıyoruz ki, bir tatlı rüzgâr, ruhlara sevinç meltemleri getiren, ebediyet kokularını sunan, selâmet ve huzur esintilerini getiren bir yel esiyor. Ve işte: «Rahman olan Allah'ın kulları»nın manzarası...

«*Rahman olan Allah'ın kulları, yeryüzünde tevazu ve vakar ile yürürler. Cahiller kendilerine lâf atıp sataştıkları zaman aldırmadan : "Selametle!" deyip geçerler.*» Sanki âyet-i kerime mü'minlerle birlikte o yorucu cihad meydanına giriyor ve azgın, sapık, inatçı insanlığın diretmelerine karşı koyuyor ve bu durumda mü'minler dikenlerle dolu beşeriyet ağacının saklanan hayır yüklü olgun meyvelerine, tatlı fidanlarına benziyorlar. Ve sûre beşeriyetin Allah karşısındaki durumunu tasvir eden bir bölümle sona eriyor. Şayet Allah'a sığınan ve ibadet eden mü'min gönüller olmasaydı insanlığın hali ne olurdu.

«*Ey Muhammed! De ki : "İmanınız olmadıktan sonra Rabbim size niye değer versin? Siz ise, peygamberlerin getirdiklerini yalanladınız. Bu sebeple azap yakanızı bırakmayacaktır."*»

Son bölümde ise Allah'a ibadet edip secdeye kapanan ve Allah'a kulluk sıfatını hak eden «Rahman olan Allah'ın kulları» tasvir ediliyor. Ve Rahman'ın kullarının gittiği yoldan gitmek isteyenlere tevbe kapıları açılıyor. İman ve ibadetin mükellefiyetlerine sabredip dayananların mükâfatı tasvir olunuyor:

«*İşte onlar zorluklara katlanıp sabretmelerinin karşılığı olarak cennetin yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılacaklardır. Onlar orada selam ve saygıyla karşılanacaklardır.*»

FÂTIR SÛRESİ

Mekke'de nazil olan bu sûre, muhteva, üslûp ve ifâde tarzındaki özelliği bakımından Ra'd Sûresine çok benzer.

Şu varlık âleminin büyüklüğünü ve kâinatın güzelliğini ibretle seyredip düşünmemiz; Allah'ın her yerde ve her an gözler önünde duran sayısız hikmet ve nimetlerini anmamız; bağış ve lütuflarını can kulaklarımızla duymamız, nefislerimizdeki, yaşayışımızdaki ve insanlık tarihinin derinliklerinde kalan hadiselerdeki san'at ve hünerlerine ve sayısız eserlerine ibretle bakarak, azâmeti karşısında eğilip rızasını gözetmemiz için bu sûre, başından sonuna kadar kalplerimize sürekli olarak feyiz ve ışık salacak özellik ve inceliklerle doludur. Bu san'at ve eserlere ibretle ve hayranlıkla baktığımız zaman, Hakk'ın birliğini, her yerde hâkim olan kanunun birliğini, gücü kudreti ile yoktan var edicilik sıfat ve san'atının yalnız O'na ait olduğunu görürüz.

Bütün bunları, bu sûre; duyan, kavrayan kalplere, en uygun bir üslûp içinde sindirir, yerleştirir.

Sûre, birbirine kenetli halkalar gibi, âyetleri ve âyetlerinin ihtiva ettiği öğretici, uyarıcı ve yol gösterici irşadları bakımından bir bütünlük arzetmektedir. Ayrı ayrı konular halinde bölümlere ayrılması zordur. Hepsi, insan kalbine dokunmaktır. Bu dokunuşlar kâinatın, ruhların, hayatın, tarihin ve haşir ve

neşrin menbalarından çıkarıp alır, nefislerimiz üzerinde hakim olur, kalplere her yönden sesler gelir. Onu, Hakk'ı teslime ve Allah'dan korkmaya dâvet eder...

Bu dokunmanın en belirgin özelliği yaratmanın yegâne yaratıcı olan Allah'a dayandığını ve Allah Teâlâ'nın bütün kâinatı eşsiz bir nizam içinde kudretiyle hareket ettirdiğini, feyiz ve rahmetini, rızıkları azaltıp çoğaltmadaki mutlak kudretini göstermesidir. Başkaca bir güç kaynağının müdahalesi ve yardımı olmaksızın...

Sûrenin başından sonuna kadar bu özelliğini görürüz.

Bu müthiş âlemi, O'nun kudret eli, ilâhî iradeye uygun olarak nasıl meydana getirdiğini düşünmeye dalarız bu sûrede:

«*Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yarattığı varlıklarda dilediği şeyi artırır. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.*»

Yüce Allah'ın, kâinâtı kudretiyle kavrayışından rahmet fışkırır, rahmet kapıları açılır, etrafa O'nun rahmeti saçılır; rahmetini esirgediği takdirde ise, rahmet kapıları kapanır, rahmet kaynakları çekilir, yine bu tasarruflarında tamamen müstakil ve muhtar, başkasının müdahale ve yardımından münezzehtir...

MERYEM SÛRESİ

Bu sûre de tevhid ve Allah'a atfedilen eşler ve çocuklar iddiasını reddeden hükümlerin etrafında dönüp dolaşıyor. Bir nebze tevhid esasına dayanan ölümden sonra, diriliş meselesine temas ediyor. Umumiyetle Mekke döneminde inmiş bulunan sûrelerde olduğu gibi bu sûrenin de üzerinde durduğu temel mevzular bunlardan ibaret.

Kıssalar yine bu sûrenin esasını teşkil ediyor. Önce Hz. Zekeriya ve Yahya (a.s.)'nın kıssası ile başlıyor. Ardından Hz. Meryem'in kıssası ve İsa peygamberin doğuşu, Hz. İbrahim'in babası ile olan hikâyesinin de bir yanı yer alıyor. Bilâhere Allah tarafından gönderilen peygamberlere kısa işaretlerde bulunuluyor. İshak'a, Ya'kub'a, Mûsa'ya, Harun'a, İdris'e, İsmail'e, Âdem'e ve Nûha işaret ediliyor. Bu kıssalar aşağı yukarı sûrenin üçte ikisini kaplıyor. Ana hedef olarak Allah'ın birliğini ve ölümden sonra dirilmeyi ispat etmek, Allah'a oğul ve ortak koşmayı reddedip peygamberlerin peşinden giderek hidayete erenlerle sapıklığa düşenlerin peşinden gidenler arasında takip edilen metodu açıklamak gayesi güdülüyor.

Bu arada birtakım kıyamet sahnelerine ve ölümden sonra dirilmeyi inkâr edenlerle yapılan tartışmalara yer veriliyor.

Allah'a şirk koşup çocuk edinme iddiasını reddederek dünya ve âhirette müşriklerle peygamberleri

yalanlayanların kötü âkıbetleri açıklanıyor. Bütün bu konular, sûrenin *umumî* havasını teşkil eden kıssaların akışı yönünde birbirine ilişerek muntazam biçimde asıl mihver etrafında derlenip toplanıyor. Sûrenin bütününü kaplayan özel bir hava var. Bu hava ihtiva ettiği konularla beraber uygun adımlar içerisinde hareketini sürdürüyor. Aslında sûrenin akışı bir bakıma güçlü duygular ve heyecanlar sergisi manzarasını taşıyor. Hem insan ruhundaki heyecanların, hem de insanların çevresini saran kâinattaki atılımların. Bizim kaskatı ve hissiz olarak düşündüğümüz şu kâinatı, âyet-i kerîme bize anlatırken his ve duygu yüklü olarak, heyecan ve ruha sahip bir varlık olarak anlatıyor. Ve sûrenin umumî havasına uygun bir şekil içerisinde sunuyor. Bir de bakıyoruz ki, burada gökler, yeryüzü ve dağlar aynı canlı varlıklar gibi kızıyorlar, heyecanlanıyorlar. Nerdeyse paralanacak, yarılacak ve çökecek duruma geliyorlar. Bunun sebebi de birtakım kimselerin;

«*Rahman'a çocuk isnad etmeleridir. Oysa Rahman'a çocuk edinmek yaraşmaz.*»

İnsan ruhundaki heyecan ve deprenişlere gelince, sûrenin girişiyle başlıyor ve sonuna kadar devam ediyor. Anlatılan kıssaların belli başlıları bu derin ve şiddetli deprenişlerin hikâyeleriyle dolu. Özellikle Hz. Meryem'in hikâyesinde ve İsâ peygamberin doğuşunda bu heyecan daha da yükseliyor.

Sûrenin umumî havasına hâkim olan rahmet ve hoşnutluk havasıdır. Önce sûre Allah'ın kulu Zekeriya'ya rahmetiyle başlıyor:

«*Ey Muhammed! Bu, Rabbinin kulu ve peygamberi Zekeriyya'ya lütuf ve ihsanının kıssasıdır.*»

Hz. Zekeriya Rabbına karşı içinden yalvarıyor da yalvarıyor:

«Hani bir zaman Zekeriya Rabbine gizlice niyaz etmişti.»

Sûrenin satırları arasında birçok kere rahmet kelimesi, rahmet anlamı ve rahmet havası tekerrür ediyor. Ayrıca Allah'ın Rahmân ismi birçok kere anılıyor. Ve müminlerin eriştikleri nimetler bir sevgi havası içerisinde, rahmet nümunesi olarak tasvir ediliyor.

«İman edip salih amel işleyenler var ya, şüphesiz Rahman olan Allah, onları sevdirecektir.»

Allah'ın Hz. Yahya'ya verdiği nimet anlatılırken ona kalp yumuşaklığı verdiği hatırlatılıyor:

«Ayrıca Biz ona yumuşak kalplilik ve safiyet verdik. O, müttaki idi.»

Hz. İsâ'ya Allah'ın sunduğu nimet zikredilirken de onun iyi davranan, annesine karşı güzel muamele eden sevimli birisi olduğu belirtilmektedir:

«Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni asla zalim ve isyankâr yapmadı.»

Siz bu ifadeleri okurken ardındaki o tatlı rahmet havasını, sevimli hareketlerin, kelimelerin ve ibarelerin gerisinde canlı olarak hissedersiniz. Şirk kelimesinin tesirinden titreyen ve paralanan kâinatı görürsünüz. Çünkü kâinatın fıtratı şirke kat'iyen tahammül edemez. Bunun yanı sıra sûrenin içindeki ifadelerin kendisine has bir musiki tonuna sahip olduğunu duyarsınız. Hattâ kelimelerin ses tonunda ve bölümler arası duraklarda bile bir tatlılık bir âhenk ve bir güzellik vardır.

Sertlik ve şiddeti gerektiren yerler geldiği zaman bir de bakarsınız ki buradaki duraklarda ekseriyetle «dal» ve «ze» harfleri şeddeli olarak gelmektedir.

Sûrenin mevzuubahis ettiği konunun havasının değişmesiyle kelimelerin, durakların ve kafiyelerin de birden bire musiki ve söyleniş tonunu değiştirdiğini

çok açık olarak görürsünüz. Meselâ sûre Zekeriya ve Yahya (a.s.)'nın hikâyesiyle başlıyor ve satır sonlarındaki duraklarla kelimelerin kafiyesi şu şekilde varid oluyor:

«Ey Muhammed! Bu, Rabbinin kulu ve peygamberi Zekeriya'ya lütuf ve ihsanının kıssasıdır. Hani bir zaman Zekeriya Rabbine gizlice niyaz etmişti.»

Bunun ardından Hz. Meryem'le İsa (a.s.)'nın kıssasına geçiliyor ve duraklarla kafiyeler aynı düzeni devam ettiriyorlar:

«Ey Muhammed! Sen insanlara Kur'an'daki Meryem kıssasını anlat. Bir zaman Meryem ailesinin bulunduğu yerin doğu tarafına çekilmişti. Ailesiyle kendisi arasına bir perde koymuştu. Biz ona meleğimiz Cebrail'i gönderdik de ona tam bir insan şeklinde göründü.»

Hikâyenin sonuna kadar aynı hava devam edip gidiyor. Ardından Meryem oğlu İsa peygamberin bu gerçek kitaba göre Allah'ın oğlu olmadığını kesin olarak belirten hükümler geliyor. İşte bu noktada âyetlerin durak ve kafiye düzeni değişiyor. Duraklar uzuyor ve umumiyetle durulduğu zaman sükûn üzere durulan «mim» ve «nun» harfiyle son buluyor. Kafiye düzeni de aynı şekle uyuyor. Uzun ve durulduğu zaman rahat ve kolay olmayan «ya» harfiyle son bulmuyor.

«İşte Meryemoğlu İsa budur. Hakkı söylemiştir. Ne var ki, yahudi ve hıristiyanlar bunda ihtilâf etmişlerdir. Çocuk edinmek asla Allah'ın şanına yakışmaz. O bundan münezzehtir. O, bir şeyin olmasını dilerse, sadece «Ol» der, o da oluverir.»

Hükümler bitip bölüm değişince ve âyetin seyri yeniden hikâyelere dönünce yine geniş ve uzun kafiye düzeni duraklarda yer almaya başlıyor.

«Ey Muhammed! İnsanlara Kur'an'daki İbrahim kıssasını anlat. Şüphesiz ki o, özü sözü doğru sıddık bir peygamberdi. O, bir zaman babasına şöyle demişti: "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiç faydası dokunmayan şeylere niçin tapıyorsun?"»

Nihayet Allah'ın peygamberlerini yalanlayanlar anlatılmaya başlayıp da onları bekleyen azap ve intikam sahnelerinden söz edilince, âyetlerin musiki tonuyla beraber kafiyelerin ses tonu da değişiyor.

«Ey Muhammed! Sen şöyle de: «Rahman olan Allah sapıklıkta olana daha da mühlet verir. Onlar vaadedildikleri şeyi görünce, ki o da, dünyada cezalandırılmaları veya kıyametin başlarına kopmasıdır, kimin mevkiînin daha kötü, kimin arkasının daha az olduğunu bileceklerdir.»

Mevzu yaptıkları kötülüğe dönüşünce kelimelerin ses tonu, nağmelerin akışı da şiddetleniyor ve bunun üzerine duraklardaki kelimeler yine «dal» harfi ile biterek şiddetleniyor:

«İman etmeyen bazı kimseler: «Rahman olan Allah çocuk edindi» dediler. Yemin olsun ki, siz ortaya çok çirkin bir şey getirip iftira attınız. Bu iftiranın korkunçluğundan neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar parçalanıp dağılacaktı.»

Böylece sûrenin musiki tonu akıştaki mâna ve havaya uygun olarak devam ediyor. Kelimelerin anlamına ses tonu da iştirak ederek aynı havayı vermeye çalışıyor. Konunun akışı bir mânadan diğer mânaya geçtikçe, bir havadan diğer havaya intikal ettikçe ses tonunda da aynı değişiklikleri müşahede ediyoruz.

TÂ - HÂ SÛRESİ

Bu mübarek sûre Hz. Peygambere hitap ederek başlıyor. Ve yine ona hitap ederek son buluyor. Hz. Peygamberin vazifesini beyan ediyor ve üzerine yüklenen mükellefiyetleri anlatıyor. Doğrusu onun üzerine indirilen kitap sıkıntıya düşsün diye indirilmemektedir. Bir ağırlıkla azaplandırılmak gayesi güdülmemektedir. Sadece Allah'tan korkanlara bir öğüt ve hatırlatma, bir müjde ve uyarıdır. Bundan sonra herkesin durumu ondan başka hiç bir ilâh bulunmayan Allah'a havale edilmiştir. Yüce Allah kâinatın dışına ve içine hükmeder. Gönüllerin gizli açık her şeyini bilir. Başlar yalnız ve yalnız onun huzurunda eğilir. Asi ve muti herkes en sonunda ona döndürülür. Şu halde peygamberi yalanlayıp inkâr edenlerden peygambere ait hiç bir sorumluluk yoktur. Hem onlar yalanlıyorlar, inkâr ediyorlar diye peygamber sıkıntı duymamalıdır.

Bu giriş ve sonuç kısmı arasında risalet halkasından bir halkayı teşkil eden Hz. Mûsa'nın hayat hikâyesi anlatılıyor. Peygamberliğinin başlangıcında İsrailoğullarının Mısır çıkışından sonra buzağıya tapınmaları vak'asına kadar olan bölüm uzun uzadıya açıklanıyor. Özellikle Hz. Musa'nın Allah'a yalvarması ve Firavun'la Mûsa arasında geçen tartışmalar zikrediliyor. Mûsa peygamberle sihirbazlar arasındaki yarış sahnesi anlatılıyor. Kıssanın bölümleri arasında

Hz. Mûsa'yı Allah'ın koruyuşu açıkça göze çarpıyor. Allah Hz. Mûsa'yı gözünün önünde yetiştirmiş ve kendisini sevgili kılmıştır. Hem ona hem de kardeşine şöyle demiştir:

«Korkmayın, muhakkak ki ben sizinle beraberim. Görürüm ve işitirim...»

Hz. Mûsa'nın kıssasından sonra çok kısa olarak Hz. Âdem'in kıssasına geçiliyor ve bu kıssada da Hz. Âdem'in hata işlemesi, sonra Allah'ın hatasını bağışlayıp hidayete erdirmesi ve soyundan gelen insanlığı uyarma ve ihtardan sonra dilediği gibi hidâyet ve dalâlet yolunu seçebilmesindeki rahmet gözler önüne seriliyor.

Kıssanın her yanında kıyamet sahneleri göze çarpıyor. Ve sanki bu sahneler Âdem kıssasında olduğu gibi ötelerin ötesindeki ilk durumu bütünleştirmektedir. Zira bu sahnelerde Allah'ın emrine uyanlar cennete, karşı gelenler ise cehenneme gitmektedirler. Böylece Hz. Âdem'e cennetten yere inerken daha önce söylenmiş olan söz doğrulanmaktadır.

Bu yüzden bu sûrenin akışı iki ana bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde Hz. Peygambere yöneltilen hitap yer almakta ve ardından Allah'ın dâvetini tebliğ etmek için seçtiği kullarını koruyup onlara hiç sıkıntı çektirmemesine en güzel örnek olan Hz. Mûsa'nın kıssası gelmektedir:

«Ey Muhammed! Biz sana Kur'an'ı sıkıntıya düşesin diye göndermedik.»

İkinci bölümde ise kıyamet sahneleri ve Hz. Âdem'in kıssası yer almaktadır. Her ikisi de sûrenin giriş kısmıyla Mûsa peygamberin kıssasındaki akışa uygun bir yönde gelişmektedir. Sûrenin nihayeti ise tıpkı başlangıcına benzemekte, hem başıyla, hem de sûrenin umumî havasiyle uyuşmaktadır.

Bu sûrenin kendisine has bir havası, bir duygusu var ki baştan sona bütünüyle âyetleri kaplar. Yüce ve azâmet dolu bir hava bu. Onun karşısında kalpler titriyor, ruhlar sükûna eriyor, alınlar eğiliyor. Bu havayı mukaddes vaadide Rahman'ın; kulu Mûsa'ya tecelli etmesi ve bu tecelli esnasındaki uzun konuşmalar sağlıyor. O gece son derece sâkin ve Mûsa (a.s.) yapayalnızdı. Çevresinde bulunan bütün varlıklar da Hz. Mûsa'nın o uzun yalvarışına iştirak etmekteydiler. Ve bu havayı Kadîr ve Kayyûm olan Allah'ın büyük mahşer sahasında tecellisi sağlıyor:

«*Sesler Rahmanın heybetinden kısılmıştır ve sen yalnız bir fısıltı işitirsin.*» «*...Ve bütün yüzler diri ve her şeye hâkim olan Allah'a baş eğmiştir.*»

Sûrenin musiki yönünden akışı da ta başından sonuna kadar aynı havaya uymaktadır.. Kelimelerle duraklar çekilmekte ve yukarıya doğru akan bir kafiye ile ard arda gelmektedir...

VÂKIA SÛRESİ

Vâkıa... sûrenin hem adı, hem de konusu... Mekke'de inmiş bulunan sûrelerin ele aldıkları belli başlı konu âhiret mes'elesidir. Çünkü Allah'a şirk koşan ve Kur'an'ı tekzip eden şüphecilerin iddiaları çürütülmektedir hep:

«*Ve derlerdi ki: "Öldüğümüzde, toprak ve kemik yığını olduğumuzda mı, biz mi yeniden dirileceğiz?"*»

İşte bu soruya cevap sadedinde kıyametin anlatılmasiyle başlıyor bu mübarek sûre. Evet, her sözü kesip atan, her şüpheyi kaldıran ve meselenin mutlaka vuku bulacağını iş'ar eden bir vasıfla... Vâkıa... Kıyamet...

«*Mutlaka kopacak olan kıyamet gerçekleştiği zaman, hiç bir kimse onun gerçekleşmesini yalanlayamayacaktır.*»

Sonra kıyamet gününü diğer günlerden ayıran hadiseleri anlatmaya başlıyor. Orada insanların kaderleri değişiyor. Gelmezden evvel yeryüzünün durumu altüst oluyor. Ve bir başka dünya oluyor o dehşetten dünya. Ve bir başka değer yerleşmeye başlıyor:

«*O, bir kısım insanları alçaltacak, bir kısım insanları da yükseltecektir. Yer şiddetle sarsıldığı zaman, Dağlar didik didik edilip uçuşan tozlar haline getirildiği zaman, O gün siz, amellerinize göre üç sınıfa ayrılacaksınız.*»

Bilâhare sûre-i celîle bu üç sınıfın âkıbetlerini açıklıyor. Bu sınıflar önde olanlar, sağcılar, solcular. Bunların düçâr oldukları azaplar eriştikleri nimetler uzun uzadıya anlatılıyor. Ve bu anlatılış insan ruhunda bu hadisenin şüphesiz vuku bulacağı duygusunu yer ettiriyor. Çünkü en ince tafsilâtına kadar ayan beyan gösterilmektedir. Hattâ peygamberi tekzip edenler kendi âkıbetlerini ve mü'minlerin âkıbetini gözleriyle görüyorlar. Ve öyle ki kendilerinin çarptırılacakları elîm azap anlatıldıktan sonra şöyle geliyor onlara:

«Çünkü onlar bundan önce sefahete dalmışlardı. Ve büyük günah işlemekte direnir dururlardı. Ve derlerdi ki:

«Ölüp toprak ve kemik olduğumuz bir zaman mı, biz mi tekrar dirileceğiz?» derlerdi. «Önceki atalarımızda mı?»

Ve sanki önlerinde hazır bulunan azap imiş de, dünya mazide kalmış gibi bir hava veriliyor ki dünyadaki durumları ve işledikleri tekzip suçunun kötülüğü gösterilsin.

Böylelikle sûrenin birinci bölümü son buluyor. Sonra yeni bir bölüm başlıyor ve bu bölümde tamamen inanç konusu ele alınıyor. Dokunaklı ifadelerle sûrenin en önemli konusu olan diriliş meselesi takviye ediliyor. İfadeler konu ve materyal bakımından beşerî şuur altına yer edecek şekilde belirtiliyor. Hangi toplumdan ve bilgi derecesi ne olursa olsun hiçbir insan gördükleri karşısında şuur altına bir şey yerleştirmekten hali kalmıyor.

İnsanların atılan bir damla meniden doğuşları, sonra ölümleri ve yeniden bir başka âlemde dirilişleri anlatılıyor. Bu ikinci dirilişin tabiatı ve imkânı bakımından hepsinin bilmekte olduğu ilk dirilişten hiç de

farklı olmadığı belirtiliyor. Sonra bir ekim ve ziraat tasviri canlandırılıyor ki bu birçok yönüyle hayatın doğuşunu, kudret eliyle meydana getirilişini ifade etmektedir. Ama Allah isteseydi bunlardan hiç birisi meydana gelmez, hiçbir bitki mahsul vermezdi. Bunun ardından tamamen hayatı meydana getiren tatlı su tasviri varid oluyor. Suyun Allah'ın kudretiyle bulutlardan inmesine bağlı olduğu belirtilerek dilerse Hak Teâlâ'nın hiç bir bitki bitirmeyen ve hayata elverişli olmayan acı, kekre su indireceği beyan ediliyor. Bir tabloda da yaptıkları ateş ve ateşin meydana gelişi belirtiliyor. Ateşin ham maddesi olan ağaç ateşten söz edilirken vicdanlarını yalayan bir uyarı ve tehdit varid oluyor. Ve onlara şüphe ettikleri âhiret ateşi hatırlatılıyor.

Bütün bu tablolar onların günlük hayatlarında, alışageldikleri şeyleri canlandırmakta ve kalplerine dokunarak Allah'ın kudret ve azâmeti karşısında hiç zorluk göstermeksizin uyarmaktadır.

Keza bu bölümde kıyametten söz eden Kur'an konusu ele alınmaktadır ki onlar kıyametin gelmesinden şüphe içerisinde bulunmaktadırlar. Yıldızların yörüngelerine kasem edilerek bu kitabın yüce bir kitap olduğunu, temiz olanlardan başkasının ona el süremeyeceği, âlemlerin Rabbi katından inzal buyurulduğu belirtilmektedir. Ve en sonunda bir ölüm sahnesi gösterilmektedir; derin, tesirli dokunaşlarla. Ruhun boğaza geldiği ve ruh sahibinin öbür dünyanın eşiğinde bulunup da karşısında herkesin eli böğründe âciz kaldığı ânı canlandırmaktadır. Kimsenin elinden bir şey gelmemekte, çevrede olup bitenleri kimse fark edememekte, ölecek kişinin başından geçenleri kimse anlayamamaktadır. Ve kişi bu hayattan ayrılmadan önce bütün işini Allah'a havale etmektedir. Gördük-

lerinden hiç birisini söyleyemediği, işaret bile edemediği gelecek hayata doğru açılan yolu görmektedir.

Ve ardından sûre-i celîle doğru bir haberi te'yid, yaratıcı Allah'ı tesbih ederek son buluyor:

«*İşte kesin gerçek budur. Öyle ise, yüce Rabbinin ismini tesbih et.*»

Böylece başlangıçla sonuç kısmı tam bir âhenk içerisinde bağlanıyor...

ŞUARÂ SÛRESİ

Bu sûrenin başlıca konusu, Mekke devrinde nazil olan diğer sûreler gibidir.

İnanç... Bunun da esas unsurları, Allah'ın birliğine iman etmek;

«*Sakın, Allah'ın yanında bir başka ilâh edinme, yoksa azaba uğrayanlardan olursun.*»

Âhiret Korkusu : «*Yaratılanların diriltileceği gün, beni zelil etme.» O gün, ne mal ne de oğullar fayda verir. Ancak Allah'ın huzuruna tertemiz bir kalble çıkan müstesna.*»»

Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilen vahye iman:

«*Ey Muhammed! Uyarıcılardan olasın diye, bu Kur'an'ı açık bir arapça lisaniyle senin kalbine «Ruh'ul-emin» olan Cebrail indirmiştir.*»

Sonra yalanlamanın sonucuyle korkutma, bu da, ya Allah'ın âyetlerini yalanlayanları yok eden dünya azabı ile, veya kâfirleri bekleyen âhiret azabıyla:

«*Evet, yalanladılar, alay edip durdukları şeylerin haberleri kendilerine ulaşacaktır.*» «*Zulmedenler yakında nasıl bir yıkılışla yıkılacaklarını anlayacaklardır.*»

Şu âyet-i kerîme'de Resulullah'ı teselli, onu ve Kur'an'ı yalanlayanlara karşı manen destekleme açıkça beyan buyurulmaktadır:

«*Ey Muhammed! İman etmiyorlar diye nerdeyse kendini mahvedeceksin!*»

Aynı zamanda mü'minlerin kalplerine güven bahşetmekte, müşriklerin zulümlerine karşı göğüs germeyi, inançlarını muhafazada sebat, bu uğurda zalimlerden gelecek eziyetlere tahammülü işaret etmektedir. Nitekim kendilerinden önceki mü'minler de böylece sebat etmişlerdi.

Bu sûrenin konusu kıssalardan ibarettir. O derecede ki, sûrenin bütün âyetlerinin yüz seksen kadarı kıssaları anlatmaktadır. İşte bu yüzden başlangıcı ve neticesiyle birlikte bir kıssalar sûresidir. Kıssalarda, mukaddime ile sonuç arasında bir vahdet ve tam mânasiyle bir âhenk ve tenasüp bulunmaktadır. Sûrede konunun izahı ve çeşitli üslûplarda açıklanması tam bir insicam içinde cereyan eder ve bunları bir hedefte toplamış olur. Binaenaleyh bu hedefe varmak için de her kıssadan bir bölüm veya bölümler nakledilir.

Bütün sûreye hâkim olan umumî hava ve gaye, kıssalarda da hâkimdir; Hak dini yalanlamalar ve bunun karşısında ilâhî azabın şiddetiyle korkutma. Bununla beraber sûre daha çok, Kureyş müşriklerinin Resulullah'ı yalanlamalarını, korkutuldukları şeyleri alaya almalarını, Allah'ın âyetlerinden yüz çevirmelerini, korkutuldukları ve vaad olundukları azapların bir an önce gelmesini istemelerini, Kur'an ve vahiy karşısında ileri geri konuşmalarını, Kur'an'ın, şeytanların ilham ettiği şiir veya zikirden ibaret olduğu ile ilgili iddiaları ve ithamları hedef almaktadır.

Yine tekrar ediyoruz ki sûre —başlangıcı, kıssaları ve sonucuyla birlikte— anlattığımız konularda bir bütün teşkil etmektedir.

NEML SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de ve Şuarâ Sûresinden sonra nazil olmuştur. Üslubu bakımından Mekke'de nazil olan sûrelere benzer. Giriş kısmı ve ardından gelen bölümlerde Mekkî sûrelerin işlediği konular burada da görülür. Giriş kısmıyla sonuç kısmı arasında yer alan hikâyeler, konunun tasvirinde yardımcı olur. Mevzuu takviye ederek Allah'ın kanunlarıyla, dâva metodlarının prensipleri konusunda düşünme ve ibret alma unsurunu gerçekleştirmek için Mekke'deki müşriklerin tutumlarıyla, onlardan önce geçen milletlerin tutumları arasında benzetme yapan bazı noktalar bu ara bölümde dikkati çeker.

Mekke'de nazil olan diğer sûrelerde olduğu gibi bu sûrenin de ana mevzuu inançtır. Allah'a iman, yalnız O'na ibadet, âhirete inanmak ve âhiretteki sevap ve azap konusu, vahye inanmak, gaybın bütünüyle Allah'a itaat olduğunu ve O'ndan başka kimsenin gayba muttali olamayacağını kabul etmek, Allah'ın hem yaratıcı, hem rızık verici olduğuna, nimetleri O'nun ihsan ettiğine inanmak, gönülleri Allah'ın insanlığa verdiği nimetler karşısında şükre tevcih etmek ve her şeyi yürütüp değiştirme gücünün Allah'a has olduğuna, buna Allah'dan başka kimsenin gücü yetmeyeceğine imân etmek... İşte bu sûrenin ana mevzuları.

Bu sûrede yer alan kıssalar ifade edilen anlamı belirlemek ve yalancıların başına gelen durumları göstererek, neticede mü'minlerin âkıbetini tasvir etmek için varid olmaktadır.

Kıssalardan bir bölümü Mûsa peygamberin hayatını anlatmaktadır. Ve sûrenin giriş kısmının hemen ardından gelmektedir. Anlatılan bölümden Hz. Mûsa'nın ateşi görmesi ve ateşin yanına gitmesi, sonra mele-i âlâdan kendisine seslenilişi, risalet vazifesinin verilişi, peygamber olarak Firavun ve erkânının yanına gönderilişi yer almaktadır. Ve hemen ardından âyet-i kerîme hızlı davranarak onların Allah'ın âyetlerini bile bile yalanlamaları ve bu bilerek yalanlamanın peşinden gelen felâketi anlatmaktadır:

«*Vicdanları, doğruluğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulümleri ve büyüklenmeleri yüzünden, o mucizeleri inkâr ettiler. Bozguncuların âkıbeti nasıl oldu bir bak!*»

Mekke'li müşriklerin de Kur'an'ı Mübîn'in âyetlerine karşı tutumu aynen böyle olmuştur.

Bu bölümün ardından Allah'ın Davud ve Süleyman (a.s.)'a ihsan ettiği nimete işaret edilmekte ve ardından da Süleyman peygamberin karıncalar ve hüdhüd kuşuyla olan hikâyesine temas edilmekte, sonra Sebe' melikesi ve kavmiyle olan kıssası varid olmaktadır. Bu kıssada Allah'ın Davud ve Süleyman peygambere ihsan ettiği nimeti ortaya çıkmakta ve onların bu nimetin şükrünü ifa ettikleri belirmektedir. Onlara ihsan edilen nimet ilim, hükümdarlık ve peygamberlik nimetidir. Ayrıca cinler ve kuşlar Süleyman peygamberin emrine tabi kılınmıştır. Öte yandan bu kıssada her peygamberin davet ettiği inanç prensipleri belirtilmekte ve özellikle Sebe' melikesi-

nin ve kavminin Allah'ın kullarından bir kul olan Süleyman peygamberin mektubunu karşılayış tarzlariyle, Kureyşlilerin Allah'ın kitabını karşılayış tarzları arasında mukayese yapılmaktadır. Bunlar Allah'ın kitabını yalanlıyor ve inkâr ediyorlar. Onlar ise iman ediyor ve teslim oluyorlar. Süleyman peygambere verilen nimetler ve onun emrine âmâde kılınmıştır. Çünkü her şeyin mülkü O'nun elindedir. Ve O'dur her şeyi bilen. Süleyman peygamberin hükümdarlığı da, bilgisi de O'nun sonsuz feyzinden bir katre olmaktan başka bir şey değildir.

Bunun ardından Salih peygamberin kendi kavmi olan Semûd kavmiyle kıssası varid olmaktadır. Bu kıssada da bozguncuların Hz. Salih'e ve onun yakınlarına karşı hîleler hazırlamaları, geceleyin öldürmek istemeleri, sonra Allah'ın o kavmi mahvederek Salih peygamberle beraber ona inananları kurtarışı ve geriye kalan hîlecilerle birlikte Semûd kavmini helâk edişi açıklanmaktadır:

«*İşte onların işledikleri zulümleri yüzünden çökmüş ve ıpıssız kalmış evleri.*»

Tıpkı Semûd kavminin Salih peygambere ve beraberindeki mü'minlere hîleler kurup gecenin karanlığında öldürmek istemeleri gibi şu Kureyşliler de Hz. Peygambere hîleler hazırlıyor ve onu geceleyin yok etmek istiyorlar.

Sûre-i celîle içerisinde yer alan kıssalara Lût peygamberin kavmi ile olan kıssası anlatılarak son veriliyor. Onların Hz. Lût'u ve ona inananları beldelerinden çıkarmak istemeleri ve buna sebep olarak onların temizlenen kimseler olduklarını söylemeleri belirtiliyor. Bilâhare Lût peygamberin aralarından ayrılışından sonra başlarına gelenleri ve onların felâketle yüz yüze gelmeleri anlatılıyor:

«Onların üzerine öyle bir yağmur indirdik ki... Uyarılıp da yola gelmeyenlerin yağmuru ne kötüdür!»

Tıpkı bunlar gibi şu Kureyşliler de Rasulullah (s.a.v.)'ı yurdundan çıkarmaya çalışmışlar ve aralarından ayrılmadan önce ona karşı hileler hazırlamışlardır.

Kıssalar bitince ardından şu ifadelerle başlayan bir bölüm varid oluyor:

De ki: «Hamd olsun Allah'a, selâm olsun O'nun beğenip seçtiği kullarına. Allah mı daha iyidir, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?»

Bilahare onlarla birlikte kâinat sahnelerinde ve ruhların derinliklerinde bir gezinti yer alıyor. Bu gezintiyi rızık veren, yaratan, idare eden ve ondan başka gaybı kimsenin bilmediği, en sonunda onların kendisine döndürülecekleri yüce yaratıcının eli tertip ediyor. Bilahare kıyametin şartlarından birisini anlatarak bazı kıyamet sahneleri gösteriliyor.

Ve sûre umumî havasına ve işlediği konuya uygun olarak tam bir tenasüp içerisinde sona eriyor:

«De ki: «Ben, sadece bu beldenin Rabbine, ibadet etmekle emrolundum. Allah, o beldeyi saygı gösterilmesi gereken mukaddes bir yer kılmıştır. Her şey O'nundur. Ben, müslümanlardan olmakla ve Kur'an okumakla emrolundum. Her kim hidayet yolunu tutarsa, ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur. Kim de saparsa; ben ancak uyarıcılardanım» de. Ey Muhammed! De ki: «Hamd olsun Allah'a, O âyetlerini size gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız.» Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir.»

KASAS SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nazil olmuştur. İndiği sıralarda Mekke'de henüz müslümanlar çok güçsüz bir azınlık grubu halindeydi. Müşrikler ise güç ve kudret, makam ve mertebe sahibiydiler. Bu sûre inerken gerçek değerler ve güçler konusunda da ölçüler koyuyordu. Mevcudatta bir tek gerçek mânada kuvvet bulunduğunu, onun da Allah'ın kuvveti olduğunu, kâinattaki biricik değerin iman değer ve ölçüsü olduğunu beyan ediyordu. Buna göre Allah'ın kuvveti kiminle olursa bir daha onun için korku söz konusu olmaz. İsterse görünen dış kuvvetlerin hepsinden uzak bulunsun. Allah'ın kuvveti kiminle beraber olmazsa onun için de bir daha huzur ve emniyet, rahat ve ferah söz konusu olmaz. İsterse yeryüzünün bütün kuvvetleri ona destek olsun. Kim imanı kendisine gerçek değer yaparsa, hayır tamamen onun olur. Kim de imandaki gerçek değerden mahrum bulunur ise bir daha iman, ona hiç bir fayda vermez.

Bu sebepledir ki sûrenin ana mihverini başlangıçta Hz. Mûsa ile Firavun'un kıssası, son kısmında da Karun ile İsrailoğullarının kıssası teşkil ediyor. Birinci kıssada güç ve kudret sahibi bir hükümdarın durumu açıklanıyor. Evet o zalim, o despot, o korkunç güç sahibi Firavun, onun karşısında da Hz. Mûsa yer alıyor. Emzikte bir çocuk, gücü yok, kudreti yok, sığınacağı bir yeri, korunacağı bir evi mevcud değil. Fi-

ravun ise yeryüzünde hakimiyet kurmuş, kendi yakınlarını iş başına geçirmiş, İsrailoğullarını ezmiş, karılarını diri bırakmış, her zaman onlara karşı hazırlıklı olmuş ve boyunlarından yakalamış. Ama... Firavun'un gücü, kudreti, dikkati ve uyanıklığı ona hiç bir fayda vermiyor. Hatta şu emzikteki çocuktan, her türlü güç ve kuvvetten mahrum yavrucuktan —Hz. Mûsa'dan— onu koruyamıyor. Çünkü Hz. Mûsa yeryüzünün biricik gücüne dayalı ve onun muhafazasında, o gücün koruyan gözü onu savunuyor, başına bir fenalık gelmesini önlüyor. Ona karşı kem gözleri görmez kılıyor. Ve böylece o Firavun'a ve askerlerine karşı korkunç bir meydan okuyor. Buna rağmen Firavun onu kendi yuvasında besliyor, bağrında büyütüyor, hattâ karısı ona karşı kalbinden şefkat ve sevgi besliyor. Böylece Firavun bu müstakbel düşmanı karşısında eli kolu bağlı kalıyor. Hiç bir işkence yapamıyor. Kendisi için korktuğu ve ürktüğü şeyi kendi eliyle büyütüyor, yetiştiriyor ve geliştiriyor.

İkinci kıssada ise mal ve bilginin değeri sergileniyor. Milletin karşı çıkmaktan korktuğu ve bayram günü Karun'un büyüklenerek gösteriler yaptığı ve güçlü kuvvetli kişilerden bir topluluğun taşımaktan âciz kalacağı kadar hazinelerinin anahtarı bulunduğu, herkesin bildiği malın değeri ile Karun'un gururlandığı ve bu sebeple mal elde ettiğini sandığı ilmi gözler önüne seriliyor. Ne var ki Karun'un kavminden gerçek bilgi sahibi olanlar ne onun hazinelerine, ne de ziynetlerine aldanıyorlar. Onun yerine Allah nezdindeki sevaba gönül veriyorlar. Ve biliyorlar ki bu hem çok daha hayırlı hem de çok daha sonsuzdur. En sonunda ilâhî kudret işe müdahale ediyor, Karun'u da, hazinelerini de yere batırıyor. Onu ne malı, ne de elde ettiğini sandığı bilgisi kurtarabiliyor. Allah'ın

kudret eli işe açıkça ve direkt olarak müdahale ediyor ve tıpkı Firavun kıssasında olduğu gibi onu ve askerlerini denizde boğduğu gibi Karun'u da yere geçiriyor.

Sûre-i celîle Allah'ın şerefli peygamberi Mekke'den çıkarılırken ve müşrikler tarafından takibe uğrarken ona yaptığı vaadini belirterek son buluyor. Ve o vaadde mükellefiyetlerinin yüklenmek üzere kendisine Kur'an indiren Zâtı Bârî'nin onu mutlaka putperestlere galip kılacağını ve elbette beldesine döndüreceğini belirtiyor. Zaten kendisine daha önce de risalet nimetini lütfeden odur. Bir süre sonra güçlü, emin ve muzaffer olarak putperestlerin kendisini çıkardıkları beldesine yeniden dönecek, zafer ve kuvvetle ilâhî nimete gark olacaktır. Zaten bu sûrede yer alan kıssalar içerisinde de bu gerçeği te'yid eden birçok işaretler bulunmaktadır. Meselâ Hz. Mûsa korku içerisinde kaçtığı beldesine tekrar dönmemiş miydi? Dönmüş ve beraberinde İsrailoğullarını da kurtarmıştı. Firavun ve askerleri ise Mûsa'nın elinde yok olmuş, İsrailoğulları karşısında yenilmişti. Gerek bu ilâhî vaad, gerekse sûre-i celîle şu son ifadelerle nihayete eriyor:

«*Allah ile beraber başka birini ilâh edinme. O'ndan başka hiç bir ilâh yoktur. O'ndan başka her şey yok olacaktır. Hüküm sadece O'nundur. O'na döndürüleceksiniz.*»

İSRÂ SÛRESİ

İsrâ sûresi büyük kısmıyla Mekke'de nazil olmuştur. Allah'ı tesbih ederek başlar. O'na hamdederek sona erer. Ekserisi inanç ile ilgili olan birçok mevzuları bünyesinde toplamıştır. Bunlardan bazıları, fert ve cemiyetin inanç temelleri üzerine oturtulan edep, hâl ve hareketlerini dile getirir. Mevzular arasında Hz. Muhammed (s.a.v.)'in götürüldüğü Mescid-i Aksâ ile ilgili olarak İsrailoğullarından bazı kıssalar anlatılmaktadır. Ayrıca Allah'ın insanoğluna ikramları ile, Hz. Âdem ve İblis hakkındaki kıssanın bir kısmı da bu sûrede yer alıyor.

Fakat sûrede göze çarpan temel unsur ve mevzuların ana mihveri Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Mekke halkının ona karşı tutumudur. Hz. Peygamber Allah nezdinde Kur'an-ı Kerim'i getirmişti. Kur'an'ın kendine has özellikleri vardı. Sûrede, bu Kur'an'ın nasıl bir hidâyet rehberi olduğuna, Mekke halkının onu nasıl karşıladığına temas ediliyor. Bu münasebetle risalet ve peygamberler konusuna geçiliyor, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verilen peygamberliğin ayrı bir özelliği olduğu belirtiliyor, daha önceki peygamberlere açık açık mucizeler verildiği, bu mucizeleri inkâr edenlerin helâk edildiği anlatılarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bir imtiyaz verildiği beyan buyuruluyor. Ayrıca sûrede; fertlerin ve toplumların hidâyete veya sapıklığa nasıl uydukları, cemiyetler manzumesi için-

de hâl ve hareketlerini nasıl ayarladıkları da anlatılmaktadır. Açıklanan diğer bir husus da; bütün bu olup bitenlerin, Allah Teâlâ tarafından insanlara peygamberler gönderilerek onlara müjde ve uyarmaları ihtiva eden her şeyin beyanından sonra tatbikata konmuş olmasıdır:

«Biz her şeyi gerektiği şekilde açıkladık.»

Sûrede Allah'ın bütün noksanlardan münezzeh olduğu, O'nun tesbih edildiği, nimetlerine karşı hamd ve şükredildiği defalarca tekrarlanmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz gibi, ana mihver sayılan Hz. Peygamber'in şahsiyeti etrafında böyle çeşitli mevzular işlenirken, bu mevzuların da sûrede kademelere ayrıldığı görülüyor.

Birinci kademede Resulullah'ı bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah her türlü noksanlardan münezzehtir... «İsrâ» diye ifade edilen bu seyahatin hikmeti de âyette beyan ediliyor:

«...Kendisine bir kısım âyetlerimizi göstermek için...»

Mescid-i Aksa zikredilirken Allah Teâlâ Hz. Mûsa'ya gönderdiği kitaptan da bahsederek İsrailoğulları hakkında bu kitabın ihtiva ettiği bazı hükümleri anlatıyor. İsrailoğullarına birçok uyarmalar yapılmasına rağmen bozgunculuk ve taşkınlıklarını üçüncü, dördüncü defa tekrarladıkları, bu yüzden felâketlere maruz kalıp yurtlarından edildikleri belirtiliyor ve Allah Teâlâ onlara:

«Tekrar bozgunculuğa dönerseniz Biz de sizi cezalandırmaya döneriz.»

buyuruyor. Daha sonra, son kitap olan Kur'an'ın, aslında aceleci olup infiallerine hâkim olamayan insanoğlunu en doğru yola sevkettiği belirtiliyor. Ayrıca bu kademede, fertlerin hidayet ve sapıklıkla ilgili ola-

rak takip edecekleri temel prensiplerle cemiyetlerin davranışını düzenleyen ana prensiplerin yer aldığını da görüyoruz.

İki kademe tevhîdin temel kaideleriyle başlıyor. içtimaî faaliyetlerin âdâbı, seyir ve sülûkü bu kaideler üzerine kuruluyor. Hayat binasının bu temel üzerine kurulmasında zaruret olduğu için cemiyet daima bu temelin mihverine doğru çekiliyor.

Üçüncü merhalede cahiliyet putperestliğinin Allah'a ortaklar koşması ve kızlar isnad etmesi ele alınıyor. Yine putperestlerin, âhirette tekrar dirilmeye inanmayışları ve Hz. Peygamber hakkındaki dedikoduları dile getiriliyor. Bu arada Allah Teâlâ mü'minlerin bu putperestlere karşı iyi davranmalarını, güzel sözlerle mukabelede bulunmalarını emrediyor.

Dördüncü merhalede, önce, Hz. Muhammed'le (s.a.v.) daha önceki peygamberler arasındaki bir fark belirtiliyor. Bilindiği gibi daha önceki peygamberlere bir takım mûcizeler vermiş, bu mûcizeleri yalanlayanlar Allah'ın nizamı veçhile helâk edilmişlerdi. Burada, Muhammed (s.a.v.)'in niçin mûcizelere dayalı bir peygamberlikle gönderilmediği izah ediliyor. Daha sonra, Rasulullah'ın mîraçta gördüğü şeyleri müşriklerin inkâr etmelerine ve küfürde taşkınlık göstermelerine karşılık Allah'ın onları azapla tehdit etmesi yer alıyor. Bu arada İblis'in kıssasından bir bölüm anlatılmakta ve İblis'in Âdem nesline harp ilân edeceği kendi dilinden belirtilmektedir. Kıssanın bu bölümü anlatılırken müşrikleri sapıklığa götüren âmillere ışık tutuluyor gibidir. Böylece beşeriyet Allah'ın azabına karşı uyarılıyor, Allah tarafından insanoğluna bahşedilen nîmetlerin hatırlanması isteniyor, Allah'ın emirlerine itaat edenlerin de, ona karşı gelen-

lerin de kıyamet günü huzur-u ilâhiye çağırılacakları beyan buyuruluyor:

«*Kıyamet günü bütün insanları önderleriyle çağıracağız. Amel defteri sağından verilenler, işte onlar, kitaplarını okurlar. Kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar.*»

Sûrenin son merhalesinde müşriklerin Hz. Peygambere karşı düşmanlıkları, ona inen bazı âyetler üzerinde fitne çıkarmaya yeltenmeleri ve Resulullah'ı Mekke dışına çıkarmak istemeleri yer alıyor. Eğer Hz. Peygamber Allah'ın emri ile Mekke'den hicret etmiş olmasaydı da, müşrikler onu zorla çıkarsalardı, daha evvel peygamberlerini memleketlerinden çıkaran veya öldüren milletlerin uğradığı helâke Allah kendilerini de uğratacaktı. Bu arada Allah Teâlâ Hz. Peygambere, Kur'an'ını okumaya, namazını kılmaya, gireceği ve çıkacağı yerin iyi olması için Allah'a duâ etmeye, hakkın geldiğini, batılın yok olduğunu ilân etmeye devam etmesini emrediyor. Daha sonra, bazı âyetleri üzerinde fitne çıkarmak istedikleri Kur'an'ın müminlere rahmet ve şifa olduğu bildiriliyor ve insanlara pek az bilgi verildiğine temas ediliyor:

«*Bu hususta size pek az bilgi verilmiştir.*»

YÛNUS SÛRESİ

Yûnus sûresinin başlıca mevzuu da, Mekke'de inen bilumum Kur'an âyetlerinin ana mevzuudur. Sûre, ihtiva ettiği konuları, kendisine has metoduna uygun olarak belli çizgiler halinde ihâta etmektedir.

I — Bu sûre başlangıçta Mekke'de bulunan putperestlerin Rasulullah'a gelen vahiy gerçeği karşısındaki tutumlarını ve bizzat bu Kur'an'a uymaları konusundaki davranışlarını ele almaktadır. Ve kesin şekilde; gelen vahyin tuhaf bir şey olmadığını belirtmekte ve bu Kur'an'ın başka menbadan değil bizzat Allah tarafından geldiğini açıklamaktadır:

«Elif, Lâm, Râ. Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir. İçlerinden bir adama: «İnsanları uyar. İman edenleri Rablerinin katında yüce derecelerle müjdele» diye vahyettiğimizi, insanlar tuhaf mı karşıladılar da, kâfirler: «Şüphesiz ki bu adam, apaçık bir sihirbazdır» dediler?»

II — Bunların Kur'an'ın dışında maddî bir harika talep etmelerine ve işittikleri azâbın çabucak gelip çatmasına da temas ediyor. Ve açıkça belirtiyor ki, bu dinin ana mûcizesi doğrudan doğruya şu mübarek Kur'an-ı Kerîm'dir. Yegâne mûcize olan delilleriyle onlara meydan okuyan bu Kur'an'ın âyetleri doğrudan doğruya Allah'ın elindedir. Ve O'nun iradesi dahilindedir. Onların cezalandırılmasıyla ilgili karar

anı ise doğrudan doğruya Allah'ın takdir ettiği bir müddete bağlıdır. Peygamber'in elinde hiç bir şey yoktur. Yalnız o, Allah'ın kullarından bir kuldur. Ayrıca onlara gerçek Tanrılarını belirten, ulûhiyetin mahiyetini açıklayan, kulluğun gerçek yönünü izah eden hususlar yer almaktadır:

«Şüphesiz Biz, sizden önce birçok nesilleri, peygamberleri kendilerine delillerle geldiği halde, zulmettikleri için helâk ettik. Zaten onlar iman edecek değildi. İşte Biz, suçlu bir kavmi böyle cezalandırırız.»

III — Bir yandan da Rasulullah'ın sözünü ettiği ana mevzuu teşkil eden kulluk ve ilâhlık gerçeği üzerindeki sakat düşüncelerine cevap veriyor. Onlar, ya vahyi yalanlıyorlar, ya da o konuda şüpheli şeyler söyleyerek Kur'an'ın dışında başka bir kitap istiyorlar kendisinden. Veya kendilerine Kur'an'ın doğruluğunu ispat eden bir harika göstermesini istiyorlar. Halbuki onlar, bir yandan bu harikaları talep ederken diğer yandan kendilerine fayda ve zarar vermesi söz konusu olmayan başka başka ortakları Allah'a eş koşuyorlar. Bu tapındıkları şeylerin Allah katında kendileri için şefaatçi olduklarına inanıyorlar. Ayrıca, hiç bir bilgi ve temele dayanmadan haşâ Allah'a oğul isnadında bulunuyorlar. İşte bu sûre onlara gerçek ilâhın vasıflarını açıklıyor. Gerek çevrelerinde bulunan varlıklar âleminde gerekse bizzat kendi varlıklarında o gerçek ilâhın kudretinin eserlerini gösteriyor. Kâinatta ortaya çıkan değişiklikler ve kendi çevrelerinde meydana gelen inkılâplar, fıtratlarının çağrısı, Allah'tan başka kimsenin önleyemeyeceği tehlikelerle karşılaştıklarında kendi iç dünyalarından gelen gerçek Rab ile ilgili çığlıkları gösteriyor. İşte bu ana konu, sûrenin muhtelif bölümlerinde temel mevzuu teşkil ediyor. Temas edilen di-

ğer konular bu ana mevzuun dalları mahiyetinde kalmaktadır.

IV — Onlara Allah'ın huzuruna vardıkları zaman nasıl bir durumda olacaklarını anlatıyor. Her insanın arzularının, ne gibi amel ve niyette bulunduğunun belireceğini tasvir ediyor. Bu tasvir insanoğlunun duygularını harekete getirmekte, onu dehşet ve endişeyle doldurmaktadır.

«Ey Muhammed! Kâfirlerin sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet ve galibiyet Allah'a aittir. O, «Semî'dir, Alîm'dir» her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.»

V — Bu arada heran Allah tarafından gelmesi muhtemel olan azâbı beklemek, bolluk ve nimetin meydana getirdiği gafletten çıkmak için ruhları dolduran bir nağme sunuyor. İnsanların; ansızın gelen ilâhî azâptan emin olarak hayatın neşesine kapılıp aldanmamaları için ruhları dolduran bu duyguları veriyor:

«Dünya hayatı ancak, gökten indirdiğimiz şu suya benzer : O su, insan ve hayvanların yediği, birbirine girmiş bitkilerin meydana gelmesine sebep olur. Yeryüzü o bitkilerle süslenip bezendiği zaman ve sahipleri de bütün bunlara kadir olduklarını zannettikleri bir sırada gece veya gündüz emrimiz gelir de, orasını bir gün önce hiç yokmuş gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz. İşte Biz âyetleri, düşünen bir topluluk için böyle açıklarız.»

VI — Onların dünya hayatına bel bağlayıp dünyayı âhirete değişmelerini ve Allah'a vasıl olmayı yalanlayarak karşı gelmelerini reddediyor. Bu arada o aldatıcı güvenden sakındırıyor ve razı oldukları ba-

sit alışveriş neticesi uğradıkları kayıptan korkutuyor ve onlara bu dünya hayatının aslında bir deneme olduğunu, asıl mükâfatın âhirette geleceğini öğretiyor... Sonra da muhtelif kıyamet manzaralarını gözleri önüne seriyor. Özellikle Allah'a şirk koşan kulların durumuyla ilgili sahneler canlandırıyor. Onlar, bu sahnelerde Allah'ın yanında kendilerini temize çıkarmaya çalışıyorlar. Azâptan kurtuluş için çeşitli özürler beyan ediyorlar:

«Biz'imle karşılaşmayı ummayanlar, dünya hayatına razı olup onunla rahat edenler ve âyetlerimizden gafil olanlar, işte onların, yaptıklarından dolayı varacakları yer ateştir. Şüphesiz ki, iman edip salih ameller işleyenleri, Rableri, imanları sebebiyle doğru yola iletir. «Naîm» cennetlerinde onların altlarından ırmaklar akar. Onların orada duaları: «Ey Allah'ımız! Sen'i noksan sıfatlardan tenzih ederiz»dir. Oradaki selâmlaşmaları da: «Selâm» sözüdür. Dualarının sonu ise: «Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun» dur.»

VII — Daha sonra Allah, düşüncelerindeki sakatlık neticesi ortaya çıkacak durumu, ölümden sonra dirilmeyi ve âhireti inkâr etmeleri neticesi terettüp edecek felâketleri açıklıyor. İlâhî vahyi inkâr etmelerinin sonucu pratik hayatlarında meydana gelecek boşalımları, Allah'a has olan birtakım hususiyetleri başka insanlara tanımaları sonucu teşriî hayatlarındaki karmaşıklığı beyan ediyor. Putperest düşüncelerin ve putperest mitolojinin kendilerine yaptırmaya çalıştığı yiyeceklerle ilgili muamelelere, helâl ve haram gibi ana mevzulara temas ediyor. Nitekim bu hususlar itikad dâvasından sonra gelen ve o mihraktan fışkıran birtakım yan mevzulardır:

«De ki: «Söyleyin bana! Allah'ın size verdiği rızkın,

niçin bir kısmını helâl, bir kısmını haram saydınız?» De ki: «Bu hususta Allah mı, size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?» Allah'a iftira edenler kıyamet günü hakkında ne düşünürler. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.»

HÛD SÛRESİ

Bu sûre bütünüyle Mekke'de nâzil olmuştur. Yalnız Mısır'da basılmış olan Emîrî mushafında, 12, 17 ve 114. âyetlerin Medine'de indiği belirtilmektedir. Ama biz bu fikre katılmıyoruz. Zira sûre-i celîlenin akışı içinde bu âyetlere göz atıldığı takdirde hepsinin tam olarak ve yerli yerince geldiği müşahede edilir. Ayrıca bunların yerleştirmeye çalıştıkları inanç sistemi de doğrudan doğruya Mekke devresine ait konular meyanında yer almaktadır. İnanç ile ilgili hususlar ve Kureyş müşriklerinin bu inancı nasıl karşıladıkları, onların bu tutumu karşısında Rasulullah (s.a.v.) ın nefsinde yer eden duygu ve tesirler, Rasulullah ile birlikte bulunan müslüman azınlığın ruhundaki izleriyle birlikte Rabbânî kaynaktan gelen Kur'an-ı Azîm'in bu izi nasıl silmeye çalıştığı, açılan yaraları tedavi ettiği belirtilmektedir ki, hepsi de Mekke devresi ile ilgili konulardır.

Bu meydan okuma ve Kureyş'in Rasulullah'ın kalbine sıkıntı verecek dereceye varan aşırı inadı, bu yüzden Rasulullah'ın teselliye muhtaç olacak duruma gelmesi, teselli edildikten sonra getirdiği vahyin tebliği için sebat verilmesi gibi hususların hepsi de tamamiyle Mekke döneminde olan şeylerdi. Hatta Hz. Hatîce ile Ebu Tâlib'in vefatını takip eden dönemlere rastlıyordu. Mîraç hadisesi olmuş, müşrikler artık gemi azıya alarak Rasulullah'a saldıracak cür'eti ken-

dilerinde bulmaya başlamış ve aşağı yukarı İslâma dâvet hareketi durur gibi olmuştu. İşte bu devre, Mekke'de İslâm hareketinin geçirdiği en karanlık ve katı dönemlerden birisidir.

Bu sûre bütünüyle Yûnus sûresinden sonra nâzil olmuştur. Yûnus sûresi de İsrâ sûresini müteâkiben inmiştir. Bu nüzûl sırası bile sûrenin indiği dönemin şartlarını belirtici mahiyettedir. Zira bu dönem İslâm dâvasının Mekke dönemi tarihindeki en zor ve sıkıntılı devresidir. Bu dönem başlamadan kısa bir müddet önce Hz. Hatice ve Hz. Peygamberin amcası Ebu Tâlib vefat etmiş ve Kureyşliler Ebu Tâlib'in hayatında gösteremedikleri cür'etkârlığı o sırada göstermeye başlamışlardı. Bilhassa Mîraç hadisesi vukûbulup müşrikler tarafından garip karşılanarak alayla mukabele görünce bir takım yeni müslüman olmuş kimseler dinlerinden dönmeye başlamışlar ve Hz. Hatice'nin vefatiyle de Resulullah'ın yalnızlığı daha fazla artmıştı. Kureyşliler hem Resulullah'ın şahsına hem de tebliğ ettiği dâvete karşı cüretkâr davranmaya, katı ve sert tepkiler göstermeye başlamışlardı. İslâm'a dâvet hareketi bir bakıma donmuştu. Hiç kimse o sıralarda İslâm'a giremez olmuştu. Gerek Mekkeliler arasından, gerekse çevrede bulunan kabilelerden hiç birisi İslâmı kabul edemiyordu. Henüz birinci ve ikinci Akabe Biatları da yapılmamıştı ve Allah, Yüce Resûlü ile beraberindeki müslüman azınlığa Akabe Biatleriyle başlayan fütûhatı henüz müyesser kılmamıştı.

Bu dönemin izleri ve zarurî gerekleri sûrenin içinde önemli işaretler hâlinde belirmektedir. Biz bunlardan ancak birkaç tanesini gözler önüne sermeye çalışacağız:

1 — Bu dönemin açık bir işareti olarak sûre-i celîle İslâm inancının hareket ve aksiyonunu bütün beşeriyet tarihi içinde ele alıyor. Tâ Nûh (a.s.) devrinden başlatarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dönemine kadar getiriyor. Ve bütün bu hareketlerin tek bir esasa dayandığını belirtiyor. Bu gaye ve hedef, şirksiz ve şeriksiz olarak yalnız ve yalnız Allah'ın dinine bağlanmak, hiç çekişme ve tartışmaya girmeksizin sadece Allah'a ibadet etmektir. Bir de tarih boyunca gelmiş geçmiş peygamberler vasıtasiyle indirilen emir ve buyruklara göre bu ibadeti ve bağlılığı sürdürmektir.. Bunun yanısıra dünya hayatının bir deneme ve imtihan yeri olup mükâfat ve cezanın bu dünyada elde edilemiyeceğine, asıl mükâfat ve ceza yerinin âhiret diyarı olduğuna inanmaktır. Ayrıca Allah'ın insanoğluna irade ve ihtiyar hürriyeti verdiğini, bunun sayesinde insanların diledikleri yolu seçmekte serbest olduklarını kabul etmek gibi hususlardır.

Hz. Muhammed peygamber olarak gelmiş ve beraberinde de «*âyetleri kesin kılınmış sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından uzun uzadıya açıklanmış*» bir kitap getirmiştir... Bu kitabın asıl muhteva ve gayesi ise şudur:

«*Ta ki, Allah'tan başkasına ibadet etmiyesiniz. Şüphesiz ki ben, Allah tarafından sizi uyaran ve müjdeleyenim. Rabbinizden af dileyin sonra O'na tevbe edin ki, sizi tayin edilen vade gelinceye kadar güzelce yaşatsın ve her fazilet sahibine, faziletinin mükâfatını versin. Eğer yüz çevirirseniz, şüphesiz ki ben, sizin için o büyük günün azabından korkarım. Dönüşünüz yalnız Allah'adır. O, her şeye kadirdir.*»

Ne var ki, bu dâva daha önce benzeri hiç geçmemiş ve görülmemiş bir dâva değildir. Aynı şeyler da-

ha önce de söylenmiştir. Aynı sözleri daha önce Nûh, Hûd, Sâlih, Şuâyb, Mûsâ (a.s.) ve diğerleri de söylemişlerdir.

Şu halde bütün peygamberler aynı şeyleri söylemişlerdir. Ve hepsi bu değişmez dâvetle çıkmışlardır kavimlerinin karşısına.

II — Peygamberlerin durumunu açıklarken hepsinin de aynı şekilde tarizlerle karşı karşıya bulunduklarını beyan ediyor. Bütün peygamberler dönekler ve yalanlayıcılarla, alay ve ihtihza ile, tehdit ve eziyetlerle karşılaşıyorlar. Ama hepsi de bütün bunlara sabırla, güvenle ve yakînî imanla karşılık veriyorlar.

Getirdikleri şeylerin hak ve gerçek olduğuna içten inanıyorlar. Ve Allah'ın şüphesiz göndereceği sabır ve sebatın mutlaka bir gün geleceğine güveniyorlar. Sonra neticeler ortaya çıkınca peygamberlerin söylediklerinin hem dünyada hem de âhirette aynen çıktığını ve onların güç ve kudret sahibi dostlarına güvenlerinin sarsılmadığını görüyoruz. En sonunda peygamberlerin dedikleri yerine geliyor ve yalancılar helâk oluyor, mü'minler kurtuluyor.

Sûrenin akışı içerisinde en canlı ve ilham dolu noktalardan birisi de îman kervanının anlatılışıdır. Evet Allah'ın yüce rasullerinin kumandasında tarihin bütün zamanları boyunca akıp gelen iman kafilelerinin anlatılışı... Bu kafileye dahil peygamberlerden her birisi, yolunu yitirmiş sapık cahiliyet erbabına karşı bir tek hakikatle karşı çıkıyorlar. Evet, kesin, kat'î tek bir hakikat ile... Bu hakikati açık ve seçik olarak hepsi de ilân ediyorlar. Burada şüphe götürmeyen bir nokta daha çıkıyor karşımıza ki, o da Allah'ın yüce

peygamberlerinin tek bir tutum içerisinde bulunduklarıdır. Ve her zaman karşılaştıkları cahiliyet erbabına karşı aynı tutumla karşılık vermiş olmalarıdır. Hattâ bu gerçekleri anlatırken kullandıkları ibareler de aynı ifadeler ile olmuştur... Ve bu ifadelerin hepsinde de kuvvet, tesir ve ilham hâkimdir.

YÛSUF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de nâzil olmuştur. Yûnus ve Hûd sûrelerinin mukaddimelerinde de temas ettiğimiz gibi; Mekke'deki çetin günlerde, Hûd sûresini müteâkiben inmiştir. Hz. Peygamberin dayanağı olan Ebu Tâlib ve Hatice validemiz o yılda vefat ettikleri için o yıla «Hüzün yılı» denmişti. Resûlullah ile ilk sahabelerin hicretleri ve bunlarla birlikte İslâm dâvasının Medine'ye naklederek kuvvetlenip genişlemesine vesile olan birinci ve ikinci Akabe Biatleri de o yıllarda olmuştu. Böylece, Yûsuf sûresi, Hz. Peygamber ile ona tâbi olanların Mekke'de çektikleri sıkıntılı günlerde inen sûrelerden biridir.

Her ne kadar Mısır'da bastırılmış olan «Emîrî Mushafı'nda 1. 2. 3. ve 7. âyetlerin Medine'de nâzil olduğu ileri sürülüyorsa da, sûre baştan sona Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sûre, Hz. Yûsuf'un kıssasını tüm olarak, tafsilâtiyle içine aldığı için kendine has bir karakter taşır. Yûsuf kıssası dışındaki Kur'an kıssaları, biribirine eklenen parçalar hâlindedir. Sûrenin konusu ve atmosferine uygun düşen her parça alınıp bir diğeriyle birleştirilir. Hatta; Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb (a.s.)'ın kıssaları dahi, tek sûrede anlatılmakla beraber son derece kısa ve muhtasardırlar. Halbuki Yûsuf (a.s.)'un kıssası hem tek sûrenin içinde, hem de

baştan sona tafsilâtiyle anlatılmaktadır. Böylece, Kur'an'daki diğer kıssalar arasında özel bir yer işgal eder.

Sûrenin taşıdığı bu özellik ile içinde anlatılan kıssanın özelliği arasında tam bir uygunluk mevcuttur. Sûrede, kıssanın anlatılışı eksiksiz olarak yerine getiriliyor. Kıssa, Yûsuf'un gördüğü rüya ile başlayıp bu rü'yanın kendisi tarafından tâbir edilmesi ile sona eriyor. Böyle bir kıssanın bazı parçalarının bir sûrede, diğer parçalarının başka bir sûrede geçmesi elbette münasip düşmezdi.

Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kalplerindeki küçük kıskançlık büyüye büyüye son haddini buldu ve vicdanlarının önüne kalın bir perde gibi gerildi. İşleyeçekleri cinayetin korkunçluğunu, fecaat ve iğrençliğini göremez hale geldiler. Arkadaş oldukları şeytan hîle-i şer'iye yolları buluyor, cinayeti onlara meşru gösteriyordu. Peygamberler zincirinin halkalarından Hz. İbrahim'in torunu ve Hz. İshâk'ın oğlu Ya'kub peygamber babaları idi. Şeytan, peygamber sülâlesine mensup olmaları sebebiyle onları kandırmak için özel bir metod kullanıyordu. Ona göre; asil bir sülâleye mensup oluşları, din ve geleneklerine bağlı bulunmaları istediklerini yapmaya hak kazandırabilirdi. Bu durumda işleyecekleri cinayet meşru bir arzunun tahakkuku demekti. Yapılacak işin iğrenç ve feci bir tarafı yoktu.

Ve meşru addederek işledikleri o büyük suçu:

«Muhakkak, Yûsuf ve kardeşlerinin kıssasında bunu soranlar için birçok ibretler vardır. Bir zaman Yûsuf'un kardeşleri, kendi aralarında şöyle konuştular: «Yusuf ve öz kardeşi, babamızın yanında bizden daha çok sevgilidir. Halbuki biz, güçlü bir topluluğuz. Şüphesiz ki babamız, bu davranışiyla açık bir haksızlığa düşüyor. Yusuf'u öldürün veya onu uzak bir yere atın da,

babanız size kalsın. Bundan sonra yine salih kimselerden olursunuz.» İçlerinden biri de şöyle dedi : «Yusuf'u öldürmeyin. Issız bir kuyunun derinliklerine atın. Oradan geçen bir yolcu kafilesi, onu bulsun. Eğer yapacaksanız böyle yapın.» Yusuf'u uzaklaştırmayı kararlaştırınca, babalarına şöyle dediler : «Ey babamız! Sana ne oluyor da, Yusuf'u bize emanet etmiyorsunuz? Halbuki biz, Yusuf'un iyiliğini diler, ona öğüt veririz. Yarın onu bizimle birlikte kıra gönder de yesin, oynasın. Mutlaka biz onu koruruz.» Yakub : «Onu alıp götürmeniz beni üzer. Korkarım ki, siz gafletteyken kurt onu kapar.» dedi. Yusuf'un kardeşleri : «Yemin ederiz ki, Biz kuvvetli bir toplulukken, eğer onu kurt kaparsa o takdirde biz, hüsrana uğrayanlardan oluruz» dediler. Yusuf'u alıp götürdüklerinde, onu kuyunun derinliklerine atmaya karar verdiler. Biz de, Yusuf'a : «Kardeşlerin hiç farkında olmadan sen onlara, yaptıklarını haber vereceksin» diye vahyettik. Akşamleyin ağlayıp sızlanarak babalarına geldiler. Babalarına : «Ey Babamız! Biz, yarış yapıyorduk. Yusuf'u da beklemesi için eşyalarımızın yanına bırakmıştık. Onu kurt yedi. Ne kadar doğru olsak da sen, bize inanmazsın» dediler. Yusuf'un gömleğine başka bir kan bulaştırarak getirdiler. Yakub : «bilakis, nefsiniz size başka bir şeyi hoş gösterdi. Artık bana düşen güzelce bir sabır. İddialarınız karşısında ancak Allah'tan yardım istenir» dedi.»

Artık onları, kıssanın her safhasında aynı hâl ve davranış içinde görüyoruz. —Kıssanın başlangıcından sonuna kadar sadece bir kardeşin özel davranışları hariç— birlik halindeler. O kıtlık yıllarında bir parçacık buğday satın alabilmek için Ken'an illerinden Mısır'a kadar gelmişler, vezirlik makamını işgal eden kardeşleri Yûsuf'u tanımamışlardı. Yûsuf bir bahane ile kardeşlerinden birini getirmelerini şart koşmuş,

onlar da almış getirmişlerdi. Yûsuf, Kral'ın su kabı kaybolmuş gibi bir plân tertipleyerek, kardeşini suçlamak suretiyle alıkoydu. Aslında bütün bunlar takdir-i ilâhî ile oluyordu. Onlar ise hadiselerin içyüzüne vâkıf değillerdi. Kardeşlerinin hırsızlıkla itham edilmesi üzerine Yûsuf'a karşı içlerinde mevcud olan kin tekrar alevlendi ve hâlâ tanıyamayıp sadece Mısır Veziri sandıkları Yûsuf'a:

«Şöyle dediler: «Eğer hırsızlık ettiyse, daha önce özkardeşi de hırsızlık etmişti.» Yusuf, onların bu sözlerini sineye çekti, onlara hissettirmedi. Kendi kendisine şöyle dedi: «Kötü olan sizsiniz. Allah söylediklerinizin aslını daha iyi bilir.»»

Onları, babalarının huzuruna ikinci bir kara haberle gittiklerinde yine hiç değişmemiş buluyoruz. İhtiyar, halsiz ve mahzun durumda olan babaları, Yûsuf'a karşı kederini tekrarlayınca, onların da içlerinde sakladıkları, Yûsuf'la ilgili eski düşmanlıkları alevleniverdi. Babalarının ihtiyarlığına ve kederli haline acımadan ona sert cevaplar veriyorlardı:

«Yakub onlara sırt çevirdi: «Vah! Yusuf'a yazık oldu» dedi. Üzüntüsünden gözlerine ak düştü. Bununla beraber o, acısını içine atıyordu. Oğullar: «Allah'a yemin olsun ki, kendini yiyip bitirinceye veya yok oluncaya kadar hep Yusuf'u hatırlayıp duracaksın» dediler.»

En sonunda; Yûsuf'la tanışıp biliştikten ve Yûsuf gömleğini kendileri ile babasına gönderdikten sonra da kin ve hasetlerine devam ettiklerini görüyoruz. O esnada da babalarının Yûsuf'tan bahsetmesi, onun kokusunu aldığını söylemesi kinlerini tazeliyor ve babalarını incitip üzmekten kendilerini alamıyorlar:

«Kervan Mısır'dan ayrılınca, babaları Yakub, şöyle dedi: «Gerçekten ben Yusuf'un kokusunu hissediyorum. Beni bunak yerine koymasanız buna inanırsınız.»

Yanındakiler : «Allah'a yemin olsun ki, sen hâlâ eski şaşkınlığındasın» dediler.»

Hz. Yûsuf'un başına belâ olan diğer bir şahıs da vezirin karısı.. şehvetinin esiri olan bu kadının şehevî duyguları diğer duygularını köreltmiş, gözü bir şeyi görmez olmuştur. Ne kadınlığın gerektirdiği hayâ, ne içtimaî mevkiinin mümtaz oluşu, ne de mensup olduğu âilenin yüksekliği onu bu esaretten kurtarabilmiştir. Zaten bu faziletlerin hepsinden de uzaktı o...

Fakat, bu halleriyle de yetinmiyordu. Kendini temize çıkarmak ve bazı entrikalar çevirmek için kadınlığın her türlü hile ve desîselerini kullanıyordu. Bilâhare kendisi vasıtasıyla töhmet altına girmek üzere olan kadınları bu töhmetten kurtarmaya çalışması; bu kadınların Yûsuf'la aralarında münasebet kuracaklarından korkarak, entrika çevirmelerine fırsat vermemesi; Yûsuf'a, hayatla alâkası kesilecek şekilde bir ceza tayin etmesi; bir yandan kendisi hakkındaki dedikoduları örtbas etmek, diğer taraftan kendisine iftihar ve gurur payı ayırmak için davet ettiği sosyete kadınları hanımlık iffetine yakışmayan hareketlere sevkedişi ve entrikalarla meselenin içinden çıkmaya çalışması hep bu cümledendir... Çeşitli yönleriyle iffet, ahlâk ve faziletten tamamen uzak olan bu hadiseler, gerçekten beşer hayatında cereyan etmiş birer vâkıadır. Kur'an-ı Kerîm bu vâkıaları anlatırken, hem hadiseleri bütün çıplaklığıyla tasvir edip çamur bataklığı halinde gözler önüne seriyor, hem de bu tasvir ve ifadeleri sunarken o nezih ve temiz üslûbundan bir kerecik olsun uzaklaşmıyor. Halbuki «tabiî hikâye», «gerçek kıssa» gibi adlarla bu günün cahiliyet kalemlerinin yazdığı kitaplar, hikâyeyi teşkil eden o kokmuş, denî bataklıkta yuvarlanıp dururlar!.. Kur'-

an'ın takip ettiği bu üslup, İslâm'ın edebî sahadaki prensibinin yüce bir örneğidir.

«Yusuf'u Mısır'da satınalan kimse karısına: «Ona iyi davran, güzel bak. Belki bize faydalı olur veya evlat ediniriz» dedi. Böylece Biz, Yusuf'u Mısır'a yerleştirdik. Ve ona rüyaların tabirini öğrettik. Allah, dilediği şeyi mutlaka yapar. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Yusuf rüştüne erince, Biz ona doğru hüküm verme kabiliyeti ve faydalı ilimler verdik. İşte, iyiliklerde bulunanları da, böyle mükâfatlandırırız. Yusuf'u, evinde yaşadığı kadın, baştan çıkarmak istedi. Kapıları sıkı sıkıya kapattı: «Haydi gel!» dedi. Yusuf: «Allah'a sığınırım. Efendim olan kocan, bana iyilik yapmıştır. Şüphesiz ki zalimler, hiç bir zaman kurtuluşa eremezler» dedi. Şüphesiz ki o kadın, Yusuf'a yaklaşarak, onu baştan çıkarmak istemişti. Eğer Yusuf, Rabbinin mucizesini görmeseydi, kadının arzularına uyabilirdi. Yusuf'u ihanetten ve fuhuştan alıkoymak için Biz, ona böyle yaptık. Çünkü o, ihlâslı kullarımızdandı. Yusuf'la kadın kapıya doğru birlikte koşuştular. Kadın Yusuf'un gömleğini arkadan boydan boya yırttı. Kapıdayken kadının kocasıyla karşılaştılar. Kocasını Yusuf'a karşı kışkırtan kadın: «Ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya acı bir azaba uğratılmak olmalıdır» dedi. Yusuf: «Beni o baştan çıkarmak istedi» dedi. Kadının taraftarlarından biri: Eğer Yusuf'un gömleği ön taraftan yırtılmış ise, kadının söyledikleri doğrudur. Yusuf, yalancılardandır. Şayet, Yusuf'un gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalancıdır, Yusuf, doğru söyleyenlerdendir» diye hakemlik etti. Kadının kocası, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, karısına: «Bu, siz kadınların tuzağından başka bir şey değildir. Doğrusu sizin tuzağınız büyük olur» dedi. Yusuf'a dönerek: «Yusuf, sen bu hadiseyi görmemiş ol!» Karı-

sına da: «Sen de işlediğin günahtan ötürü tevbe et. Muhakkak sen, günah işleyenlerden oldun» dedi. Şehirde kadınlar: «Vezirin karısı, kölesini baştan çıkarmak istemiş, delikanlının aşkı bağrını yakmış, bizce kadının tuttuğu yol, apaçık bir sapıklıktan başka bir şey değildir» diye dedikodu ettiler. Vezirin karısı, şehirdeki kadınların kendisi hakkındaki dedikodularını duyunca, onları evine davet etti. Onlara koltuklar hazırladı. Geldikleri zaman, ikram ettiği şeyleri yemeleri için, herbirinin eline bıçak verdi. Ve Yusuf'a: «Yanlarına çık» dedi. Onlar, Yusuf'u görünce: Hayretlere düşüp onu yüce bir varlık kabul ettiler. Yiyeceklerini kesecekleri yerde, ellerini kestiler. «Hâşâ! Bu beşer değildir, olsa olsa, üstün bir melektir» dediler. Vezirin karısı şöyle dedi: «Beni ayıplayarak, hakkımda dedikodumu yaptığınız delikanlı, işte budur. Onun, benim olmasını istedim. Fakat kabul etmedi, iffetini korudu. Yemin olsun ki, emrettiklerimi yapmazsa, zindana atılacak, hakirlerden olacaktır.» Yusuf şöyle dedi: «Ey Rabbim! Zindan benim için, bunların teklif ettiklerinden daha iyidir. Eğer tuzaklarına engel olmazsan, onlara uyar, cahillerden olurum.» Rabbi, Yusuf'un duasını kabul etti ve kadınların tuzağını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki Allah, «Semî'dir, Alîm'dir» her şeyi çok iyi işitir, çok iyi bilir.»

Yûsuf, vezirin karısıyla diğer kadınların çevirdiği entrikalar sonucu zindana atılır, orada uzun müddet unutulur. Nihayet kral gördüğü malûm rüyayı tabir ettiremez ve vaktinde Yûsuf'la birlikte zindanda kalmış olan genç, bu rüyayı ancak Yûsuf'un tabir edebileceğini söyler.

Yûsuf, kral tarafından istenir, fakat gitmeyi reddeder. Kralın emrine uyabilmesi için dâvasının halledilmesini, suçsuz olduğunun ortaya çıkarılmasını şart koşar. Kral, vezirin karısıyla diğer kadınları ça-

ğırtır. Bir de ne görsünler! Yûsuf'la tekrar karşılaşan vezirin karısı, onun için hâlâ yanıp tutuşmaktadır. Aradan uzun zamanlar geçmiş, yaşlar değişmiş, zaman ve zeminle birlikte hâdiseler, vak'alar şekilden şekile girmiş, cereyan eden bütün hâdiseler Yûsuf'un sînesindeki îman ve ihlâs selâbetini ortaya koymuş, fakat kadın yine Yûsuf'tan vazgeçmemiştir:

«Hükümdar: «Yusuf'u buraya getirin!» dedi. Hükümdarın elçisi Yusuf'a gelince, Yusuf ona: «Efendine git. Ona ellerini bıçakla kesen hanımlar ne istiyordu diye sor. Şüphesiz ki Rabbim, o kadınların tuzağını gayet iyi bilir» dedi. Hükümdar, kadınlara sordu: Yusuf'u baştan çıkarmak istediğinizde müşahadeniz neydi?» Kadınlar: «Hâşâ! Biz ondan bir kötülük görmedik» dediler. O zaman Aziz'in karısı: «Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben, onu baştan çıkarmak istemiştim. Şüphesiz ki o, doğru söyleyenlerdendir» dedi. Yusuf dedi ki: «Aziz'in gıyabında kendisine ihanette bulunmadığımı bilmesi için, hemen zindandan çıkmayıp suçsuzluğumu ispat ettim. Zaten Allah hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz. Ben nefsimi temize çıkarmak istemem. Çünkü nefis, kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin merhamet ettiği müstesnadır. Şüphesiz ki Rabbim, «Gafûr'dur, Rahîm'dir çok affeden, çok merhamet edendir.»»

Allah'ın sâlih kulu... Kâmil insan... Kur'an-ı Kerîm onun karşılaştığı komployu ve beşerî duygularının her yönüyle tahrik edilişini anlatırken ondaki insanlık şahsiyeti üzerine zerre kadar bir şey ilâve etmiyor. Yûsuf, peygamber çocuğu idi. Peygamber evinde dinini diyanetini öğrenmiş ve yüksek bir âile terbiyesi almıştı. Fakat aynı zamanda beşerdi de... Yûsuf'un gerçek şahsiyetini bu iki vasıf birleşerek meydana getirmektedir. Hangi yönüyle olursa olsun onu incelerken; hem dini bütün, yüksek ahlâk ve terbiye

sahibi bir insan olduğunu, hem de herkes gibi beşer olduğunu mülâhaza etmek gerekir... Vezirin karısı «gelsene» deyip onu kendisine çağırdığında, Yûsuf bu davete icabet etmemiş, fakat kadına karşı içinde bir zaaf hissetmişti. Ne var ki derhal kendini toparlamış ve sarıldığı o sağlam ip sayesinde, çukura yuvarlanmaktan kurtulmuştu.

Yûsuf bu türlü zaafı, toplanan saray kadınlarının tahrikleri karşısında, muhitin bozukluğu muvacehesinde, saray havası ve saray kadınları içinde hep hissetmiştir. Fakat sarıldığı sağlam ipi bırakmadığı için tehlikelere düşmemiştir. Kur'an-ı Kerîm bunları bize naklederken ne Yûsuf'un bu yüksek karekterine herhangi bir şey ilâve etmiş, ne de cahiliyetin anlatma edebiyatındaki gibi bataklıklar halinde mübalâğalar yapmıştır.

Hikâye edilenler her yönüyle tertemiz gerçeğin ta kendisidir...

Vezire gelince o, özel bir şahsiyet ve tabiata sahip. Tabiatında vezirlik payesinin verdiği bir kibir ve gurur var. O günün içtimaî bünyesinde mevcut olan riyaya, bazı şeyleri örtbas etme ve zevâhiri kurtarma çabalarına vezirde de şahit oluyoruz. Muhitinin bütün hususiyetlerini onun şahsiyetinde görmek mümkün:

«Kadının kocası, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, karısına: «Bu, siz kadınların tuzağından başka bir şey değildir. Doğrusu sizin tuzağınız büyük olur» dedi. Yusuf'a dönerek: «Yusuf, sen bu hadiseyi görmemiş ol!» Karısına da: «Sen de işlediğin günahtan ötürü tevbe et. Muhakkak sen, günah işleyenlerden oldun» dedi.»

Bu kadınlar o toplumun kadınlarını bütün yönleriyle temsil etmekteler. Vezir'in karısı Yûsuf'a gö-

nül verdikten sonra, onun hakkında yaptıkları dedikodular... Ona bu halleri yakıştırmamaları... Bu yakıştırmamak ve benzeri dedikoduların daha çok onu kıskanmalarından ileri gelişi... Sonra huzurlarına çıkan Yûsuf'un eşsiz güzelliği karşısında şaşkına dönmeleri... Kadınlığın verdiği hassasiyet içinde, vezirin karısının yaptığı hareketlerden ötürü haksız yere tenkid etmiş olduklarını ve mazur sayılması gerektiğini itiraf etmeleri... O'nun da bu itiraftan kuvvet alarak, Yûsuf'a gönül verdiğini açık açık söylemeye cür'et edişi... Muhitin içtimaî bünyesine uygun olarak davet edilen kadınların teslimiyeti sonunda kendini tam bir emniyet içinde görmesi... Kadınlar Yûsuf'u görür görmez büyük bir heyecana kapılmış, onun temiz ve iffetli bir insan olduğunu beyanla:

«*Allah'ı tenzîh ederiz amma, bu insan değil ancak yüce bir melektir*» demişlerdi. Buna rağmen Yûsuf'u baştan çıkarmak için çeşitli tahrik yollarına başvurmaları... (Biz bu hükmü Yûsuf'un şu sözlerinden çıkarıyoruz):

«*Yûsuf: «Rabbim, zindan benim için bunların isteklerini yapmaktan daha iyidir. Eğer düzenlerini benden uzaklaştırmazsan onlara gönül verir, cahillerden olurum» dedi.*»

Yûsuf'u baştan çıkarmak isteyen sadece vezirin karısı değildi. Saray mensubu diğer kadınlar da hep onun peşini takip etmekte idiler.

Cereyan eden bütün bu hadiseler aynasında içtimaî bünyesinin durumunu açıkça görüyoruz. Kendisine isnad edilen suçlardan berî olmasına rağmen Yûsuf'a yapılan muameleler... Başkalarının fecaat ve rezaletini kapatmak uğruna Yûsuf gibi masum bir insanın zindanlarda çürümesini normal görmeler:

«*Sonra kadının tarafları, Yusuf'un suçsuz olduğunu*

gösteren delilleri görmelerine rağmen, yine de onu, bir müddet zindana atmayı uygun buldular.»

Yûsuf (a.s.)'un kıssada en mühim yeri işgal eden şahsiyeti üzerinde duracak olursak, görürüz ki, Allah'ın sâlih kulu, kâmil insan olan ve yetiştiği peygamber evinde dini ve ahlâkı yüksek bir terbiye almış bulunan Hz. Yûsuf, içinde yaşadığı toplumun hastalıklarıyla mücadele halindedir...

Zindanın karanlıkları içinde, haksızlık ve zulüm hayatı yaşarken insanları, mensup hak dine davet etmekten bir an gafil bulunmuyor. İçtimaî bünyenin durumunu müdrik ve bu duruma karşı son derece uyanık bir hâli var. Tutum ve davranışlarında tâviz vermemekle beraber gayet sempatik ve sıcak kanlıdır. Zindanda başkalarını davet ettiği dinine sımsıkı sarılmıştır. Dinin kendisinde husûle getirdiği olgunluk ve örnek insan vasıfları her hâlinde görülüyor:

«Yusuf'la beraber zindana, iki genç daha girdi. Onlardan biri Yusuf'a : «Rüyamda kendimi şaraplık üzüm sıkarken gördüm» dedi. Diğeri de : «Ben de kendimi başımda ekmek taşıyor ve kuşlar da ondan yiyor gördüm. Bize bu gördüklerimizin tabirini yap. Şüphesiz ki biz, seni iyilik yapanlardan görüyoruz» dediler. Yusuf, onlara şöyle dedi : «Gönderilen yemekler size ulaşmadan, onun tabirini size bildireceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Ben, Allah'a iman etmeyen, âhireti inkâr eden bir kavmin dininden uzaklaştım. Ben, atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine sarıldım. Herhangi bir şeyi, Allah'a ortak koşmak bize yakışmazdı. Bu, Allah'ın bize ve insanlara bir lütfudur. Fakat insanların çoğu yine de şükretmezler. Ey iki zindan arkadaşlarım! Birbirlerinden ayrı, uydurma Rabler mi hayırlı yoksa, bir ve herşeye galip olan Allah mı? Allah'ı bırakarak yaptığınız ilahlar, sizin ve babalarınızın isim-

lendirdiği putlardan başka bir şey değildir. Allah onların ilah diye isimlendirmelerine dair hiç bir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, ancak kendisine ibadet etmenizi emretti. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ey iki zindan arkadaşlarım! Rüyasında kendisini üzüm sıkarken gören, zindandan çıkacak ve ilerde efendisinin saki'si olacaktır. Diğeride asılacak ve kuşlar başını yiyecektir. Tabirini istediklerinız rüyalar, kesinlikle böyledir.»

Bununla beraber, Yûsuf da bir beşerdir. Onda da beşerin maruz kaldığı zaaflar vardır. Durumunun içyüzünü hükümdara bildirmeye ve zindandan kurtulmaya çalışıyor. Bir sûikasta uğradığını hükümdarın öğrenmesi ve kendisini zindandan çıkarması mümkündür. Allah dilerse bunu tahakkuk ettirir. Herkesten ümit kesilebilir ama Allah'dan kesilmez:

«Yusuf, iki gençten, zindandan kurtulacağını umduğuna : «Efendinin yanında benden söz et» dedi. Şeytan ona, efendisinin huzurunda Yusuf'u hatırlatmayı unutturdu. Yusuf, birkaç yıl daha zindanda kaldı.»

Birkaç yıl sonra bu şahsiyetle alâkalı başka şeylere şahid oluyoruz. Hükümdar mâlûm rüyasını görür, maiyetinden ve kâhinlerden rüyanın tabirini ister. Kimse tabir edemeyince, Yûsuf'un zindan arkadaşı, hükümdara Yûsuf'dan bahseder. Allah'ın sâlih kulu Yûsuf, geçen müddet içinde Rabbânî bir terbiye görmüş, olgunluk vasfı tamamlanmıştır. Kendini Allah'a karşı tam bir tevekkül ve emniyet içinde hisseder. O'nun takdir buyurduğu her şey tatlı ve hüsûle gelecek her netice memnuniyet vericidir.

Hükümdar, Yûsuf rüyasını tâbir ettikten sonra, onun kendisine getirilmesini emreder. Yûsuf son derece vakar ve sükûnet içinde, zindandan ayrılabilmesi için haksız yere kendisine tevcih edilen ithamlar üze-

rinde tahkikat yapılmasını, maruz kaldığı haksızlığın ortadan kaldırılmasını şart koşar:

«Hükümdar : «Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini, yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya tabirini biliyorsanız, bu rüyamı tabir ediniz» dedi. Onlar da : «Bunlar, karışık rüyalardır. Biz, böyle rüyaların tabirini bilmeyiz» dediler. Yusuf'un zindandaki iki arkadaşından kurtulanı, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, bir gün Yusuf'u hatırlayarak, hükümdara : «Rüyanın tabirini ben yaptırayım. Beni, rüya tabir eden biri var, ona yollayın» dedi. Yusuf'a : «Ey doğru sözlü arkadaşım! Rüyada görülen yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yemesi, yedi yeşil başak ve bir o kadar kuru başak ne demek, bize tabir et. Umarım ki, yaptığın tabiri insanlara götürünce, ne demek olduğunu anlarlar» dedi. Yusuf şöyle dedi : «Siz, ardı ardına yedi yıl ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, diğerini başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi yıl kıtlık olacak. Sakladığınız az bir miktar hariç, biriktirdiğiniz bütün mahsulleri yiyip bitirecek. Bu kıtlık yılların ardından insanların yağmur göreceği bereketli bir yıl gelecek. O zaman insanlar çeşitli ürünleri sıkıp faydalanacaklar.» Hükümdar : «Yusuf'u buraya getirin!» dedi. Hükümdarın elçisi Yusuf'a gelince, Yusuf ona : «Efendine git. Ona ellerini bıçakla kesen hanımlar ne istiyordu diye sor. Şüphesiz ki Rabbim, o kadınların tuzağını gayet iyi bilir» dedi. Hükümdar, kadınlara sordu : «Yusuf'u baştan çıkarmak istediğinizde müsahadeniz neydi?» Kadınlar : «Hâşâ! Biz ondan bir kötülük görmedik» dediler. O zaman Aziz'in karısı : «Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben, onu baştan çıkarmak istemiştim. Şüphesiz ki o, doğru söyleyenlerdendir» dedi. Yusuf dedi ki: «Aziz'in gıyabında kendisine ihanette bulunmadığı-

mı bilmesi için, hemen zindandan çıkmayıp suçsuzluğumu ispat ettim. Zaten Allah hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz. Ben nefsimi temize çıkarmak istemem. Çünkü nefis, kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin merhamet ettiği müstesnadır. Şüphesiz ki Rabbim, «Gafûr'dur, Rahîm'dir çok affeden, çok merhamet edendir.» Hükümdar, Yusuf'un suçsuz olduğunu anlayınca: «Onu huzuruma getirin. Onu maiyetime alayım» dedi. Yusuf onunla konuşunca, Hükümdar, Yusuf'a: «Bugün, senin bizim yanımızda mühim bir yerin vardır. Sen emin bir kimsesin» dedi. Yusuf, hükümdara: «Beni ülkenin hazinelerinin başına getir. Çünkü ben, iyi muhafaza eden ve iyi bilen biriyim» dedi.»

Bundan sonra Yûsuf'u; olgunlukta, uyanıklıkta, Allah'a teslimiyet ve güvenlilikte, halim ve selimlikte tam tekâmül etmiş bir şahsiyet olarak görüyoruz. Artık cereyan eden hadiseler arasında hükümdar, vezir, kadınlar ve saray erkânı görülmüyor. Bunların şahsiyetleri silinmiştir. Bu gerçeği Kur'an-ı Kerîm kıssada şöyle dile getiriyor:

«Böylece Biz Yusuf'u yeryüzünde mevki sahibi kıldık. Yusuf, artık dilediği yerde kalabiliyordu. Biz merhametimizi dilediğimize veririz. İyilik edenlerin mükâfatını asla zayi etmeyiz. İman edip Allah'tan korkanlar için âhiretin mükâfatı elbette daha hayırlıdır.»

Bu andan itibaren Yûsuf'u, yeni bir takım hadiselerle imtihan hâlinde görüyoruz. Bu hadiseler öncekilere nisbetle daha değişik. Yûsuf hadiseleri, tekâmül etmiş, olgunlaşmış, güven, vakar ve emniyet içindeki uyanık şahsiyetiyle karşılıyor.

İlk defa kardeşleriyle yüzyüze geldiklerini görüyoruz. Kendisine vaktinde kötülük yapan kardeşleri huzuruna gelmişlerdir. Kendisi onlara nisbetle çok daha kuvvetli durumda. Büyük bir mevki işgal ediyor.

Fakat onlara karşı tutum ve davranışlarında sonsuz bir olgunluk görülüyor:

«Yusuf'un kardeşleri yiyecek temini için Mısır'a varıp Yusuf'un huzuruna çıkınca, Yusuf kardeşlerini tanıdı, ama onlar Yusuf'u tanımadı. Yusuf yüklerini hazırlatınca, onlara şöyle dedi: «Bir daha gelişinizde baba bir kardeşinizi de bana getirin, görmüyor musunuz ben, ölçüyü bol tutuyorum, misafirlere ikram edenlerin hayırlısıyım dedi. Eğer onu bana getirmezseniz, artık benden size bir ölçek bile yok, o zaman bana yakın olmayın.» Yusuf'a, kardeşleri: «Babasını ikna etmeye çalışacağız. Bu hususta elimizden geleni yapacağız» dediler. Kardeşleri ülkelerine dönme hazırlığına başlayınca, Yusuf adamlarına: «Satın alınan malların bedellerini yüklerine koyun, belki, ailelerine döndüklerinde bunu anlarlar da, tekrar gelirler» dedi.»

Kardeşini alıkoymak için —aslında Allah Teâlâ'nın takdir buyurduğu şekilde— bir plân hazırladığını görüyoruz. Bu hareketinde de kişiliğindeki olgunluk, kemâl, hâkimâne davranış, hilim ve sabır hâkimdir:

«Kardeşleri Yusuf'un huzuruna gelince, Yusuf, özkardeşini bağrına bastı, ona: «Ben kardeşinim. Üvey kardeşlerinin yaptıklarına üzülme» dedi. Yusuf kardeşlerinin yüklerini hazırlatınca, bir su kabını özkardeşinin yüküne koydu. Sonra Yusuf'un adamlarından bir tellâl, arkalarından şöyle bağırdı: «Ey kafile! Siz mutlaka hırsızsınız.» Yusuf'un kardeşleri onlara dönerek: «Ne kaybettiniz» dediler. Bunun üzerine Yusuf'un adamları: «Biz, hükümdarın su kabını kaybettik. Bulup getirene bir deve yükü mükâfat var.» dediler. Başkanları da: «Ben, bu mükâfatın verileceğine kefilim» dedi. Yusuf'un kardeşleri: «Allah'a yemin olsun ki, bildiğiniz gibi biz, ülkenize fitne fesat çıkarmak için gelmedik.

Biz hırsız değiliz» Yusuf'un adamları : «Eğer yalancıysanız hırsızın cezası nedir» dediler. Yakub'un oğulları : «Su kabı yükünde bulunanın cezası, çalanın, çalınanın yerine alınmasıdır. Biz, zalimleri işte böyle cezalandırırız» dediler. Yusuf, özkardeşinin yükünden önce, diğerlerinin yüklerini aramaya başladı. Nihayet su kabını özkardeşinin yükünden çıkardı. İşte Biz, Yusuf'a böyle maharetli davranmayı öğrettik. Yoksa Allah dilemedikçe, hükümdarın nizamına göre Yusuf, kardeşini alamazdı. Biz, dilediğimizi derece derece yükseltiriz. Her bilenin üstünde, daha iyi bilen biri vardır.»

«Yusuf'un kardeşleri, şöyle dediler : «Eğer hırsızlık ettiyse, daha önce özkardeşi de hırsızlık etmişti. Yusuf, onların bu sözlerini sineye çekti, onlara hissettirmedi. Kendi kendisine şöyle dedi : «Kötü olan sizsiniz. Allah söylediklerinizin aslını daha iyi bilir.» Yusuf'un kardeşleri şöyle dediler. «Ey Aziz! Bunun oldukça yaşlı bir babası var.Onun yerine içimizden birini al. Biz seni, iyilikte bulunanlardan görüyoruz.» Yusuf : «Eşyamızı yükünde bulduğumuzdan başkasını almaktan, Allah'a sığınırız. Aksi takdirde zulmetmiş oluruz.» dedi.»

Sonra Hz. Ya'kub'un çileleri doluyor, kendisini ve evini, kaplayan hasretlik vesaire gibi acılar Allah'ın takdiri ile sona eriyor. Burada Yûsuf'u anne ve babasına karşı sonsuz bir tevazu ve tazarru içinde buluyoruz. Kardeşlerine ise çok nazik davranıyor. Şefkat ve merhametli bir hâli var. Onlara olan dargınlığıyla birlikte onları bağışlayıp affettiğini de son derece nazik bir espriyle bildiriyor. Zaten geçen hadiselerde müşahede edilen Yûsuf'un olgun davranışları, onun bir gün bu derece kemâl ve fazilet sahibi bir insan olacağını göstermekte idi:

«Kardeşleri, Yusuf'un huzuruna çıkınca, şöyle dediler : «Ey Aziz! Biz ve ailemiz sıkıntıya düştük, size de-

ğersiz bedeller getirebildik. Sen istediğimiz yiyecek maddelerini bize tam ver. Ayrıca sadaka da ihsan et. Şüphesiz ki Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.» Yusuf: «Siz, cahilken Yusuf ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor musunuz?» dedi. Kardeşleri: «Gerçekten sen Yusuf musun?» dediler. Yusuf: «Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah bize lütufta bulundu. Kim Allah'tan korkar ve sabrederse, şüphesiz ki Allah, iyilikte bulunanların mükâfatını asla zayi etmez» dedi. Kardeşleri: «Allah'a yemin olsun ki, Allah seni bizden üstün kıldı. Muhakkak biz suçlu idik» dediler. Yusuf onlara şöyle dedi: «Artık bugün sizin için kınanacak bir durum yoktur. Allah sizleri affeder. O, merhametlilerin en merhametlisidir. Şu gömleğimi götürüp babamın yüzüne koyun. Gözleri görür hale gelir. Bütün ailenizle birlikte bana gelin.» »

Nihayet Yûsuf gördüğü rüyanın tahakkuk ettiği günleri yaşarken; saltanat ve hükümranlığın zirvesine erdiği o günlerde, mutlu buluşma sahnesine şahid oluyoruz. Artık âilenin bütün fertleri biraraya gelmiş, en mutlu ve en heyecanlı günlerini yaşıyorlar.

Burada, o büyük peygamber Hz. Yûsuf'u mevki ve azâmetin bütün vasıflarından soyunmuş görüyoruz. Hükümranlığını, devlet ve cihanı bir yana iterek Rabbi ile başbaşa kalıyor. Bütün ihlâsıyla O'na iltica etmiştir. Bu büyük münâcatta şunları söylüyordu:

«Rabbim! Bana mülk verdin, bana rüyaların tabirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünya ve âhirette dostum Sen'sin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni salihlere kat.»

Yetişme şartları ve içinde bulunduğu toplumun kötü gelenekleri karşısında daima Allah'ı birleyip O'na teslim olan mütekâmil şahsiyet!..

Ya'kub (a.s.)'a gelince; hasretlik acısıyla bağrı yanan, içi şefkat dolu bir baba... Emniyet içinde uzanıp giden peygamberler zincirinin bir halkası... Yûsuf'un gördüğü rüyanın tehlikelerini düşünüp kederlenen büyük zat... Rüyada, Yûsuf'a büyük istikbalin vaadedildiğini görürken, şeytanın gidip diğer oğullarının kulağına fitnelikler fısıldayabileceğini düşünen Ya'kub peygamber... Ve bu zatın her hâdisede kendini gösteren kâmil, büyük şahsiyeti:

«*Yusuf babasına: «Babacığım! Rüyamda onbir yıldızla, güneşin ve ayın bana secde ettiklerini gördüm» demişti. Babası da ona şöyle demişti: «Yavrum! Bu rüyanı sakın kardeşlerine anlatayım deme. Şeytanın hilesine kapılıp sana bir tuzak kurabilirler. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık düşmandır. İşte böylece, Rabbin seni seçecek, sana rüyaların tabirini öğretecek; daha önceki ataların İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi, sana ve Yakuboğullarına da nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, «Alîm'dir, Hakîm'dir» her şeyi çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.*»

Sonra bu büyük şahsiyeti, peygamberlik ve beşerlik vasıflarının realiteleri içinde görüyoruz. Oğulları kendisinden Yûsuf'u alabilmek için düzen kullanıyorlar ve sonra da ona bir fecaatin haberini getiriyorlar:

«*Ey babamız! Sana ne oluyor da, Yusuf'u bize emanet etmiyorsun? Halbuki biz, Yusuf'un iyiliğini diler, ona öğüt veririz. Yarın onu bizimle birlikte kıra gönder de yesin, oynasın. Mutlaka biz onu koruruz.*» *Yakub: «Onu alıp götürmeniz beni üzer. Korkarım ki, siz gafletteyken kurt onu kapar.» dedi. Yusuf'un kardeşleri: «Yemin ederiz ki, Biz kuvvetli bir toplulukken, eğer onu kurt kaparsa o takdirde biz, hüsrana uğrayanlardan oluruz» dediler. Yusuf'u alıp götürdüklerinde, onu kuyunun derinliklerine atmaya karar verdiler. Biz*

de, Yusuf'a : «Kardeşlerin hiç farkında olmadan sen onlara, yaptıklarını haber vereceksin» diye vahyettik. Akşamleyin ağlayıp sızlanarak babalarına geldiler. Babalarına : «Ey Babamız! Biz, yarış yapıyorduk. Yusuf'u da beklemesi için eşyalarımızın yanına bırakmıştık. Onu kurt yedi. Ne kadar doğru olsak da sen, bize inanmazsın» dediler. Yusuf'un gömleğine başka bir kan bulaştırarak getirdiler. Yakub : «bilakis, nefsiniz size başka bir şeyi hoş gösterdi. Artık bana düşen güzelce bir sabır. İddialarınız karşısında ancak Allah'tan yardım istenir» dedi.»

Ya'kub (a.s.)'un şahsiyetini, ikinci defa oğulları tarafından ikna edilip elindeki bir parçacık sürurunu da kaybettiği sırada -onu bütün gerçekçi vasıflarıyla- tekrar görüyoruz. Mısır veziri, yani kardeşlerinin tanıyamadığı Yûsuf onlardan Yûsuf'un baba bir kardeşini istiyor... Karşılığına, kıtlık yıllarında hayatlarını kurtarabilecekleri zahire verecektir... Kardeşleri bunu tahakkuk ettirmek için uğraşıyorlar:

«Babalarına dönünce : «Ey babamız! Bize yiyecek verilmesi yasak edildi. Kardeşimizi de bizimle gönder ki, yiyecek maddelerini alabilelim. Şüphesiz ki biz, onu koruruz.» dediler. Yakub, onlara şöyle dedi : «Ben bu oğlumu, size daha önce kardeşi Yusuf'u emanet ettiğim gibi mi, emanet edeyim? Koruyucu olarak Allah daha hayırlıdır. Çünkü O, merhametlilerin en merhametlisidir» dedi. Yusuf'un kardeşleri, yüklerini açıp verdikleri bedellerin kendilerine iade edildiğini görünce, babalarına şöyle dediler : «Ey babamız! Daha ne isteriz. İş te aldığımız malların bedeli olduğu gibi bize iade edilmiş. Kardeşimizle gidip ailemizin yiyeceğini getirelim. Kardeşimizi koruruz, bir deve yükü daha fazla yiyecek alırız. Aslında bu, hükümdar için zor bir şey değildir. Yakub oğullarına şöyle dedi : «Tamamen kuşatılma-

nız dışında, onu bana tekrar getireceğinize dair Allah'a söz vermedikçe, oğlumu sizinle birlikte gönderemeyeceğim.» Oğulları babalarına yemin edince, Yakub : «Allah, söylediklerimize vekildir» dedi. Yakub oğullarına : «Ey oğullarım! Mısır'a girerken bir kapıdan değil ayrı ayrı kapılardan girin. Ama ben, sizi Allah'ın takdir ettiğinden koruyacak güçte değilim. Çünkü hüküm sadece Allah'ındır. Ben O'na güvendim. Güvenenler de yalnız O'na güvensinler» dedi. Onların babalarının emrettiği şekilde girmeleri, Allah'ın takdir ettiği hiç bir şeyi önleyemezdi. Fakat Yakub'un tavsiyesi, içinde gizlenen bir hisdi, onu dışarı vurdu. Şüphesiz ki o, Biz'im öğrettiğimizi çok iyi bilirdi. Ne var ki, insanların çoğu bunu bilmezler.»

Ya'kub... Bu dertli baba, bu peygamberler zincirinin bir halkası yeni bir faciayla karşılaşıyor... Allah Teâlâ Yûsuf'un kardeşinin Mısır'da alıkonmasını takdir buyurur, Yûsuf bu takdiri yerine getirmek için plân hazırlar ve özel bir şahsiyete sahip bulunan kardeşi Bünyâmin Mısır'da alıkonur. Yûsuf'un öz kardeşi Bünyâmin'in cereyan eden hadiselerde mümtaz şahsiyeti göze çarpmaktadır. Kardeşlerinin babalarına verdikleri sözü düşünerek saygı ve şefkat dolu kalbiyle bir an önce babasına dönmek ister. Fakat bunu yapabilmek için ya babasından izin gelmeli veyahut, hükmedenlerin en hayırlısı olan Allah Teâlâ'nın hükmü nâzil olmalıdır:

«Kardeşleri Yusuf'tan ümitlerini kesince, gizlice istişare etmek üzere, bir kenara çekildiler. Büyükleri şöyle dedi : «Babanızın Allah'a yemin ettirerek sizden söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında hata işlediğinizi bilmiyor musunuz? Babamın bana müsaade etmesine veya Allah'ın hakkında vereceği kesin hükmüne kadar buradan ayrılmayacağım. Şüphesiz ki Allah, hük-

medenlerin en hayırlısıdır. Siz babanıza dönün, ona şöyle deyin : «Ey babamız! Oğlun hırsızlık etti. Biz, ancak bildiklerimizi anlatıyoruz. Biz, «Gaybı» bilenler değiliz. İçinde bulunduğumuz Mısır halkına ve birlikte geldiğimiz kervana sor. Şüphesiz ki biz, doğru söylüyoruz.» Yakub onlara şöyle dedi : «Bilakis nefsiniz bir işi daha, size yaldızlı gösterdi. Artık güzelce sabretmekten başka çarem yoktur. Umarım ki Allah, oğullarımın hepsini bana gönderir. Şüphesiz ki Allah, «Alîm'dir, Hakîm'dır» her şeyi çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir» dedi. Yakub onlara sırt çevirdi : «Vah! Yusuf'a yazık oldu» dedi. Üzüntüsünden gözlerine ak düştü. Bununla beraber o, acısını içine atıyordu. Oğullar : «Allah'a yemin olsun ki, kendini yiyip bitirinceye veya yok oluncaya kadar hep Yusuf'u hatırlayıp duracaksın» dediler. Yakub şöyle dedi : «Ben, sıkıntı ve üzüntümü ancak Allah'a havele ederim. Ben Allah'tan, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum. Ey oğullarım! Gidin, Yusuf'u ve kardeşlerini iyice arayın. Alah'ın merhametinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü, Allah'ın merhametinden ancak kâfir bir millet ümidini keser.»

Hz. Ya'kub'u, çektiği uzun çileler sonunda yine gerçekleri görebilen ve işaretlerden mâna çıkaran bir zat olarak görüyoruz. Yûsuf'un gömleğinde onun kokusunu alır, diğer oğullarının kendisini ağlatan acı hareketleri karşısında Rabbına karşı beslediği güven zerrece sarsılmaz:

«Kervan Mısır'dan ayrılınca, babaları Yakub, şöyle dedi: «Gerçekten ben Yusuf'un kokusunu hissediyorum. Beni bunak yerine koymazsanız buna inanırsınız.» Yanındakiler: «Allah'a yemin olsun ki, sen hâlâ eski şaşkınlığındasın» dediler. Müjdeci gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca, Yakub'un gözleri düzeldi. Yakub etrafındakilere: «Ben, size Allah'tan sizin bilmediğiniz

şeyleri biliyorum dememiş miydim?» dedi. Oğulları: «Ey babamız! Günahlarımızın affını dile, şüphesiz ki biz, hata ettik» dediler. Yakub: «Rabbimden günahlarınızın affını dileyeceğim. Şüphesiz ki O, «Ğafûr'dur, Rahîm'-dir» çok affeden, çok merhamet edendir» dedi.»

İşte, rabbanî işaret ve hususiyetlere iman etmiş, duygu ve davranışlardaki Allah'ın hikmetine inanmış kâmil bir şahsiyet... Hadiselerdeki realiteleri tahrif ve tezyin etmeye lüzum görmeden kabul eden ve bu zâviyeden değerlendiren gerçekçi bir insan...

*
**

HİCR SÛRESİ

Bu sûrenin ana mihverini yalancı kâfirleri bekleyen korkunç ve acı âkıbet konusu teşkil ediyor. Değişik konular etrafında dönüp dolaşan âyetlerin akışı da bu mihver etrafında yer alıyor. Varılan nokta bu ana mihverin dışında bir yer değil. Gerek kıssalarda, gerek kâinat sahnelerinde, gerek kıyamet sahnelerinde ve gerekse bunlardan sonra yapılan yorumlarda hep aynı mihver ana esası teşkil ediyor.

Sûreyi beş bölüme ayırmak mümkündür. Bu bölümler muhteva ve ifade ettiği saha itibariyle birbirinden tamamen ayrılır.

I — Birinci bölümde peygamberlere iman ile, onları tekzip konularındaki Allah'ın kesin kanunu yer alıyor. Tehdit havası taşıyan zımni ihtarla şöyle başlıyor bu bölüm:

«*Kâfirler kıyamet günü: «Keşke müslüman olsaydık» temennisinde bulunurlar. Ey peygamber! Onları, kendi hallerine bırak.. Yesinler, eğlensinler, boş umutları onları oyalayıp dursun. Onlar yakında bileceklerdir.*» Ve bu bölüm küfürde inat edenlerin delil noksanlığından veya imanı gerektiren işaretlerin bulunmamasından değil, sadece inatlarından yalanlamaya devam ettiklerini belirtiyor:

«*Onlara gökten bir kapı açsak, oradan yukarı dur-*

madan çıksalar: «Gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu büyülendik» derler.

Hep aynı tarz hareketleri tekrarlamaktadırlar:

«Yine de onlar Kur'an'a iman etmezler. Halbuki daha öncekilerin neye uğradıkları bellidir.»

II — İkinci bölümde Allah'ın kâinattaki kudret, kuvvet, azamet ve ululuk sıfatlarına delâlet eden alâmetlerinin bir kısmına yer veriliyor: Göklerde, yeryüzünde ve ikisinin arasındaki deliller gözler önüne seriliyor ve hepsinin bir hikmete mebni olduğu, belirli bir ölçü dahilinde indirildiği açıklanıyor:

«Her şeyin hazinesi Biz'im katımızdadır. Biz, onlardan ancak belli ölçülerde veririz.»

Her şeyin en sonunda varıp duracağı yer nezd-i ilâhidir. Ve her fert bir müddet sonra, belirli vakitte Allah'a kavuşacaktır:

«Şüphesiz ki, dirilten de öldüren de Biz'iz. Her şey yok olduktan sonra baki kalan da Biz'iz. Şüphesiz ki Biz, sizden önce gelenleri de, sizden sonra gelecekleri de biliriz. Şüphesiz Rabbin, onları kıyamette bir araya toplayacaktır. O, «Hakîm'dir, Alîm'dir» hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.»

III — Üçüncü bölümde ise beşeriyetin ilk hikâyesi, hidâyetin ve sapıklığın yapısı ve asıl âmilleri anlatılarak sapıklarla doğru yolda olanların en sonunda varacakları âkıbet dile getiriliyor. Cenab-ı Allah'ın Hz. Âdem'i kuru bir çamurdan ve şekillenmiş bir balçıktan yarattığı, sonra da bu çamur yığınına ilâhî ruhtan üflediği belirtiliyor. Şeytanın secde emrine karşı çıkıp büyüklenmesi, kurtulanların yerine sapıklara önderlik ettiği anlatılıyor.

IV — Dördüncü bölüm ise Lût, Şuayb, Sâlih peygamberlerin kavimlerinin başından geçenler anlatılarak söze şöyle başlanıyor:

«Ey peygamber! Kullarıma, benim, son derece bağışlayıcı ve merhametli olduğumu, azabımın da gerçekten can yakıcı bir azap olduğunu söyle.»
Bilâhere kıssalar sıralanıp gidiyor. Ve bu kıssalardan Allah'ın Hz. İbrahim ile Lût'a rahmet etmesi, Lût, Şuayb, Salih peygamberlerin kavmini azaplandırması anlatılıyor.

V — Beşinci bölümde de göklerin ve yerin yaratılışındaki gizli gerçekler açıklanıyor ve her zaman ihtilaf mevzuu yapılan kıyamet konusu ile bundan sonra gelecek olan sevap ve azap konusu yer alıyor. Aslında bu konular Hz. Peygamberin dâveti ile yakından alâkalıdır. Aslında gerek başlangıç, gerekse sonuç itibariyle kâinatı büyük bir gerçek kaplamaktadır.

EN'ÂM SÛRESİ

Bu sûre-i celîle Mekke'de nazil olmuştur, Mekki sûrelerdendir. Resûl-i Zîşan'a tam on üç yıl devamlı inen ve tek bir dâvadan bahseden Kur'ân-ı Azîm'den bir sûredir... Evet değişmeyen tek bir dâvadan... Dâva değişmez ama sunuş tarzı ve metodu tekerrür edebilir. Zira Kur'an-ı Mübîn'in üslûbu, her sunuşu yeni bir tarzda arzediyor ve onu işiten sanki ilk defa onunla karşılaşıyormuş gibi oluyor.

Gerçekten Kur'an-ı Kerîm Mekke dönemi boyunca en esaslı ve en başta gelen büyük bir dâvayı hallediyordu. Ulûhiyet ve Ubûdiyette beliren ve ikisi arasındaki alâkalarda tezahür eden, başlıbaşına bir kaide olarak «itikad dâvası» halinde ortaya çıkan bu dinin yeni bir meselesini hallediyordu.

Kur'an bu dâva ile insana hitap ediyordu... Evet insana, sırf «insan» olması münasebeti ile hitabediyordu... Ve bu sahada gerek o günkü Arap insanı olsun, gerekse her zamanki insan olsun hiçbir fark yoktur. Nitekim Arap insanı ile diğer bütün insanlar arasında da bir ayrılık bahis mevzuu değildir. Her zaman ve herkes için durum aynıdır.

Bu «dâva», insanlar için hiçbir zaman değişmeyen bir dâvadır. Zira beşerin bu kâinat içinde var olması ve âkibetinin ne olacağı ile alâkalı bir dâvadır. İnsanın kâinat ve canlılarla münasebeti ile ilgili bir davadır. İnsanın, kâinatın yaratıcısı ve bu canlıların

varedicisi ile olan münasebetleri ile ilgili bir dâvadır. Bu dâva asla değişmez, çünkü varlığın ve insanın bizzat kendisinin dâvasıdır.

Mekke'de nâzil olan bu Kur'an insana varlığının sırrını ve insanın çevresindeki kâinatın niçin meydana geldiğini açıklıyordu. Ve insana şöyle hitap ediyordu: Kâinat nedir? Nereden meydana gelmiştir? En sonunda nereye varacaktır? Onu meçhullerin büründüğü yokluk ummanından kim vücuda getirmiştir? Varacağı âkıbet nedir? Sonra ne olacaktır orada? Ayrıca insana «hissettiği ve gördüğü varlıkların ne olduğunu, hissettiği şeylerin ötesini kaplıyan ve görünmeyen gaybın ne olduğunu söylüyordu. Sırlarla dolup taşan bu mevcudatı yoktan vareden kimdir? Kim idare ediyor onu? Kâinattaki bunca değişiklikleri kim yönetiyor? Kendi görüşüne göre bütün bunları kim yürütüyor? Ve yine insana bu kâinatın yaratanı ile nasıl muamele edeceğini, kâinatla nasıl alâka kurabileceğini, kulların, kulları yaratan Allah'a karşı nasıl hareket edeceklerinden bahsediyordu.

Ve bu dâva, insan varlığının üzerine kaim olduğu en büyük dâva idi. İlelebed de insan varlığının üzerine kaim olduğu en büyük dâva olarak sürüp gidecektir...

İnsan hayatında ondan öte teferruattan başka hiç bir şeyin bulunmadığı bu ulu dâvayı yerleştirmek için onüç yıl geçmişti.

Hikmet-i ilâhî inanç dâvasının, risaletin gelmeye başladığı ilk günden beri en önemli dâvayı teşkil etmesi gerektiğini irade buyurdu. Rasulullah (s.a.v.)'ın bu dâva yolunda ilerlerken ilk adımını, insanları «Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şahitlik etmeye» dâvet ederek atmasını ve insanlara hak olan Rab-

larını tanıtarak, O'ndan başkasına ibadet etmemeleri gerektiğini irade buyurmuştu.

Bu sûrenin baştan sona anlatmak istediği inanç konularının bütünüdür. Sûre-i celîle beşer nefsinin en ince noktalarından tutuyor ve onu mevzular âleminde gezdiriyor, şu ulu varlıklar dünyasında gizli açık, inancı ilham eden kaynakların ötesinde dolaştırıp duruyor. İnsan ruhunu göklerin ve yerin Hâkiminin huzurunda gezdiriyor, karanlığı ve aydınlığı düşündürüyor, ayı, güneşi ve yıldızları tefekküre daldırıyor. Köşklü, köşksüz cennet sahnelerinde dolaştırıyor. Akan ve duran suların üzerinden geçiriyor, geçmiş milletlerin yok oluş sahnelerinin yanında duruyor, yıkılmış ve yıkıntıdan arta kalmış eski eserlerin önünde tefekküre daldırıyor, sonra onunla birlikte karanın ve denizin karanlıklarında Allah'a tesbih ettiriyor. Nefsin derinliklerinde, gayb âleminin gizliliklerinde seyrettiriyor. Ölüden çıkan canlıyı, canlıdan çıkan ölüyü, yerin kara bağrında gizlenmiş olan taneleri, ana rahminin karanlık loşluğunda yer etmiş olan nutfeyi hatırlatıyor. Sonra cinler, insanlar, kuşlar ve vahşi hayvanlarla, önceden ve sonradan gelip geçenlerle, ölüler ve dirilerle gece gündüz nefisleri muhafaza altında tutanlarla buluşturuyor...

Bu yığınlarca kâinat manzaraları insan ruhunu ve hisler âlemini baskısı altına alıyor. Bütün bunlardan sonra gerisinden sahnelerin canlanıp çıktığı, his ve hayal dünyasında mânaların canlı bir şekilde görüldüğü o fevkalâde, dipdiri üstün temaslar, bir de bakıyorsunuz duygu ve sahnelerden tekrar edilen, alışılmış hale gelen her şey yepyeni ve canlı bir şekilde beliriyor... Sanki insan ruhu onunla ilk defa karşılaşıyormuş gibi oluyor. Ve sanki insanın iç âle-

mi daha önce bu duygu ve sahnelerden hiçbirisine muttali değilmiş gibi oluyor.

Bu âyetler, birbiri arkasından gelen bu duygular, bu dokunuşlar, bu şekiller, ilhamlar, bu bölgeler ve bu sahnelerle tıpkı bir nehrin akışına benziyor. Birbirinin ardı sıra gelen ve fırlarcasına akıp giden dalgaları andırıyor. Bir dalga henüz yerine varmamışken, bir dalga daha fırlıyor yerinden, göze görünüyor ve öbürünün arkasından gidiyor. Sanki bir kurşundur, sanki arka arkaya akan nehrin kaynağıdır.

Kur'an atmosferinde yaşanan hayat, sadece Kur'an okumakla, Kur'an öğrenmekle ve Kur'an ilimlerine muttali olmakla mümkün olmaz... Gerçekten bu, bizim aradığımız manada bir «Kur'an atmosferi» değildir. Kur'an'ın havası içerisindeki hayattan kastımız şudur: İnsan bütün havasıyla, şartlarıyla, hareketleriyle, maksatlarıyla, çatışması ile ve ihtimamları ile bu Kur'an'ın ilk indiği günde olduğu gibi bir hayat yaşamasıdır. Bugün yeryüzünün her tarafını kaplayan cahiliyetin karşısında insanın gönlü, arzusu, dikkati ve hareketiyle hem kendi nefsinde hem de çevresindeki insanların hayatında cahiliyete karşı gelmek için bir kere daha İslâm'ı yeniden inşa ederek her şeyi ile birlikte İslâm hayatı yaşamaktır. Bütün düşünceleri, bütün âdetleriyle, bütün değer ölçüleri ile, bütün pratik vakıalarıyla, üzerindeki her türlü baskısıyla, kendisine karşı açtığı savaşı ile cahiliyetin karşısına dikilmektir. Rabbânî inancı ve Rabbânî nizamı için bütün zahmetlere katlanarak, bu nizamın ve bu inancın bütün emirlerine uyarak, yılmadan, sebatla cahiliyete karşı koyarak yaşamaktır... İşte insanın yaşayabileceği ve bu Kur'an'ın zevkine erebileceği Kur'an atmosferi budur... O, böyle bir atmosferde inmiştir. Böyle bir havayı yaşamayanlar ne ka-

dar Kur'an okusalar, Kur'an üzerinde ne kadar çalışsalar ve Kur'an ilimlerine ne kadar vâkıf olsalar Kur'an'ın gerçek zevkine eremezler. Bizim sarfettiğimiz gayret, bu nevi ihlaslı kimselerle Kur'an arasında bir köprü kurmak içindir. Bu köprü kurulmadan hiçbir şey olamaz. Ancak Kur'an ile bu kimseler arasında köprü kurulduktan sonra diğer noktalara ulaşılabilir. Ve gerçekten hem pratik olarak hem de hareket şekliyle Kur'an atmosferinde yaşayabilme imkânı sağlanabilir... İşte o zaman, sadece o zaman bu Kur'an'ın zevkine erebilirler ve Allah'ın dilediği kimselere ihsan ettiği bu nimetten faydalanma imkânı bulabilirler...

Bu sûre-i celîle inanç dâvasını esaslı olarak hallediyor... Ulûhiyet ve ubûdiyet dâvasını... Dâvayı hallederken de kullara kulların Rabbini tanıtıyor... Kimdir O? Bu varlığın ana kaynağı neresidir? Kâinatın ötesinde ne gibi sırlar gizlidir? Bunlar necidirler? Onları bu varlık dünyasına getiren kimdir? Kim yoktan var etmiştir onları? Kim doyurmaktadır? Kimin kefaleti altındadırlar? İşlerini idare eden kimdir? Gözlerine ve gönüllerine hâkim olan kimdir? Gecelerini ve gündüzlerini değiştirip duran kimdir? Onları başlangıçta kim getirmiştir bu dünyaya? Sonra kim geri döndürecektir? Niçin yaratılmışlardır onlar? Neye dayanarak ecelleri tanzim edilmiştir? Hangi sonuç beklemektedir kendilerini? Kime teslim olacaklardır?... Şurada burada yoktan var olan hayattan... Sonra bu ölüme nasıl terkedileceklerdir?... Damla damla inen şu su. Tatlı tatlı yeşeren şu tomurcuk. Birbiri üzerine binen şu dane. Şu akıp giden yıldız. Şu doğan sabah güneşi. Bu kırpılıp yok olan gece. Şu dönen felek... Bütün bunların gerisinde kim var? Hangi haberler, hangi sırlar dolu bunların arkasında?... Şu

milletler, o çağlar, gelip gidenler, yok olanlar, sonra onların yerine geçen insanlar... Evet bütün bunları kim yapıyor? Kim yok ediyor o insanları? Niçin bir kısmı başkasının yerine geçiyor? Neden bir kısmı yokluğun kara bağrına gömülüyor? Bu imtihanlardan, bu tecrübelerden, bu ölümlerden sonra hangi âkibet, hangi hesap, hangi ceza bekliyor insanlığı???...

Sûre-i celîlenin belirtmek istediği en büyük dâva gökte ve yerde ulûhiyet ve kulluk dâvasıdır.

Ebubekir bin Merdüveyh Enes bin Malik'den rivayet ediyor; Efendimiz (s.a.v.) buyurdu:

«*Sûre-i En'am nazil olurken onunla birlikte meleklerden bir kafile inmiş, doğu ile batının arasını tutmuştu. Tesbih avazları yükseliyordu. Sanki yeryüzü onlarla tiril tiril titriyordu.*» Ve Allah'ın Rasûlü şöyle buyuruyordu: «*Tesbîh ederim Ulu Allah'a, tesbîh ederim Ulu Allah'a.*»»

Bu kafilenin, bu titreyişin ışıkları sûre-i celîlenin içinde açık açık görülmektedir... Sûre zaten bir kafile şeklindedir. Nefisleri titreten, kâinatı titreten bir kafile...: Bir yığın ilhamlar, duygular, tesirler, sahneler ve manzaralar ile dolup taşmaktadır... Daha önce de söylediğimiz gibi bu duygular, bu sahneler, bu tesirler, bu ifade tonları ile; bu kaynaktan fışkırmış gibi gelen akışı ile sûre-i celîle; birbirini takibeden dalgalarıyla ana kaynağından coşup fırlayan bir nehrin akışını andırmaktadır. Bir dalga yerinden fırlayıp daha kaybolmamışken hemen arkasından bir dalga daha geliyor, ona ulaşıyor. Birleşen dalgalar peşi sıra akan nehrin yatağında uzanıp gidiyor.

Bu sûrenin, üzerinde durduğu ana mevzu da aynı şekilde muttasıl birbirine ulanıp gidiyor. Sûreyi ayrı ayrı bölümlere ayırmak imkânsızdır. Çünkü her bölüm o ana konunun bir tarafını anlatıyor. Bu bölüm-

lerin her birisi aslında birer dalgadan ibarettir. Her dalga kendisinden önce gelen dalga ile birleşiyor ve bir âhenk içinde akıp gidiyor.

Bunun için biz bu kısa özet içinde sûrenin ihtiva ettiği bölümleri uzun uzadıya anlatamıyacağız. Sadece birbiri peşi sıra gelen bu dalgalardan bazı örnekler sunacağız ve bunlarla yetineceğiz.

Sûre-i celîle, ortada Allah'ın birliğine dair yığınlarca deliller varken Allah'a şirk koşanları çevrelerinde bulunan delillerle yüz yüze getirerek uyarıya başlıyor. Gerek engin ufuklardaki, gerekse kendi nefislerindeki tevhîd delillerini sıralıyor. Hem bütün varlıklar âlemini kaplayan, hem de kendi varlıklarını kuşatan engin dokunuşlar ile açıklığa kavuşan ulûhiyetin hakikati ile yüz yüze getiriyor onları. Üç âyetlik bir temas içinde en son derinlik ve genişlik ile varlığa dair resimler çizerek işe başlıyor:

Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı vareden Allah'a mahsustur. Böyleyken, kâfirler hâlâ Rablerine başkalarını eşit sayıyorlar. Sizi çamurdan yaratan sonra size bir ecel takdir eden O'dur. Tayin edilen bir ecel de O'nun katındadır. Sonra bir de şüphe ediyorsunuz. Göklerde ve yerde Allah sadece O'dur. O, sizin gizlinizi de açığınızı da ve ne kazandığınızı da bilir.»

Bu üç âyetten birincisi bütün kâinatın varlığının hakikatını açıklıyor. İkinci âyette ise insanın varlığı üzerinde durulmaktadır. Üçüncü ise hem insanın, hem de kâinatın varlığı ile birlikte ulûhiyet mevzuunu ihtiva ediyor.

Ne icaz! Ne üstünlük! Ne büyük kapsayış ve fevkalâdelik!.

Yaratanın birliğine şehadet eden şu kâinatın varlığı karşısında. Yaratanın idaresini gösteren insan

varlığı karşısında... Göklere ve yere hâkim olan, gizli ve açık her şeyi bilen bu ulûhiyet karşısında... Müşriklerin inkârı, yalancıların yalanı tuhaf karşılanıyor, kâinat nizamında yeri olmasının imkânsızlığı, insan nefsinin fıtratında böyle bir şeyin varlığının söz konusu olamıyacağı ve akıl nazarında da kalp nazarında da yeri bulunmayacağı beliriyor.

İşte tam bu sırada ikinci bir dalga geliyor. Kâinatın derinliklerine ve hayatın içine gömülmüş ilâhî varlığın alâmetleri bu dalga içerisinde arzedilirken, Allah'ı tanımamanın garipliği ve kötülüğü de tehditkâr tarzda sunuluyor. Geçmişlerden örnekler veriliyor. Bu dövüşmelerin, bu çatışmaların gerisinde kahredici kudretin azameti belirtiliyor. Bu açık hakikatın karşısında inad edenlerin inatçılıklarında acayip ve çirkin durum ortaya çıkıyor. Ve inkâr edenlerin imana dair delillerin azlığından dolayı inkâra sapmayıp, asıl onlarda eksik olan şeyin temiz niyet ve deliller karşısında kalbin hidâyete açılmaması olduğu beliriyor.

Ve bu noktada üçüncü bir dalga geliyor. Allah'ın göklerdeki ve yerdeki mülkiyeti ile ortaya çıkan, gece ve gündüze yerleşen hâkimiyeti ile tezahür eden ulûhiyetin hakikatı belirtiliyor. Doyuran fakat doyurulmaya muhtaç olmayarak rızık vericiliğinde tecelli eden, bundan dolayı da kendisinden başka gerçek manâda sahip ve yâr bulunmayan ulûhiyet mevzuu açıklanıyor. Bütün kullar sadece O'na teslim olmalıdırlar. İsyan batağına dalanları âhirette azaplandıracak da O'dur.

Fayda ve zarar verme kudretine sahip olan da O'dur. O, her şeye kâdirdir. O, kulları üzerinde kahredici bir güce sahiptir. O hükmedendir, haberdâr olandır...

Bu nevi bir girişten sonra gelen dalgalar, kati durum açıklanıp, şirketten uzaklaşmaları mevzuunda korkutulup, onun karşısına tevhîdi ilân ettikten sonra gelen âyet dalgaları zirveye kadar çıkıyor, ulvî, kesin ve kat'î bir ifade tonu ile anlatmaya başlıyor.

Sonra dördüncü bir dalga seli başlıyor. Müşriklerin tekzip ettikleri bu Kitab'ı ehl-i kitaba tanıtan ifadeler yer alıyor. Zulümlerin en büyüğü olması sebebiyle şirki tavsif ettikten sonra, mahşer günü müşriklerin âkibeti ile ilgili bir manzara sunuyor. Allah'a eş koştukları şeylere sualler tevcih ediyorlar bu manzara içinde. Şirk koştukları şeyler bile onların durumunun çirkinliğini belirtiyor. Böylece şirk koştukları şeyleri Allah'a eş tutma iftiraları açığa çıkıyor. Onların durumu tasvir edilirken istikbale dair ahvali sezecek fıtrî vasıtalarının muattal bırakıldığı, iman vericisinin bildirdiği şeyleri alıp kabul etmemeleri, kalplerinin perdelenmiş olması yüzünden iman delillerini anlamamaları gibi hususlar da serdediliyor! Kur'an'ın eskiden geçmiş kimselerin uydurması olduğunu söylerken, kendi nefislerini helâka müstahak kıldıklarını, hidâyetten uzaklaştıklarını söyleyebilirsiniz. Sonra onların ateşin üzerinde durduruldukları zamanki hallerini tasvir ediyor. «Ne olur bir kere daha döndürülseydik? Allah'ın âyetlerini yalanlamaz ve inananlardan olurduk.» Sonra onları ölümden sonra dirilmeyi inkâr etmelerine rağmen hallerini dünyaya döndürüyor. Ve Rabbı Zülcelâllerinin huzur-u izzetinde dururkenki hallerini tasvir ediyor. Bu inkâr eder oldukları sualleri soruyorlar, günahlarını sırtlarında taşıyorlar. Gelen âyet dalgaları Allah'a ulaşmayı tekzib eden ve Allah'dan korkanlar için hazırlanmış olan âhiret hayatının yanında dünya hayatının boşluğunu bildiren hükümlerle sona eriyor.

Sonra beşinci bir dalga tufanı geliyor. Bu gelen âyetlerle birlikte Allah Teâlâ yüce Rasulünü teselli ediyor. Allah tarafından getirmiş olduğu şeyleri yalanlamalarından ötürü duyduğu hüznü gidererek sevindiriyor. Kendisinden önce gelmiş olup da tekzip edilmelerine karşılık sabreden, Allah muzaffer kılıncaya kadar eziyetlere düçâr olan peygamberleri örnek olarak gösteriyor ona ve Allah'ın kanununun hiçbir zaman değişmeyeceğini bununla beraber acele davranamayacağını da bildiriyor.

SAFFÂT SÛRESİ

Mekke'de inen bu sûre, fasılası kısa, tesiri hızlı, misal ve manzaraları çok, şekil ve renkleri çeşitli, tesirleri derindir. Bu sûrenin hedefi, Mekke'de inen öteki sûreler gibi inancın temelini kalplere yerleştirmek ve insan kalbini her türlü şirk şaibelerinden arıtmaktır. Fakat bu sûre bilhassa ilk Arap toplumunda hâkim olan muayyen bir şirk çeşidini inceliyor. Sûre, bu çeşit şirk üzerinde fazlaca durup, onun çürüklüğünü, asılsız ve batıl olduğunu çeşitli yollarla açıklıyor. Cahiliyet devrinde bu şirke düşülmüş, yüce Allah ile cinler arasında bir hısımlık olduğu vehmi ileri sürülmüştü. Bu batıl ve uydurma masal giderek şu noktaya dayanmıştı: Allah ile hâşâ cinlerin izdivacından melekler doğmuştur. Melekler dişidirler ve Allah'ın kızlarıdır!

Bu batıl ve uydurmacalar bu sûrede şiddetli hamlelere hedef olmuş, tutarsız ve asılsız oldukları açıklanmıştır. Sûrenin ele aldığı, çözüm getirdiği belli başlı konu budur. Dolayısiyle sûre bir kısım meleklere işaretle konuya giriyor:

«Sâf sâf dizilenlere, engel olanlara, âyetleri okuyanlara yemin olsun ki, sizin ilâhınız elbette birdir.»

Bunu takiben azgın şeytanlardan bahsedilir, onların yüce âleme yaklaşmaması için delip geçen alevlerle engellendikleri, oradaki konuşulanları dinleyemedikleri anlatılır. Oysa eğer şeytanlar cahiliyet dö-

nemindekilerin zannettikleri gibi olmuş olsalardı, böylesine bir kovuluşla kovulmazlardı. Ayrıca cehennemde zalim ve asilerin yiyeceği zakkum ağacının meyveleri de çok çirkin olup şeytanların başlarına benzetilmektedir. Sûrenin sonunda uydurma ve çürük masallarına doğrudan doğruya hucum edilmektedir:

«Ey Muhammed! Müşriklere sor: «Kızlar Rabbinin de, oğlanlar onların mıymış? Yoksa, melekleri dişi olarak yarattığımızı mı gördüler?» İyi bilinmelidir ki, onlar iftiralarından dolayı «Allah doğurdu» diyorlar. Şüphesiz ki onlar yalancıdırlar. Allah, kızları oğullara mı tercih etmiş? Ne oldu size? Nasıl da böyle hüküm veriyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz? Yoksa, elinizde apaçık bir deliliniz mi var? Eğer sözünüzde sadık iseniz, getirin kitabınızı. Onlar, Allah ile cinler arasında bir soy bağı uydurdular. Şüphesiz ki, cinler de, o müşriklerin hesap vermek üzere, Allah'ın huzuruna çıkarılacaklarını bilirler. Allah, onların uydurdukları sıfatlardan münezzehtir.»

Cahiliyet dönemine ait şirk çeşitlerinden birini çözümlerken, Mekke'de inen sûrelerin temas ettiği inanç prensibinin diğer yönlerini incelemekte, Tevhid inancını görünen varlıklarla ispat etmektedir:

«And olsun ki, sizin Tanrınız birdir. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir; Doğuların ve batıların Rabbidir.»

Cehennem azabına şirkin sebep olduğu, kıyamet sahnelerinden bir sahnede açıkça belirtilmektedir:

«O gün hepsi azapta müşterekterdirler. Biz mücrimlere böyle yaparız. Çünkü onlar «Allah'dan başka hiç bir tanrı yok» denildiği zaman kafa tutuyorlardı. «Deli bir şair yüzünden tanrılarımızı mı bırakalım?» diyorlardı. Hayır; o, hakkı getirmiş, bütün peygamberleri de tasdik etmişti. Elbette siz o can yakıcı azabı tadacak-

sınız. Yaptığınızdan başka bir şeyle cezalanmayacaksınız.»

Bu sûrenin temas ettiği konulardan biri de öldükten sonra dirilip, hesap ve ceza meydanında toplanmaktır:

«Bu apaçık bir sihirdir; öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman biz mi diriltilmiş olacağız? Evvelki atalarımız da mı?» derler. De ki: Evet, hem de hepiniz hor ve hakîr olarak...»

Sonra bu münasebetle kıyamet tablolarından, türlü manzaralar, hareketler, infial ve akislerle dolu uzun ve eşsiz bir tablo sunulmaktadır.

«Mecnun bir şair yüzünden tanrılarımızı mı bırakalım?»

sözlerinde varid olan vahiy ve risalet mevzularına temas edilmekte ve bu sözleri:

«Hayır; o, hakkı getirmiş, bütün Peygamberleri de tasdîk etmişti.» âyetiyle yüzlerine çarpılmaktadır.

Hakka karşı gelenlerin sapıklıkları ve yalanlamaları dolayısiyle bazı peygamberlerin kıssaları göz önüne konmaktadır: Hz. Nûh, İbrahim ve oğulları, Hz. Mûsa ve Harun, İlyas, Lût ve Yûnus. Bütün bunların kıssalarında Allah'ın rahmeti, peygamberlerine yardımı, yalanlayanları azaba uğratıp perişan etmesi açıkça görülmektedir:

«Şüphesiz, onlardan önce geçenlerin çoğu, onlardan önce sapmıştı. Şüphesiz ki Biz, onlara uyarıcılar göndermiştik. Uyarılıp da yola gelmeyenlerin âkıbetleri nasıl oldu bir bak! Ancak, Allah'ın ihlâslı kulları, bunun dışındadır.»

Bu kıssalar içinde bilhassa İbrahim (a.s.)'in oğlu Hz. İsmail ile olan kıssası bir sadakat ve ibret numu-

nesi olarak temayüz etmektedir. Hz. İsmail'i kurban etmesi ve neticede gönderilen fidye ile bunun telâfisinde, Allah'a itaat ve O'na mutlak teslimiyet, en parlak, en derin ve en yüce manasıyle kendini göstermekte ve ancak saf ve halis iman sahibinin erişeceği nurlu ve yüksek zirveye çıkmaktadır.

LUKMÂN SÛRESİ

Mekke-i Mükerreme'de inmiş bulunan bu sûre de Kur'an'ın beşer kalbine hitap ediş tarzını ihtiva eden örneklerinden bir örnektir.

Yukarıda zikri geçen gerçeklerden inhiraf etmiş olan müşriklerin ruhundaki inanç meselesini ele alıyor. Bu mesele Mekke'de inen sûrelerin değişik üslûplarla muhtelif açılardan ele aldıkları bir meseledir. Bu sûrede ise beşer kalbi her yandan sarılarak fıtrata hitap eden. ve onu uyaran muhtelif müessirlerle uyarılmaktadır. Bu mesele, inanç meselesinin yaratıcının birliği, yalnız O'na ibadet ve nimetlerine şükürle ilgili bölümü burda özetlenmektedir. Âhirete inanmak, orada adaletli hesaba çekilme gibi hususlara dokunulmakta, Allah'ın indirdiklerine tâbi olup onun dışındaki inançları ve alışkanlıkları terketmeye dair hususlar anlatılmaktadır.

Sûre-i Celîle bu meseleyi öyle bir üslûpla ele almaktadır ki Kur'an'ın insan fıtratına ve kalbine hitap edişindeki alışılmışın üstünde son derece güzel üslûbunun bazı noktaları ortaya çıkmaktadır. Ve Allah yoluna davet eden her kişi bu üslûp inceliklerini kavramak zorundadır.

Kur'an'ın ele aldığı konuların hepsinde olduğu gibi burada da bu konu büyük kâinat sahasında sergilenmektedir. Gökleri ve yeri, güneşi ve ayı, gecesi ve

gündüzü, havası ve denizi, yağmuru ve fırtınası, dalgası ve köpüğü, bitkisi ve ağacı... İle birlikte şu koca kâinat... Bilindiği gibi bu kâinat safhası Kur'an'ın birçok yerlerinde tekerrür eder. Ve Kur'an gördüğümüz kâinatı dile getirerek insanı tesiri altına alır. Çevrede bulunan her şeyde insan kalbine hitap eden ve onu tesir altına alarak canlandıran yığınlarca deliller gösterir ve buradan kalbe giden yollar, pencereler açar.

Her ne kadar konu aynı konu, gösteri sahası aynı saha ise de sûrenin dört yerinde dört ayrı şekilde ele alınmaktadır. Ve hepsinde de bu geniş alanda beşer kalbi gezdirilmektedir. Her seferinde yeni bir müessirle karşılaşmakta, yeni bir üslûbu izleyerek konular ele alınmaktadır. Her gezintinin başında ve sonunda insanın kalbine ve kafasına hitap eden fevkalâde hususlara temas edilmektedir. Bunların yanı sıra da insanı tesir altına alan ve gerçeklere koşturan yığınlarca noktalara yer verilmektedir.

I — Mukattaa harfleriyle başlayan sûrenin giriş kısmından hemen bir kaç satır sonra bu gibi harflerden meydana gelen bu sûrenin Allah'ın hükmedici âyetlerini ihtiva eden bir kitabı oluşturduğu ve bu kitabın iyiler için hidâyet ve rahmet vasıtası olduğu belirtilmektedir. Ayrıca iyilerin de kimler olduğu şu ifade ile açıklanmaktadır:

«*Onlar, namazlarını emrolundukları şekilde eda ederler, zekâtlarını lâyık olanlara verirler ve âhiret gününe de kesinlikle iman ederler.*»

Böylece âhirete inanmakla Allah'a ibadet konusu belirtilirken psikolojik bir müessir de gözönünde bulundurulmaktadır:

«*İşte onlar, Rablerinin gösterdiği hidayet yolunda yürüyenlerdir. İşte kurtuluşa erenler de onlardır.*»

Kim istemez kurtuluşa erenlerden olmayı?... Diğer taraftan bir takım kimseler bulunuyor ki insanları bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve Allah'ın âyetlerini alaya almak için gerçeği boş sözlerle değişiyorlar. Bunlar için de sûre-i celîle Allah'ın âyetleriyle istihza etmelerine münasip korku verici ruhî bir tesiri sağlamak üzere:

«*İşte horlayıcı azap onlar içindir.*»

buyuruyor. Ve ardından bu kimselerin hareketleri tavsif edilmeye başlanıyor:

«*Âyetlerimiz ona okunduğu zaman işitmiyormuş gibi büyüklük taslayarak sırt çevirir.*»

Bu vasıflarının yanı sıra onları yere geçirecek hareket dolu psikolojik bir ifade:

«*Kulaklarında ağırlık var da işitmiyormuş gibi.*»

Ve bir başka hükümle korkutuluyor onlar. Korkunun yanı sıra apaçık bir alay var ifadede:

«*İşte ona çok acıklı bir azabı müjdele...*»

Azabın müjdelenilmesi ifade olarak alay maksadına mebnidir açıkça. Ve tekrar mü'minlere dönüyor âyetler. Sûrenin başında kurtuluşları açıklanan mü'minlere. Büyüklenerek ilâhî âyetlerle alay edenlerin cezası açıklandığı gibi onların da âhiretteki mükâfatları açıklanıyor:

İman edip salih ameller işleyenler için, nimetlerle dolu cennetler vardır. Onlar, o cennetlerde ebediyen kalacaklardır. Bu, Allah'ın gerçek vaadidir. O, «Azîz'dir, Hakîm'dir» herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.»

Ve burada büyük kâinat sayfalarından bir sayfa açılıyor. İnsan fıtratına her yandan hitap eden, çeşitli dillerle seslenen ve birçok kişilerin üzerinden geçerek, korkunç gerçeklerle karşılaştıkları halde gafil

bulundukları hususa temas ediyor. Ve bu, fıtrata hitap eden seslenişin mesnedi olarak ele alınıyor:

«*Allah, gökleri gördüğünüz bir direk olmadan yarattı. Yere de, sizi sarsmasın diye dağlar oturttu. Oraya her türlü hayvanı yaydı. Biz gökten de su indirdik. Onunla yeryüzünde her sınıftan güzel güzel bitkiler bitirdik.*»

İnsanın duygularını alt-üst eden, şuurunu yerinden oynatan bu kâinat delilleri karşısında Allah'a ortaklar koşan sapık kalpler kökünden yakalanarak bu korkunç ve büyük yaratılış muamması karşısında harekete geçiriliyor:

«*İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Gösterin bana, O'ndan başkaları ne yarattı? Doğrusu o zalimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.*»

Kâinatın engin ve geniş noktalarından duygularla yüklü ifadelere varıldığında birinci bölüm sona eriyor ve bu büyük sahada yığınlarca meseleleri ve müessirleri ortaya koyuyor.

II — İkinci gezintiye gelince; bu da ademoğlunun ruhunun derinliklerinden işe başlıyor. Aynı konuyu yeni bir uslûp ve yeni bir tesir tonu içerisinde ele alıyor:

«*And olsun ki biz Lukman'a hikmet verdik.*»

Bu hikmetin mahiyeti nedir? İşte onun hülâsası:

«*Allah'a şükret diye.*»

İşte hikmet ve işte hikmet dolu yöneliş. İkinci adımlar Lukman'ın oğluna nasihat edişi üzerinde. Bir hikmet sahibinin kendi çocuğuna nasihatı. Şüphesiz ki bu nasihatta eksik taraf bulunmayacaktır. Çünkü nasihat eden kişiye hikmet verilmiştir. Ayrıca bu nasihat itham edici bir nasihat da değildir. Çünkü bir baba evladını itham etmez. Bu nasihat birinci bölümde belirtilen tevhid konusunu ve âhiret mevzuunu ih-

tiva ediyor. Bunların yanı sıra yeni psikolojik tesirler taşıyor:

«*Hani Lukman oğluna öğüt vererek demişti ki: "Oğulcuğum, Allah'a şirk koşma doğrusu şirk büyük bir zulümdür".*»

Ve bu mesele bir başka noktayla pekiştiriliyor. Konu babalık ve annelik alâkalariyle açıklanarak sevgi ve şefkat dolu bir uslûba bürünüyor:

«*Biz insana ana ve babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlükten güçsüzlüğe uğrayarak karnında taşımıştı. Sütten ayrılması da iki yıl sürmüştür.*»

Bu arada Allah'a şükürle anne ve babaya teşekkür konusu yanyana getirilerek Allah'a şükür daha önce zikrediliyor:

«*Bana ve ana-babana şükret.*»

Ve ardından inanç konusundaki ana kaideyi yerleştiriyor. Buna göre inanç bağı kan ve soy bağından önce gelir. Her ne kadar kan ve soy bağından sevgi ve şefkat sözkonusu ise de inanç bağından sonra yer alır:

«*Şayet onlar seni körükörüne bana şirk koşman için zorlarlarsa onlara itaat etme. Ve dünya işlerinde onlarla iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz yine Bana'dır. O zaman Ben size yaptıklarınızı bildiririm.*»

Aynı zamanda âhiret meselesi de birlikte sözkonusu ediliyor. Bu meselenin ardından Allah'ın ilim ve dikkatinin azametini, genişliğini ve her şeyi ihata edişini tasvir eden dehşet dolu tesirleri muhtevi bir ifade yer alıyor. Bu tasvirler karşısında engin kâinat sahasında onu izleyen beşer vicdanı tiril tiril titriyor:

«*Oğulcuğum, işlediğin şey bir hardal tanesi kadar da olsa bir kayanın içinde veya göklerde, yahut yerin*

derinliklerinde de bulunsa Allah onu getirir. Muhakkak ki Allah Latîf'dir, Habîr'dir.»

Bilâhere Hz. Lukmân oğluna vasiyetlerini anlatmaya devam ediyor. Bu arada iyiliği emir, kötülüğü menetmek gibi itikadî sorumluluklara dokunuyor. Bunların neticesinde her inanç sahibinin normal adımlarını atarken mutlaka karşılaşacağı güçlükleri belirterek bunlara dayanması gerektiğini anlatıyor:

«*Başına gelene sabret. Doğrusu bunlar titizlikle yapılması icap eden şeylerdir.*»

İyiliği emir ve kötülüğü yasaklamanın yanı sıra Allah yoluna çağıran dâva adamlarının takınacağı edep tavrı, musîbetlere karşı sabır sözkonusu ediliyor. İnsanların üzerine üzerine giderek sözle yapılacak şeyi hareketlerle ifsad etmeme hususu belirtiliyor:

«*İnsanlardan yüz çevirerek böbürlenme. Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. Şüphesiz Allah, büyüklük taslayan ve övünen hiç bir kimseyi sevmez. Yürüyüşünde tabiî ol. Sesini kıs. Şüphesiz, seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.*»

İnsanları küçümsemek konusundaki ifadelerde yer alan ruhî faktörler özellikle gözönünde bulundurulmuştur. Ve böylece ikinci bölüm de sona eriyor. Tevhid dâvasında yeni bir üslûp ve yeni bir ifade işlenmiş oluyor.

III — Ve üçüncü gezinti başlıyor. Önce göklerde ve yerde alışılan gerçeklerin anlatılmasiyle işe başlanıyor. Bunun yanısıra insanların gökler ve yeryüzü ile ilgili alâkalarından alınmış müessir ifadeler yer alıyor. Allah'ın, gökte, yerde ve ikisinin arasında bulunan nimetleri insanların emrine verdiği, ama birçok kimsenin buna şükretmediği anlatılıyor:

Allah'ın göklerde ve yerde bulunan her şeyi emrinize verdiğini ve sizlere açık ve gizli bol bol nimetler

bahşettiğini görmez misiniz? İnsanlar içinde öyleleri vardır ki, hiç bir ilmi, hiç bir rehberi ve aydınlatıcı hiç bir kitabı olmadan Allah hakkında, mücadele eder durur.»

Bu müessir ifadelerin ışığı altında Allah konusundaki mücadelenin çok yanlış bir hareket olduğu, insan fıtratı tarafından reddedildiği, doğru yoldaki kalplerin o tartışmadan iğrendiği ortaya çıkıyor. Ve ardından da küfür ve ilhad halini kötüleyen ifadeler yer alıyor:

«*Onlara "Allah'ın indirdiklerine uyun" denilince "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" derler.*»

Bu çok kötü ve fena bir hal. Ve işte onu izleyen korku dolu tesirler ihtiva eden bir bölüm:

«*Ya şeytan onları yalımlı azaba çağırıyor idiyse?*»

Ve böylece âhiretteki azap konusu îman ve küfür mevzuu ile alâkalı olarak açıklanıyor:

«*İyilik yaparak yüzünü Allah'a çeviren kimse, muhakkak sapasağlam bir kulpa sarılmıştır. Bütün işlerin sonu Allah'a döner. Ey Muhammed! İnkâr edenin inkârı, sakın seni üzmesin. Kıyamet günü onların dönüşü ancak Biz'edir. Onlara yaptıklarını haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalblerde olanları çok iyi bilir.*»

Bu arada Allah'ın ince ve geniş bilgisine de işaret edilmiş oluyor. Ancak bunun yanı sıra korkunç bir tehdit geliyor:

«*Biz onları, az bir zaman nimetler içinde yaşatırız. Sonra da ağır bir azaba sürükleriz.*»

Mevzuun sonu yaklaşırken âyet-i kerîme onları kâinat gerçeklerinden alınan fıtrat mantığiyle yüzyüze getiriyor. Bu durumda onlar bir tek yaratıcının varlığını itiraftan başka bir şey yapamıyorlar:

«Yemin olsun ki, eğer onlara: «Gökleri ve yeri kim yarattı?» diye sorsan, mutlaka: «Allah» derler. Sen de: «Allah'a hamd olsun» de. Doğrusu onların çoğu nasıl bir çelişki içine düştüklerini bilmezler.»

Ve bu bölüm de Allah'ın sonsuz bilgisini ve hudutsuz olan yaratma ve inşa gücünü belirten ve burdan ölümden sonra diriliş konusuna —kâinattan alınma bir delil olarak geçilen— bir kâinat tablosu ile son buluyor:

«Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve yedi deniz de katılsa da yazılsa, Allah'ın kelimeleri bitmezdi. Şüphesiz ki Allah, «Azîz'dir, Hakîm'dir» her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.»

IV — Dördüncü bölüm hususî ifadelere sahip ve beşer kalbine tesir eden bir kâinat tablosuyla başlıyor. Bu tabloda önce gece yer alıyor. Uzayıp giden gece neticede yerini gündüze bırakıyor. Ve ardından gündüz geceye yerini bırakıyor. Ve bu akış sürüp gidiyor. Sonra güneş ve ay manzarası geliyor. Her ikisi de kendi yörüngelerinde onları yaratan aynı zamanda insanların da yaratıcısı olan Allah'dan başka kimsenin bilmediği önceden çizilmiş bir çerçeve dahilinde hareket edişleri gösteriliyor:

«Allah'ın geceyi gündüze kattığını, gündüzü de geceye kattığını, güneşi ve ayı hizmetinize âmade kıldığını ve her birinin belli bir zamana kadar hareket ettiğini ve Allah'ın yaptıklarınızdan mutlaka haberdar olduğunu görmez misiniz?»

Bu kâinat tablosu da sûrenin başından beri gördüğümüz meseleyle ilgili müsbet bir delil olarak işleniyor:

«Bu böyledir. Çünkü Allah haktır. O'ndan başka yalvardıkları batıldır. Ve Allah, çok yücedir. Çok büyüktür.»

Sonra bir başka müessirle denizlerde yüzüp giden gemilerin yüzdürülüşündeki ilâhî nimet anlatılarak insanın kalbine dokunuluyor:

«*Denizde gemilerin, Allah'ın rahmetiyle seyrettiğini görmez misin? İşte böylece Allah size, varlığının delillerini gösteriyor. Şüphesiz bunlarda sabredenler ve şükredenler için nice ibretler vardır.*»

Bunun ardından her türlü kudretten mahrum ve bilgiden yoksun olarak denizlerde fırtınaya tutuldukları zaman insanların fıtrat mantığiyle yüzyüze gelmeleri belirtilerek buradan tevhid meselesine geçiliyor:

«*Onları, dağlar gibi dalgalar kapladığı vakit, dinin sadece Allah'a ait olduğuna inanarak, Allah'a yalvarmaya başlarlar. Daha sonra Allah kendilerini sağ salim karaya çıkardığı zaman da içlerinden bir kısmı sözünde durup orta yolu tutar. Zaten Biz'im âyetlerimizi ancak hain ve nankör olanlar inkâr eder.*»

Denizlerin dalgası ve dehşeti sözkonusu edilmişken en büyük dehşet hatırlatılıyor ve bu arada Âhiret meselesi yerleştiriliyor. O gün de karşılaşılacak dehşetin dünyada eşi bulunmayacağını ve insanın etini kemiğinden ayıracağını belirtiyor:

«*Ey insanlar! Rabbinizden korkun. Ne babanın evladına, ne de evladın babasına hiç bir yardımda bulunamayacağı günden sakının. Şüphesiz ki, Allah'ın vaadi haktır. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. Allah'ın affına güvendirerek sakın o mağrur şeytan, sizi aldatmasın.*»

İnsan bünyesini tiril tiril titreten bu müessir noktaya gelince başından beri sözkonusu ettiği gerçeği belirten kuvvetli tesirleri içeren ve derin bir korku taşıyan âyetle sûre sona eriyor:

«Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi, ancak Allah katındadır. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç bir kimse, yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç bir kimse nerede öleceğini de bilmez. Şüphesiz Allah, «Alîm'dir, Habîr'dir» her şeyi çok iyi bilir, her şeyden haberdardır.»

Dört bölümüyle birlikte bu sûre Kur'an-ı Kerîm'in kalpleri ele alışının en güzel usluplarından birisidir. Bu uslûbu kalplerin çıkış ve giriş noktalarını bilen, neyin insanların faydasına olduğundan haberdar olan ve insanların hangi uslûptan anlayacağını bilen yüce yaratıcı seçmiştir.

SEBE'
SÛRESİ

Mekke'de inen bu sûrenin temas ettiği konuların başlıcası inanca aittir. Allah Teâlâ'yı tevhîd, vahye iman, öldükten sonra tekrar dirilmeye iman. Bunların yanı sıra belli başlı inanç konulariyle ilgili bazı temel değerleri tashih. İman ve salih amelin (mal ve evlâd değil) Allah katında itibara şayan ve mükâfatın esası olduğunun izahı. Kişiyi Allah'ın elinden kurtaracak hiç bir kuvvet bulunmadığı ve O'nun izni olmadıkça kimsenin kimseye şefaat edemiyeceği...

Sûrenin ağırlık noktasını öldükten sonra dirilme, dünyadayken yaptıklarının —hayır, şer— karşılığını görme ve Allah'ın ilminin, her şeyi kuşatıp içine alacak çapta derin ve geniş olduğu hususları teşkil ediyor. Birbirine bağlı bu iki mesele (tekrar dirilip hesaba çekilmek) türlü yollarla ve muhtelif uslûp ve ifadelerle tekrarlanmakta ve sûrenin havasına baştan sona kadar hâkim olmuş bulunmaktadır.

Meselâ tekrar diriliş konusunda:

«Kâfirler: «Kıyamet saati bize gelmeyecektir» dediler. Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: «Hayır «gaybı» bilen Rabbime yemin olsun ki, kıyamet saati size mutlaka gelecektir.»

Hesaba çekilme hakkında ise:

«Kıyamet saati mutlaka gelecektir ki, Allah iman edip salih ameller işleyenleri mükâfatlandırsın. İşte onlar için, mağfiret ve güzel bir rızık vardır. Âyetlerimiz

hakkında Biz'i âciz bırakmaya yeltenenlere gelince; onlar için çok kötü ve can yakıcı bir azap vardır.»

Bu arada birçok kıyamet tabloları, âhireti yalanlayanların hazin ve feci manzarası, inkâr ettikleri veya şüphe ile baktıkları cehennem azabının bazı şekilleri de şu suretle gözler önüne getirilmektedir:

«İnkâr edenler: «Biz bu Kur'an'a ve ondan önce gelen kitaplara inanmayacağız» dediler. Sen o zalimlerin Rablerinin huzurunda dururken, birbirlerini suçlayarak söz attıklarını bir görmelisin! Zayıflar, büyüklük taslayanlara: «Siz olmasaydınız biz mutlaka iman etmiş olacaktık» derler.»

«Büyüklük taslayanlar da, zayıfların sözlerini reddederek: Size hidayet gelince, sizi, ondan biz mi alıkoyduk? Bilakis siz suçluydunuz» derler. Zayıflar, büyüklük taslayanlara: «Bilakis gece gündüz tuzaklar kurmanız bizi alıkoydu. Çünkü siz Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrederdiniz» derler. Onlar, azabı görünce pişmanlıklarını içlerine atıp gizlerler. Biz, inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar yaptıklarından başka bir şeyin mi cezasını çekerler?»

Bu sahne ve tablolar sık sık tekrar edilmekte, sûre-i celîlenin muhtelif yerlerinde geçmekte ve nihayet sûre bunlarla son bulmaktadır.

Sebe' sûresinin mevzu ve muhtevasını teşkil eden hadise ve meseleler, yeryüzünde cereyan etmiş tarihî olaylardan misaller gösterilerek te'yid edilmekte ve canlı bir hüviyet arzetmektedir: Allah'ın verdiği nimete şükreden Hz. Davud ailesinin kıssası, bu nimetlere şükretmeyip nankörlük eden şımarık Sebe'lilerin hikâyesi ve bunların akıbeti. Nihayet yapılan vaad ve tehditleri doğrulayan canlı deliller...

Sebe' sûresi, Allah'a hamd ile başlıyor; göklerde neler var, yerde neler varsa hepsine mâlik ve âhirette de yegâne hamde lâyık, Hakîm, Habîr olan Allah'a. Yere ne giriyor ve ondan ne çıkıyor, gökten ne iniyor, oraya ne çıkıyorsa hepsini kapsayan ilmini ilân ediyor. Küfredenlerin kıyamete inanmadıklarını, Allah Teâlâ'nınsa kıyâmetin kopacağını te'yidle onlara karşılık verdiğini, göklerde ve yerde zerre kadar bir şeyin, hattâ bundan daha küçük ve daha büyük hiç bir nesnenin onun ilminden gizlenemeyeceğini beyan ediyor. Neticede mü'minlerin mükâfatlandırılacakları, Kur'an âyetlerini tanımak istemeyenlerinse lâyık oldukları cezaya çarpılacakları açıklanıyor. Allah Teâlâ'nın, Peygamberine indirdiği kitabın hak olduğuna şehadet eden hakikî ilim sahiplerinin isabetli görüşleri de tescil ediliyor. Küfredenlerin, öldükten sonra tekrar dirilme konusunda hayrete düştükleri ve bu sebeple kendilerine, derin bir sapıklık içinde oldukları ve Allah'ın azabına uğrayacakları bildiriliyor. Ve bu sapıklar, yerin dibine batırılmak veya gökten başlarına parçalar indirilmekle tehdit ediliyor.

Ve böylece birinci bölüm sona eriyor.

Sûrenin ikinci bölümü ise Hz. Davud ailesinin kıssasına temas ediyor. Davud ailesi Allah'ın kendilerine verdiği izin ile Hz. Davud ve Hz. Süleyman (a.s.)'a birçok kuvvetlerin ram edilişi gibi nimetlere kibirlenip taşkınlık göstermeksizin şükretmişlerdi. Bu iki peygamberin emrine teshir edilen kuvvet ve desteklerden birisi de cinlerdi. Bu cinlere bazı müşrikler tapınır ve gaybe dair onlara akıl danışırlardı. Halbuki onlar gaybı bilmezlerdi. Nitekim Hz. Süleyman (a.s.)'ın o ağır ve meşakkatli işlerinde, onun vefatını hissetmedikleri için bir müddet daha çalışmışlardı.

Bu Davud ailesinin şükür kıssasını, Allah'ın nimetlerine şükretmeyip nankörlük eden, taşkınlık gösteren Sebe' kıssası takip eder. Sebe' halkı, içinde bulundukları İlâhî nimetlere şükretmiyorlardı:

«...*Biz de onları efsane yapıverdik, darmadağın ettik...*»

Sebe'lilerin bu taşkınlıkları şeytana uymalarından ileri geliyordu. Oysa İblis'in onlar üzerinde bir nüfuz ve tesiri yoktu. Kendi istekleriyle ona uymuş, idareyi onun eline vermişlerdi.

Üçüncü bölüm, müşriklere meydan okumakla başlıyor. Onlara, Allah'dan başka ibadet edilecek hiçbir ilâh olmadığı belirtiliyor, bâtıl inanç ve iddialarından vazgeçmelerini tavsiye ediyor. Müşriklerin ilâh zannettikleri putlar:

«...*Göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değildirler; her ikisinde de hakları ve ortaklıkları yoktur. Ve onların herbirerleri Allah'ın yardımcısı olmaktan uzaktır.*»

Allah adına tapılan o bâtıl ilâhlar, yarın âhirette de kimseye şefaat edemeyeceklerdir. İsterse taptıkları şeyler, melek cinsinden olsun.. Zira melekler, Allah'ın emrine huşu ve huzur içinde boyun eğerler. Bu korku ve derin sarsıntı hali geçmeden konuşmaya dahi takatleri kalmaz.

Sûrenin bu bölümünde Hak Teâlâ inkârcılara, göklerden ve yerden kendilerine rızık verenin kim olduğunu soruyor, Allah'tır göklerin ve yerin yegâne maliki ve O'dur ortağı olmayan ve herkesin rızkını veren...

Ve nihayet hem Peygamber (s.a.v.)'in hem de onu dinlemek istemeyen inatçıların işini Allah'a havale ediyor Allah Teâlâ, ihtilâfa düşenler hakkında kesin hükmünü verecektir...

İnkârcılara karşı meydan okumakla başlayan bu bölüm, aynı şekilde sona eriyor; küfredenlerden, Allah'a ortak koştukları şerikleri peygambere göstermeleri isteniyor:

«Yoktur ki; Azîz, Hakîm olan Allah'tır.»

Dördüncü ve beşinci bölümlere gelince: Bu iki bölüm vahiy ve risaletle ilgili meseleleri beyan ediyor. İnatlarında ısrar edenlerin bu dâvada takındıkları tavır, servet sahibi bir takım sefihlerinse bu hak davanın karşısında dikilmeleri ve mal mülk ve evlâtlarının çokluğuna mağrur olmaları gibi hususlar...

Sûre-i celîlenin bu son iki bölümü kıyamet sahnelerinden bir sahne ile son buluyor; kısa, fakat müessir dokunmalarla nihayete eriyor:

«Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: «Eğer ben haktan saparsam, aleyhime sapmış olurum, eğer hidayete erersem, bu da Rabbimin bana vahyettiği şeyler sayesindedir. Şüphesiz O, çok iyi işiten ve çok yakın olandır.»

Sûrenin nihayeti yine kıyamet sahnelerinden bir başkasiyle (kısa, fakat kuvvetli ve çetin bir tablo ile) bağlanmaktadır.

ZÜMER SÛRESİ

Bu sûre, hemen hemen tümüyle «Tevhid» inancını oturtmaya yöneliktir. Zümer sûresi, insan kalbini tefekkür sahalarında gezdirip dolaştırmakta, tevhid hakikatini kalbin derinliğine aşılayıp yerleştirmek için, bu iman nuruna gölge düşürücü her türlü şüpheyi bertaraf etmek maksadiyle kalbi, aralıksız olarak derinden harekete geçirip onun duyguları üzerine ikaz vurgularını peşpeşe indirmektedir.

Bu itibarla sûre, başından sonuna kadar bir bütün halinde ve değişik uslûp ve ifadelerle aynı konuyu işlemektedir.

Sûrenin başından itibaren, çözüm getirmek istediği bu tevhid konusunu açık bir şekilde müşahede etmek mümkündür:

«*Bu kitabın indirilmesi, her şeye galip hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafındandır. Şüphesiz Biz, sana bu Kur'an'ı hak olarak indirdik. O halde dini, sadece Allah'a tahsis ederek O'na ibadet et.*»

Bu en mühim konuyu, sûrenin muhtelif yerlerinde, kısa aralıklarla, ya metin olarak, yahut delâlet yoluyla dolaylı şekilde görüyoruz.

Bir de bu sûrenin havasına hâkim olan konu, âhiret meselesidir. Evet âhiret konusu, sûreyi başından sonuna kadar sarmış bulunmaktadır. Sûrenin baştan başa akışı, sunuluşu, kısa bölümlerinden her biri kalbi âhirete yöneltip uzun zaman uhrevî âlemin gölge-

sinde yaşatıyor. İşte sûrede ilk olarak sunulan ve âyetleri arasında tekrarlanan en açık ve müessir nokta budur. Bundan dolayıdır ki, kıyamet sahneleri bu sûrede peşpeşe sıralanmakta, bir çok bölümlerinde ona ait işaretlere rastlanmaktadır.

Âhiret meselesine geniş yer vermiş olması bu sûrenin asıl konusuna ve insan kalbini uyarmak için tevcih ettiği öğüt ve uyarmalarına uygun düşmektedir. Zira bu sûrede en çok korku, haşyet, takva gibi hasletlere yer verilmiş bulunmaktadır. Bu itibarla sûrenin beşerin yüreğine yerleştirmek istediği vasıflar hep bu Allah ve âhiret korkusundan ürperip titreme, huşu ve haşyetle Hakk'a yönelme gibi hallerdir. Bu gibi hal ve hasletlerin geceleri secde ederek boyun büken, âhiretten korkan, Rabbinin rahmetini dileyen ve Rablerinden korkup Kur'an karşısında tüyleri ürperen ve sonra da Allah'ı anmakla kalpleri sükûne kavuşan şeklinde ifadesini bulduğunu görüyoruz. İnsanları takvâya yöneltip, uhrevî azaptan korkutarak sakındırmasında gördüğümüz gibi:

«Ey Muhammed! Mü'minlere Rabbinin şu emrini tebliğ et: «Ey iman eden kullarım! Rabbinizden korkun. De ki: «Rabbime karşı gelirsem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım. Onlar için üstlerinde gölgeleyen ateşler, altlarında gölgeleyen ateşler vardır. İşte Allah kullarını bununla korkutur. Ey kullarım! Ben'den korkun.!»

Nihayet bu âhiret hallerini, kıyamet ve orada vukua gelecek korku ve haşyet ve bazılarının, Hakka huşû ile yönelişi tablolarında da müşahede etmekteyiz.

Hülâsa Zümer sûresi, kısa ve peşpeşe yapılan fikrî geziler halinde başlıca bir konuyu inceliyor. Hemen her gezi, kıyamet sahnelerinden bir sahne veya onun izlerinden biriyle sona ermektedir.

MÜ'MİN SÛRESİ

Bu sûre hak ile bâtıl meselelerini, imanla küfür konularını, doğru yola davetle bu davetçiyi yalanlama mevzularını ve nihayet yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları ve Allah'ın kibirlenenleri cezalandırması hususlarını incelemektedir.

Bu konular incelenirken hidâyete ermiş, itaatli mü'minlerin mutlu durumlarına ve Allah Teâlâ'nın da duâlarını kabul buyurduğuna temas edilerek, âhirette kendilerini bekleyen ebedî nimetlere işaret olunmaktadır.

Bütün sûreye hâkim olan hava, bu bakımdan sanki bir savaş manzarasını andırmaktadır. Bu savaş, hak ile bâtılın, imanla küfrün savaşıdır. Yeryüzünde kibirlenen zalimlere karşı açılmış bir savaştır. Gerçi Allah'ın büyük azabı onları er geç perişan edecektir. Sûrenin bu manzarası arasında, Allah Teâlâ'nın rahmet ve rızası, mü'minler anıldıkça onların üzerine bir sabah yeli gibi esmektedir.

Mü'min sûresinin temas ettiği konuların ağırlık noktasını tutan bu hususlar, gelip geçenlerin akıbetlerini sunarken ifadesini bulduğu gibi, kıyâmet sahnelerini takdim ederken de canlı olarak görülmektedir.

Bu iki zümrenin hali sûrenin muhtelif yerlerine serpilmiş, açık bir tarzda tekrarlanmaktadır. Ve sûre baştan sona kadar şiddetli, sert bir üslûp içinde,

bu havanın ruhuna uygun bir şekilde beyan edilmektedir.

Bu sûrenin kendisine has bir âhenkle başlaması bu özelliğine uygun olmasını sağlamak içindir:

«Bu Kur'an... Günahları affeden, tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olan, lütuf ve keremi bol olan Allah tarafından indirilmiştir. O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş sadece O'nadır.»

Sanki bunlar birer top güllesi; sesi muntazam, tesiri sabit, fasılaları belirli. Mânaları da öyle. Musikisinin âhengine uygun...

Sûrenin konularını dört ayrı bölüm içinde incelemek mümkündür:

Birinci bölüm: «Mukattaa harfleri» ile başlamaktadır:

«Hâ, Mîm. Bu Kur'an, her şeye galip olan, her şeyi bilen, Allah tarafından indirilmiştir.»

Bunu sabit ve âhenkli dokunuşlar takip eder:

«O, günahları affeden, tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olan, lütuf ve keremi bol olandır. O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş sadece O'nadır.»

Daha sonra bütün varlığın Allah'a teslim olup boyun eğdiği, Allah'ın âyetleri hakkında küfür ve inkâr edenlerden başkasının mücadele etmeyeceği ve onların da bu çekişmeleri yüzünden diğer varlıklardan ayrı düştüğü açıklanıyor. Mal, mülk hususunda ne kadar ileri safhada olsalar da Allah Rasulünün itibarına, o sebepten ötürü lâyık olmadıkları kaydediliyor.

Bu inkârcılar, kendilerinden evvel gelip geçen yalanlayıcıların akıbetine elbette düşecekler. Allah onları kıskıvrak yakalamış, hayret ve dehşeti mucip bir cezaya çarpmıştır. Bu, dünya azabıdır. Âhirette ise onları büyük azap beklemektedir.

Buna karşılık arşı yüklenen ve etrafında bulunan melekler Rablerine olan imanlarını ilân ediyor, ibadetle O'na yöneliyor ve yeryüzündeki iman edenler için istiğfar edip, Allah'dan mağfiret, cennet ve kurtuluş diliyorlar.

Bu arada kâfirlerin kıyamet günündeki vaziyetleri ve kendilerine mü'min, müslüman ve hakka boyun bükmüş bütün varlıkların dört bucaktan:

«*Allah'ın gazabı, sizin birbirinize olan öfkenizden daha büyüktür. Çünkü siz, dünyada imana davet edildiğiniz zaman inkâr ediyordunuz.*»

diye nida edecekleri belirtiliyor.

Onlar ise kibirlik tasladıktan sonra zillet ve meskenete düşmüş olarak günahlarını ikrar ve Rablerine karşı kusurlarını itiraf edecekler ama, bu ikrar ve itirafları bir fayda sağlamayacaktır. Bunlar sadece şirk ve kibirde bulunduklarını söylemiş oluyorlar. Âhirette Allah'ın huzurunda bulunurken insanlar tekrar dünyaya, Hak Teâlâ'ya döndürülüyor:

«*Size delillerini gösteren, size gökten rızık indiren O'dur.*»

Ve Rablerine yönelip O'nu birlemeleri ve O'na duâ etmeleri emrediliyor:

«*Ey iman edenler! Kâfirler istemeesler de, dini Allah'a tahsis ederek sadece O'na yalvarın.*»

O çetin günü ihtar etmek için, kullarından dilediğine vahiy indirildiği işaret olunuyor. Buradan, gene kıyamet günü karşılaşacakları vaziyete temas ediliyor:

«*O gün insanlar ortaya çıkarlar. Onların hiç bir şeyi Allah'a gizli değildir.*»

Artık gaddar, kibirli ve mücadeleciler bir kenara çekilip sinmişlerdir:

«Bugün hâkimiyet kimindir?» diye sorulur. «Bir ve kahhar olan Allah'ındır» derler.»

Azîz ve Celîl olan Allah'ın hüküm ve kararı «tek» olarak vereceği o günün hallerini beyana böylece devam ediliyor. O gün, bir takım azgın ve asilerin sineceği gibi, Allah'dan başka taptıkları ne varsa hepsi ortadan kaybolup gidecektir...

İkinci bölüm, geçmişlerin, isyanları yüzünden uğradıkları kötü akıbete temas ile başlıyor. Önce Hz. Mûsa (a.s.)'nın Firavun, Hâman ve Karun'la olan kıssalarının bir kısmı anlatılıyor. Bu kıssa hak davete karşı isyan edenlerin durumunu açıklıyor. Daha önceki sûrelerde temas edilmemiş olan yeni bir halka sunuluyor bu kıssada. Bu yeni halka bu sûreden başka yerde geçmiyor: Firavun'un ailesinden olup imanını gizlemekte olan bir adamın zuhur etmesi. Ölümüne kasdettikleri Hz. Mûsa'yı savunması; ilk önce hakkın sesini, imanın sesini yumuşak ve temkinli bir eda ile duyurup, sonradan sarahat ve kesinlikle haykırması... Firavun'la yaptığı mücadelede hakkı isbatlayıcı gayet parlak ve sağlam hüccet ve delilleri ortaya koyması, kıyamet gününün azabından sakındırıp, etkileyici bir uslûpla âhiretin bazı sahnelerini canlandırması ve Hz. Yûsuf'un risaletine karşı kendilerinin ve önceki nesillerin takındıkları tavrı hatırlatması...

Üçüncü bölüm ise; kesin bir delile dayanmaksızın, körü körüne Allah'ın âyetleri hakkında tartışmaya girişenlerin büyüklük hevesine kapıldıkları ve bu yüzden hakka sırt çevirdikleri, haddizatında kendilerinin —göründüklerinden çok daha— küçük ve basit insanlar olduklarını te'yidle başlıyor.

Bu münasebetle kalpler Allah'ın yoktan yarattığı şu kocaman varlığa yöneltilmektedir. Bu varlık, el-

bette insanların hepsinden daha büyüktür. Açıkça görülen bu husus üzerinde önemle duruluyor ki, büyüklük taslayan grup Allah'ın yarattığı mahlûkatın azameti karşısında kendi boylarının ölçüsünü alsınlar; basîretleri açılsın ve gözleri kör yaşamaktan kurtulsun.

«Körle gören, iman edip salih amellerde bulunanla kötülük işleyen bir değildir. Ne kadar da az düşünüyorsunuz?!»

Kıyametin mutlaka geleceği hatırlatılıyor, duayı kabul eden Allah'a niyaz etmeleri isteniyor. Büyüklük taslayıp da ibadet etmeyenler rezil ve hakîr olarak cehenneme gireceklerdir. Burada üzerinden gafletle görüp geçtikleri Allah'ın birliğine delil olan yeryüzündeki alâmetlerinden misaller veriliyor. Geceyi sükûnetle geçirmek için karanlık, gündüzü aydınlık, yeryüzünü karargâh kılması, göğü bina etmesi... Ve onlara kendi kendilerini düşünmeleri hatırlatılıyor. Size, deniyor şekil verip de, şeklinizi gayet güzel yapan Allah'tır. O halde O'na, dininde ihlâs ve samimiyet sahipleri olarak duâ ediniz.

Sonra Peygamber (s.a.v.)'in, onların ibadetinden uzak kalması, tanrılarından kendisini bizzat Allah'ın menettiğini ilân etmesi ve ancak âlemlerin Rabbine boyun eğmeğe memur olduğunu bildirmesi isteniyor...

Kendilerini bir topraktan, sonra bir nutfeden yaratmış olanın tek ve Yüce Allah olduğuna dikkat nazarları çekiliyor. O'dur ancak dirilten ve öldüren.

Sonra dönüp Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, Allah'ın âyetleri hakkında çekişenlere ibret nazariyle bakması ve onları müthiş bir günün azabından korkutması isteniyor:

«O zaman onlar, boyunlarında halkalar ve zincirler olduğu halde önce kaynar suda süründürülecekler, sonra da ateşte yakılacaklardır.»

Ortak koştukları putları kendilerinden uzaklaştığında, bizzat kendileri hiç bir şeye tapmadıklarını iddia edecekler, puta taptıklarını büsbütün inkâra kalkacaklar ve nihayet cehennemin kapısına varınca kendilerine:

«Ebedî kalacağınız cehenneme, kapılarından girin!» denilecektir. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür.»

Bu manzaranın ışığı altında Hz. Allah peygamberini sabretmeğe bir kere daha tevcih ediyor. İlâhî vaadin hak olduğundan emîn bulunmaya devam etmesini tavsiye ediyor. İster ömrü vefa edip Allah'ın, inkârcılara cezasını kısmen verdiğini görsün, isterse bunu görmeden vefat etmiş olsun, önemli değil. Mühim olan, vaadin hak olması ve er geç mutlaka gerçekleşeceğidir. Burada olmazsa, öte dünyada bu söz muhakkak yerine gelecektir...

FUSSİLET SÛRESİ

İnanç konusu, temel hususiyetleri ve gerçekleri... İşte bu sûrenin mevzuu... Allah'ın birliği, âhiret hayatı, vahiy ve risalet konusu... Bunlara ilâveten Allah yoluna dâvet metodu ve dâva adamlarının ahlâkı ile alâkalı hususlar...

Bu sûrede işte bu gerçekler açıklanmakta, bu noktada deliller kaydedilmektedir. Allah'ın iç ve dış dünyadaki âyetleri açıklanarak O'nu yalanlayanlar korkutulmakta, geçmiş nesillerden gerçekleri yalanlayanların başına gelen felâketler hatırlatılarak kıyamet gününde onların arzedildiği manzara gösterilmektedir. Ayrıca bu gerçekleri sadece cinlerden ve insanlardan yalancıların kabul etmedikleri halbuki göklerin, yeryüzünün, güneşin, ayın, meleklerin hepsinin Allah'a secde edip huşû ve teslimiyet içerisinde O'na bağlandıkları anlatılmaktadır.

Allah'ın birliği konusunda sûrenin başında şöyle buyurulmaktadır:

«Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: «Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana, ilâhınızın yalnız bir tek ilâh olduğu vahyolunuyor.»

Ve sonra şöyle denilmektedir:

«Ey Muhammed! Onlara de ki: «Siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip O'na eşler mi koşuyorsunuz? İşte O, âlemlerin Rabbi olan Allah'tır.»

Âd ve Semûd kavimlerinin hikâyeleri anlatılırken peygamberlerinin kendilerine:

«*Allah'tan başkasına ibadet etmeyin*»

diye geldiklerini, bu arada:

«*Ne güneşe secde edin ne de aya. Bunları yaratan Allah'a secde edin.*

dediklerini nakletmekte. Bunun ardından da şu gerçekten söz etmektedir:

«*Allah'ın müşriklere: «Ortaklarım nerede?!» diye nida ettiği gün, onlar: «Sana açıkça bildiriyoruz ki, içimizde Sen'in ortağın olduğuna şahitlik edecek kimse yoktur» derler.*»

Âhiret konusunda da âhirete inanmayanlar tehdit edilerek şöyle buyurulmaktadır:

«*Müşriklerin vay haline! Onlar ki zekâtlarını vermezler. Âhireti de inkâr ederler.*»

Sûrenin sonunda ise şöyle buyurulmaktadır:

«*İyi bilinmelidir ki, onlar Rablerinin huzuruna çıkmaktan şüphe etmektedirler. İyi bilinmelidir ki Allah, her şeyi kuşatmıştır.*»

Aynı konu kıyamet sahnesi beyan edilirken de varid olmaktadır ki bu sahne tabiî olarak kıyametin vuku bulacağını ifade etmektedir. Haddizatında sahneler halinde konunun beyanı meseleyi daha da kuvvetlendirmekte ve somut hale getirmektedir.

Vahiy konusunda fazlasiyle söz edilmekte ki buradan sûrenin bellibaşlı konusunun vahiy olduğu kanaati doğmaktadır. Giriş kısmında vahiy ile ilgili tafsilât verilmektedir.

Sûrenin ortalarına doğru da müşriklerin bu Kur'an'ı nasıl karşıladıkları anlatılmakta:

«*Kâfirler, birbirlerine şöyle dediler: «Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Okunurken gürültü yapın. Belki bu yolla galip gelirsiniz.*»

Bilâhare bu hareketin tafsilâtı anlatılmaktadır.

Bu konular bir hayli derin duygular ihtiva eden müessir unsurlar halinde takdim olunuyor. Bu ifadeler büyük deliller ifade eden yığınlarca mucizeler taşıyan kâinat sahnesinde sergilenmektedir. Ayrıca yapısı son derece garip ve girift olan beşer ruhunda açıklanmaktadır. Geçmişlerin başına gelenler bir yönüyle müjde dolu tablolar halinde beyan edildiği gibi, diğer yönüyle kıyamet sahnelerinin ihtiva ettiği ve derin tesirleri bulunan tablolar halinde de beyan edilmektedir. Kıyamet sahnelerinin beyan edildiği tablolardan bazısı, gerek tesirleri gerekse sahneleri itibariyle insanı şiddetli bir dehşete sevketmektedir.

Bu sûrede yer alan kâinat tabloları arasında önce çok tafsilâtlı ve duygu dolu ifadelerle yüklü olarak göklerin ve yeryüzünün ilk yaratılışı anlatılmakta ve şöyle buyurulmaktadır:

«*Ey Muhammed! Onlara de ki:* «*Siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip O'na eşler mi koşuyorsunuz? İşte O, âlemlerin Rabbi olan Allah'tır.*» *O, yeryüzünde sabit dağlar yerleştirdi. Ve oraya bereket verdi. Orada yaşayanların rızıklarını takdir etti. Bütün bunları tam dört günde yarattı. Bu, soranlar için bir açıklamadır. Sonra, Allah'ın iradesi duman halinde bulunan semaya yöneldi. Semaya ve yere:* «*İstiyerek veya istemeyerek gelin*» *dedi. Onlar da:* «*İsteyerek geldik*» *dediler. Sonra Allah, yedi semayı iki günde yarattı. Her semaya kendilerine ait hususları vahyetti. Biz, dünya semasını kandillerle donattık ve onu koruduk. Bu, her şeye galip olan ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.*»

Keza gece ve gündüz mucizesi, güneş ve ay hadisesi, meleklerin huşû ve hudû ile ibadeti konusu ve

bütün bunlarda çarpan hayat, şöylece dile getirilmektedir:

«Gece, gündüz, güneş ve ay Allah'ın delillerindendir. Ne güneşe secde edin ne de aya. Bunları yaratan Allah'a secde edin eğer gerçekten O'na ibadet ediyorsanız. Ey Muhammed! Eğer bunu kibirlerine yediremiyorlarsa üzülme. Rabbinin nezdinde bulunanlar, gece gündüz O'nu tesbih ederler ve asla usanmazlar. Yeryüzünü kupkuru görürsün. Üzerine su indirdiğimiz zaman harekete geçip dirilir. Bu Allah'ın delillerindendir. Şüphesiz toprağa can veren Allah, ölüleri de diriltir. Muhakkak O, her şeye kadirdir.»

İnsanoğlundan söz eden âyet-i kerîmelerde ise, beşerin zatının mahiyeti açıklanarak insanların ruh halleri çırılçıplak gözler önüne serilmektedir:

«İnsan, menfaat istemekten usanmaz. Kendisine bir kötülük gelince de, hemen ümitsizliğe ve karamsarlığa düşer. Yemin olsun ki, şayet başına gelen bir musibetten sonra insana nezdimizden bir rahmet tattırsak, mutlaka: «Bu benim hakkımdır. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Yemin olsun ki, Rabbime döndürülsem bile O'nun yanında benim için daha güzel şeyler vardır» der. İnkâr edenlere, yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz. Ve onlara elbette ağır bir azap tattıracağız. İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir, yan çizip uzaklaşır. Başına bir kötülük gelince de uzun uzun yalvarır.»

Geçmişlerin başına gelen felâketlerden söz ederken de Âd ve Semûd kavminin âkıbetlerine temas edilmektedir:

«Âd kavmine gelince; onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: «Bizden daha kuvvetli kim var?» dediler. Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha kuvvetli olduğunu görmüyorlar mıydı? Âyetlerimizi

de inkâr etmişlerdi. Bunun üzerine Biz de, dünya hayatında perişan edici azabı tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine uğultulu soğuk bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azabı ise, daha fazla perişan edicidir. O gün onlar hiç yardım da görmeyeceklerdir. Semud'a gelince; Biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar körlüğü hidayete tercih ettiler. Bunun üzerine onları, kazandıkları günahlar yüzünden o zelil edici azabın yıldırımı çarpıverdi. Biz, iman edip Allah'tan korkanları kurtardık.»

Duygu dolu kıyamet tabloları ise şu şekilde ifadesini bulmaktadır:

«*O gün Allah'ın düşmanları, toplanıp cehennem ateşine sevkedilirler. Ve bölük bölük ayrılırlar. Cehenneme geldikleri zaman da kulakları, gözleri ve derileri işledikleri hakkında aleyhlerinde şahitlik eder. Allah'ın düşmanları derilerine: «Niçin bizim aleyhimizde şahitlik yapıyorsunuz?» derler. Onlar da: «Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur. Yine O'na döndürülüyorsunuz» derler.*»

Aynı şekilde aldatanlara açıkça kinlerini ve nefretlerini ifade ettikleri bölümler de şu şekilde anlatılmaktadır:

«*Kâfirler, cehennemde şöyle derler: «Ey Rabbimiz! Bize, cinden ve insandan bizi saptıranları göster. Ayaklarımızın altına alalım da, en altta kalan alçak kimselerden olsunlar.*»

İşte böylece bu sûrede birçok inanç gerçeği derin tesirleriyle beraber beyan edilmektedir. Belki de bu inanç surları ve bu müessirler, sûreye umumî havasını vermekte ve ana hatlarını çizmektedir. Vakıa insan kalbi; sûrenin başından sonuna kadar kendisinin

derin müessirlerle, göklerin ve yeryüzünün derinliklerinde gezinen, ruhların içine inen, beşeriyetin başına gelen felâketleri dolaşan, kıyamet âleminde gezinen müessirlerle karşı karşıya bulmakta ve her birisi insan kalbinin tellerine ayrı bir makamdan ve derin bir akis yaratarak vurmaktadır.

ŞÛRÂ SÛRESİ

Mekke'de nazil olan diğer sûreler gibi bu sûre de inanç mevzuunu ele alıyor. Şu kadar var ki hususiyetle inanç mevzuunu vahiy ve risalet gerçeği üzerine yerleştiriyor. Böylelikle sûrenin ana mihverinin inanç konusu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira sûrenin bağlandığı ana konu budur. Diğer konular bu temel konuya bağlı olarak gelmektedir.

Sûrenin tafsilâtına girişmeden önce kısaca bazı örnekler vermeye çalışalım:

Sûre «*Hâ, Mîm. Ayn, Sîn, Kaf.*» gibi mukattaa harfleriyle başlıyor ve ardından «*İşte her şeye galip, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, senden öncekilere vahyettiği gibi, böylece sana da vahyeder.*»
diyerek eski nesillere ve sonraki nesillere gelen vahiy kaynağının birliğini belirtiyor. Bilâhare âyet-i kerîme, Azîz, Hakîm Allah'ın sıfatlarından bahsediyor:

«*Göklerde ve yerde bulunan her şey O'nundur. O, herşeyden yücedir, büyüktür.*»
Göklerin ve yerin sahibinin birliğini ve tek başına her şeye hâkim oluşunu böylece belirtmiş oluyor. Bunun ardından da kâinatın tek mâlikine iman ve bazı kimselerin yaptığı gibi O'na ortak koşmalar konusundaki hal tavsif buyuruluyor:

«*Allah'ın azamet ve büyüklüğünden neredeyse gökler üstlerinden çatlayacak hale gelirler. Melekler de hamd ile Rablerini tesbih ederler ve yeryüzündekiler*

için mağfiret dilerler. İyi bilin ki, Allah, Şüphesiz «Gafûr'dur, Rahîm'dir» çok affeden ve çok merhamet edendir. Ey Muhammed! Kendisinden başkasını dostlar edinenleri, Allah murakabe etmektedir. Sen, onların vekili değilsin.»

Bu durumda bir de bakıyoruz ki bütün kâinat şirk ve iman konusuyla meşgul oluyor. Hattâ yeryüzündeki bazı sapıkların davranışlarından ötürü nerede ise gökler tepelerinden çatlayacak oluyor. Halbuki melekler bütün yeryüzündeki varlıklara bazı anormal kimselerin işlediği bu şenî fiillerden ötürü istiğfar etmektedirler.

«Ey Muhammed! İşte böylece Biz, sana arapça bir Kur'an indirdik ki, şehirlerin ana merkezi olan -Mekke- ve etrafındakileri uyarasın ve insanları gerçekleşmesinden asla şüphe olmayan ve onların bir araya toplanacağı kıyamet günü ile korkutasın. O gün insanlardan bir kısmı cennete, diğer bir kısmı cehenneme girecektir.» Bilâhare *«İnsanlardan bir kısmı cennete, diğer bir kısmı cehenneme girecek»* olan fırkalar konusuna geçiyor ve bunları *«Eğer Allah dileseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı.»* buyuruluyor. Ne var ki, ilâhi meşiyet kendi katındaki ilim ve hikmetin icabı olarak dilediğini rahmetine dahil etmek istemiş ve *«Zalimlerin ise, ne bir dostu, ne de bir yardımcısı vardır.»* buyurmuştur.

İkinci bölüme gelince ki, sûrenin kalan kısmını meydana getirmektedir. Allah'ın âyetlerinden bir kısmının açıklanması, Hak Teâlâ'nın rızkı genişletip daraltması, rahmetinin eseri olarak yağmuru indirmesi, gökleri ve yeryüzünü yaratması ve burada canlılar yayması, denizlerde yüzen gemileri yaratması gibi konular ele alınıyor. Bu âyetlerden mü'minlerin vasıflarına geçiliyor ve bu vasıfların mü'minleri diğerlerin-

den ayırdığı ve İslâm cemaatini öbür cemaatlerden temyiz ettiği belirtiliyor. Kıyamet tablolarından bir tabloda ise zalimlerin azabı gördükleri andaki manzaraları arzediliyor:

«*Dünyaya geri dönmek için bir yol yok mu?*» diyeceklerdir. Göreceksin ki zilletten başları öne eğilmiş, göz ucu ile gizli gizli çevreye bakarken ateşe atılırlar. Mü'minlerin o gün zalimlerin durumuna yukardan bakışları ise şöyle dile getiriliyor:

«*Mü'minler de şöyle derler: «Gerçek hüsranda olanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini hüsrana uğratanlardır.» İyi bilinmelidir ki, zalimler şüphesiz devamlı bir azap içindedirler.*»

Bu tabloların ışığı altında âyet-i kerîme insanları vakit geçmeden önce bu gibi durumlara düşmekten kurtuluşa davet ediyor:

«*Allah tarafından gelecek olan ve kimsenin de karşı çıkamayacağı o gün gelmeden önce Rabbinizin davetine uyun. O gün ne bir sığınacak yeriniz, ne de inkâra çareniz olacaktır.*»

Buradan tekrar sûredeki ilk gerçeğe dönüyor. Vahiy ve risalet gerçeğine... Ve bu gerçeğin bazı noktalarına aydınlık getiriyor.

«*Ey Muhammed! Eğer onlar yüz çevirirlerse, Biz seni onlar için koruyucu göndermedik. Senin vazifen sadece tebliğ etmektir.*»

ZUHRÛF SÛRESİ

Bu sûre İslâm dâvasının karşılaştığı güçlükleri ve zorlukları, itiraz ve münakaşaları bazı yanlarıyla açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerîm'in ruhları nasıl işlediği ve ruhun en derin noktalarına kadar kendi değer ölçülerini, cahiliyetin sahte ve sapık hurafelerinin ve putperestliklerinin yerine yerleştirdiğini de bazı yanlarıyla açıklamaktadır. Nitekim bu hurafe ve efsaneler o günkü insanların ruhunda yer etmiş olduğu gibi, her yerde ve her zaman mevcut olan insanlarda da göze çarpar.

Cahiliyet devri putperestlerine göre; Allah'ın kendilerine musahhar kıldığı hayvanların bir kısmı Allah'ın payına, bir kısmı da kendi uydurma tanrılarının payına idi.

«*Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan O'na pay ayırdılar. Ve kendi iddialarına göre: «Bu Allah'ındır. Şu da ortak koştuklarımızındır.» dediler. Ortakları için ayırdıkları Allah için verilmezdi. Fakat Allah için ayırdıkları ortakları için verilirdi. Bu hükümleri ne kötüydü!*» (En'am, 136).

Daha hayvanlarla ilgili bir çok efsane ve hurafelere inanıyorlar ki bütünüyle sapık inançlarının ifadesiydi. Bir takım hayvanlara binmeyi yasaklarken bir takım hayvanların da etini yemeyi yasaklıyorlardı:

«*Müşrikler, bâtıl zanlarıyla: «Şu hayvanlarla ekinler yasaktır. Onları sadece bizim istediklerimiz yiyecek-*

tir. Şu hayvanların da sırtları binmeye ve yüklemeye haram kılınmıştır» dediler. Ayrıca bir kısım hayvanları da keserken Allah'a iftira ederek Allah'ın adını onların üzerine zikretmezler. Allah onları, yaptıkları iftira sebebiyle cezalandıracaktır.» (En'am, 138).

Bu sûrede de onların bu sapık inançları düzeltilerek kendi fıtratlarına ve doğuştan gelme ilk gerçeklere döndürülüyorlar. Buna göre hayvanlar Allah'ın yaratıkları olarak hayat mucizesinin bir yanını meydana getirirler ve temel itibariyle göklerin ve yerin yaratılışıyle irtibatları vardır. Cenâb-ı Allah hayvanları yaratarak insanların emrine vermiş ki Rablerinin nimetini görüp şükretsinler. Yoksa onları Allah'a şirk koşsunlar diye değil, Allah'ın emri haricinde hayvanları kendilerine tanrı edinsinler diye değil. Gerçi onlar Allah'ın yegâne yaratıcı gücün sahibi olduğunu biliyorlar ama yine de kabul ettikleri bu gerçeğin gereklerini yerine getirmiyor ve onu bir yana bırakarak efsane ve hurafeler peşinde koşuyorlardı.

Cahiliyet devri putperestleri de meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söyledikleri halde kendilerinin kız çocuğu olmasından nefret ediyorlardı. Allah'ın kızları olduğunu söyleyenler, kendi kızlarının olmasını kabullenemiyorlardı. Allah'tan başkasını O'na eş koşarak: «Biz bunlara Allah'ın emriyle ibadet ediyoruz. Şayet O, isteseydi biz ibadet edemezdik» diyerek sapık inançlarını efsanelere dayandırıyorlardı.

Bu sûrede Allah Teâlâ onları kendi mantıklariyle yüzleştiriyor. Ve hiç bir esasa dayanmayan bu efsane konusunda fıtratın apaçık mantığını delil olarak kullanıyor.

Kendilerine siz ağaçtan ve taştan yapılma putlara tapınıyorsunuz, kendiniz de putlarınız da cehennemin odunusunuz denildiği, Allah'dan başka, ibadet

edilenlerde edenler de cehenneme gidecektir, diye söylendiği zaman bu apaçık gerçekleri tahrip ederek tartışma konusu yapmışlar ve «öyle ise İsa Peygamberin durumu ne olacaktır. Kavmi ona tapınmıştır. O da ateşte midir?» diye karşılık vermişler. Ve ilâve ederek «putların meleklerin temsili olduğunu, meleklerin ise Allah'ın kızları olduğunu ve biz onlara ibadet etmekle İsa Peygambere tapınan hıristiyanlardan daha doğru yoldayız. Onlar tabiatı itibariyle bir insana, bir bebeşere tapıyorlardı. Biz ise Allah'ın çocuklarına» diye karşılık veriyorlardı.

Bu sûrede Hak Teâlâ onların bu yanlış tutumlarını açıklayarak İsa Peygamberin kendisinden sonra gelenlerin yaptıklarından uzak olduğunu belirtmektedir:

«Ey Muhammed! Meryemoğlu İsa bir misâl olarak zikredilince kavmin, hemen bağırışmaya başladı. «Bizim ilâhlarımız mı daha hayırlı, yoksa İsa mı?» dediler. Onlar bunu ancak seninle münakaşa etmek için söylüyorlardı. Doğrusu onlar, çekişgen bir kavimdir. Meryemoğlu İsa, kendisine peygamberlik nimeti verdiğimiz ve İsrailoğullarına misâl kıldığımız bir kuldan başka bir şey değildir.»

Onlar kendilerinin ataları İbrahim Peygamberin dininden olduklarını sanıyor ve bu halleriyle ehl-i kitaptan daha doğru yola gittiklerini ileri sürüyorlardı. Halbuki putperest bir cahiliyet ortamı içerisinde bataklığa doğru dalmış gitmişlerdi. Bu münasebetle Hak Teâlâ bu sûrede Hz. İbrahim'in dinini gerçek yanlariyle açıklıyor. Ve onun tevhid inancına bağlı olduğu Hz. Peygamber'in getirdiği gerçeklerin aynısı olduğu belirtiliyor. Ne var ki onlar Hz. Peygamber'in getirdiği gerçekleri İbrahim Peygamberin soyundan gelenlere yakışmayacak şekilde karşılamışlardır.

DUHÂN SÛRESİ

Mekke'de inmiş olan bu sûrenin tonu, kısa bölümleri, yaklaşık kafiyeleri ve şiddetli tasvirleriyle, bunlara ilâveten ilham dolu ifadeleriyle gerilmiş beşer kalbinin tellerine bir vuruşla iner gibidir sanki. Sûrenin baştan sona akışı tam bir birlik içindedir. Bir mihver etrafında dönüp dolaşan sûrenin bütün hatları birbirine iliştirilmiştir. Gerek anlatılan kıyamet sahnesinde geçmişlerin başına gelen felâketlerde, kâinat tablosunda, gerekse doğrudan doğruya ondan sonra diriliş ve risâlet mevzularında varid olan ifadeler bütünüyle beşer kalbini uyarmak ve onun iman gerçeklerini canlı bir nabız halinde çarparak karşılamasını sağlamak ve Kur'an'ın gönüllere verdiği canlılığı yeniden coşturmak için birer vasıta ve müessirlerdir. Kur'an'dan ve herşeyin hikmetli bir şekilde tefrik edildiği mübarek geceden, Allah'ın Kur'an'ı kullarına rahmet ve onları uyarmak için indirdiğinden söz ederek başlayan sûre, onun ardından hemen insanlara kendi Rablerini yani göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan varlıkların Rabbini anlatıyor. O'nun birliğini ispat ediyor, gelmişleri ve geçmişleri O'nun diriltip öldürdüğünü beyan ediyor. Bilâhare konuyu değiştirerek;

«*Fakat kâfirler, bu kesin gerçek karşısında şüphe içinde eğlenip duruyorlar.*»

ifadesiyle Kureyşlilerin durumuna temas ediyor ve ardından hemen bu oyuncak ve şüphe konusu edilmenin cezasını korkunç bir tehditle gösteriveriyor:

«Ey Muhammed! Göğün, insanları çepeçevre saran apaçık bir duman çıkaracağı günü bekle. Bu can yakıcı ağır bir azaptır.»

Bu arada belli etmeksizin gelen o günün azabını kaldırmak için Allah'a yalvarışlarını ele alıyor. Ve Mekkelilere bu azabın henüz gelmediğini, önlerinin açık bulunduğunu, fırsatı gözetlemeleri gerektiğini, Rablerine dönmezden ve o korkunç azaba çarpılmazdan evvel gerekli fırsatları değerlendirmeleri icab ettiğini hatırlatıyor:

«Büyük bir kuvvetle kıskıvrak yakaladığımız gün onlara mutlaka lâyık oldukları cezayı vereceğiz.»

Gerek azap tablosu ve gerekse kıskıvrak yakalanacakları intikam alınma gününün şiddetli havasından dönerek âyet-i kerîme onları Firavun ve erkânına, şerefli bir peygamberin geldiği güne götürüyor. O şerefli peygamber Firavun ve kavmine:

«Allah'ın kullarını bana bırakın. Çünkü ben size gönderilmiş «emin» bir peygamberim. Allah'a karşı büyüklük taslamayın. Ben size apaçık bir mucizeyle geldim.» diye seslendiği halde onların bu sese kulak asmadıklarını ve neticede Allah elçisinin onlardan ümidini kestiğini belirtiyor. Onların başına gelenler işte bundan sonra olmuş, o kabarmanın ve büyüklenmenin sonu küçülme ve felâket olmuştur:

«Onlar geride nice bahçeler, akan pınarlar, çeşitli bitkiler, güzel konaklar ve zevk ve sefa ile içinde yaşadıkları nimetler bıraktılar. Böylece Biz, onlara verdiğimiz nimetleri başka bir kavme miras bıraktık. Onlar için ne gök ağladı, ne de yer. Onlara mühlet de verilmedi.»

Bu duygu yüklü tablonun dalgınlığından sonra âyet-i kerîme âhireti yalanlayan ve:

«*Dünyadaki ilk ölümümüzden başka bir şey yoktur. Biz tekrar dirilecek de değiliz. Sözünüzde samimi iseniz, atalarımızı diriltip getirin.*»

diyenlerin durumuna geçmekte ve onlara Tübba' kavminin başına gelenleri hatırlatmaktadır. Onlar, sözü geçen kavimden daha hayırlı değildiler ki bu gibi acı âkıbetlerden kurtulabilsinler.

Bilâhare öldükten sonra dirilmeyle Allah'ın gökleri ve yeri yaratışındaki hikmeti arasında bir bağlantı kuruyor:

«*Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri eğleniciler olarak yaratmadık. Biz onları ancak bir hikmete bağlı olarak yerli yerince yarattık. Fakat çokları bunu bilmezler.*»

Ve ardından onlara her şeyin ayırdedileceği «ve hepsinin birarada bulunacağı vakit»ten söz etmekte ve bu arada günahkârların yiyeceği olan zakkum ağacından, onların tutularak cehenneme atılacaklarından, başlarına kaynar su döküleceğinden söz ederek şiddet dolu tablolar göstermekte ve kendilerini rezil ve rüsvay etmektedir. O gün onlara denilecektir ki:

«*Azabı tat bakalım. Çünkü sen dünyada, çok kuvvetli ve üstün bir kimseydin. İşte bu, dünyada o şüphe ettiğin azaptır.*»

Bu tablonun yanı sıra bir başka tablo daha yer alıyor. Nimet tablosu. Bu tablo şiddetli azap tablosunun derinliğinden çok daha derin. Böylece sûrenin ağır tonu ve derin duygusu yan yana yürümektedir. Nihayet başladığı gibi sûre yine Kur'an'dan söz ederek son bulmaktadır:

«Ey Muhammed! Öğüt alsınlar diye Biz, Kur'an'ı senin dilinle indirerek kolaylaştırdık.»

Ve bunun yanı sıra korku dolu bir tehdit:

«Sen bekle. Onlar da bekliyorlar.»

Başından sonuna kadar bu sûre ardarda gelen çok seri ifadelerle beşer kalbine doğru akmaktadır. Bu akış hem tesir dolu dokunuşlariyle, hem de tasvirlerle olmaktadır. Şiddet izi taşıyan keskin ve çeşitli ifadelerle insanı değişik dünyalarda dolaştırmaktadır. Göklerle yeryüzü, dünya ve âhiret, cennet ve cehennem, gelmiş ve geçmiş, görülen ve görülmeyen, ölüm ve hayat, yaratılış kanunları ve varlık prensipleri, hepsi bu gezintide sıralanmaktadır... Sûre nisbeten kısa olmakla beraber görülen ve görülmeyen dünyalardaki bu büyük gezinti, gerçekten çok fevkalâde fikrî bir seyahattir.

CÂSİYE SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuş bulunan bu sûre müşriklerin İslâm dâvasını nasıl karşıladıklarını, İslâmiyetin getirdiği deliller ve âyetlere nasıl karşılık verdiklerini, İslâmî gerçekler ve problemler karşısında nasıl direterek karşı koyup hiçbir burhana ve açık gerçeğe dayanmadan bütünüyle arzu ve heveslere uyduklarını tasvir etmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerîm'in müşriklerin hevesler peşinde koşup giden azgın isteklerini ve hidâyete kapalı ruhlarını ne şekilde tedavi ettiğini, onlara Allah'ın tesiri derin, delâleti kesin âyetlerini nasıl getirdiğini tasvir etmektedir. Azabını hatırlatmakta, sevabını göstermekte, kanunlarını belirterek varlıkların dünyasındaki geçerli kanunlarını tanıtmaktadır.

Sûredeki bu âyetlerin ve Mekke'deki bu dâvaya karşı duranların yapılan tasvirinin gerisinden hâlâ görüyoruz ki, birtakım insanlar sapıklıkta direniyorlar. Hakka karşı büyüklenerek inatlarını artırıyorlar. Allah ve Allah kelâmı hakkında edepsizce davranışlarda bulunuyorlar. İşte bu âyetler onların durumunu tasvir ederken Allah'ın horlayıcı, acıklı ve büyük azabını hatırlatarak tehdit ve rüsvay etmektedir:

«*Her iftiracı günahkâr kişinin vay haline! O kimse Allah'ın kendisine okunan âyetlerini işitir de, sonra sanki hiç işitmemiş gibi kibirlenerek inkârında ısrar eder. Ey Muhammed! İşte sen onu, can yakıcı bir azap-*

la müjdele. O iftiracı, âyetlerimizden bir şey öğrense, onu hemen alaya alır. İşte onlar için rezil ve rüsvay edici bir azap vardır.»

Bir başka insan topluluğu daha görüyoruz ki, belki de ehl-i kitaptır onlar. Ama düşünce ve ölçüleri bozuk. Sağlam iman gerçeklerinin değerini takdir edemiyorlar. İyi işler yapan mü'minlerle kendi kötü hareketleri arasındaki asıl farkı hissedemiyorlar. Ama Kur'an-ı Kerîm burada onlara her iki grup arasında Allah'ın ölçüsüne göre köklü farklar bulunduğunu bildiriyor, meseleleri yanlış düşündüklerini ve kötü hüküm verdiklerini belirterek kâinatın yaratılış ve oluş merhalesinin başlangıcından beri Allah'ın şaşmaz ölçüsüne göre değerlendirilen ölçülerini belirtiyor:

«Yoksa, kötülükleri işleyenler hayatlarında ve ölümlerinde, tam eşit olarak, iman edip salih ameller işleyenlerle kendilerini bir tutacağımızı mı sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar. Allah, gökleri ve yeri, yerli yerince yarattı ki, herkes yaptığının karşılığını görsün onlar zulme uğratılmaz.»

Bu âyetlerin gerisinde bir insan grubunu daha görüyoruz ki, heveslerinden başka başvurulacak bir hakem tanımıyor. Arzusunu tanrılaştırarak ona tapıyor ve hevesinin doğrultusunda yürüyor. Bu grupların şu âyet-i kerîmede fevkalâde bir tasvirle canlandırıldığını müşahade ediyoruz. Âyet-i kerîme onların durumu karşısında hayretini belirterek gafletlerini ve körlüklerini ortaya seriyor:

«Ey Muhammed! Heva ve hevesini kendine ilâh edinen, Allah'ın da dalâleti hak ettiğini bilerek saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne perde çektiği kimseyi gördün mü? Allah'ın saptırdığı kimse-

yi O'ndan başka kim hidayete erdirebilir? düşünmez misiniz?»

İnsanlardan bir başka grup ta âhiret meselesini inkâr ediyor, diriliş ve hesap gününden şüphe ediyor, yeryüzünde hiç lüzumu yokken deliller isteyerek inkâr yolunda diretiyor. Kur'an-ı Kerîm bu grubu da, bu meselenin doğruluğunu gösteren, gözleri önündeki delillere tevcih ediyor. Ama onlar bu delillerden yüz çeviriyorlar:

«Onlar: «Hayat ancak, bu dünyadaki hayatımızdır. Ölenlerimiz ölür, yaşayanlarımız yaşar. Bizi ancak geçen zaman öldürür» derler. Onların bu hususta hiç bir bilgileri yoktur. Onlar sadece tahmin ederler. Onlara âyetlerimiz açıkça okuduğu zaman: «Sözünüzde samimi iseniz atalarımızı diriltip getirin!» demelerinden başka delilleri yoktur. Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: «Size Allah can verir sonra öldürür, daha sonra geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler.

AHKÂF SÛRESİ

Bu sûre Mekke'de inmiş olup inanç konusunu, Allah'ın birliğine ve O'nun bu mevcudatta bulunan her şeyin ve herkesin mutlak Rabbi olduğuna inanmayı işlemektedir. Vahye, risalete, Muhammed (s.a.v.)'in bir peygamber olduğuna, ondan önce peygamberlerin gelip geçtiğine iman mevzuunu ele almaktadır. Kendisine indirilen Kur'an'ın daha önce geçen kitapları tasdik ettiğini ve onlara inanmayı gerektirdiğini, kıyamet gününü, dirilişi, hesabı ve dünya hayatında işlenen iyilik ve kötülüğün cezasını kabul etmeyi icap ettirdiğini belirtmektedir. İşte bu temel esaslar üzerine kurar İslâm bütün yapılarını. Bunun için de Mekke döneminde inen Kur'an sûrelerinin hepsi genel olarak bu konuyu ele almıştır. Medîne devrinde de İslâm devletinin kaim olmasından sonra cihad ve hayat ile ilgili hükümlerle hep aynı konular üzerine eğilmiştir. Çünkü bu dinin yapısı Allah'ın birliğine imanı, Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilişini, âhirete ve oradaki ceza ile mükâfata imanı ele almakta ve her türlü nizamını, sistemini ve prensiplerini bu mihver etrafında döndürüp durmaktadır. Böylelikle hep bu imanın tesirinden doğan sıcak bir canlılık içerisinde kalmasını temin etmektedir.

Sûrenin akışı birbirine bağlı olarak dört bölüm içerisinde cereyan etmektedir. Hattâ bunun dört bölüm olarak da izahı mümkündür.

Birinci bölüm —ki bu sûrenin de başlangıcıdır.— «Ha ve Mîm» harfleri ile başlar. Daha önce geçen altı sûre de aynı çeşit harflerle başlamıştı. Bu harflerden sonra Kur'an'a ve onun Allah katından gelme bir vahiy olduğuna işaret varid olmaktadır.

«*Bu kitabın indirilmesi, her şeye galip, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafındadır.*»

Ve onun ardından hemen kâinat kitabına işaret edilerek kâinatın hak üzerine kaim olduğunu, buna göre yönetilip idare edildiğini belirtmektedir:

«*Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak yerli yerince ve belli bir müddet için yarattık.*»

Böylece okunan bir kitap olan Kur'an'la görünen bir kitap olan kâinat, hak ve ölçü esasına göre birleştirilmiş oluyor:

«*Fakat kâfirler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirirler.*»

Bu derli toplu ve kuvvetli girişten sonra inanç konusu işlenmeye başlıyor ve önce Mekkelilerin gittikleri şirk yolunun hiç bir esasa, hiç bir hakka, hiç bir bilgiye dayalı bulunmadığı, kâinatta yerinin mevcut olmadığı belirtilerek reddediliyor:

«*Ey Muhammed! De ki: «Söyleyin bana, Allah'tan başka taptıklarınız yeryüzünde neyi yarattı? Gösterin bana. Yoksa göklerde bir ortaklıkları mı vardır? Eğer sözünüzde samimi iseniz, bu Kur'an'dan önce bir kitap veya geçmişlerin ilminden bir eser getirin bana.*»

Böylece Allah'dan başka; kendisine ibadet edenlere karşılık vermeyen, duyup işitmeyen putlara tapınmanın sapıklığı ortaya çıkmaktadır. Bununla da kalmamakta o şirk koşulan putlar kıyamet gününde insanlarla çekişerek o sıkıntı dolu günde kendisine ibadet edenlerden uzak olduğunu belirtmektedir.

Bunun ardından Hz. Muhammed'in kendilerine getirmiş olduğu hakkı ve hakikati fena şekilde karşılayarak:

«*Bu apaçık bir sihirdir.*»

demelerini anlatmakta ve bu iddialarını daha da ileri leterek Kur'an'ı peygamberin uydurduğunu söylemelerini açıklamaktadır. Bu arada Rasulullah (s.a.v.)'a onlara, Allah'dan korkan, dünya ve âhirette her işini Allah'a havale eden bir peygambere yaraşır cevabı vermesini telkin etmektedir:

«*Yoksa: «Onu Muhammed kendi uydurdu» mu diyorlar? Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: «Şayet onu ben uydurmuşsam, Allah'tan gelecek cezaya karşı beni savunamazsınız. O, âyetleri üzerinde yaptığınız taşkınlıkları çok iyi bilir. Benimle sizin aranızda «şahit» olarak O yeter. O, «Gafûr'dur, Rahîm'dir» çok affeden ve çok merhamet edendir.» Ey Muhammed! Sen onlara şöyle de: «Ben Allah tarafından gönderilen ilk peygamber değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum. Ben, ancak bana vahyolunana uymaktayım. Ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim.*»

Ayrıca delil olarak Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın kitabındakileri tasvip edici hususları görünce hakikate uyan İsrailoğullarının tutumlarından örnekler sunulmaktadır:

«*İsrailoğullarından bir şahit de bu Kur'an'ın benzerine şahitlik edip iman etmişse ve siz de iman etmeyi kibirinize yedirememişseniz*»

diyerek o ehl-i kitaptan hak dostlarının şehadetine rağmen yalanlamada diretenlerin kendi nefislerine zulmettikleri tehditkâr ifadelerle belirtilmekte ve şöyle buyurulmaktadır.

«*Şüphesiz Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez.*»

Sonra onların bu direnişlerindeki temelsiz mazeretlerini ve sebepler ileri sürmelerini belirtiyor, âyet-i kerîme ve onların, mü'minlerden söz ederken:

«Eğer Muhammed'in getirdiği şeylerde bir hayır olsaydı, onlara önce biz iman ederdik de önümüze geçemezlerdi.»

diyerek söz ettiklerini anlatıyor ve bu olumsuz tutumun sebebini gözler önüne seriyor:

«Bununla hidayete ermedikleri için: «Bu, eski bir yalandır» diyeceklerdir.»

Bu arada Hz. Peygamber'den önce geçmiş bulunan Mûsa Peygamberin kitabına işaret edilerek Kur'an'ın onu tasdik ettiği anlatılmaktadır:

«İşte bu Kur'an'da, zulmedenleri uyarmak ve iyi hareketlerde bulunanları müjdelemek için Arap diliyle gönderilmiş, öncekileri tasdik eden bir kitaptır.»

Nihayet bölümün sonunda Allah'ın emrine uyarak doğru yolu seçenlere verilen müjdeler bir bir sıralanmaktadır:

«Rabbimiz sadece Allah'tır» deyip de dosdoğru yolda yürüyenler için şüphesiz korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır. İşte onlar cennetliklerdir. Yaptıklarının mükâfatı olarak orada ebediyen kalacaklardır.»

İkinci bölümde doğru ve sapık iki insan fıtratının inanç konusu karşısındaki tutumları örnek olarak anlatılmaktadır. Bu örneğe ilk doğuş gününden başlanmaktadır ki henüz her iki tipte anne ve babasının kucağında bulunmaktadır. Âyet-i kerîme onların erginlik çağına erip, sorumluluk yüklenip, tecrübelere maruz kaldıkları zamanki hareketlerini birbir izlemektedir. Bu iki tip insandan birisi Allah'ın nimetine şükrederek anne ve babasına karşı iyi davranmakta, ahde vefa etmeye çalışmakta, şükür borcunu

yerine getirerek Allah'a yalvarıp teslim olmakta, tevbe edip el açmaktadır:

«Bunlar, en güzel amellerini kabul ettiğimiz ve günahlarından vazgeçtiğimiz cennetliklerdendir. İşte bu, dünyada vaadedildikleri doğru vaaddir.»

Diğerine gelince o, Rabbine âsi olduğu kadar anne ve babasına da isyan etmekte âhireti reddederek inkâr etmektedir. Ve bu yüzden sıkıntı içerisinde bitkin bir vaziyettedir:

«Evet, işte böyle olanlar kendilerinden önce gelmiş geçmiş insan ve cinden ümmetlerle beraber azabı hak eden kimselerdir. Şüphesiz onlar, hüsrana uğrayanlardır.»

Bu bölüm çok seri olarak varid olan bir kıyamet tablosuyla son bulmakta ve bu tabloda bu sonuncu grubun acı âkıbeti gözler önüne serilmektedir:

«Kâfirler cehennem ateşine arzedildikleri gün, onlara şöyle denilecektir: «Sizler dünya hayatında bütün güzel şeylerinizi harcayıp bitirdiniz ve onlarla zevk ve safa içinde yaşadınız. Ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve dinden çıkmanızın karşılığı olarak hor ve hakir kılan azabı tadın!»

Üçüncü bölümde ise âyet-i kerîme onları kendilerine gönderilen uyarıcıyı yalanlayan Âd kavminin başına gelen acı âkıbetlere döndürmektedir. Ancak kıssadan sadece bir bölüm varid olmaktadır. Varid olan bu bölümde öldürücü bir rüzgârdan söz edilmektedir ki onlar bu rüzgârdan hayat ve refah umuyorlardı. Ama bir de baktılar ki bu gelen rüzgâr öldürücü ve mahvedici bir azap taşımaktadır. Hemen gelmesini istedikleri azabın ta kendisidir.

«Onlar, o azabın bir bulut şeklinde vadilerine doğru yayıldığını görünce: «Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur» dediler. Bunun üzerine Hûd, onlara şöyle

dedi: «Hayır, o, hemen inmesini istediğiniz şeydir. O, bir rüzgârdır. Onun içinde, Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir edecek can yakıcı bir azap vardır.» Bunun üzerine bir anda onlar o hale geldiler ki, evlerinden başka hiç bir şey görülmez oldu. İşte Biz, suçlu kavmi böyle cezalandırırız.»

Sonra bu acı âkıbeti bir kere de müşriklere anlatarak Âd kavminin kendilerinden çok daha zengin, çok daha güçlü olduğunu belirtiyor ve böylece kalplerine temas etmek istiyor:

«Şüphesiz Biz, Âd kavmine sizlere vermediğimiz imkânlar vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalbler bahşetmiştik. Ne yazık ki, verdiğimiz kulaklar, gözler ve kalbler onlara hiç bir fayda sağlamadı. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Alay edip durdukları azap da onları kıskıvrak kuşatıverdi.»

Bölümün sonunda Mekkelilerin çevresinde bulunan kavimlerin başına gelenler hatırlatılarak onların tapındıkları tanrıların kendilerine yardımdan âciz olduğu, yalan ve iftiralarının ortaya çıktığı belirtilmektedir. Böylece onların müteessir olup dönmeleri sağlanmak istenmektedir.

Dördüncü bölümde cinlerden bir taifenin Kur'an karşısındaki kıssaları ele alınmaktadır. Cenabı Allah onları Kur'an dinlemek üzere gönderdiğinde onun tesiri altında kalıp ona bağlanmaktan kendilerini alamamaları ve onun hakkın ta kendisi olduğuna şehadet etmeleri gözler önüne serilmektedir:

«Kavimlerine şöyle dediler: «Ey kavmimiz! Gerçekten biz, Musa'dan sonra indirilen, kendinden öncekileri tasdik eden, hakkı ve doğru yolu gösteren bir kitap dinledik.»

İşte böyle uyarmışlardı dönüp gelerek kavimlerini ve onları imana davet etmişlerdi:

«Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisi peygambere uyun ve ona iman edin ki, Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan korusun. Allah'ın davetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı âciz bırakamaz. Onun Allah'tan başka dostları da yoktur. İşte böyle olanlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.»

Cinlerden bir taifenin söylediği söz, Allah'ın yaratıcı ve diriltici gücünü haykıran, gözler önüne serilmiş açık kâinat kitabına işaretler ihtiva etmektedir aynı zamanda:

«Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmada hiç bir güçlük çekmeyen Allah'ın, ölüleri tekrar diriltmeye kadir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, elbette O, her şeye kadirdir.»

ZÂRİYÂT SÛRESİ

Bambaşka bir havası var bu sûrenin. Allah'ın kuvvetlerinden ve emirlerinden dördünü müphem ifadeler halinde hatırlatarak başlıyor. Ve insan duygusuna, daha başlangıçta, sırlarla dolu bir durum karşısında olduğu duygusunu veriyor. Cenabı Allah, iş üzerine and içerek buyuruyor ki:

«*Esip savuranlara, ağır yük taşıyanlara, kolayca akıp gidenlere, işi taksim edenlere yemin olsun ki, size ancak doğru şeyler vaadedilmiştir. Ve hesap günü de mutlaka gerçekleşecektir.*»

Esip savuran... Ağır yük taşıyan... Kolayca akıp giden... İşi taksim eden... İfadelerinin ne mânaya geldiği bilinmemektedir. Kapalı ifadeler olup açıklamayı ve izahı gerektirir. Bunun yanı sıra insanın his dünyasına, esrarengiz duygular karşısında olduğu hissini hâkim kılar. Ve öyle sanıyoruz ki bu sûrenin umumî havasında asıl kastolunan husus da budur.

Daha birinci and biter bitmez hemen peşinden bir başka yemin başlıyor. Ve burada semaya yemin ediliyor:

«*Yörüngeler sahibi olan semaya yemin olsun ki,*» Allah burada bir konuya and içiyor:

«*Sizler, çelişkili bir iddia içindesiniz.*»

Üzerinde olduğunuz şeyin ahenk ve istikrarı yok. Bilgi ve yakîne değil de tahmin ve tahayyüllere dayanıyor.

Bu sûre bu tarz başlangıcıyla ve devamla gelen umumî akışiyle doğrudan doğruya çok açık bir konuyu hedef almaktadır. O da; insan kalbini semaya bağlayıp bilinmez âlemlere raptetmek, yeryüzünün katılıklarından ve pisliklerinden arıtıp Allah'a kul ve her şey ile O'nda feda olmak için gerekli fedakârlığı önleyici bütün engelleri yıkmaktır. Allah'a firar deyimi sûre-i celîlede ayniyle varid olmaktadır:

«Allah'a koşun!»

Öte yandan kulları için istediği kulluk şiarını gerçekleştirmek hedefini göstermektedir:

«Ben, cinleri ve insanları sadece Bana ibadet etsinler diye yarattım.»

Bir önceki cümlelerde söz konusu ettiğimiz alâkaları engelleyici hudutları kaldıran şey mademki rızık peşinde koşmak ve kaderin gizlediği şeyleri açığa çıkarmaktır. Bunun için işte bu sûre-i celîlede de insanoğlu duygusal olarak bu hususların pençesinden kurtarılmakta, rızık ve kader yönünden nefisler tatmin edilmekte, gönüller yeryüzüne ve yeryüzünün basit vasıtalarına değil de gökyüzüne bağlanmaktadır. Nitekim sûre içerisinde birçok yerde bu hususa değişik şekilde işaret edilmiştir. Bu işaretler ya doğrudan doğruya olur ki şu âyet-i kerîmeler öyledir:

«Rızıklarınız da vaadolunduğunuz şeyler de semadadır.» «Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır.»

Veya bu işaretler vasıtalı olarak yapılmaktadır ki meselâ şu âyet-i kerîmelerde Allah müttaki kullarının mal karşısındaki durumunu tasvir ederken bu hususa işaret etmektedir.

«Onların mallarında, isteyenin ve iffetinden dolayı istemeyen yoksulun hakkı vardı.»

Hz. İbrahim'in cömertliğini anlatırken de onun, misafirlerine —veya meleklerden misafir sandığı kimselere— daha evine gelip, «selâm» der demez tanımadığı halde semiz bir buzağı ikram etmesi, dile getirilmektedir.

Gönülleri yeryüzünün katılıklarından kurtarmak, rızık esaretinden çıkarmak ve semalara bağlamak.. Ötelerin ötesinde gezdirmek, yücelerde yaratıcısına erdirmek, hiçbir engel kalmadan Allah'a koşturmak ve O'na firar ettirmek.. İşte bunlar, bu sûrenin konularının ana mihverini ve ele aldığı meselelerin temelini teşkil eder. Bunun için zaten girişte o kapalı ifadeler, sonra semaya yemin ve ardından da tekrar tekrar gökyüzüne işaret yapılmıştı.

Sûrenin giriş kısmında Allah'dan korkan mü'minlerin de tasviri yer almaktadır:

«Şüphesiz müttakiler, Rablerinin kendilerine lütfettiği mükâfatları alarak cennetlerde ve pınar başlarında olacaklardır. Çünkü onlar, daha önce iyilikte bulunan kimselerdi. Onlar geceleri çok az uyurlar, seher vakitlerinde istiğfar eedrlerdi. Onların mallarında, isteyenin ve iffetinden dolayı istemeyen yoksulun hakkı vardı.»

Bu tasvir Allah'a kendini vermenin, O'na mülakî olmanın, gece gündüz ibadete dalmanın, seherlerde hakka yönelmenin canlı bir resmidir. Bunun yanı sıra mal yükünü atmanın, mülkün baskısından kurtulmanın bir ifadesidir. Yoksullar ve muhtaçlar için kendi malında bir pay ve hak ayıran mü'minin tasviridir. Bu ise ruhları, Allah'ın yeryüzünde ve nefislerdeki âyetlerine tevcihi, rızık konusunda dünyaya ve onun basit ölçülerine değil semaya uzanmayı gerekli kılmaktadır:

«Kesinlikle inananlar için yeryüzünde nice deliller vardır. Kendi nefsinizde de görmez misiniz? Rızıklarınız da vaadolunduğunuz şeyler de semadadır.»

İşte bu şekilde sûredeki bütün kıssalar sûrenin ana konusuyla bağlantılı olarak varid olmaktadır. Bu ana konu da kalpleri her şeyden çekerek Allah'a kul etmek, bütün engellerden kurtarmak, o yüce ufuklarda kanat germeyi ve enginlere açılmayı zorlaştıran engelleri kaldırarak semaya bağlamaktır.

GÂŞİYE SÛRESİ

Bu sûre insanı düşünceye ve tefekküre sevkeden, ümit ve arzuya iten, korku ve çekingenliğe ileten, hesap gününde görülecek hesaba tevcih eden çok müessir sûrelerden birisidir.

Bu sûre, beşer kalbini iki baş döndürücü sahada gezdirmektedir. İlk gezdirdiği alan âhiret ve âhiretin geniş etkili sahneleridir. İkinci seyahat sahası ise gözlerin önüne serilmiş bulunan geniş varlıklar alanı ve Allah'ın herkese gösterilen, yaratıklarına serpiştirmiş olduğu büyük mucizelerdir.

Bunların ardından âhiret hesabı, Allah'ın hâkimiyeti ve en sonunda muhakkak Allah'a dönüleceği gerçeği dile getirilmektedir. Bütün bunlar derin ve tesirli bir üslûpla, yumuşak ama müessir bir ifadeyle, sağlam fakat baş döndürücü bir ifade tarzıyla gelmektedir.

KEHF SÛRESİ

Bu sûrenin en büyük kısmını kıssalar teşkil ediyor. Önce Ashabı Kehf'in hikâyesine yer veriliyor. Daha sonra iki bahçe sahibi örneği sunuluyor ve Hz. Âdem ile şeytanın hikâyesine kısaca temas edilerek geçiliyor. Sûrenin ortalarına doğru Hz. Mûsâ'nın salih bir kul ile olan hikâyesi anlatılıyor, sûrenin sonunda ise Zülkarneyn'in hikâyesi yer alıyor. Sûrede yer alan âyetlerin büyük bir kısmını bu kıssalara ayrılan kısımlar meydana getiriyor. Yüz on âyetin yetmiş bir âyetinde kıssalar yer alıyor. Geriye kalan kısım ise çoğunlukla bu kıssaları müteâkiben gelen yorumlar ve dersler ile ilgilidir. Kıssaların yanısıra bazı kıyamet sahnelerine, belirli bir fikre, hayatı tasvir eden hayat sahnelerine de yer veriliyor. Tabiki Kur'an'ın o kendisine has ifade ve tasvir metodu ile.

Sûrenin içinde yer alan konuları birbirine bağlayan ve bütün hadiselerin çevresinde dönüp dolaştığı ana mevzuu, inancın tashihi ve bakış açısının düzeltilmesi konusu teşkil ediyor. Bütün değer ölçülerini bu inancın ölçülerine göre tanzim etmek hususunu meydana getiriyor.

İnançların düzeltilmesi hususu hem sûrenin başında hem de son kısmında yer alıyor:

«*Hamd, kulu Muhammed'e Kur'an'ı indiren ve doğrulukdan uzak hiç bir şeyi Kur'an'a kaymayan Allah'a mahsustur. Allah, nezdinden şiddetli bir azapla, inkâr-*

cıları uyarmak ve salih amel işleyen mü'minleri güzel bir mükâfatla müjdelemek için Kur'an'ın getirdiği esasları sapa sağlam ve dos doğru yaptı. O salih amellerde bulunanlar, müjdelendikleri nimetlerin içinde ebediyen kalacaklardır. Bir de Allah, Kur'an'ı «Allah çocuk edindi» diyenleri uyarmak için indirmiştir. Allah'ın çocuk edindiğine dair iddialarında ne kendilerinin ne de atalarının hiç bir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkarmak cüretini gösterdikleri bu söz ne ağır bir sözdür! Söyledikleri, yalandan başka bir şey değildir.»

Sûrenin son kısmında ise şöyle buyuruluyor:

«Ey Muhammed! Sen, insanlara şöyle de: «Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Bana ilâhınızın ancak bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı istiyorsa, salih amel işlesin ve ibadette hiç bir şeyi Rabbine ortak koşmasın...»

Ve böylece sûrenin baş tarafı ile son kısmı Allah'ın birliğinin ilânı ve şirkin reddi ile birbirine kenetleniyor. Vahyin isbatı, Zât-ı İlâhî ile sonradan yaratılmışların varlığı arasındaki kesin ayrılık belirtiliyor.

Sûre-i celîle içerisinde bu konuya bir çok kereler çok değişik şekillerde temas ediliyor. Meselâ Ashab-ı Kehf'in hikâyesinde Rablerine iman etmiş olan delikanlılar diyorlar ki:

«Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başka hiç bir ilâha tapmayız. Yemin olsun ki, eğer biz, bunun aksini söyleyecek olursak, o takdirde saçma sapan bir şey söylemiş oluruz.» ardından da şu hüküm geliyor: *«Gökler ve yerdekilerin Allah'tan başka hiç bir dostu yoktur. O hiç bir varlığı hükmüne ortak yapmaz.»*

İki bahçeden söz eden hikâyede inanmış birisi konuşurken arkadaşına der ki:

«*Atan Âdem'i topraktan, sonra seni bir damla sudan yaratan, daha sonra da seni insan haline getireni mi inkâr ediyorsun? Fakat ben mü'minim. O, benim Rabbim olan Allah'tır. Ben Rabbime hiç bir şeyi ortak koşmam.*»

Bu kıssanın sonunda şu hüküm varid oluyor:

«*Onun Allah'tan başka yardım edecek kimseleri de olmadı. O, kendini bile kurtaramadı. İşte böyle bir durumda hâkimiyet, varlığından şüphe olmayan Allah'ındır. O'nun verdiği mükâfat da daha hayırlıdır, âkıbet de daha hayırlıdır.*»

NAHL SÛRESİ

Bu sûrenin ses tonu ağır ve sakin. Ama son derece yüklü ve anlam dolu. Ana konuları birkaç çeşit ama mevzuun sunulduğu çerçeve geniş ve kapsamlı. Dokunduğu teller pek çok ve son derece tesirli. Fırçasının renklendirdiği gölgelerin izi son derece derin ve yaygın.

Bu sûre de diğer Mekke'de inen sûreler gibi mevzu itibariyle büyük itikad konusunu işlemektedir. Ulûhiyet mevzuuna dokunmakta, vahiy mes'elesine temas etmekte ve öldükten sonra dirilişi ele almaktadır. Ancak bu belli başlı konuların yanısıra konuyla yakından ilgili birçok noktalara temas edilmektedir. Bir kere Hz. İbrahim'in diniyle Hz. Muhammed'in dinini birbirine bağlıyan büyük vahdaniyet gerçeğine işaret etmekte, ilâhî irâde ile beşerî irâdenin iman ve küfür, hidâyet ve dalâlet konusundaki alâkasına dokunmaktadır. Bir ara peygamberlerin vazifesini göstererek onları yalanlayanlar hakkında Allah'ın kanununa temas etmektedir. Helâl ve haram mevzuuna temas etmekte ve putperestlerin bu konudaki evham ve hurafelerini anlatmaktadır. Bir nebze Allah yolunda hicret ve müslümanların dinlerinden döndürülmelerine işaret etmekte, sonra, imana girip te tekrar küfre dalanlara temasla bütün bunların Allah nezdindeki karşılığı konusuna geçmektedir... Bilâhare itikadî konulara, muamelat ile alâkalı hususlara, adalet, iyilik, in-

fak ve ahde vefâ mevzuuna işaret etmektedir. Bunların dışında da inanç esası üzerine kaim olan birçok ahlâkî mevzulara dokunmaktadır. İşte böylece bu sûre ele aldığı konular itibariyle son derece yüklü ve doludur.

Ama sûrenin umumî havasına hâkim olan ve ona ana rengini veren husus; yaratanın azametinin dile geldiği, ilâhî nimetin ve takdiri Rabbanideki ilim ve tedbirin büyüklüğünün anlatıldığı kâinat âyetleridir. Bu âyetler içinde hepsi de içiçe yer almaktadır. İlim ve takdir eseri olan yüce ve dehşetengiz yaratma ameliyesi, beşeriyet için bir nimet olmakla, sadece zarûrî ihtiyaçlarına cevap vermekle kalmaz, zaruretlerin ötesine geçerek isteklerine ve arzularına da cevap verir. Bununla zaruretler telafi edilir, bir süs unsuru olarak kendisine düşen yeri alır, hem bedenleri rahat hem ruhları istirahat eder. Bu nimetler kendilerine şükretmeleri için verilmiştir.

İşte bu yüzden sûre-i celîle içinde nimet konuları ile şükür konuları göze çarpıyor, sûrenin çeşitli bölümlerinde hep nimet ve şükür konusuna temas ediliyor. Bu konuda örnekler veriliyor, darbı meseller anlatıyor. Nimete şükredenlerin en tipik örneği de Allah elçisi Hz. İbrahim'dir:

«*Rabbinin nimetlerine şükrederdi. Allah onu peygamberliğe seçti ve doğru yola sevketti.*»

İslam'ın kalplerden ve beyinlerden uzaklaştırılması ile birlikte, birçok problemin girdabında kendini yitiren ve kurtuluşun kendisine uzanacak elini bekleyen günümüz insanı için hazırlanan, SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI, Seyyid Kutub'un bütün eserleri taranarak on değişik konudaki fikirleri özetlenerek hazırlanmıştır. On kitaptan oluşan SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI, ideoloji karmaşasının oluştuğu çağımızda, gerçek İLÂH'ın kim olduğunu, o'nu tanımanın, indirdiği kitaptan tat almanın, kısacası ''eşrefi mahlûkât'' olmanın özelliklerini anlatmaktadır.